MUSTAFA
BALBAY

SURİYE RAPORU

Cumhuriyet Kitapları
İnceleme

YAYIN KURULU
Emre KONGAR (Başkan), Ataol BEHRAMOĞLU, Doğan HIZLAN,
Egemen BERKÖZ, Hikmet ÇETİNKAYA, Turhan GÜNAY

YAYIN YÖNETMENİ
Zeynep ATAYMAN

KAPAK/GÖRSEL DÜZENLEME
Haydar BEY

DİZGİ/SAYFA DÜZENİ
Serpil ÜNAY

BASKI
Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

DAĞITIM
Cumhuriyet Kitapları

1. Baskı: Ekim 2006

Çağ Pazarlama A.Ş.
Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sk.
No:2 34381 Şişli - İstanbul
Tel : (0212) 343 72 74
Faks: (0212) 343 72 65
ckk@cumhuriyet.com.tr
www.cumhuriyetkitaplari.com

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.
Tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

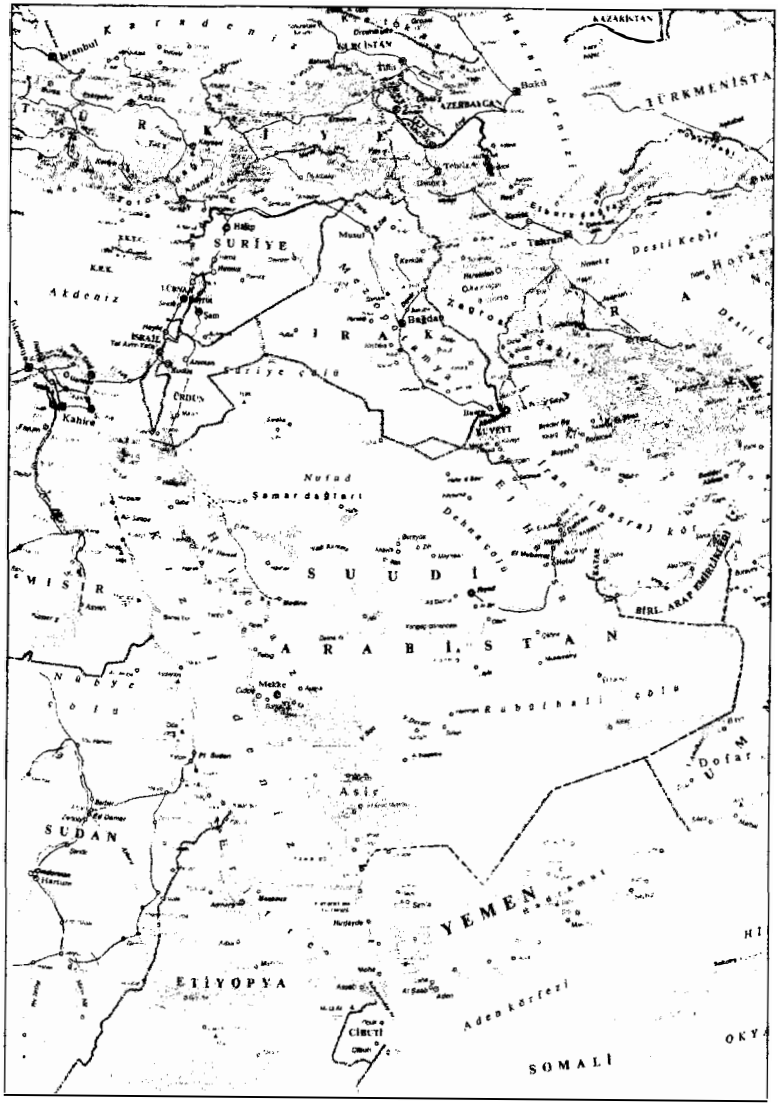
MUSTAFA BALBAY

SURİYE RAPORU

Cumhuriyet Kitapları

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
Ana Hatlarıyla Suriye 13
Zeytindağı'ndan Ortadoğu 31
Suriye'nin Devleti, Toplumu, Her Şeyi:
Baas Rejimi 69
Esad Ailesi 95
Suriye Silahlı Kuvvetleri 103
Suriye'nin Toplumsal Yapısı:
Üstte Azınlık Altta Çoğunluk 117
Suriye'de Din 131
Suriye Ekonomisi: Petrol, Tarım, Kaçakçılık 145
Hariri Suikastından Lübnan'ın Bombalanmasına 171
Su Sorunu 205
Suriye ve Terör 229
Hatay'ın Öyküsü 239
'Atatürk Hatay Şehididir!' 253
Suriye ile Toprak Sorunu 263
Kadeş Savaşı'ndan Kardeş Savaşına 267
BOP Haritaları: H-Arap Dünyası! 275
Suriye'ye Ankara'nın Yeni Bakışı 283

Suriye ve Türkiye'nin konumu

ÖNSÖZ

Suriye, Türkiye için her şeyden önce şunu ifade ediyor:

En uzun sınırımızın olduğu ülke!

750 kilometre uzunluğundaki sınır, 20. yüzyılın gerçekleri içinde bir dizi 'sinir' sorununu da beraberinde getirdi!

Geldik 21. yüzyıla...

Sorunların ne kadarı geride kaldı ne kadarı ileride demeye fırsat bulamadan, yepyeni bir dünya düzeniyle ya da başka deyişle, düzensizliğiyle karşı karşıya kaldık.

Böyle bir ortamda Suriye'ye nasıl bakacağız?

Şaşı mı?

Dik dik mi?

Yan yan mı?

Sorunları çözmek için zorlayarak mı?

Sorunları çözemesek de bunlarla yan yana yaşamasını bilerek mi?

Bütün sorunları çözünceye dek sırtımızı dönerek mi?

İş soru üretmeye geldi mi, bitmez...

Bizim bu konudaki yeteneğimizden değil, sorunun karmaşıklığından.

Türkiye ile Suriye arasında 20. yüzyılın son çeyreğinde üç temel sorun vardı:

1. Suriye'nin teröre verdiği destek.

2. Suriye'nin Fırat ve Dicle'nin sularının paylaşımı için getirdiği farklı koşullar.

3. Suriye'nin Hatay'ı hâlâ kendi sınırları içinde gösteren haritaları.

Bunlarından birinci şık, 1998'de bir ölçüde aşıldı. Terör örgütünün başı Abdullah Öcalan'ın bu ülke topraklarından çıkarılması ve Suriye'nin Adana Mutabakatı ile bu konuda kalıcı sözler vermesiyle, en azından uluslararası hukuka bağlandı.

İkinci şık Fırat ve Dicle'nin suyu aktığı sürece akmaya devam edecek.

Üçüncü şık konusunda Türkiye'nin kafası net ama, Suriye'nin temel bakışı şu:

Bir yakınınız komada ise, öleceğini bilseniz bile fişi çekemezsiniz!

Bu söz doğrudan bir Suriyeli'den duyduğumuz değerlendirme değil ama, davranışlardan, en azından Türkiye'ye yönelik 21. yüzyılın eşiğindeki tutumdan görünen bu.

Suriye konusunun buraya kadar olan bölümü, Türkiye'yi doğrudan ilgilendirenler. Bir de dolaylı ilgilendirenler var.

Bunların üstüne şu geldi:

Amerikan yönetiminin çizdiği yeni bölge haritaları!

Bütün bu karmaşanın karşısında da Suriye'nin iç dengeleri, Suriye yönetimi var...

Öyle bir iç denge ki; yönetimde etkin olan kesim ülke nüfusunun yüzde 20'yi bulmayan bir kesimini içeriyor. Ve o yönetim öyle bir iç denge kurmuş ki, Muaviye'den beri en uzun süreli Suriye yönetimini oluşturmuş.

Esad yönetiminden söz ediyoruz!

Esad yönetimi iç-dış dengelerin ortasını bulmaya çalışırken bütün komşularını karşısına almış... Arap dünyasının lideri olmak için çırpınırken labirentlerde kaybolmuş... Dünya kutupları arasında yer edinirken bağlantısız taraf olmaya çalışmış!

Bu durum bende şu ikilemi çağrıştırdı:

Suriye... Şam piyon mu?

Suriye şampiyon mu?

Her iki anlatımın da kendi içinde gerçekleri var.

Şam, bölgesel, küresel konuların öylesine göbeğine konmuş ve bundan öylesine zarar görmüş ki, insanın sorası geliyor:

Şam piyon mu?

Yerine göre Suriye Arap dünyasında öylesine belirleyici rol üstlenmiş ki, insanın durası ve sorası geliyor:

Suriye şampiyon mu?

Bu kelime oyunlarını yeri geldikçe-gelmedikçe kitabın içinde de yaptık. Kimi okurlar, bunun çok akılda kalıcı bir yöntem olduğunu düşünüyor, kimileri de ciddi konuların ağırlığını azalttığı görüşünde.

Her iki görüş de kabulümüz.

Suriye'nin Türkiye ile ilgili sorunlarına, konularına yaklaşırken arkamıza bakıp ne olduğunu aktardık, önümüze bakıp ne yapmak gerektiğini düşündük.

Konuları aktarırken iki yaklaşımı benimsedik:

1. Elimizdeki belgeleri, bilgileri, raporları özetleyerek, özüne dokunmadan aktarmak.

2. Bilgileri, belgeleri kendi gözlemlerimizle harmanlayıp durumu aktarmak.

Bu anlamda kitabın adını da klasik koyduk:

Suriye Raporu!

Yeri gelmişken hakkını hemen teslim edelim ki, kitapta yer alan raporlar farklı zamanlarda değişik nedenlerle hazırlanmış; pek çok kişinin emeği geçmiş. Hepsinin eline, beynine, emeğine sağlık diyoruz.

Bu kitap daha önceki *İran Raporu* kitabımızın da belgesel ve bölgesel tamamlayıcısı olabilir.

Bir devlet dini temel referans alıp, dinsel ayrımları nasıl yok sayabilir?

Çok zor...

Bir devlet bütün komşularıyla kavgalı ve onlardan alacaklı olduğunu düşünüp, nasıl sağlıklı komşular edinebilir?

Çok zor...

Bir devlet, sürekli tarihteki en geniş sınırlarını doğal sınır olarak kabul edip, bugüne ve geleceğe nasıl bakabilir?

Çok zor...

Bir devlet, çağın küresel devleti tarafından terörist ilan edilip, devletler hukuku çerçevesinde dünyadaki yerini nasıl alabilir?

Çok zor...

Bu ülkenin adı Suriye!

Yukarıda aktardığımız lirik anlatımın derin tarafları var. Bunları bölüm bölüm kitabın içinde bulacaksınız.

Bütün bu denklemlerin ortasında elbet Esad yönetimi ve Baas Partisi'nin dışarıdan çözümlemesi zor iktidarı var.

Özetlemek gerekirse kitapta sözcük oyununa girdik ama, anlatım oyununa girmedik. Suriye'yi 21. yüzyılın nesnel gerçekleri çerçevesinde aktarmaya çalıştık. Kaldı ki, kitabın önemli bir dilimi ciddi raporlara ve tarihsel verilere dayanıyor.

Yeryüzünde hiçbir ülke yok ki, komşularıyla çok kötü olup içi çok iyi olsun!

Bu saptama herkes için geçerli. Dünyanın en güçlü devleti bi-

le komşularıyla iyi geçinmeyi, en azından onları karşısına almamayı temel bir siyaset olarak benimsiyor.

* * *

Bu kitabı şöyle bir iklimde kaleme aldık:

— Irak'ta Amerikan işgalinin 3. yılı dolmuş. Bu zaman diliminde yaşamını yitiren Iraklı sayısı uluslararası raporlara göre 600 bini geçmiş. Amerika'nın buradan çıkmaya niyeti yok.

— Irak'tan sonra sıranın hangi ülkede olduğu sorusunun çengeli Suriye ile İran arasında gidip geliyor.

— Suriye'de Baba Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000'de ölümünün ardından yönetime gelen oğul Beşar Esad acemilik dönemini atlatmaya çalışıyor.

— Amerika'nın Suriye'de Esad yönetimini indirmesi halinde terörü tam anlamıyla yöntem olarak benimsemiş Müslüman Kardeşler örgütü pusuda bekliyor.

— İsrail'in Temmuz 2006'da Lübnan'a yönelik saldırısından sonra oluşan karmaşanın ördüğü yumak BM'nin kucağına atılmış. Amerikan yönetiminin dayatmaları karşısında BM'nin açılımı 'Bushlaşmış Milletler'e dönmüş.

— Suriye, kendisine ait topraklar olarak düşündüğü için Lübnan'a büyükelçilik açmayı dahi reddetmiş. Lübnan'ı öylesine kendisinden sayıyor ve yabancı güçlere görünürde ses çıkarmasa bile karşı çıkıyor.

— Türkiye'nin Avrupa Birliği ile müzakereli ilişkileri sürerken, hazırlanan raporlarda ilk kez 2005'te Dicle ve Fırat suları da gündeme getiriliyor ve uluslararası yönetimden söz ediliyor.

— *Amerikan Silahlı Kuvvetler Dergisi*'nde yayımlanan yeni Ortadoğu haritalarında Türkiye küçüldüğü gibi bundan Suriye de fazlasıyla payını alıyor.

* * *

Kitabın okura ulaşmasından sonra elbette beklenmeyen değişiklikler yaşanabilir. Aslında bu coğrafyada beklenmedik gelişme sözcüğüne yer yok. Her an her şey olabilir.

Falih Rıfkı Atay'ın *Zeytindağı* kitabından aktardığımız kimi bölümleri okuyunca, neyi vurgulamak istediğimiz daha kolay anlaşılacak.

Hani şöyle bir deyiş vardır:

Yeryüzünde hiçbir söz yoktur ki, ilk kez söylenmiş olsun!

Bunu Ortadoğu'ya da uyarlayabiliriz:

Ortadoğu'daki hiçbir gelişme yoktur ki, ilk kez yaşanmış olsun.

Bu nedenle geçmişte yaşanan olayların bugüne ve geleceğe de ışık tutabileceğini düşünüyoruz.

Yeryüzünde hiçbir ülkenin piyonlukla şampiyonluk arasında gidip gelmemesini diliyoruz!

Mustafa Balbay
Ankara, Ekim 2006

ANA HATLARIYLA SURİYE

Ortadoğu'daki en stratejik bölgelerden birinin adı şudur:

Verimli hilal!

Nil vadisiyle Mezopotamya'nın ortasındaki bölge...

Ülkesel olarak anlatmak gerekirse bugün Mısır, Suriye ve Irak toprakları içindeki Nil, Dicle ve Fırat'ın hayat verdiği alan...

Suriye işte bu bölgenin tam ortasında yer alıyor. Tarih boyunca Ortadoğu'yu kontrol etmek isteyen devletler mutlaka Suriye'ye de hâkim olmak istedi. Suriye de, mademki bu bölgenin kilit ülkesi benim, o zaman çevreye benim hâkim olmam gerekir diye düşündü. Suriye'nin tarihini özetleyen bir gerçek bu.

Nasıl ki Türkiye, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar üçgeninin ortasında bir merkez ülke konumunda ise, Suriye de Ortadoğu'nun çatısıyla dış kapısı arasında önemli bir cephe. Suriye'nin en uzun sınırı da Türkiye'yle.

185 bin kilometrekare büyüklüğündeki Suriye'nin Türkiye ile sınır uzunluğu 750 kilometre. Bir o kadar da 'sinir' uzunluğu var! Kitabın önemli unsurlarından birini bu oluşturuyor!

Irak'la sınırı 590 kilometre, Lübnan'la 360, Ürdün'le 355, İsrail'le 74 kilometre.

Suriye'nin Akdeniz'deki kıyı şeridi de 185 kilometre.

Akdeniz penceresinin hemen arkasında Ortadoğu petrolleri, hemen altında kutsal kentler Kudüs, Mekke, Medine, bunların ortasında verimli hilal!

Bu verimli hilal çok alımlı bir hilal!

Örneğin Irak petrollerinin Batı'ya ulaşmasında kestirme yollardan biri Kerkük-Banyas hattı. Bu boru hattı Irak-Suriye-Lübnan koridorunun da 'proje sorumlusu' desek yeridir.

Suriye doğal kaynakları açısından İran, Irak, Suudi Arabistan kadar zengin değil ama, koridor, pencere, balkon, adını ne koyarsanız koyun, dışa açılan bir hat olması, önemini artırıyor.

Bu koridorun sadece doğudan batıya değil, kuzeyden güneye de biçimlendiğini ayrıca vurgulayalım.

Bu nedenle özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap dünyasının politikası Suriye'yi hep belli bir kontrolde tutma arayışı üzerine kuruldu. Bu politikanın bir parçası olarak Arap ülkeleri Suriye ne zaman Türkiye bana şunu yaptı dese, hemen yuh Türkiye'ye! dediler. Suriye'ye dönüp seslendiler:

— "Biz ona söylenmesi gereken her şeyi söyledik, sen sakın üzülme!"

Bunun bir nedeni de Suriye'nin, Irak'la Mısır arasında bir denge unsuru olması için çabalama arayışıydı.

Bir ülke, bölgesinde bu kadar kabul görür de burnunu büyütmez mi?

Büyütür elbet... Hem de nasıl büyütür!

İşte Suriye de çevremizdeki pek çok ülke gibi adının başına şunu koydu:

Büyük!

Büyük Suriye...

Nedir Büyük Suriye'nin sınırları?

Bugünkü Suriye sınırları, Hatay, Toroslar'ın Hatay'a dayanan ucu, Lübnan, İsrail, Ürdün...

Suriye bu nedenle, Lübnan, İsrail ve Ürdün'ü hiçbir zaman egemen bir devlet olarak tanımadı.

1970'lerde Ürdün'ü işgal etmeye girişti, olmadı. Zira başta ABD olmak üzere Batı için Ürdün, Arap dünyasından çok Batı'ya lazımdı. 1976'da Lübnan topraklarının önemli bir bölümünü işgal etti. Ardından kendisine bağlı Filistinli gruplar oluşturmaya girişti. Zaten Suriye kurmayları için Filistin'i de içine alan bölgenin adı şuydu:

Güney Suriye...

Suriye, Lübnan'da elçilik açma gereği duymuyor.

Neden?

Çünkü Lübnan'ı ayrı bir devlet olarak tanımıyor, kendi topraklarının bir parçası olarak görüyor. Bir devlet kendisine ait şehirlerden birinde büyükelçilik ya da elçilik açar mı?

Açmaz tabii!

Lübnan ve Filistin topraklarında barış ister mi?

Elbette onu da istemez. Eğer barış olursa, dışarıdan başka bir güce gereksinim yok demektir. Olmazsa, her şey olur demektir!

Suriye'nin bu tutumu öteki Arap ülkeleri için de şu yaklaşımı beraberinde getiriyor:

İsrail'e karşı en önemli cephe ülkemiz Suriye!

İşte size Şam-piyon mu sorumuza haklılık kazandıran bir soruyorum daha!

Bu bağlamda bölgede öyle bir denge oluştu ki, Suriye ile İsrail barış antlaşması imzalasa bile rakip olma özelliğinden kurtulamazlar.

Çünkü Suriye tarihsel olarak kendisine ait bir toprak parçasında oturanlarla anlaşma imzalamış olacak!

Olacak iş mi?

Suriye'nin İ.Ö. 3000 yılına dayanan geçmişinde, Kenanlılardan Fenikelilere, İbranilerden Aramilere, Asurlulardan Hititlere, Akamanışlardan Büyük İskender'e, Romalılardan Bizanslılara kadar t-onlarca yerleşim var, akın-işgal var... İslamiyet sonrasında da Araplardan Moğollara, Osmanlı'dan Fransızlara bir dizi yönetim var...

Yukarıda sözünü ettiğimiz her dönem küçük bir önem bıraksa, bugünkü Suriye'yi siz düşünün...

Örneğin Bizanslılar için Hıristiyanlığın önemli merkezlerindendi. Osmanlı için Şam, Anadolu'nun pek çok kentinden çok daha önemliydi.

Suriye'nin tarihteki en geniş alana yayıldığı dönem İslam'ın ilk halifesi Ebubekir dönemine ve sonrasına karşılık geliyor. Dönemin Suriye valisi Muaviye Emevilerin merkezi olarak bu bölgeyi ilan etti, Şam'ı da başkent yaptı. İşte bu dönemde Emevilerin sınırları Toroslardan Ürdün'e, Lübnan'dan Irak'a uzanıyordu.

İşte Suriye adının başına 'büyük' sözcüğünü koyarken, bu toprakları istiyor. Her ülke tarihteki en geniş olduğu dönemi istese, yeryüzünün kaç katı toprak gerekirdi düşünün...

Bunu Balkanlar'da da çok görmüştüm. Sırbistan... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Ege'den Adriyatik'e tüm sınırları hizaya gelmeli... Bulgaristan... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Trakya'dan Makedonya'ya çevre iyice genişlemeli... Yunanistan... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Küçük Asya Anadolu'dan Makedonya'nın tümüne kadar her yer haritaya girmeli... Arnavutluk... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Kosova'dan Makedonya batısına kadar Arnavutların yaşadığı her yer bir araya gelmeli...

Balkanların Balkanlaşmasının bir nedeni, hatta en önemli nedeni de bu...

Benzer durum Ortadoğu için de geçerli... İsrail... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Nil'den Fırat'a vaat edilmiş topraklar hizmete girmeli... Suriye... Olmaz, başına 'büyük' gelmeli, Emeviler bize gelmeli...

Çevremizdeki ülkelerin her biri böyle düşününce, ister istemez kafalarının arkasından şunu da geçiriyorlar:

Biz böyle büyük laflar ettiğimize göre, Türkiye de tarihteki en büyük yerini hayal ediyordur. Biraz güçlenirse, yandık!

Osmanlı Döneminde Suriye

Suriye 1516 Mercidabık savaşının ardından Osmanlı topraklarına katıldı ve 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kaldı. Bu dönem Suriye'yi doğal olarak çok etkiledi. Koca 400 yıl... İlk yüzyılda etkilemese ikincide etkiler... Doğrudan olmasa yandan etkiler...

Osmanlı'nın yönetim anlayışı içinde zaman zaman değişik yön tayinleri yapması da bu bölgenin kaderini etkiledi. Örneğin, İkinci Abdülhamit'in 'Arapçılık' diye özetlenebilecek yaklaşımı, Suriye dahil olmak üzere bu bölgede çok etkili oldu.

Bunun öncesindeki 1856 Tanzimat Fermanı bu bölgeyi çok farklı etkiledi. İstanbul'dan gelen, 'Bundan böyle Hıristiyanlarla Müslümanlar eşittir' fermanı Suriye'ye uymadı.

Burada biraz derinleşelim... Zira, o dönemde İstanbul'dan gelen haberlerin bölgeye yansıması, belki de 21. yüzyılda yaşanan sorunların köklerini oluşturuyor. Biz değerlendirmemizin başına 'belki' sözcüğünü koyduk ama, pek çok tarihçi-araştırmacı bu görüşte...

İstanbul'dan gelen 'duyduk duymadık demeyin' sesleri Suriye çevresinde şöyle yankılandı:

- Lübnanlı Maruniler, Dürzileri düşman bellediler. Onlara üstünlük kurmak için silahlanmaya başladılar.
- Bundan tedirgin olan Dürziler, Marunilerden daha fazla silahlanmamız gerekir psikolojisine girdiler.
- Öteki Müslümanlar da bu gidişten tedirgin oldular ve her kesim kendisince ne yapabilirim arayışına başladı.

● Batı, özellikle Fransa burada yaşananları çok yakından izliyordu. İzlemekle kalmıyor, ola ki bir sorun çıkarsa anında müdahale etmek için gereğini yapmaya hazırlanıyordu.

● Fransa'nın bu tutumu elbette yerel Hıristiyan gruplar tarafından dikkatle izleniyor, özgüvenin yanına bir Fransız güveni de ekleniyordu.

● Hıristiyanlar bu durumdan sadece özgüven çıkarmakla yetinmediler, Müslümanlardan daha güçlü olduklarına inanmaya başladılar.

● Fransa Ortadoğu'daki bu hedeflerinin yanına Kuzey Afrika'yı da koydu. 1830'da Cezayir'i işgal etti. İngiltere'ye de şu mesajı verdi: Sen Ortadoğu'nun öteki coğrafyalarında ne yaparsan yap ama, ben Mısır, Suriye ve Lübnan bölgesinde hâkim olmak istiyorum.

● İngiltere, Fransa'nın bu önerisine evet dedi. Kendisi çok geniş bir coğrafyada hedeflere sahipti. Fransa'ya da böyle bir pay vermek fena paylaşım olmazdı.

● Bu işbirliği beraberinde Sykes-Picot Anlaşması'nı getirdi. Ortadoğu'nun Fransa ile İngiltere arasında paylaşımını öngören bu anlaşma, Suriye'yi, bugünkü Lübnan'ı da içine alacak biçimde Fransa'ya bırakıyordu.

● Fransa, İngiltere ile arasındaki paylaşımı tamamladıktan sonra bir daha bu bölgedeki emellerinden vazgeçmedi.

2006 yılı Ağustos ayından başlayarak Fransa'nın Lübnan'a barış gücü gönderilmesine öncülük etmesinin ve devamında komutanlığı üstlenmesinin temellerini burada aramak gerekiyor.

Konunun bu yanı öteki bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınacak. Biz 20. yüzyılın başına dönelim. Suriye, Arap milliyetçiliğini rehber edinip Osmanlı'dan kurtulmak için Fransa'nın desteğini aldı. Fransızlar da şu yanıtı verdi:

"Biz Fransızlar, Suriye'nin bu durumu karşısında yüreğimiz sızlar!"

Suriye Osmanlı'dan kurtulma amacına ulaştı. Sonra ne oldu?

Fransa'nın mandası oldu!

Nasıl oldular?

Uluslararası hukukla!

Böyle şey olur mu demeyin. Olur... Fransa Nisan 1920'deki San-Remo konferansında Milletler Cemiyeti'nin kararını masaya koydu:

'Suriye, Fransa'nın mandasına bırakılmıştır.'

Ee dönemin koca uluslararası örgütü bunu söylüyorsa, karşı çıkmak olur mu? Olmaz elbet... Suriye'deki direniş örgütleri Fransa'ya da karşı çıkmaya çalıştılar ama...

Artık çok geçti!

Atı alan Beyrut'u geçti, hedef Şam'dı...

Fransız birlikleri 25 Temmuz 1920'de kolay kolay çıkmamak üzere Şam'daydı.

Fransız Mandası Dönemi...

Suriye'nin bu dönemi bir bakıma şöyle özetlenebilir:

Osmanlı'dan kurtulduk, şimdi de manda...

Kabahat Fransızlardan özgürlük umanda...

Çünkü Suriye'nin manda dönemi direnişlerle, isyanlarla geçti.

Eylül 1925...

Cebel Dürüz'de bağımsızlık ayaklanması... Ayaklanma kısa sürede tüm ülkeye yayıldı.

Fransa telaşta. Çareyi ölçülü yerel özerklik vermeyi planlayan 1928 Anayasası'nda buldu. Ama Fransız Parlamentosu kabul etmedi. Bunu 1936 Anayasası izledi. Bu anlaşma da kabul edilmedi.

Aslında bu 'anayasalama' dönemi için şöyle bir tanımlama daha uygun olur:

Şam'da hazırla Paris'te reddet!

İkinci Dünya Savaşı bütün dünyanın dengelerini değiştirdiği gibi Ortadoğu'yu da altüst etti. Fransa sadece Avrupa'da değil, Ortadoğu'da da geriledi. Savaşın ortasında 1943'te yapılan seçimleri 'ulusçular' olarak bilinen kesim kazandı ve Şükrü El Kuvvetli Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı oldu.

Suriye bağımsızlığa kuvvetli başladı ama, karışıklıklar kısa sürede durulmadı. Bunun iki nedeni vardı:

1. Fransızlar ne pahasına olursa olsun geri çekilmeye yanaşmıyordu.

2. Bağımsızlık havasının oluşmasıyla birlikte iç iktidar çekişmeleri de filizlenmeye başlamıştı.

Birinci şıkkın etkisi çok uzun sürmedi. 1945 ayaklanmaları Fransa'nın gözünü korkuttu. Zaten İkinci Dünya Savaşı'nın acı meyveleri Paris'in ağzını yeterince yakmıştı. 1945'te Şam'daki direnişin yükselmesi üzerine Fransa alçaldı, Suriye'yi terk etmek durumunda kaldı.

1947'de dünya sahnesinde yeni bir devlet vardı:

Suriye Arap Cumhuriyeti...

Yukarıda sıraladığımız ikinci şık ise Suriye tarihinin en karmaşık sayfalarını oluşturdu. Bu tür iktidar adayı olma filizlenmelerinin sonunu görmek zordur. Zaten bu 'filizlenme' sözcüğü kendi içinde farklı büyür:

Filiz... Yani biz fil... 'Fil'iz!

İşte bu tür filizlenmeler beraberinde çok sayıda darbeyi getirdi. Hani erken kalkan darbe yaptı, desek yeridir.

Bunların bir nedeni iç dengelerse öteki nedeni de dış gelişmeler oldu. Zira Arap-İsrail savaşlarının sonuçları en çok Suriye'nin içini etkiledi. 1949'da ülke içindeki orta sınıfın desteğini arkasına alan Albay Hüsnü El-Zaim-Somart yönetime geçti. Bu hareket Suriye tarihinde şu sayfanın başı oldu:

Albaylar dönemi!

Aynı yılın Ağustos ayında yeni bir darbe El-Zaim'in iktidarına son verdi. İngilizlerin selamı sabahı eksik etmediği Sami Hınnevi iktidara geldi. Ertesi yıl iktidarda bir başkası vardı:

Albay Edip Çiçekli.

Çiçekli'nin iktidar dönemi pek de çiçekli değildi! 1954'e kadar iktidarda kalan Çiçekli partileri fazla, rejimi de yumuşak buluyordu.

Gereğini yaptı!

Çiçekli, gerekli ortamı hazırladıktan sonra 1953'te cumhurbaşkanı seçildi. İlk 3 yıllık altyapı çalışmasının meyvesini almış, yemeye başlamıştı. Ama iktidar meyvelerinin orta özelliği yoktur. Kimini çok zor büyütür yiyemezsin, kimi için hiç çaba harcamaz gümüş bir tepside önünde bulursun. Çiçekli'nin iktidar çiçeği sadece bir yıl vazoda kaldı. 1954'te Cebel Dürüz'deki yeni ayaklanma, Halep Garnizonu'nun buna katılması Çiçekli'nin sonunu hazırladı. Buna bir de Irak ordusunun Suriye'ye müdahale olasılığı eklenince Çiçekli'ye çekilmek düştü.

Çiçekli çekilince yerine kuvvetli bir aday arandı, bulundu:

Şükrü El Kuvvetli.

Bu dönem Suriye açısından Fransa'dan sonra yeni bir kurtarıcının sahneye çıktığı dönemdi. ABD ve İngiltere, Suriye'yi acaba kendi etki altımıza alabilir miyiz, arayışındaydı. Öte yandan yukarıda biri daha vardı:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği!

Soğuk savaş bütün şiddetiyle başlamış, uzlaşma sözcüğünün başına 'b' harfi gelmiş oturmuştu. Suriye, dönemin deyimiyle hem Doğu hem de Batı bloku için elde edilmesi gereken başlıca ülkelerden biriydi. ABD-İngiltere, Suriye'ye şunu önerdi:

Bağdat Paktı kuruldu. Buraya sen de üye ol...

Bu önerinin Türkçesi şuydu:

Bizim oluşturduğumuz bölgesel bloklarda yer al. Seni dolaylı kontrolümüz altında tutalım.

Suriye yönetimi bunu yapmak yerine, kendisinin organize edebileceği başka bölgesel, Arapsal bloklar var mı, bunun arayışına girdi. Aklının ucunda Mısır vardı. Gelişmeleri dikkatle izleyen SSCB, dönemin güçlü adamı Albay Saraç'la yakınlık kurdu. 1956 yılında ilk Rus teknisyenler Şam'a gelmişti.

Soğuk savaşın buzlu meyvelerini usul usul vermeye başladığı 1957'de tablo şuydu:

Sovyetler teknisyenlerinin beraberinde rejim taktisyenlerini de çalıştırmaya başlamıştı. ABD, Ürdün ve Lübnan'da askeri-siyasi her türlü manevrayı yapıyordu.

Suriye, ertesi yılın hemen başında 31 Ocak 1958'de dönemin Mısır devlet başkanı Nasır'a şunu fısıldadı:

Sevgili dostum Nasır,

Nasıl geçecek bu asır.

Dengeleri düşüne düşüne

Beynimde çıktı nasır!

Mesajı alan Nasır, 'birleşmede sır' dedi ve iki ülke tarih sahnesine yeni bir devlet olarak çıktı:

Birleşik Arap Cumhuriyeti!

Bu hayal güzeldi ama, önünde iki temel engel vardı:

1. Etnik ayrılıklar.

2. Uzaklık.

Buna Suriye içindeki iktidar mücadelesi de eklenince, ayrılık kaçınılmaz hale geldi. 28 Eylül 1961 sabahı Suriyeliler güne silahlı kuvvetlerin şu duyurusuyla başladı:

Birleşik Arap Cumhuriyeti sona ermiştir. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşu halkımıza hayırlı olsun!

Askeri darbeyle iktidara gelen yapı, Baas Partisi'nin egemen olduğu bir koalisyondu. Baas Partisi o gün iktidara geldi, pir geldi. Or-

tadoğu değişti, dünya değişti, soğuk savaş bitti ama, Baas Partisi'nin iktidarı bitmedi. Partinin başına 1970'te Esad'ın gelmesiyle, iktidar daha da perçinlendi.

Mısır'la devletler ayrıldı ama, ilişkiler temelde fazla bozulmadı. Mısır'ın aynı dönemde Sovyetler Birliği ile ilişkileri doğal olarak Şam'ı da etkiledi. Suriye iki uzak koldan sarılırken hemen dibinde başka bir gerçek vardı:

İsrail!

Haziran 1967'deki 6 Gün Savaşları, Baas rejiminin ilk büyük yenilgisiyle sonuçlandı. Golan tepeleri İsrail'in oldu. Suriye'nin güneydeki en önemli stratejik bölgesi olan bu tepelerin kaybı 21. yüzyıla taşınan bir acı oldu. Bu kayıp beraberinde Arap ülkeleriyle ilişkilerin bozulmasını getirdi. 16 Kasım 1970'te de bir şey daha getirdi:

General Hafız el Esad.

Artık ülke yönetiminde daha merkeziyetçi bir anlayış vardı. Esad, hem Suriye'nin Arap dünyası içindeki yalnızlığını gidermek hem de yeni bir açılım yapmak için, dolaptan eski bir tencere çıkardı. İçinde şu yemek vardı:

Mısır ve Libya ile birlikte ortak yeni bir devlet. Adı, Arap Cumhuriyetleri Birliği.

Gerçi temel hedef Fas'a kadar uzanıp tüm Arap cumhuriyetlerini birleştirmekti ama, olsun. Bir yerden başlamak gerekiyordu.

Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap Cumhuriyetleri Birliği olmuş, yanına bir de Libya konmuştu.

Bu birlikle kendisini biraz daha güçlü hisseden Suriye, hep aklının az gerisinde duran bir bölgeyi yine hedef olarak önüne koydu:

Golan tepelerini geri almak!

Ekim 1973'te İsrail ve Suriye birlikleri bir kez daha karşı karşıya geldiler. Kaybeden yine Suriye oldu. Ancak Esad bunu halkına öyle bir zafermiş gibi anlattı ki, inanmayana aşk olsun.

Araya ABD girdi. Zaten İsrail işin içinde olur da ABD orada

olmaz mı? Öyle bir oldu ki; 1974'te Mısır'la İsrail'i, Camp David'te bir araya getirdi. Burada yapılan anlaşmayı Suriye şöyle yorumladı:

Terk edildim, aldatıldım, yolda bırakıldım...

Arap dünyasındaki bir birlik daha böylece sona ermiş oldu.

Birlik sona erdi ama, birlik arayışı elbette sona ermedi. Esad kendi kendine düşündü:

Kardeşim Esad,

Mısır'ı, Libya'yı kes at...

Ne güne duruyor Bağdat!

Haydi kur yeni bir birlik

Tüm düşmanları ağlat!

Gerçi Suriye ile Irak arasında bir dizi anlaşmazlık konuları vardı ama, olsun. Hedef birlik olunca bütün ikilikler son bulmalıydı. İki ülke ilke kararına vardı. Öyle bir birlik kurulacaktı ki, sadece ortak bir devlet adı ortaya çıkmayacak, devletin ana organları da ortak olacaktı. Bağdat-Şam ortaklığının ana sloganı şu oldu:

Tek parti, tek ordu!

İki ülkenin iktidarının ortak adı, Baas'tı. Arapça'da 'diriliş' anlamına gelen Baas, Suriye için yeni umutların da dirilişi olmuştu.

Böylece Basra Körfezi'nden Akdeniz açıklarına kadar uzanan bir ortaklık oluştu. Bunu ileride öteki devletlerin de izlemesi hedefleniyordu. Bağdat-Şam ortaklığı yeni bir yaşam getirecek, Arap ülkeleri bu birliğe biz de katılsak, diyecekti.

Olmadı...

Bu da olmadı... Irak'ın İran'la savaşa tutuşması, Ürdün'ün kendisini Şam'dan çok Bağdat'a yakın hissetmesi bu arayışı da sonuçsuz bıraktı. 1980, birleşme hayallerinin sona erdiği yıl olarak tarihe geçti.

Bu hayal öylesine kapandı ki, neredeyse aradaki sınır da kapadı. 1982'de Suriye, Kerkük-Banyas petrol boru hattından transit

ham petrol geçişini durduracak kadar ileri gitti. Ürdün sınırına da asker yığdı. Hani şöyle bir tanım yapsak yeridir:

Ya birleş ya bir leş!

Ortası yok!

Bu yorumumuzun abartı olmadığını anlatmak için, 1980'li yıllardaki birkaç gelişmeyi daha aktaralım.

Mısır, Arap Birliği'ne yeniden üye olmak istediğinde ilk karşı çıkanların başında Suriye vardı. Hatta tüm ülkeler ikna edildi, Suriye tek başına da kalsa, veto hakkını kullandı.

Hani Şam piyon mu, şampiyon mu diyoruz ya... İşte o durum!

Suriye, İran-Irak savaşının en kanlı günlerinde de safını eski ortağından yana değil, İran'dan yana belirledi.

Suriye'nin 'İçindeki' Devlet: Lübnan

Suriye'yi analiz ederken Lübnan'a girmemek olanaksızdır. Lübnan'ı kendi topraklarının doğal bir parçası sayan Suriye, bu ülkeye büyükelçilik dahi açmıyor. Ee insan kendi topraklarında büyükelçilik açar mı? Açmaz elbet... Açsa açsa, ağzını açar, iktidar savaşı açar... Devamında başına dert açar ama, toprak için olacak artık o kadar!

Haziran 1982'de İsrail, savaş gücünün ve başta ABD olmak üzere Batı'nın verdiği cesaretle Lübnan'ın başkenti Beyrut'a doğru ilerlemeye başladı. Suriye'nin 15 bin kişilik 'caydırıcı gücü' kıpırdayamadı. Suriye'nin Bekaa Vadisi ve Kuzey Lübnan'daki 50 bin kişilik askeri birliği de yerinde kaldı.

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, İsrail'le Lübnan arasında bir barış antlaşmasının imzalanmasını sağladı. Suriye bu antlaşmayı tanımadı. Doğal olarak Lübnan'daki birliklerini çekmeyi de reddetti.

17 Mayıs 1983'te imzalanan, 'Shultz Planı' diye tarihe geçen bu antlaşmanın özü şuydu:

Lübnan'ın doğusundan çok batısına yönelmesini sağlayıp, İsrail'le birlikte bölgede ikinci bir batı köprüsü yaratmak!

Suriye hem bunun ayırdında olduğu için hem de bölgedeki iktidarını sürdürmek için antlaşmayı tanımadı. Zaten Lübnan'ın içindeki Hıristiyan Falanjistlere karşı savaşan Şii ve Dürzi gruplar Suriye'nin desteğinden memnundu.

Aynı dönemde Esad yönetiminin Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'yle arası iyice açıldı. Hani, iki taraf birbirini gördüğünde İsrailli görmüş gibi oluyordu desek yeridir.

Suriye 1983'te Bekaa Vadisi'nde FKÖ'ye karşı başlayan bir ayaklanmaya omuz verdi. Arafat bu içten çıkışın ardından yaklaşık 4 bin adamıyla birlikte Lübnan'ı terk etti.

Bu dönemden sonra Esad yönetiminin eli Lübnan'ın her yerinde dolaşır oldu. Hükümet kurmalar-bozmalar, yeni partilerin-grupların öne çıkmasını sağlamalar...

Dürzi lider Velid Canbolat, Şii Emel örgütü militanlarından Nebi Beri ilk aşamada Lübnan hükümetinin Esad destekli üyeleri oldular. Ama el zoruyla hükümete girmek ne kadar verimli olursa, o kadar oldu!

Yukarıda aktardığımız sürecin önemli bir tanığı ve aktörü vardı:

Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü... Yani UNIFIL.

UNIFIL'ın 1978'de başlayan, bölgede barışı oturtma ve sürdürülebilir kılma görevi, 20. yüzyılda tamamlanamadı. 21. yüzyıla sarktı. Görüntü, 21. yüzyılda da umutlu olmayı zorlaştırıyor.

Bu süreçle birlikte Lübnan o hale geldi ki; güneyinde İsrail cirit atıyor, kuzeyinde Suriye. Lübnan'ın bütününde de silahlı gücünü dışarıdan alan militan gruplar gücünü kanıtlama çabasına girdi.

Lübnan Ordusu ise bu güçler çatışmasının ortasında zaman zaman kendi kontrolünde olması gereken topraklara giremez oldu. Girebilirse bu başarı sayılıyordu. Yerine göre başkent Beyrut'ta kurulan hükümetler otorite sağlayabilmek için ordunun kentte dolaşma-

sını istiyordu. Suriye-İsrail çatışmasının ortasında kalan Lübnan Ordusu'nun güneydeki bölümü uzunca bir dönem İsrail'in etkisi altında kaldı.

Lübnan'daki bu çelişkiler-çekişmeler sürerken, FKÖ ile çatışmalar da hız kesmedi. FKÖ ile Lübnan içindeki Müslüman örgütlerin çatışması da bunun tuzu biberi oldu. Arada anlaşma molası verilse de bu uzun sürmüyordu. Bu anlaşmaların her biri bir damla kabul edilse Akdeniz'i kaça katlardı bilemeyiz. O kadar çok, o kadar sonuçsuz anlaşmalar...

Örneğin sadece 1988 yılının özetini versek Lübnan'ın içinden çıkılmazlığı kolaylıkla anlaşılacaktır:

Şii Emel örgütü Beyrut ve Güney Lübnan'daki Filistin kamplarını kuşatmış durumda.

Filistinlilerin önemli bir bölümü İsrail'in işgal ettiği topraklarda yaşıyor.

Bölgede Lübnan Ordusu'na ait birlikler de biz varız demeye çalışıyor.

Bu arada Arafat'a bağlı gerillalar da güçlü oldukları mevzilerde kendi iktidarlarını ilan ediyorlar.

Emel örgütü ile Hizbullah arasında yoğun çatışmalar yaşanıyor.

Suriye bölgede kendisine yakın güçleri destekliyor ama, o güçlerden biri kendisinin oradaki varlığından daha güçlü hale gelirse hemen karşısına geçiyor.

Bu politikası doğrultusunda Filistin Ulusal Konseyi'nin Kasım 1988'de ilan ettiği bağımsız Filistin devletini tanımayı da reddediyor.

Yeniden altını çizelim, yukarıdaki ilişkilerin-çelişkilerin tümü 1988 yılı içinde yaşandı. Bunu bölgedeki karmaşanın ne kadar içinden çıkılmaz halde olduğunu aktarmak için sıraladık. Bütün bunlar yaşanırken UNIFIL'in görevde olduğunu da anımsatalım!

Dünyada soğuk savaşın sona erdiği dönem olarak bilinen 90'lı yıllar, bu bölge için sıcak çatışmaların en yoğun olduğu dönem ol-

du. İsrail ve Suriye, kendi etkinliklerini ikincilleştirecek her adıma karşı çıktılar. Altta kalan, Lübnan oldu.

Soğuk Savaş Biterken...

Suriye Ortadoğu'nun karanlık dehlizlerinde koşar adım yön ararken, uzaklardaki başlıca feneri Moskova oldu.

Moskova, Türkiye'nin NATO üyesi olmasının ardından Suriye ile ilişkilerini zaten derinleştirmişti. Bunu adım adım ilerletti. Sovyetler çöktükten sonra 21. yüzyılın eşiğinde dahi Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin omurgasını Rus silahları oluşturuyordu.

Şam ile Moskova Ekim 1980'de bir zirvede buluştu, barış ve işbirliği antlaşması imzaladı. Böyle bir antlaşma kaç yıllık olabilir?

20 yıl...

Neredeyse çeyrek asır... E e ilişkiler b u kadar derin olunca, ufuk da o kadar ileri olur. Gerçi bu anlaşmanın tamama ermesine Sovyetler Birliği'nin ömrü yetmedi ama, olsun!

Antlaşmanın ilk 10 yıllık dilimi tamamlandığında, Nisan 1990'da Hafız Esad Moskova'ya gitti. O günlerde Moskova'nın burnu havadaydı. Yepyeni bir dönem başlamıştı. Yeniden yapılanma ve açıklık politikaları bütün meyvelerini veriyordu ama, meyvelerin tümü yenilebilir değildi! Bazıları acı, hatta zehirliydi!

Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin artık devam edemeyeceğini, yeni bir yapılanmanın şart olduğunu, katı merkeziyetçiliğin ülkeyi bir yere taşıyamayacağını söylüyordu. Kısacası dönemin yaygın deyimiyle 'komünizmin kalesi', deniz bitti diyordu. O günlerde Moskova'dan tüm dünyaya yayılan şöyle bir fıkraması anlatım vardı:

Lenin Sovyet treninin lokomotifini ateşleyip yola çıktı. Stalin herkesin tüm işini gücünü bırakıp bu trenin ilerlemesi için arkadan itmesini istedi. Kruçev, trenin ilerlemesi için ray bulamayınca arkadaki rayları söküp öne döşetti. Brejnev, trenin ilerlemesini sağlayacak enerjiyi bulamayınca herkesin trenin içinde hareket etmesini, tre-

nin sallanmasıyla ilerliyormuş gibi olacağını söyledi. Gorbaçov, 'yol bitti, herkes trenden insin' dedi.

Bu anlatımların ayyuka çıktığı dönemde Moskova'ya gelen Esad'ın resmi görüşmelerdeki ilk sözlerinden biri şu oldu:

'Politik liberalleşmeye karşıyım... Moskova'nın bu konudaki politikasını onaylamıyorum.'

Esad bunları söylerken, Kızılordu usul usul pembeleşmeye başlamıştı bile!

Kızılordu pembeleşedursun Esad Şam'a kıpkırmızı dönmüştü. Birkaç ay sonra Irak, Kuveyt'i işgal etti. Artık bölgede Sovyetler Birliği diye bir ağırlık yoktu. Dolayısıyla onun uzantılarının da ağırlığı kalmamıştı. Çöl tilkisi unvanlı Esad, geleceği görmekte çok zorlanmadı. Bu bağlamda Saddam'dan daha başarılı olduğu söylenebilir!

Saddam'ın Kuveyt'i işgalinin sonrasında ABD'nin bölgeye asker yığma girişimine ilk omuz veren ülke Suriye oldu. Ağustos 1991'de Suudi Arabistan'da konuşlanan çokuluslu gücün ilk askerleri Suriyelilerdi.

Bu girişim, ABD'nin, terörist devletler listesinde yer alan Suriye'ye daha sıcak bakmaya başlamasını sağladı. Zaten Şam'ın istediği buydu. Şam'ın istediği bir destek, Körfez Savaşı verdi iki destek! Zira, İngiltere de bu girişimin ardından Suriye ile diplomatik ilişkilerini geliştirdi. Öteki Batılı ülkeler de durumlarını gözden geçirdiler.

Şam, piyonlukla, şampiyonluk arasındaki gidiş gelişine bir ivme daha katmıştı.

Şam, ABD'nin çokuluslu gücüne verdiği desteğin bölgesel meyvelerini de derdi. Mart 1991'de Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden kurulu Körfez İşbirliği Konseyi'nin bölge güvenliği zirvesi Şam'da yapıldı. Burada bir Arap Barış Koruma Gücü oluşturulması kararlaştırıldı. Tabii en çok asker vereceklerin başında Suriye geliyordu.

Esad artık bölgedeki oyunlarını Kuzey'le değil, Batı'yla oynaması gerektiğini düşünüyordu. Temmuz 1991'de ilk kez İsrail'le doğrudan görüşme yapabileceğini duyurdu. ABD-İsrail bu fırsatı kaçırır mı, Ekim 1991'de Madrid'de sembolik de olsa bir zirve düzenlendi. Katılımcıları Suriye'nin yanı sıra İsrail, Mısır, Lübnan, Ürdün ve Filistin heyetleriydi. Madrid'de hep boğa güreşi yapılmaz ya, bazen Ortadoğu güreşi de yapılır. Hangisini daha gerilimli bulursanız!

Mayıs 1995'te Suriye heyetleriyle İsrail heyetleri 12 oturumluk bir seriyi başardılar. Suriye, 1967'de kaybettiği Golan tepelerini geri almak istiyordu. İsrail de bölgedeki baş ağrılarının birinden kurtulmak istiyordu. Karşılıklı görüşmelerin tepesinde yanan lambanın etrafında ise kocaman 'Filistin' yazısı duruyordu!

Filistin, İsrail'le gizli görüşmeler yapıyordu. Ancak Ortadoğu'da bu tür 'gizli' görüşmelerin başındaki 'g' harfi hep eğreti dururdu. Öyle oldu!

Suriye de buna karşılık Filistinlilere şu mesajı sürekli tazeliyordu: Bilgim dışında görüşme-anlaşma olursa, içeriği ne olursa olsun tanımam!

İsrail-Suriye görüşmelerinin zemin hazırlayıcısı elbette ABD idi. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'ın 1995'teki Şam ziyareti, Esad'ı daha da cesaretlendirmek içindi. Esad da, Golan diyor barış demiyordu. İsrail önce Golan tepelerinden tümüyle çekilmeliydi, sonra barışın ayrıntıları görüşülmeliydi. İsrail'in de tek derdi, Golan'dan kısmi çekilmeyi kabul ettirmekti. Kısmi dedikten sonra gerisi kolaydı. 3 kilometre de kısmi, 3 metre de!

Bu sürecin devamı bir antlaşma getirmedi ama, Suriye'nin genel olarak safını belirlemesini sağladı.

21. yüzyıla gelindiğinde Suriye şu hedefi seçmişti:

İç düzeninden hiç ödün vermeden Batı'ya dönük yaşamak!

ZEYTİNDAĞI'NDAN ORTADOĞU

Konu eğer Osmanlı'nın son dönemleri ise...

Konu eğer bir imparatorluğun çöküşünün romansı, hikâyemsi, belgemsi özeti ise...

Konu eğer yepyeni bir cumhuriyetin kuruluşunun heyecanı ise...

Konu eğer bir liderin bütün yönleriyle ete kemiğe ve sonsuzluğa büründürülmesi ise..

Sözü uzatmayalım...

Ben Falih Rıfkı Atay derim...

Atay'ın *Zeytindağı, Çankaya, Atatürk'ün Anlattıkları, Atatürkçülük Ne İdi* adlı kitapları yukarıda aktardıklarımızın sayfalara dökümü...

Bu bölümde Atay'ın *Zeytindağı*'ndan Ortadoğu'ya 20. yüzyılın başından bakacağız. Yazı aramızda *Zeytindağı*'nı kaç kez okuduğumu anımsamıyorum. Bildiğim tek şey, bir elin parmaklarını geçtiği.

Kitabı her okuyuşumda ayrı bir bölümü kendimce öne çıktı. Belki o dönem Atay'ın anlattıklarının o bölümü günceldi, ben de öyle baktım. Zira, Atay'ın *Zeytindağı* hem zeytin hem dağ gibi... Yağ gibi akıyor, dağ gibi bakıyor...

Zeytindağı'nda Atay'ın anlattığı aşiretler, dini gruplar 21. yüzyılda da güncel. Kimi bölümlerde insan acaba diyor, Atay Ortadoğu'ya, Kudüs'e, Şam'a önceki gün mü gitti de bu gözlemleri yazdı.

Sözü daha fazla uzatmayalım. Atay'ın *Zeytindağı*'ndan kimi bölümleri aynen aktaralım...

* * *

Bizim İmparatorluk

Zeytindağı'nın tepesindeyim. Lût denizine ve Gerek dağlarına bakıyordum. Daha ötede, Kızıldeniz'in bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var. Başımı çevirdiğim zaman Kamame'nin kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir. Daha aşağıda Lübnan var; Suriye var; bir yandan Süveyş Kanalı'na, öbür yandan Basra körfezine kadar çöller, şehirler ve hepsinin üstünde bizim bayrağımız! Ben bu büyük imparatorluğun çocuğuyum.

Çıplak İsa, Nâsıra'da marangoz çırağı idi; Zeytindağı'nın üstünden geçtiği zaman, altında, kendi malı bir eşeği vardı. Biz Kudüs'te kirada oturuyoruz. Halep'ten bu tarafa geçmiyen şey, yalnız Türk kâğıdı değil, ne Türkçe ne de Türk geçiyor.

Floransa ne kadar bizden değilse, Kudüs de o kadar bizim değildi. Sokaklarda turistler gibi dolaşıyoruz.

Kamame kilisesinin Hıristiyan milletler arasında bölünmüş olduğunu bilirsiniz. İçerisinin her parçası ve kilisenin her hizmeti bir başka cemaatindir. Bu cemaatler yalnız anahtarı pay edememişlerdir. Anahtar bir hocada durur. Bütün bu kıtalarda biz işte bu hocanın görevini yapıyoruz. Ticaret, kültür, çiftlik, endüstri, binalar her şey Arapların veya başka devletlerin... Yalnız jandarma bizim idi; jandarma bile değil, jandarmanın esvabı.

Osmanlı saltanatı som bürokrat iken, bürokrasi bile tam-Arap, yahut yarı-Araptır. Türkleşmiş hiçbir Arap görmedikten başka, Araplaşmamış Türk'e az rastgeliyordum.

Arap milliyetçiliği güden Şamlı Azimzâdeler, Konya'dan gelme Kemik Hüseyin torunları idi. Haleb'in esas familyalarının asılları Türklerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda itibar, azınlığın imtiyazı olduğu için ve Türk unsuru imtiyazsız olduğu için herhangi bir Müslüman azınlığın çocuğu olmak, Türk olmaktan daha faydalı idi.

Bir Kürt zaptiye çavuşunun kütüğünden gelen Abdurrahman Paşa, dedesi ve babası vergi çaldığı için zengin, Araplaşmış olduğu için de âyan âzâsı idi. Bu Abdurrahman Paşa, kendi toprağının tamamını ancak harita üstünde görmüştür.

Birinci Millet Meclisinde Şer'iye vekilliği etmiş, Eskişehirli bir Türk hocasının Türkler gibi "ve" demek yerine, Araplar gibi "vua" dediğini belki henüz unutmamış olanlar vardır. Suriye, Filistin ve Hicaz'da:

— Türk müsünüz?

Sorusunun birçok defalar cevabı:

— Estağfurullah! idi.

Bu kıtaları ne sömürgeleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık.

Osmanlı İmparatorluğu buralarda, ücretsiz tarla ve sokak bekçisi idi.

Eğer medrese ve şuursuzluk devam etmiş olsaydı, Araplığın Anadolu yukarılarına kadar gireceğine şüphe yoktu.

Bizim emperyalizm, Osmanlı emperyalizmi, şu ana fikir üstünde kurulmuş bir hayal idi: Türk milleti kendi başına devlet yapamaz!

Kudüs'ün en güzel yapısı Almanların, ikinci güzel yapısı yine onların, en büyük yapısı Rusların, bütün öteki binalar İngilizlerin, Fransızların, hep başka milletlerin idi. Gür sakalları baharat kokan Dürziler, saçları örgülü Yahudiler, elleri meşinleşmiş Urban ve entarili Araplar, hepsi Türk ordusu, kanala doğru giderken, dar Suriye ve Filistin kıtasında iki safa ayrılmış:

— "Geç yiğidim, geç!" diyordu.

Fakat bir avuç Türk, bütün kıtayı tuttu.

Koskoca çölü, yapı ve bahçelerle donattık.

Geç kalmıştık. Artık ne Suriye ne de Filistin bizim idi. Rumeli'yi kaybetmiştik.

Bir realite hissi ile değil, bir tarih hissi ile kendimizi zorluyorduk. Anadolu baştan başa yapılmak, şehirler, köyler, ev ve tarla zengini olmak, Türkler tamamıyla batılaşmak ve sonra da Halep'ten Kızıldeniz'e doğru, nüfus, teknik ve sermaye ile taşmak lazımdı. Biz ise Anadolu'yu aşıp Halep kapısını vurduğumuz zaman, bayındırlık ve kalabalık görmeğe başlıyorduk. Halep, büyük bir şehir, Şam büyük bir şehir, Beyrut büyük bir şehir, Kudüs büyük bir şehir ve hepsi ağvar idi. Lübnan havası, bize Dobruca havasından yüz kat daha yabancı idi.

Fakat her yere:

— Bizim diyorduk.

Şam, evimiz kadar bizim. Lübnan bahçemiz kadar bizim... Bu tasarruf ve hüküm hissinin bize damarımızdaki kandan geldiğine şüphe yoktu.

Ve kendimizi otelciye, lokantacıya, hatta posta memuruna anlatmak için yavaş yavaş Arapça öğreniyorduk.

Şam'dan kalkan tren, Medine'ye üç gün üç gecede gider. Medine'yi bile bırakmıyorduk. Medine'siz Türkiye? Bu emperyalizmin intiharı demekti.

Ne Medinesi? Bir gün aşağı geçecek bir kıtayı selamlamağa inmiştik. Tren varken, Adana'dan beri yayan yürümekte idiler. Üç bin kadar zayıf, soluk ve üstü başı yıpranmış Türk çocuğu, yorgun argın önümüzden geçtiler. Biliyor musunuz, nereye gidiyorlardı? Aden'e!

Hâmid'in mısraını hatırlıyordum:

— Nereye gitmek istiyorsunuz?

— Âdem'e!

Mısır'ı fethe çıkan Cemal Paşa, Kudüs'te, Şam'da, Lüb-

nan'da, Beyrut'ta ve Halep'te oturduğu zaman, bir işgal ordusunun kumandanı gibi bir şeydi.

Zeytindağı'nın üstündeki Alman yurdunda biz, devenin üstüne merdivenle tırmanmağa uğraşan Avusturyalı subay, otomobilden ürken hecin, hecinden ürken Macar atı, kanalı geçmek için Taberiye gölünde tulum idmanı yapan Sivaslı nefer ve bir boğuk Arap sesi:

— Felyahya!

... İmparatorlukların sanatı sömürge ve milliyet işlemektir. Osmanlı İmparatorluğu, Trakya'dan Erzurum'a doğru, koca gövdesini yan yatırmış, memelerini sömürge ve milliyetlerin ağzına teslim etmiş, artık sütü kanı ile karışık emilen bir sağmal idi.

Arap Saçı

Dördüncü ordu Suriye'de iken, Havran Dürzileri bize hemen hiç isyan etmediler. Niçin, bilir misiniz? Bütün Havran kabile kabile parçalanmıştı. Şeyhler kendi öz kardeşleriyle dahi dost değildiler. Havran şeyhlerini yalnız bir menfaat birleştirebilir: Vergi, hele ağnam vergisi! Tahsildar Havran'a gittiği zaman, bütün Dürziler birliktirler, tahsildar döndüğü vakit, yine bin parçadırlar.

Biz harp devam ettiği kadar hiçbir vergi almadık, bilakis Havran'ı altın ve nişana boğduk.

Halep'ten Aden'e kadar süren o koca memlekette bir Arap meselesi vardı zannetmeyiniz. Arap meselesi denen şey Türk düşmanlığı hissi idi.

Bu hissi ortadan kaldırınız: Suriye ve Arabistan meselesi, Arap saçına döner, karmakarışıklığın içinden çıkamazsınız.

Müslüman Araplar arasında bir Arap halifeliği hükümeti peşinde olanlar vardı. Hıristiyanlar ise, daha fazla Türk düşmanı iken, en iyi idare Osmanlı idaresi olduğu fikrinde idiler. Çün-

kü kendilerini imtiyazlandıran Osmanlı idaresi kalkarsa, Müslüman Arapların baskısı tehlikesi vardır. Sonra yabancı bir idare iktisat, ticaret, memleketin bütün kazanç kaynaklarına musallat olur. Türkler ise piyasa ve pazarlarda yerlilerin rakipleri değildirler. İşte bir Fransız vesikası: "... Maruni Patriği de bilir ki eğer Fransızlar, gelecek olurlarsa, haksız imtiyazları elinden alacaktır. Patriğin arzusu Fransız himayesinde, fakat Osmanlı idaresinde yaşamaktır."

Suriye'de Hıristiyanlık, Müslümanlık, Filistin'de Araplık, Yahudilik, Hicaz'da şeriflik, Vehabilik meseleleri, bizzat Türk-Arap meselesinden daha azılı idi. Nitekim biz çıktık, nifak, bütün Akdeniz, Kızıldeniz ve çöller boyunca yanıp durmaktadır.

Harbin başında Lübnan bağımsız gibi bir mutasarrıflıktı. Marunilerin patriğini Osmanlı hükümeti tasdik etmemişti. Fakat Fransızlar vasıtasıyla buyrultu verip dururdu.

Maruni tayfası, Patriği Allah yerine tutup tapar. Lübnan'ın üçte biri Maruni vakfıdır. Candan İslam düşmanıdırlar. Lübnan'da mukaddes cihatçı denen bir sınıf vardır. Her İslam öldüren mukaddes cihatçı'dır. Bekârsa 4, evli ise 8 lira maaş alır.

Dört yıl önceki 32 bin Müslüman Dürzi' den, biz orada iken 8000 kadar kalmıştı.

Protestanlar İngiliz, Ortodokslar Rus taraflısı idiler.

Filistin'de Siyonistler adeta gizli bir hükümet yapmışlardı. Bayrakları ve postaları vardı. Mektuplarına kendi pullarını yapıştırırlar, kendi memurlariyle sevk ederlerdi.

Sayısız kabile ve aşiretlerin isim ve meselelerine ise girmek bile doğru değil. Bu akşamki gerçek, ortalık ağarmadan tersine döner. Çöl ve yarıçölde menfaat ve kuvvetten başka hiçbir kuvvet hüküm sürmez.

Birkaç devlet bir memlekette adam tüccarlığına başladığı zaman, altına avuç açanlar çok olur. Fakat bunları ciddi bir hareketin şefleri diye saymak doğru değildir. Biz bu hatada bulunduk.

İngilizler, Ruslar, İtalyanlar ve Osmanlılar arasında Suriye, Filistin ve Hicaz işlerini en az bilen ve anlıyanlar sonuncular, yani bu kıtaların asıl sahipleri olmuştur. Her tarafı top arabası ile geziyor ve hırsız memur kafasının tası içinden seyrediyorduk. Dördüncü Ordu Komutanı'nın Lübnan meselesini nasıl halletmiş olduğunu gösteren notları o zamanki defterimden alıyorum:

"Bütün Lübnan donanmıştır. Acemice çizilmiş aylar ve yanlış yıldızlar, fakat ne kadar çok Osmanlı bayrağı var. Lübnan kızları bütün kırmızı entarilerini ve beyaz çoraplarını kesip kullanmışlar. Yolda cirit oynuyorlar, deve üstünde göbek atan kadınlar, güzel hayvan tüyleri ile süslenmiş mızraklar, bütün Afrika fantazyası, üstlerinde yırtmaçlı gecelik, ayaklarında don, başlarında agel ve keyfe, bütün Dürzi halkı ve sonra akşam yemeği... sofra dağ çiçekleri ile bezenmişti. İçki yerine soğuk su, temiz ayran, iki tarafımda Tanzimat'tan kalma bir sürü insan var. Hepsi siyah istambolin giyinmiş, klasik fes, Sultan Aziz terzilerinin elinden çıkma efendiler, sizin susmanızı, kendi aleyhlerinde bir düşünüş sandıklarından, hepsi söz bulmak ve terkip yapmakla meşgul...

Cemal Paşa ayakta idi:

— Muhterem efendiler, dedi; bugüne kadar Lübnan'ın büyük bir acısı vardı; Lübnan mustarip idi. İşte ben bu ıstırabı dindirmeğe geldim. Size haber veriyorum ki Lübnan artık Konya kadar Osmanlı'dır. Artık bu güzel toprağımızda yabancı imtiyazlarından hiçbiri kalmamıştır.

Müslümanı, Hıristiyanı, sureler, ayetler okuyarak Halife'ye, Enver Paşa'ya ve Cemal Paşa'ya dua etmeğe başladılar. Cemal Paşa kendilerini mülevves yarı-istiklallerinden kurtarmıştı. Oturanlar ve ayakta duranlar, kumandanın bu müjdesinden ve belediyenin soğuk suyundan ve ayranından sarhoş oldular...

Bir Fransız raporu diyor ki:

"Lübnanlılar ihtilal yapmazlar. Bizden bir vakitler silah istediler, verdik. İsyan çıkaracakları yerde, silahları çöl Araplarına sattılar!"

Denizle demiryolu arasına sıkışmış olan ürkek ve sabırlı Lübnan'da Arap saçının bir küçük kıvrımını çözmüştük.

Filistin için tehcir, Suriye için tedhiş ve Hicaz için ordu kullandık. Yafa kıyılarında Balfur'un beyannamesini bekleşen hesaplı Yahudiler, bu uğurda kafa değil, bir portakal bile fade etmediler. Hicaz ayaklandı; Suriye ise sustu.

Üç Ayak

Osmanlı tarihinin Suriye'den bahseden son siyasi faslı, şüphesiz Âliye divanıharbi olacaktır. Bu divanıharbin kararı ile Şam ve Beyrut'ta kırk kadar Arap milliyetçisi öldürülmüştür. Asılanlar arasında Abdülhamit Zöhravi gibi âyandan, Şefik-el Müeyyet gibi milletvekili, Abdülgani Ariysi gibi birinci sınıf gazeteci ve Refik Rızık Sellûm gibi şair olanlar da vardır. Birçoğu menfaat ve politika adamı, bir kısmı idealist idi.

Balkan Harbi zamanlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık dağılacağına inanarak, Suriye için yeni bir talih arıyanlar tarafından Paris'te bir kongre yapılmıştı. Araplık cerayanının, ondan sonra, başlıca ocağı Ellâmerkeziye Cemiyeti idi. Âliye'de hapsedilmiş olanlar ise merkezi Kahire'de bulunan bu cemiyetin üyeleri idi.

Üyeleri, fakat ne zaman?

Ellâmerkeziye Cemiyeti'nin Büyük Harb başladığı vakit, Suriye'de kalmış olanların bu teşebbüsünden haberleri var mıydı? Çünkü arada bir, umumi af olmuştur. Tutulmuş olanları, sadece eskiden bu cemiyet içinde çalıştıkları için mahkûm etmek doğru olmazdı.

Divanıharb ise, tutmuş olduğu kimselerin Büyük Harb'den sonra da cemiyetin emri ile hareket etmiş olduklarına inanmıştır. Bütün dava budur.

Âliye'de kanun ve adaletin zorlanmış olup olmadığını mey-

dana çıkarmak hukukçulara düşer. O zaman Suriye'de esaslı bir tedhiş politikasına neden lüzum olduğunu, Tiflis sokaklarında öldürülen Cemal Paşa bir sır olarak kara toprağa götürmüştür.

Hazin talih: Eşraflarını öldürmüş olduğu Suriye'de Cemal Paşa'yı seven ve arıyan çoktur. Cemal Paşa, Bolşevikler hesabına on binlercesine kendi eli ile hayat vermiş olduğu Ermeniler tarafından öldürülmüştür.

* * *

Cemal Paşa bir taraftan zor, bir taraftan imar ve ıslah siyasetleri kullanılarak, Araplık cereyanının durdurulacağı fikrinde idi. Devletten en yüksek rütbe ve menfaatler koparıp, Osmanlı imparatorluğu birliğini bozmağa çalışanları bir türlü affetmemiştir.

İstanbul'un bu işte Cemal Paşa ile zıd gittiği yanlıştır. Enver ve Talat Paşalar, esasta, onunla birlik idiler. Hiçbiri vatan hiyanetinin cezasız bırakılmasını istememiştir. Fakat, mesela Enver Paşa, Abdülhamid Zöhravi'nin Talat Paşa, Şefik-el-Müeyyed'in bırakılması için aracılık ettiler. İttihad ve Terakki'den başka birtakım şahsiyetlerin de iltimas ettiği kimseler vardı. İstanbul, sonuna kadar, Âliye davasının bir defa da Harbiye nezaretinde incelenmesinde ısrar etti.

Büyük Harp'te çıkan kanunlardan biri ise, kumandanlara, eğer vatan müdafaası için zaruri görülürse, idam hükümlerini doğrudan doğruya yerine getirmek yetkisini vermiştir. Bu yetki, olsa olsa ateş hattında hemen şiddetli tesir yapılmağa lüzum gösteren vak'alar için düşünülüp verilmiş olabilir. Fakat hüküm mutlak olduğundan, Cemal Paşa, Âliye Divanıharb kararları için kanundan istifade etti. Çünkü dava dosyaları İstanbul'a giderse, işin altüst olacağından korkuyordu.

Ve bir sabah açık telgrafla, yedi kişinin Şam'da ve gerisinin Beyrut'ta idam edilmiş olduklarını İstanbul'a bildirerek meseleyi kökünden halletti.

Eğer tedhiş yapılmamış olsaydı, Suriye'de isyan çıkacak mıydı?

Hicaz'ın ayaklanışı, tedhiş yapılmış olmasından mıdır?

Tedhiş, Suriye'nin kaybolmasına yardım etmiş midir?

Benim fikrim, üçünün de doğru olmadığıdır...

Bugünkü Türk kafası, ileri bir kafadır. Bu kafanın şimdiki düşünüşü ile o zamanki Arap meselesi için karar vermek yanlış olur. Şunu hesaba katmalıdır ki, İttihat ve Terakki, Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir hak ve nüfuzundan vazgeçmeğe razı olmamıştır. İttihat ve Terakki; Arnavut, Ermeni, Rum ve Arap, bütün azınlıkların milliyetçi ve istiklalci unsurların can düşmanı idi.

Cemal Paşa rahmetli Mahmut Kâmil Paşa hakkında bazı şüpheler olduğunu, Enver Paşa'ya yazarken:

— Eğer, diyordu; Erzurum cephesinde vatana iyi hizmet ediyorsa hiç kurcalamıyalım.

Enver Paşa'nın bu şifreye:

— Hiçbir vatan hizmeti, vatana yapılmış olan fenalığı mazur gösteremez, vesika bulursanız hemen bana bildiriniz... diye cevap vermiş olduğunu hatırlarım.

* * *

Tutulanlardan hiçbiri öleceklerine inanmadılar. Abdülhamit Zöhravi'nin Şam'da Cemal Paşa'nın karşısına nasıl çıktığını biliyorum. Âyan âzâsı olduğu için, bekleme salonunda birkaç dakika kalmak bile kibrine dokunmuştu. Dikbaşlı, vakarlı bir adamdı. Kumandanın gösterdiği iskemleye kadar gururu devam etti. Fakat Cemal Paşa, harpten önceki hesapları araştırdığını hissettiren bir vesikayı okuduğu zaman, sarardı, bir su istedi ve ilk yudum boğazına takılarak bunalır gibi oldu. Ancak:

— Beni affediniz, diyebildi.

Kudüs karargâhına gelen Şefik-el-Müeyyed de öyle idi. Bir şeyden hicranlanmıştım: Acaba insanın öldüreceği kimseleri, ön-

ceden, sağ olarak, karşısında dizlerine kapatmaktan ve dik boyunlarını eğdirmekten aldığı zevk nedir? Bir defa, Mahmut Şevket Paşa vak'ası sürgünlerinden birinin, kendini affettirmek için eski İstanbul muhafızına yolladığı telgrafı Cemal Paşa'ya verdiğim zaman, sakalı arasında bir tebessüm dalgası dolaşarak şunu dediğini hatırlarım:

— Her tarafta benim sürmüş olduklarım var.

Ve bu dil sürçünün acılığını gidermek için tebessümü ile cümlesini bir iç çekintisi içinde nasıl saklamağa çalıştığını da hâlâ görür gibi olurum.

Beyrut'ta asılmış olanlar, daha fazla, genç milliyetçilerdi. Bunlar zindandan ipe kadar, Arap marşı okuyarak, cesur ve dikbaşlı gitmişlerdir.

Şam'da ölenlerin hikâyelerini rahmetli Nurettin'den dinlemiştim.

Şu iki hikâye kalbimi yırtmıştır. Şefik-el-Müeyyed'in sakalı beyaz ve uzundu. Asıldığı zaman görünüşü acıklı olacağını düşünen bir Şamlı jandarma zabiti, elleri arkasına bağlı, beyaz gömleğiyle hükümet konağı merdivenlerini inen mahkûmu birdenbire tutmuş, cebinden çıkardığı makasla sakalını kırpmıştı. Bu cinaî tuvaletin hatırası, Arap davasının eğer varsa, bütün haklı ve iyi taraflarını bana unutturmuştur.

Sinirli olan Cezayirli Ömer, idam iskemlesine çıkarken, bağırıp çağırıyordu. Aşağıdan biri:

— Sus, mes'ul olursun, dedi.

Ömer korkudan susmuş olduğu halde asılmıştır.

Bir Hıristiyan olan Refik Rızık Sellûm hakiki bir idealistti. Ölümü güleryüzle karşılamıştır.

En son o, idam edilecekti. Altı kişi artık soğuk birer ceset olmuşlardı. Refik, meydanın başına geldiği vakit, boş sehpaya bakmış, gülümsiyerek:

— Galiba yerim orasıdır, demişti.

Sonra ciddileşerek en öndeki cesede, Abdülhamid Zöhravi'ye gözünü dikmiş ve:

— Ey hürriyet babası, merhaba! diye selam vermişti.

Telkin vermek için kendine sokulan ürkek papazı yine o cesaretlendirmiş ve iskemleye çıkarken İstanbul Hukuku'ndan tanıdığı bir Türk arkadaşına veda etmişti.

Kinsiz ve kedersiz ölüme gitmek güçtür.

Bir başka tip görmek için, bir de Yusuf Hani'nin hikâyesini dinleyiniz: Boğazına ip takıldığı zaman bile, ölmekte olduğuna güç inananlardan biri, hiç şüphesiz, Yusuf Hani olmuştur.

Şık, zengin, keyfi yerinde, yazı Avrupa'da ve kışı Beyrut'ta geçiren Suriyelilerden biri idi. Harb olduğu vakit, tez davranamadığı için Beyrut'ta kalmıştı.

Yusuf Hanî, milliyetçi olduğu için Türk düşmanı değildi. Türk düşmanı olmak moda olduğu için ve zarar da vermediği için öyle idi. Ve takındığı bu sıfatı boynundaki kravattan fazla mühimsediği de yoktu.

Bir Fransız vesikası der ki: "Lübnanlı Hıristiyanlar Fransız dostudurlar. Hıristiyanları sevmedikleri için Lübnanlı Müslümanlar da İngiliz taraflısıdırlar. Beyrut Araplarının çoğu Fransa'yı sever. Fakat Ortodokslar Ruslara bağlanmışlardır. Niçin? Hiç... Osmanlı bayrağından daha şerefli ve nüfuzlu herhangi bir bayrağa bağlanmış olmak için..."

Bir gün kumar masasında Yusuf Hani'ye bir kâğıt getirip imzalatmışlardı. Divanıharb, imzaladığı bu vesikanın bir istiklal beyannamesi olduğunu kendisine anlatıncaya kadar, Yusuf Hani ne yaptığını bilmemişti.

— Aman, diyordu; beni bırakınız. Zenginim, güzel bir karım ve çocuğum var. Oyundan ve zevkten başka bir şey peşinde koşanlardan değilim. Bu imza benim olabilir. Fakat nasıl anlatayım, imzamı bir poker fişi gibi atıvermişim.

Rahmetli Nurettin Şam'a geldikçe bu adamın hikâyelerini naklederdi:

— Bütün esvaplarını hapse getirtti. Bir gün pantolonunun bir kenarını ütüsüz görmedim. Her sabah kendine çekidüzen veriyor ve hemen çıkmağa hazır, beni görür görmez, bu gece de mi burada kalacağım? diye soruyor.

Arap meseleleri artık edebiyat olmaktan çıkmıştı. O sırada böyle bir suçun affedilmesini istemek ve aramak boştu.

Beyrut'ta Cemal Paşa, evinin merdivenlerinden inerken, güzel ve siyahlar giymiş bir kadın, yanında çocuğu ile kendini karşılamıştı. Çocuk, elindeki çiçek demetini kumandanın ayağı altına atarak: "Babamı bağışlayınız," diyordu.

Kumandanın o gün gözlerinin yaşardığını ve titreyen çenesini güç tuttuğunu görmüştüm. Çünkü bu siyahlı kadın, evine dönerken, meydanın bir köşesinde, sevdiği kocasının soğumuş beyaz cesedini görecekti.

Bir Suvare

O sabah Şam'ın sıcak güneşi, boğulmuş beyaz cesetler üstüne çöktü.

Otele geldiğimiz zaman, kumandanı, ölüler gibi sarı ve soluk, bel kayışı takılmış, hançeri belinde tören esvabı ile, salonu adımlarken bulduk.

Ölüm sabahları, herkes birbiriyle ürkerek ve ürpererek konuşur.

Fakat ertesi güne kadar her şey unutulup gitti. Müse'nin mersiyesini hatırlar mısınız? Paris'te her şeyi unutulmak için eğer on beş gün yeterse, Şark'ta bu, on beş saat bile değildir. Şark'ta ölmemeğe bakmalı...

Şam, bilakis Cemal Paşa ve karargâh şerefine büyük bir suvare vermek için hazırlanmakta idi. Büyük Sinema'da şairler, kasideciler, hatipler, hepsi, Arabistan'ı kötü çocuklarından kurtaran büyük adama memleketin minnettarlığını anlatacaklardı.

Geceye doğru, Cemal Paşa beni çağırttı:

— Gidip bir defa salonu ve halkı görünüz. Benim gitmekliğime layık olan bir yer midir, anlayınız! dedi.

Gittim. Ne görecektim? Bir sürü sarık, bir sürü maşlâh ve bir o kadar da pantolon ve pabuç... Fakat Şark büyükleri için sırma ve çerçevenin büyük önemi vardır. Kumandanımız her zaman, trene, ziyafete ve randevuya geç gelmek adetindeydi. Sinemaya da herkesin merakı son haddini bulduğu vakit geldi ve locasında oturdu.

Nutuklar, şiirler, kasideler ve hepsi onun için, hepsi övme yarışı... Biri önce Allah, sonra Peygamber, sonra Padişah, sonra Siz, diyor, bir başkası önce Allah, sonra Peygamber, sonra Siz, diyor; nihayet biri, önce Allah, sonra siz, dedi.

Arapça tükendi, yalan tükenmedi. Bir kısmı aynı sözleri beste ile tekrarladılar.

Çıktığımız zaman, Şeyh Esat dedi ki:

— İhtimal siz bu sözleri ifrat ve mübalağa sanırsınız. Fakat bizde adet böyledir. Size bir fıkra nakledeyim: Bir zaman Şam'a yeni bir vali geliyordu. Eşraf, memurlar, halk, istasyona biriktiler. Daha tren durmadan, şairlerimizden biri ileri atıldı ve başladı:

— Ya veziriâzam!..

Yanında bulunan bir başkası kolunu dürttü:

— Yahu, dedi, biraz bekle, fermanını okusunlar. Vezir midir, Paşa mıdır, Bey midir, rütbesinin ne olduğunu öğren!

Fakat Cemal Paşa için artık herkesin bildiği büyük rütbe ve nüfuzdan başka, masallaşmış hükümler bile vardı. Suriye'de derlerdi ki, eğer Cemal Paşa birisiyle görüştüğü zaman burnunu kaşırsa sürgün düşünüyor, sakalını karıştırırsa affedip etmemeyi düşünüyor demektir. Yalnız bıyık burmasından korkunuz, o zaman bu görüşmenin ölüme kadar yolu vardır.

Daha başlangıçta Cemal Paşa'nın kusurlarından birinin,

gösteriş olduğunu söylemiştim. Bu yüzden rahmetli, birtakım isnadlara bile uğramıştır.

Şam'da Salihiye mahallesinde otururduk. Cuma günleri öğleye doğru, karargâha orta yaşlı veya ihtiyar Suriye hocaları gelirdi. Cemal Paşa, bu sarıklı halkasının ortasına kurulmuştur. Hepsi gibi onun elinde de doksan dokuzluk tesbih var.

Halifenin vekili, Suriye işlerinin ayet ve hadislere uygun görülmekte olduğuna herkesi inandıracaktı.

Hepsinin, hatta dün Harput'a sürdüğü Lübnan Dürzi'sinin bile ya Allahın, ya Peygamberin, yahut yorumcularından birinin sözünde yeri olmak lazım geliyor. Olmasa da, yalanın tecvidli Arapçası, herkese ayet tesiri verir.

Eski hikâyedir: Kurban bayramında hatip, Arapça olarak ve makamla, şeraite göre koyunun nasıl yatırılıp kesileceğini anlatıyordu. Sıra arasından bir Arnavut ağlamıya başladı. Yanındaki sordu:

— Ne ağlıyorsun?

— Baksana, neler söylüyor!

Sonra atlı arabalar hazırlanırdı. Cemal Paşa yaverleriyle ön arabada, hocalar sıra ile öteki arabalarda, iki saf asker arasından geçilerek, Emeviyye camisine gidilir, Cuma namazı kılınırdı. Ortaçağ havası ve dekoru içinde Alman kesimi kumandan esvabı ve biraz yana yatık kalpak, sömürge havalarını hatıra getiriyordu.

Bu selamlık hikâyesi kimbilir İstanbul'a nasıl aksetti? Payitahtta Cemal Paşa'nın Suriye Hidivliği ile devletten ayrılmak niyetinde olduğundan bahsedildiğini duymuştuk. Halbuki, böyle bir teşebbüs, ancak yabancı işgali ile mümkündü. Ordunun, hatta sivil idare adamlarının Cemal Paşa'yı takibetmiyeceklerine şüphe yoktu. Öte yandan, Cemal Paşa büyük çapta bir cür'et adamı da değildi.

O sırada İsmail Canbolat'ın Suriye'ye geleceği haber veril-

di. Maksat, Suriye hakkında parti adına bir teftiş olduğu da rivayet edildi. Cemal Paşa, kuşkulanarak, tâ kendi sınırına, Pozantı'ya yaverini yolladı ve İsmail Canbolat'ı bütün seyahati sırasında yalnız bırakmadı.

* * *

İdamlar gününden bir hafta sonra, o da Tiflis'te ölmüş olan Yaver Nusret'in odasında iki genç kadın görmüştüm. Üstlerinde hemen göze çarpan bir kırıtkanlık ve uysallık vardı. Kapıyı kapıyarak odama gittim. Kimbilir kimlerdi?

Akşamüstü Nusret'le biraz şakalaştım. Bana gülerek dedi ki:

— Kimler olduğunu tahmin edebildin mi?

— Hayır!

— İdam olunan .....in kızları... Analariyle Bursa'ya sürülüyorlarmış, İstanbul'a gidemez miyiz diye canlarını bile verecekler: "Bursa gibi kapalı yerlerde nasıl yaşarız?" diye sızlandılar.

Zavallı yas!

Şeyh Esad

Büyük Harb'de Dördüncü Ordu karargâhına uğramış olanlar, yukarıda ismi geçen Şeyh Esad Efendi'yi şüphesiz unutmamışlardır... Garip Türkçe söyler, nekre ve zarif karışık ve iyi hatipti.

Sultan Hamit tarafından niçin Adana'ya sürülmüş olduğunu kendisinden dinlemiştik:

— Yavaş yavaş mahremlerden oluyordum. Bir aralık iyi fal bildiğimi haremde duyurdum. Saray'da merak arttı ve lütuf beklerken nefyolundum. Sultan Hamit demiş ki: "Bir Ebülhüdamız var, yeter... Osmanlı devletine iki Arap çok gelir."

Sultan Hamit tarafından sürülmüş olduğu için İttihat ve Terakki tarafından ilk Meclise mebus olarak alınmıştı. Meclisteki

yeri Türkçe bilmiyen bir Bağdat mebusunun yanında imiş. Bağdat mebusu her oturumda uyur, görüşme bittiği zaman başını kaldırıp: "Ya Şeyh, bugün ne oldu?" diye Esad Efendi'den oturumun hikâyesini dinlermiş. Şeyh Esad Efendi, Bağdad mebusundan bıkmış, usanmış. Bir gün gene oturum bitip aynı suali işitince:

— A... demiş, haberin yok mu? Bugün her mebusa kendi vilayeti için vapur verdiler.

— Ya Bağdad?

— Sen uyuyordun, başka bir isteyen de olmadığı için vermediler.

Bağdat mebusu çılgın gibi ayaklanmış, saçını sakalını yolarak: *'Erbaa li Dicele tu vel Fırat!'* diye bağırmaya başlamış.

Ahmet Rıza Bey, mebusun delirdiğine hükmederek hademelere işaret etmiş. Mebusu yakalıyarak zorla musluğa götürmüşler ve başını soğuk su ile yıkamaya başlamışlar. Bu vakitsiz duştan sonra Reisin yanına götürülen mebus efendi hikâyeyi anlatmış. Gülmüşler ve kendisine, arkadaşının bir muzipliğine uğradığını söylemişler. Bağdat mebusu koridorda yakaladığı Şeyhin yakasına sarılmış:

— Ya Şeyh, demiş, ayıp değil mi? Benimle alay etmek sana yakışır mı?

Suratını asan Şeyh Esad:

— Peki hocam, demiş, ne istersen yap, hakkın var. Sana ben yalan söylemiş olayım, onlar da doğrusunu söylemiş olsunlar.

Hoca ters yüzü, bağıra çağıra gene Reisin odasına koşarken, Şeyh Esad merdivenlerden inmiş ve savuşmuş.

Büyük Harb'de Enver Paşa, kendisine her nedense kızdığı için çöle yollamıştı. Yolda Cemal Paşa, Şeyhi alıkoydu ve sonuna kadar da nutuk söyletmek, şakalaşmak için birlikte bulundular.

Mevkii ne idi, bilir misiniz? Mısır Müftülüğü! Kahire'ye gir-

diğimiz zaman onu da yerine oturtmak üzere heybemizde taşıyorduk.

Bir gün Cemal Paşa, Beyrut'ta kadın, erkek, Hıristiyan, Müslüman bir cemiyete davetli idi. Sofranın ortasında, birden:

— Kalk hocam, bir nutuk söyle! dedi.

— Neye dair emir buyurursunuz?

— Kadınlığa dair!

— Beni güç mevkide bıraktınız Paşam, dedi. Biliyorsunuz ki, ben dini bütün Müslümanım. Buradaki hanımlar Hıristiyandırlar. Evvela ne söyliyeyim? Sonra ben Fransızca bilmem; onlar Türkçe konuşmaz... Müsaade ederseniz Arapça hitabedeyim.

Ve kadınlara şunu söyledi:

— Dini bütün Müslümanım, demiştim. Öyleyim. Fakat Hıristiyanlarda bir tek şeyi kıskandım: Kadına verilen itibar ve kıymeti! Hıristiyanlık, Allahını bile insanlara bir kadının kucağında arzetti ve hâlâ öyle gösterir.

Şeyh Esad'da yarı halk, yarı fikir adamı, fakat bir hatibin bütün kuvvetlerini görmüşümdür.

En son işittiğim fıkrası şudur: İngilizler Mütareke'de Şeyhi tutup Seydibeşir karargâhına esir götürmüşlerdi. Mavi bir gömlek, mavi bir don, ihtiyar adam hazin bir ömür geçiriyordu. Bir gün gene kızgın kuma bağdaş kurmuş düşünürken, bir Arap esirin sesini duydu:

— Ya Allah! Ya Allah!..

— Çağırma yavrum, çağırma, dedi. Eğer aklına esip de bizi kurtarmak için geleceği tutarsa, İngilizlerin elinden bir daha zor kurtulur. Üstelik Müslümanları Allahsız bırakırsın...

Portreler

O zamanlar Halide Edip Hanım, Ermeni politikasını tenkid eden birkaç kişinin başında idi. Türk Ocağı'nda bir de konferans vermiş olduğunu hatırlarım.

Ziya Gökalp ise Türk Ocağı'nı Hamdullah Suphi ve Halide Hanım'dan kurtarmak ister, Hamdullah için:

— Fertçi...

Halide Hanım için de:

— Bozgun edebiyatı yapıyor, derdi.

Ziya Gökalp parti için itikatlaştırmak istediği esas fikirleri on emre benzer bir şiir kitabında toplamıştı. Rahmetli bu kitabında Allah'tan, Peygamber'den, Talat'tan ve Enver'den bahseder ve partinin yalnız bu iki şahsiyetini putlaştırır. Ona göre Cemal Paşa da fertçi idi.

Politika hırslarının zamanın başlıca fikir adamlarından birini bile ne kadar galata düşürdüğünü görüyorsunuz: Gerçek ise Merkez-i Umumî'nin her âzâsı sipsivri bir ferd idi ve ferd'in, ferd kibrinin ve benlik ihtirasının en iyi heykeli, Enver'in alçı kalıbı alınarak dökülecek bir statü olacağına şüphe yoktu.

Merkez-i Umumî'nin yan baktığı Türk Ocağı'nı Cemal Paşa tutar oldu ve kenara atılan iki kişiye de bilakis hürmet etti.

Suriye'yi Osmanlılaştırmak fikrine saplanan Cemal Paşa, Beyrut'taki Amerikan ve eski Fransız koleji ve liselerine benzer, modern Türk okulları açmak istiyordu. Bu okullar sırf öğretim ve eğitim üstünlüğü ile kız ve erkek Beyrut çocuklarını kendi kucaklarına çekeceklerdi.

Ben o aralık İstanbul'da idim. Kumandandan Halide Hanım'la onun beğeneceği birkaç Türk terbiyecinin Şam'a gelmeleri için uğraşmalarımı tavsiye eden bir telgraf aldım. Halide Edip Hanım bir müddet düşündükten ve bir iki kişiye sorduktan sonra İstanbul'dan ayrılmaya karar verdi.

Kadın hocalarla yola çıkmıştık. İdeal kız mektebi için, Beyrut'ta Fransızların terk ettiği bir bina ayrılmıştı. Suriye kızlarına yeni terbiye vermeye giden çarşaflı sörlerin hazırlık planlarını dinliyordum.

Adana'dan ileride bir istasyonda kompartımana rahmetli

Bahaettin Şakir geldi. Halide Hanım'a takdim ettim. Kendisi Bahaettin Şakir'in ismini ve ehemmiyetini biliyorsa da, Ermeni politikasında rolü ne olduğunun o güne kadar farkında değilmiş. Bahaettin Şakir ise gene o güne kadar bu işde kendisi gibi düşünmiyecek bir Türk milliyetçisine rasgeleceğini hatırına bile getirmemişti.

Uzun bir konuşmadan sonra Bahaettin Şakir trenden indi. Halide Hanım beni alıkoyarak:

— Bana bilmiyerek bir katilin elini sıktırdınız, dedi.

Aşağıda vedalaştığımız Bahaettin Şakir ise kulağıma eğilerek:

— Senin gibi yetişecek kıymetli gençleri, bu kadınla temas etmekten men etmelidir, diyordu.

Halide Edip daha Haleb'e giderken, Suriye'ye muhtariyet verilmesi fikrini bize müdafaa etmişti. Bu fikir, Lübnan'ı Konyalılaştırmakla öğünen Cemal Paşa'nın düşüncesine ne kadar ters olduğunu düşünüyordum. Görülüyordu ki Halide Hanım Beyrut çocuklarının terbiyesini küçük hemşirelerine bırakarak kendisi büyüklerin terbiyesiyle uğraşacaktı.

Halide Edip Hanım Beyrut'ta okulun şusunu busunu düzdü; ben subay, o kadın, kupa arabasına binerek, çarşıdan sofra takımları satın aldık. Bir akşam Arap çocuklarının bitlerini nasıl ayıkladığını, başka bir gün Lübnan müstakil mutasarrıfını, yolun üstünde yatan bir açı görmediği için, nasıl azarladığını dinledim. Cemal Paşa'ya rağmen, okulun içindeki kiliseyi olduğu gibi saklamaya muvaffak oldu.

Cemal Paşa'ya istediği zaman çekeceği bir kılıç gibi, o göz ve hevesle baktı. Fakat Cemal Paşa'nın, sert ve dik kafası, ele sığar kabzalardan değildi.

Cemal Paşa, gençlik ve yenilik akımı içinde hatırı sayılır olduğunu bildiği için, sonuna kadar Halide Hanım'ın nazına kat-

landı. Beyrut okulu da gerçekten, temiz, düzenli ve eski Fransız müessesesine üstündü.

Cemal Paşa'da anlamadığı işi ehline bırakmak ve güvendiği kimseye her türlü yardımı yapmak meziyeti vardı. Halide Hanım'ın birlikte çalışmaya mecbur olduğu Beyrut Valisi ise bomboş aklını taslayıp durur, garip bir kişi idi.

Halide Hanım'ı gördükten sonra onu da okul, ilim ve teftiş merakı sarmıştı. Bir gün Beyrut Amerikan kolejini geziyordu. Hiçbir dersten hiçbir şey anladığı yoktu. Tenkid etmeksizin, büyük bir anlayış misali göstermeksizin okuldan ayrılmak da işine gelmezdi. Akşamüstü kumandana bir marifet anlatmalıydı.

Teftiş sırası Amerika'da riyaziye okumuş, gerçekten bilgin, fakat ürkek, vehimli ve bu sebepten her gördüğüne:

— Ekselans, diye bel büken, bir profesör geldi. Profesör en son icat aletlerinden birini, iki büklüm, yüzünde derin bir övünme gülüşü ile Valiye izah etmeye çalışıyordu. Bilginin bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi ve Beyrut abluka altında olduğu için aletin yeni gelmiş olamıyacağını düşünerek, kolay bir av yakaladığını zannetti:

— Olmaz, olmaz dedi. Size ve böyle bir müesseseye modası geçmiş aletler kullanmayı yakıştıramam.

Amerikalı ihtiyar profesörün elinde tuttuğu silindir, canlı bir mahluk gibi zıpladı. Bilgin, tebessümünü, yediği güzel bir yemişin çekirdeği gibi yutup morardı.

Türk hocaları ise yerin dibine geçtiler.

Yanlış Kapı

Dördüncü Ordu Komutanı: "Hicret eden Ermenileri bana bırakınız, Suriye içlerinde oturtacağım," diyordu.

O, Suriye'de, Ermenilerin zararlı olacağı fikrinde değildi.

Dördüncü Ordu'nun esas düşüncesi şu idi: Zararlı Ermeni külliyetlerini, zararsız Ermeni cüz'iyetleri haline getirmek!

Suriye içlerine dağıtılacak Ermenilerin koyu Araplığa karşı bir teminat olmak ihtimali de vardı. Çerkesler, Kürtler ve saire gibi... Hatta Ermenilere toprak ve ev vermek şartiyle Müslüman etmek için bir hey'et bile yapılmıştı. Bu hey'et bir defa benim odamda toplandı. Fakat çabuk gevşedi.

Cemal Paşa'nın bu koruyucu politikasına, tabii Müslüman etmek müstesna, Halide Hanım pek taraftardı. Bahaettin Şakir ve arkadaşları ise Cemal Paşa'yı suçlandırmakta idiler.

Nerede isyan olursa, Zeytin, Bahçe ve Urfa'da olduğu gibi, şiddetle tenkil edilmiş, fakat tehcir kervanlarına taarruz ettirilmemişti. Adana yolunda kafilelere hücum eden birkaç kişi idam bile edildiler.

Cemal Paşa İstanbul'dan Van harp divanına gönderilen iki Ermeni milletvekilini, Zöhrap'la Vartekes'i kurtarmak için de Talat Paşa ile uzun yazışmalarda bulundu:

— Bunları bırakınız, Lübnan'a göndereyim, hiçbir ziyanı olmaz, diyordu.

Talat Paşa, Zöhrap ile Vartekes'in tehlikede olmadıklarını temin ediyor, yalnız:

— Bir defa mahkemeye gitmeleri lazımdır. Alıkoyamayız, diyordu.

Kumandan son şifreyi Baron otelinin alt salonunda ikisine de gösterdi:

Zöhrap ağlamaya başladı, Vartekes kapı önünde benim boynuma sarılmış:

— Ben ne ise, fakat bu adamı göndermeseler, diyordu.

Ve birden yüzüme baktı:

— Bazen içimden eski Vartekes, komitacı Vartekes başını kaldırıyor:

— Sus bre adam, ne olursa olsun, diyor.

Sonra genç karımı düşünüyorum. Şimdiki miskin Vartekes, eski komitacının belini büküyor.

İkisi de gittiler. Birkaç gün sonra Çerkes Ahmet ve Nâzım çetesinin Zöhrap'la Vartekes'i yolda öldürmüş olduklarını haber aldık. Cemal Paşa bunu hazmedemedi.

Çerkes Ahmet, *Mizan* gazetesi yazarı, Zeki Beyin katili olan iki fedaiden biri idi.

Kudüs'e dönmüştük. Bir gün Halep Valisinden, galiba Celâl Bey, bir şifre geldi. Vali diyordu ki:

"Çerkes Ahmet Bey'le Nâzım Bey bana geldiler. Suriye'de Ermenilerin korunmakta olduğunu işitiyoruz. Anlaşılan Cemal Paşa'nın bu işe yarar bir adamı yok, bize bıraksın, haklarından gelelim, dediler."

Tam fırsatı idi. Cemal Paşa hemen ikisinin de tevkif olunmasını emretti. Fakat Çerkes Ahmet'le Nâzım durumu kavramış olduklarından ilk trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi.

Cemal Paşa, çılgın, Adana'ya, Afyon'a şiddetli emirler yağdırıyordu. İki arkadaş İstanbul'a can atmışlardı.

Merkez kumandanına emir verdi: "Bütün mesuliyeti bana ait olmak üzere derhal bu iki adamı eşyalariyle Şam'a yollayınız."

Merkez-i Umumi bırakmıyordu. Talat Paşa ile şifre yazışmaları başladı. Talat Paşa nihayet:

— Bu vesile ile onlardan da kurtulmuş oluruz, kararını vermiş olacaktı.

İki arkadaş Şam'a geldiler. Fakat İstanbul'dan müdahalelerin ve aracılıkların eksik olduğu yoktu. Çerkes Ahmet ve Nâzım'ın eşyaları açıldığı zaman, çantalarında kadın yüzüğü, küpe ve mücevher buldular.

Harp divanının eline mükemmel bir silah geçmişti, bu iki serserinin bir ideal için fedakârlık değil, zengin olmak için cinayet işlemiş oldukları belli idi.

İstanbul'dan iltimas telgrafları yağıyor, Şam Harp Divanına sür'at emirleri gidiyordu. Harp Divanı yirmi dört saat içinde iki azılının idam kararını verdi ve mazbatasını Kudüs'e yolladı.

Kumandanların böyle idam kararlarını önce yerine getirmek, sonra Başkumandanlığa haber vermek yetkisi olduğunu yazmıştım. Zöhrap'la Vartekes'in katilleri ertesi gün Şam'da asılmıştı.

Altın ve Odun

Ben Suriye'ye kâğıt para ile gitmiştim. Hayat, Şam gibi büyük şehirlerde bile, küçük Anadolu kasabalarında olduğu kadar ucuzdu.

Bir gün, Suriye Posta Telgraf Müdürlüğüne:

— Ufaklık gümüş ve maden paraları toplayınız, diye bir emir geldi.

Bu emir, Arap memurlar ağzından daha o gün dışarıya sızdı ve Türk kâğıdı birdenbire itibardan düştü.

Bize hiç isyan etmemiş Havran aşiretlerinden birine buğday satın almak için birkaç kişi gönderildiğini hatırlarım. Subaylar ve şeyhler pazarlıkta uyuştular. Fakat buğdayın kâğıtla ödeneceği söylendiği zaman, şeyhler izin alarak bir çadıra çekildiler, uzun uzadıya konuştular. Kararları şu idi: "Biz devletimizi severiz. Padişah ve Halife kuluyuz. Onun için kâğıt parayı reddetmek istemiyoruz. Eğer bir liralık kâğıdı yüz paraya verirseniz kabul edeceğiz."

Buğday, ot deve ve tekmil hizmetler Suriye'de bütün harb müddeti hep altınla ödenmiştir. Bir gün, Rayak'ta bir tren kazası olmuştu. Dört yüz kadar yolcu, çünkü o zamanlar sivil servisi pek seyrek olduğundan trenler basamaklarına kadar dolu idi, ölü, yaralı, yarasız hat boyuna döküldü. Bütün bu yolcuların üzerlerinde bilete yetecek kadar kâğıt paradan gerisi, hep gümüş ve altın idi.

Ordu ve hükümet, hepimiz aylıklarımızın bir kısmını altın aldırdık, kâğıt para yalnız devlet alışverişinde faydalı ve kârlı idi.

Başka bir gün Havran'daki Dürzi şeyhlerini Şam'a toplamıştık. Birinci sınıf şeyhlere nişan, ikinci sınıfa hil'at, üçüncü sınıfa beş on altın para verilecekti. Ağnam resmi kaldırıldığı için aralarında ortaklaşa isyan sebebi kalmıyan Dürzileri göğüslerinden, sırtlarından ve keselerinden büsbütün devletle bağlamak istiyorduk.

Ordu kumandanlarının, Padişah adına, üçüncü rütbeye kadar nişan verebilmek hakları idi. Şeyh Esad dua ederek, bir ihtiyar yüzbaşı nişan, bir yaver hil'at, ben de para veriyorduk.

Büyük şeyhlerden biri Üçüncü Mecidî nişanı boynuna takılırken, gözü altında, kordelayı eliyle itti ve sarı külçeleri göstererek:

— Ondan isterim, dedi.

Büyük Harb'de Osmanlı hazinesinin büyük bir kısmını çöl ve urban yemiştir.

Fakat gitgide daralıyorduk. Cemal Paşa'nın müşavirleri arasında bir de maliyeci vardı. Belki onun tavsiyesi üzerine bir gün bir emir çıktı. Kâğıt ve altın birdir. Böyle kabul etmiyenin sürgünden ipe kadar, derece ağır cezaları vardır.

Trenlerimizi odunla işletiyorduk. Hatta Filistin zeytinlerini bile lokomatif ocaklarında yaktığımız olmuştur. Suriyeliler kâğıt ve altının bir olduğu emrini kabul ettilerse de, odun ve her türlü ordu müteahhitliğinden vazgeçip bir kenara çekildiler. Demiryolu servisi durmak üzere idi. O zamanlar odun işlerini idare eden Şam valisi Tahsin Bey, daha iyi hatırlayabilir, fakat galiba az bir müddet sonra kâğıt para ile şu kadar, altın para ile bu kadar, diye bir odun fiyatı koymıya ve kendi imzamızla kâğıtla altın arasındaki farkı ilan etmeye mecbur kalmıştık.

Hele çöl Bedevilerinin altın ve kıymetli taştan başka dinleri yoktu. Sınır boylarındaki şeyhlerin göğsünde İngiliz ve Alman nişanları yan yana idi. Şeyh size kim olduğunuzu sorar, İngiliz misiniz?

— Yaşa İngiliz!

Türk müsünüz,

— Yaşa Türk!

Siz vereceğiniz nişan veya altını hesap ediniz. O dakikada beklediğiniz iş yapılmıştır. İngiliz cephesinden at kaçırıp bize satan Bedeviler, dönüşlerinde bizim atlarımızı çalıp İngilizlere satarlardı. Harb cephelerinin ta ortalarında saklanarak, kaçan tarafın ganimetlerini yenmiş olanlardan daha önce toplamak için hayatlarını tehlikeye atanlar az değildi.

Büyük bozgundan sonra Şam istasyonunda bırakmaya mecbur olduğumuz en son vagonun bile içi mecidiye dolu idi.

Kanun

— Efendimiz kanunu getirdim.

— Ne kanunu?

— Bir mesele için emir buyurmuştunuz. Halbuki elimizdeki kanun sarihtir, bu mesele emriniz gibi halledilemez.

Yaverine dönerek:

— Bana bir müsvedde kâğıdı getiriniz!

Ve hemen Harbiye Nâzırlığına müstacel bir telgraf: "Şu numaralı kanunu hemen bu şekilde değiştirerek bana metnini müstacel telgrafla bildiriniz."

Bir kumaş bile bu kadar kolay ısmarlanmaz.

Yukarıda bürokrasiden şikâyet etmiştim. Bütün şikâyetler doğru olabilir: Fakat Büyük Harbin kanun kafası, bürokrasi kadar zararlı idi.

Meşhur Kavur:

— En fena chambre, en iyi antichambre'dan daha iyidir, demiş.

En fena kanun, en iyi kanunsuzluktan daha iyidir, denebilir. En doğrusu kanunun iyi yapılması olduğuna şüphe yoktur.

Kanuna güvenlik ve saygısı olmıyan yerde zarar o kadar büyüktür ki, hiçbir fena kanun, memlekete o kadar ziyan vermez.

Cemal Paşa Boyacıköyü'ndeki yalısındaki son günlerinden birinde:

— Bir şey yapmak istiyorum, kanun karşıma çıkıyor. Kanun nedir? Ben yaptım, ben bozarım.

Bu Enver'in bir sözünü hatırlatır:

— Yok kanun, yap kanun!

Der ve anlamıyanlara izah ederdi:

— Yaparım olur, bozarım olmaz!

Beyrut'un büyük bulvarının açılmasına kanun yolu ile imkânlar yok değildi, fakat pahalı olacaktı. Azmi Bey bir silindir gibi mahallelerin ve arsaların üstünden geçti ve yolu açtı. İzmir Valisi Rahmi Bey, Konya Valisi Muammer Bey de öyle yaptılar. Hepsi geniş, düzgün ve güzel yollar: Fakat, mülkiyet hakkı nerede? Bir taraftan mülkiyet hakkını kitapta sıkı sıkı tutarak öbür taraftan kola kazmaya kuvvet mahalleler yıkmaktansa, en sert sosyalist kanunları çıkarıp mülkiyet hakkını tâdil etmek ve boş arsalar meselesini halletmek daha doğru değil midir?

Büyük Harb'de şahıs ve mal güvenliği sıfıra düşürülmüştür.

1916'da bir müddet için gelmiş olduğum İstanbul'daki şahıs güvensizliği, Mütareke'deki güvensizlikten farklı değildi. Suriye'de bu güvensizliğin en canlı misalleri sürgünlerde olmuştur. Ermeni tehciri için yapılan kanundan Dördüncü Ordu da istifade ederek "zararlı gördüğü kimseleri ve aileleri harb sonuna kadar nefyetmek" usulünü tutmuştu. Her gün vilayetlerden, mutasarrıflıklardan teklifler alırdık: "Şu aile muzırdır, münasip bir yere nefyedilmesine müsaade buyurulması rica olunur."

Cevap formülü son derece basit idi: "…..e nefyolunması, münasiptir." Yalnız kasaba ismini açık bırakıyorum. Erzin-

can'dan Bursa'ya kadar beğendiği yerin ismini koymak kumandanın elinde idi.

Bunun önemi olmadığını sanmayınız: Konya ve Bursa'ya gidenler, harb sonunu görmeye muvaffak olmuşlardır. Büyük Harb'de karadan kışın Erzurum'a gidip harb sonuna kadar bekliyebilmek biraz güç idi.

Kurmay Başkanı Ali Fuat Bey'in (Erden) en kızdığı şey, işte bu nefiler idi. Bir gün, ben gene bir cevap formülü yazmıştım. Ali Fuat Bey müsveddenin altına "F" işaretini koyduktan sonra, kumandana götürecektim. Kâğıdı okudu ve bana dönerek:

— Niçin ille böyle yazıyorsunuz? dedi.

Şüphesiz ben ancak âdet olanı yapabilirdim.

— Bakınız, dedi, bu cevap şöyle de yazılarak kumandana götürülebilir. Ve bu tedhiş artık yeter, manasına bir müsvedde yaptı ve bana:

— El yazınızla yazıp kumandana veriniz! dedi.

Dediğini yaptım. Cemal Paşa, kıpkırmızı, hiddet kesildi:

— Nasıl böyle cevap yazabilirsin?

Kurmay Başkanı'nın emri olduğunu anlattım. Müsveddenin altına: "Benim mes'uliyetim altında cereyan eden siyasi işlere karışmaktan herkesi menederim..." gibi bir ihtar yazdı ve:

— Siz bunu kendisine veriniz! dedi. Onu da yaptım.

O gün, *El Şark* gazetesi açılış törenine gidecektik. Ali Fuat Bey odasında kapalı idi. Cemal Paşa biraz bekledi, ısrar etmedi ve gittik.

Dönüşte Ali Fuat Bey'in beni çağırdığını söylediler. Benimle Cemal Paşa'ya bir istida yolladı. Aklımda kaldığına göre, istidanın hülâsası şu idi: "Size hizmet edecek maddi manevi hasletlerden mahrum olduğum için tekaüd edilmemi rica ederim."

Kurmay Başkanı'nın o günlerde geçirdiği ıstırabı bilirim. Sonraları siyasi kâğıtları artık hiç görmedi. Doğrudan doğruya kumandanlarla temas ederdim. Bunun Cemal Paşa üstünde bir

tesiri kaldığını zannediyorum. Lübnan'dan naklolunması istenen bir ailenin dosyası yanımızda olarak Lübnan'a gitmiştik. Kumandan:

— Cevabı Lübnan'da veririz, diyordu.

Mutasarrıfın yanında ailenin oradaki evrakını istetti. Bu aile bir köyde otururmuş; mutasarrıf, kumandanın havale ettiği şikâyeti kaymakama, kaymakam nahiye müdürüne, o da yerli bir jandarma çavuşuna havale etmiş. Jandarma çavuşu ne dedi ise, havale üstüne havale, kumandana kadar o cevap gelmiş. Cemal Paşa, mutasarrıfa:

— İnsaf ediniz, dedi. Ben Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanı, bir aile hayat ve mematı hakkında bir Lübnanlı jandarma çavuşunun arzusu ile karar vereyim?

Fakat bu havalelerin içine karışan garazlar, kinler, hınçlar ve öclerin yüzlerce kurbanı Anadolu içlerinde senelerden beri çürüyüp durmakta idi.

* * *

Ben Şark kanunsuzluğunu murad ediyorum. Belki fikir sistemlerinin ve bu sistemlere göre kurulacak yeni düzenlerin esaslı düzen tasfiye ve kuruluş savaşları demek olan devrim idareleri bununla mukayese edilemez.

İttihat ve Terakki'nin ne başıboş, ne de bağlı devirlerinde, ya anarşinin, ya şahsi istibdadın çilelerini çektik. Hiçbir vakit belli bir fikir ve düzen sisteminin mütecanis hüküm ve nüfuzunun ne olduğunu onlarda görmedik.

Konak ve Konuklarımız

Anadolu'da çadır ve siperin köy ve kasaba evlerinden daha rahat olduğu cepheler vardı. Almanya'da ise en iyi yemek yiyen yer, cephe idi. Bizim yalnız mevsime göre değil, mevsimin her gününe göre seçip gideceğimiz karargâhlarımız olduğunu

söylemiştim. Kudüs'te Alman sanatoryumunda, Şam'da ya Viktorya otelinde, ya Salihiye köşklerinde, Halep'te Baron otelinde, Lübnan'da Sofar otelinde, Beyrut'ta Bassul otelinde kalırdık. Onun için cephede pek az otururduk.

Lübnan'a kar yağdığı zaman, otomobille yarım saatte inilen Beyrut şehrinde baharların en güzeli vardır. Beyrut bir cehennem gibi yandığı vakit, bir iki saatte çıkılan Sofar'da İstanbul nisanının serin sabahları bulunabilir. Şam, baharlar cennetidir. Kışın Kudüs soğumaz.

Şam'ın Barada ırmağı, Zahle'nin dağ yolları, gün batısının en güzel göründüğü Sukulgarp, Kudüs'ün kemerli ve dar sokakları, Beyrut'un kumsalı, Suriye'de bulunmuş olanların gözlerinde tüter.

Karargâhımızda birçok hatırı sayılır misafirimiz olmuştur. Lübnan'da iken Marunilerin Allah gibi tapındıkları patriklerini otele getirmek büyük bir hadise idi. O, hiçbir zaman manastırdan çıkmış değildi. Nihayet bir gün, Cemal Paşa'nın ayağına geldi: Başkasının kaşığını kullanmadığı için kendi kaşığını, başkasının havlusuna el sürmediği için kendi havlusunu ve diğer ufak tefek eşyasını çantalarına koymuştu. Marunilerin de olsa, otomobile binmiş bir Tanrı görmek meraklı bir şeydi.

Belediyelerde oturan aşiretlerin şeyhleri, kurnazdırlar. Ne kadar güven verirseniz veriniz, baba-oğul bir arada gelmezler. Nuri Şalan gelirse oğlu Nevvaf çölde kalır. Lübnan'da Nevvaf'ı misafir etmiştik. Şam ve Bağdat arasındaki sonsuz çölün büyük bir parçası Ruvale aşiretinin hükmündedir. Nevvaf ve babası orada hükümdardırlar.

Bu genç ve güzel adam, şairleri, dalkavukları ve nedimleri ile beraber geldi. Birkaç gün karargâhta kaldı. Bir gün kendisine karadan ve çöl ortasından Bağdat'a gitmek zor olup olmadığını sordum:

— Size bir yıldız göstereyim, bir de mühürlü kâğıt vereyim, hecine bininiz, on gün, on gecede gidersiniz, dedi.

Tepenizde bir yıldız, elinizde bir kâğıt, on gün on gece tek başınıza bütün çöl...

Nevvaf'ın dediği doğru idi. Fakat mühürlü kâğıdınızı mesela başka bir aşiretin adamları görürlerse, hemen değerinin değişeceğine şüphe yoktur. Ruvale Bedevisi için ölüm fermanıdır. Aşiretlerin çölünde Nevvaf'ın göstereceği Yol yıldızından başka, bir de Aman yıldızı vardır: Altın! Altın kuma atıldığı zaman sesten başka her şey verir.

Nevvaf öğleye kadar odasında kaldıktan sonra, sakalı düzgün, yüzü dinç ve peşinde üç kölesi ile bahçeye iner, bir çiçek öbeğinin dibinde hasır bir iskemleye otururdu. Elinde tuttuğu karanfile karşı, zencilerin, iki büklüm, onu yemek vaktine kadar güldürecek nasıl nükteler yapabildiklerini merak ederdim. Kısa ve kirli gülüşlerine kadar, hepsi tabii ve üslûpludur. Nevvaf, günde yalnız iki defa gülünç olurdu: Sofrada iken, elinde çatal yan gözle yanındakilerin taklidini almaya çalıştığı zaman!

Çöldeki çadırında şüphesiz hiç gülünç değildir. Orada Allah'tan sonra o gelir. Kötülük edeni öldürür veya ayetlerin emrettiği cezalardan birini verir. Birbirlerini dava etmiş olanların, onun karşısında hutbe ve kasidelerle kendilerini müdafaa etmeye hakları vardır.

Çölde ahşap olmadığı için yalnız bir yerde idam tahtası yapıldığını işittim. Mahkûmlar bu tahtaya raslandığı vakit öldürülmek üzere çadırlarda saklanırmış. İdam, dizlerine kadar bu tahtaya sıkıştırıldıktan sonra, törenle kesilmektir. İdam günleri, çölün bayramlarıdır.

* * *

Misafir gelen Havran şeyhlerinin bir kusurları vardır: Girdikleri odadan keskin sakal kokuları bir hafta kadar çıkmaz.

Dürzi sakalının rengi kına, kokusu sirkelenmiş tarçına benzer. Bir gün, ikisine de nişan ve altın vermek için çağırdığımız kardeş şeyhlerle konuşup ayrıldıktan sonra, büyüğü yalnız olarak yanıma geldi ve kulağıma:

— Ona daha az verirseniz olur, dedi; çünkü nüfuzu ehemmiyetsizdir.

O çıktıktan sonra, küçüğü odama girdi, daha ziyade kulağıma eğilerek:

— Ona vermeseniz de olur, dedi; çünkü hiç nüfuzu yoktur.

Bizim karargâhımızı ürküten misafirler, çölden badiyeden, Salta'dan, Amman'dan gelenler değildi. Berlin'den gelenler idi. Fon der Golç, tehlikesizce Bağdad'a doğru geçti. Falkenhayn bilâkis altın getirmişse de, Cemal Paşa'nın topunu, tüfeğini ve kumandanlığını aldı.

Cemal Paşa'nın ilk kederinin haklı olmadığını sanırım. Çünkü Suriye'nin eski Alman Orduları Başkumandanına hazırladığı hediye kimsenin heves edeceği bir şey değildi: Bozgun!

Çatlak

Suriye ve Filistin'e Almanların niçin o kadar önem vermiş olduğunu Berlin politikacıları kadar biz de biliyorduk. Cephede Alman kumandanları ve yedek subayı olarak gelen Alman uzmanları aramızdan hiç eksik olmamıştır.

Kanal'a giden Alman'ın ismi Fon Kress idi. Kemik yerine sinirden yapılmış bir enerji iskeletini andıran bu zat, bütün çöl harblerinin başında bulunmuştur.

Eski Alman Orduları Başkumandanı Fon Falkenhein, galiba, Haleb'de toplanan ordularla Bağdad'ı almaya çalışacaktı. O mümkün olmadığı için, Filisin cephesini kendisine verdiler. Fon Kress, Cemal Paşa'nın emrinde idi. Falkenhein ve ondan sonra Liman Fon Sanders, Cemal Paşa'sız kumanda etmişlerdir.

Hiçbirinin durduramadığı İngiliz seli, yine bir Türk, fakat bu sefer öz bir kumandan, Mustafa Kemal tarafından Haleb aşağısında tutulmuştur.

Mustafa Kemal'in orada seçtiği savunma hattı, Milli Misak'taki Türkiye sınırı idi.

* * *

Eski Osmanlı altını ile Alman altını arasında bir renk farkı vardır. Bizim Suriye'de gördüklerimiz hep kırmızımsı Berlin altını idi.

Çok para verdiklerinden midir, Cemal Paşa'nın fennine inanmadıklarından mıdır, yoksa bu cephenin Alman eline geçmesinde büyük bir fayda arandığından mıdır, nedir, son zamanlarda Suriye ordusunu müttefiklerimize devretmek için uzun bir buhran geçirdiğimizi hatırlıyorum.

Haleb'den Bağdad'a giden Fon der Golç Paşa'ya Baron otelinde bir ziyafet vermiştik. İhtiyar General:

— İngilizleri mensup oldukları denize dökmeye gidiyorum, demişti.

Bir müddet sonra kendisinin kara tabuta kapanmış cesedini yine Haleb istasyonunda selamlamıştık.

Bir sabah Zeytindağı karargâhında General Falkenhein'ı gördüğüm zaman, bu dik boylu, yüksek bakışlı kumandanın Suriye'ye nasıl bir talih getireceğini düşünüyordum.

İngilizler bu havadisten bizim kadar heyecanlanmadılar. *Times* gazetesi:

— Suriye'ye giden Falkenhein, karaya düşmüş bir balina balığına benziyor, demişti.

Cemal Paşa uzun müddet, şüphe ve tereddüt içinde çırpınıp durdu. Falkenhein'i Fon Kress gibi, doğrudan doğruya onun emrine vermek imkânsızdı. Bir ordu kumandanlığı bölgesinde iki büyük otoritenin birlikte bulunmalarına da ihtimal yoktu. Ni-

hayet arandı tarandı, bozuşuldu, uzlaşıldı, silahlı kuvvetin başına Fon Falkenhein geçti ve Suriye rüyasına veda etmek istemiyen, harb sonunda kaybolmamış bir Suriye hediyesi ile İstanbul'a dönmek isteyen Cemal Paşa'ya, belki şatafat zayıflığından istifade edilerek, bir büyük unvan verildi: Suriye ve Garbî Arabistan Umum Kumandanı!

İkinci Başkumandan gibi bir şey... Top, mitralyöz, tüfek, kılıç Alman'ın emrine ve Cemal Paşa'nın hissesi ise imzası üstündeki bu dört kelimeden ibaretti.

Doğrusunu isterseniz, kumandan artık paşalaşan Falkenhein, Cemal Paşa ise sivil idareye karışabilir, ordu için de menzil hizmetleri görür bir karargâh başı olmuştur.

O koskoca kıtada Dördüncü Ordu Kumandanı gibi basit bir unvanla visrualık eden Bahriye Nâzırı, Suriye ve Garbî Arabistan Umum Kumandanlığı dumanı içinde tacını kaybetti. Bu yıkılışın ona ağır geldiğini hep hissediyorduk.

Onun umum kumandanlığı, boş çöller içinde Bedevi şeyhlerine verilen fahri paşalıklar gibi bir şey idi.

Bir gün Falkenhein'ın bir küçük subayının Şam'da gözüne kestiği binayı keyfinin istediği gibi zaptettiğini haber aldık. Patrikleri, emirleri, şeyhleri sıra sıra karşısına dizen, âyan ve mebus asan, sonsuz nüfuz sahibi Cemal Paşa, bu küçük subaya dert anlatmak için yenilmez güçlükler içinde kalmıştır.

Aşınmaz mermerden zannettiğimiz o büyük kudret ve gurur, bir küçük Alman subayının fiskesi ile, bir alçı gibi çatladı. Bir düşüşün acı yasını ilk defa işte bu çatlaktan gördüm.

İktidar filinin hortumu başarı yemi gevelemediği zaman, tersine kıvrılır ve üstündekini yutar.

Falkenhein'ın Suriye saltanatı daha az sürecekti ve onun arkasından gelen bir başka Alman mareşali de, yine bozgunun azı dişleri arasında parçalanacak, İngiliz süngüsünden daradar başını kurtaracaktı.

Cemal Paşa değil, Suriye düşüyordu. Yalnız rütbeye, nişana ve sırmaya fazla itibar eden bir memleket olduğu için, Anadolu köyleri gibi sessiz ve kimsesiz değil, başkumandan, mareşal ve nazır üniformalarına sarınarak, daha gösterişli ve debdebeli düştü.

Allahaısmarladık

Üç tabur, ah üç tabur.

Nebi Samoil siperlerinde Kudüs için kan döken Türk askerlerine bu kadarcık yardım edemiyoruz.

O yıl Galiçya topraklarında döğüşmek için yirmi bin lüzumsuz Türk bulmuştuk.

Bir yığın Anadolu çocuğunu, yurdundan kopmuş, uzak Medine içinde, iskorpite ve çöle yediriyorduk.

Bir sabah kumandanın odasına girdiğim zaman, gözlerinin ağlamaktan yorulmuş olduğunu gördüm: Kudüs İngilizlerin elinde idi.

Oradaki son Türklerin nasıl kahramanca vuruştuklarını masanın üstünden aldığım şifreli telgraftan okudum. Kudüs'ü İsrailoğulları gibi bırakmadık; Türkler gibi bıraktık. Nebi Samoil üstünden Müslüman veya Hıristiyan mabetlere doğru inenler, Türklerin son gününü hatırlayacaklardır.

Karargâhın içinde: "Kudüs düştü!" sözü ölüm haberi gibi yayıldı. Daha şimdiden Beyrut'a, Şam'a, Haleb'e gözyaşlarımızı hazırlamak lazımdı.

Artık yalnız Anadolu'yu ve İstanbul'u düşünüyorduk. İmparatorluğa, onun bütün rüyalarına ve hayallerine, Allahaısmarladık!

Zeytindağı'nın çamları arasından, güneşi hiç sönmiyecek, hiç akşam gölgesi görmiyecek gibi bakan Lût çukuru, şimdi bütün İmparatorluğu içine çeken bir mezar gibi, genişleyip derinleşiyor.

Eşyamı ve kâğıtlarımı bavuluma yerleştiriyorum. Artık Şam'dan ayrılıyoruz. Cemal Paşa İstanbul'da istifa edecektir.

Tren giderken iki tarafımızda Suriye ve Lübnan'ı sanki safra gibi boşaltıyoruz. Yarın kendimizi Anadolu köylerinin arasında, Kudüs'süz, Şam'sız, Lübnan'sız, Beyrut'suz ve Haleb'siz, öz can ve öz ocak kaygısına boğulmuş, öyle perişan bulacağız.

Kumandanım harap Anadolu topraklarını gördükçe:

— Keşke vazifem buralarda olsaydı, diyor.

Keşke vazifesi oralarda olsaydı. Keşke o altın sağanağı ve enerji fırtınası, bu durgun, boş ve terk edilmiş vatan parçası üstünden geçseydi!

— Eğer kalırsam, diyor; bütün emelim Anadolu'da çalışmaktır.

Eğer kalırsa, eğer bırakılırsa... Anadolu hepimize hınç, şüphe ve güvensizlikle bakıyor. Yüz binlerce çocuğunu memesinden sökerek alıp götürdüğümüz bu anaya, şimdi kendimizi ve pişmanlığımızı getiriyoruz. İstasyonda bir kadın durmuş, gelene geçene:

— Benim Ahmed'i gördünüz mü? diyor.

Hangi Ahmed'i? Yüz bin Ahmed'in hangisini?

Yırtık basmasının altından kolunu çıkararak, trenin gideceği yolun, İstanbul yolunun aksini gösteriyor:

— Bu tarafa gitmişti, diyor.

O tarafa? Aden'e mi, Medine'ye mi, Kanal'a mı, Sarıkamış'a mı, Bağdad'a mı?

Ahmed'ini buz mu, kum mu, su mu, skorpit yarası mı, tifüs biti mi yedi? Eğer hepsinden kurtulmuşsa, Ahmed'ini görsen, ona da soracaksın:

— Ahmed'imi gördün mü?

Hayır... Hiçbirimiz Ahmed'ini görmedik. Fakat Ahmed'in her şeyi gördü. Allah'ın Muhammed'e bile anlatamadığı cehennemi gördü.

Şimdi Anadolu'ya, Batı'dan, Doğu'dan, sağdan, soldan bütün rüzgârlar bozgun haykırışarak esiyor. Anadolu, demiryoluna, şoseye, han ve çeşme başlarına inip çömelmiş, oğlunu arıyor.

Vagonlar, arabalar, kamyonlar, hepsi, ondan, Anadolu'dan utanır gibi, hepsi İstanbul'a doğru, perdelerini kapamış, gizli ve çabuk geçiyor.

Anadolu Ahmed'ini soruyor. Ahmed, o daha dün bir kurşun istifinden daha ucuzlaşan Ahmed; şimdi onun pahasını kanadını kısmış, tırnaklarını büzmüş, bize dimdik bakan ana kartalın gözlerinde okuyoruz.

Ahmed'i ne için harcadığımızı bir söyliyebilsek, onunla ne kazandığımızı bir anaya anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilsek... Fakat biz Ahmed'i kumarda kaybettik!

Son

İki hikâye işittim. Masal olmadığı için anlatayım:

Cemal Paşa artık ordu kumandanı değildir. Mütareke yakındır. Artık, harbe niçin girdiğimiz tartışılabilir, büyük adamların küçük adamları adam yerine saymak ve onlarla görüşmek sırası gelmiştir. Arkadaşım Y.K. bahriye çatanası içinde Büyükada'ya giderken sordu:

— Paşam, söyler misiniz, bu harbe niçin girdik?

Ve üç dört yıl içinde bunalttığı bir nefesi boşaltmış gibi ohlayarak bekledi. İşte cevap:

— Aylık vermek için!

Ve ilave etti:

— Hazine tamtakırdı. Para bulabilmek için ya bir tarafa boyun eğmeli, ya öbür tarafla birleşmeli idik.

Kırtasiye ve maaş imparatorluğunun tarihi işte böyle biter.

* * *

Bu fıkranın belki büyük bir değeri olmayacaktı, eğer sonraları şu hikâyeyi işitmeseydim:

Sakarya'ya yaklaşıyoruz. Bir millet olarak kalmak için harbetmek ve muzaffer olmak lazımdır. Tam o zaman da maliye durmuştur. İlim, ihtisas ve tecrübe, Mustafa Kemal'e hükmünü söylüyor:

— Hazinede para kalmamıştır, bulmak ihtimali de yoktur.

İlim, ihtisas, tecrübe... Büyük kelimeler, büyük ve korkunç! Verdiği karar da şu: Türk milleti istiklalini ödeyemez!

Aylık vermek için harbi bırakmak lazımdı.

Mustafa Kemal'in kararı bu değildi. Vatan ve istiklali idi. Ve en iyi kanunu arayıp buldu: "Milletin nesi var, nesi yoksa yüzde kırkını vatan savunması için verecektir."

Sakarya, Dumlupınar, İzmir ve Lozan... hepsini böyle ödedik.

Mustafa Kemal, Büyük Harbe girmek aleyhinde idi: Kafa ve sanat adamı olduğu için!

Mustafa Kemal Kurtuluş Harbini bırakmak fikrinde asla bulunmadı: Vatan adamı olduğu için!

İşte size bütün kitabın özü: İlim ve vatan adamı olunuz. Hiçbiri yalnız başına, ne sizi, ne de milleti kurtarabilir.

SURİYE'NİN DEVLETİ, TOPLUMU, HER ŞEYİ: BAAS REJİMİ

Suriye'nin devlet yapısını anlatmak için bir sözcüğe vurgu yapmak yeter:

Baas!

Arapçada 'diriliş' anlamına gelen *baas* sözcüğünün bu coğrafyadaki anlamı çok geniş. Suriye ideolojisi olarak da kabul edilen Baas ideolojisinin temel hedefini aktarmak, söylemek istediğimizi anlatmaya yeter:

Arap toplumunu kalkındırmak ve Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar bütün Arap halklarını ve devletlerini birleştirmek!

Partinin tam adı şu:

Sosyalist Arap Baas Partisi.

Parti tüzüğünün ana hatları özetle şöyle:

- Araplar bir ulustur. Bu uluslar, tek bir devlet içinde yaşama ve kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptir.
- Arap anavatanı bölünemez. Siyasi ve ekonomik bir bütündür. Hiçbir Arap ülkesi birbirinden ayrı yaşayamaz.
- Arap ulusu kültürel bir bütündür. Evlatları arasındaki her-

hangi bir ayrılık geçici ve önemsizdir. Arap şuurunun uyanmasıyla bu ayrılıkların tümü ortadan kalkacaktır.

• Baas Partisi bütün Araplara hitap eden bir Arap partisidir. Bu parti bütün Arap ülkelerinde şubelere sahiptir. Merkezi şimdilik Şam'dadır. Ortak çıkarların gerektirmesi halinde başka bir Arap ülkesine nakledilebilir.

• Parti, anavatanın ekonomik servetinin Arap halkına ait olduğuna inanmaktadır. Arap anavatanındaki servet dağılımı adil değildir.

Baas Partisi'nin yapısını klasik anlamda çok partili sistemlerle karşılaştırmak olanaksız. Çalışma alanı bakımından partinin iki temel yöntemi var:

Yasal çalışmalar, gizli çalışmalar...

Hitap ettiği kitle bakımından da iki temel sahası var:

Asker ve sivil...

Bir başka deyimle Baas Partisi Suriye Silahlı Kuvvetleri içinde de rahatça örgütlenebiliyor. Bu hak sadece Baas Partisi'ne verilmiş durumda.

Baas Partisi dışında partilerin Meclis'e girmesi Baas Partisi'nin iznine bağlı. Baas'ın onayından geçmeyen bir parti ya da hareketin Suriye siyasetinde tutunması olanaksız. Meclis'e giren bu partilerin de kendi başlarına hareket etmeleri zor. Çünkü Baas bu partileri de içine alacak bir başka örgütlenme oluşturdu:

'İlerici Ulusal Cephe'.

Baas'ın parti tüzüğündeki ilkelerini yukarıda sıraladık ama, buna koşut olarak partinin temel ideolojisini de aktarmak gerekirse, şöyle özetleyebiliriz:

• Parti kendisini Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi birleştirmiş bir ideolojik güç olarak görüyor.

• Bu temel ideoloji doğrultusunda tüm Araplar bir araya gel-

meli ve tek bir devlet çatısı altında birleşmeli. Ancak bunu yaparken sosyalizmle komünizmi karıştırmamalı. Komünizm tümüyle reddedilmeli.

- Parti üç temel ilke olarak şunu koyuyor: birlik, özgürlük, sosyalizm. Birlik derken sadece ülkenin değil, tüm Arap dünyasının birliğinden söz ediliyor.
- Özel sektör desteklenmeli ama, iktidar işçi, köylü ve aydınlara dayanmalı. Bunun çok da içi boş bir iddia olduğu söylenemez. Çünkü, 250 kişilik parlamentonun en az yarısı işçi ve köylüden oluşmak zorunda. İşçi ve köylünün tanımı yasada yer alıyor.
- Baas Partisi'nin Ürdün, Lübnan, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da kolları var. Ancak Suriye'deki kadar etkin değil.
- Baas Partisi Irak'ta 2003'e dek iktidarda idi. Saddam'ın başında olduğu parti Suriye'dekine benzer biçimde ülkenin tek yönetici hâkimiydi. ABD'nin 20 Mart 2003'te başlattığı işgalle bu parti iktidardan düştü. Saddam'ın devrilmesiyle partinin iktidarda kaldığı tek yer Suriye.

Arap dünyası içinde Baas Partisi'ne benzer hedefleri ve örgütlenmeleri olan başka bir parti yok.

Bütün bu anlatımlardan sonra Suriye Anayasası'nı Baas hareketinin belirlediğini söylemeye gerek yok. 1 Mayıs 1969'da geçici olarak kabul edilen anayasada bazı küçük değişiklikler yapıldı ve 12 Mart 1973'te referanduma sunuldu. Halkın yüzde 97.6'sı evet dedi ve ertesi gün, 13 Mart 1973'te yürürlüğe girdi.

Anayasaya göre Suriye'nin yönetim biçimi şu:

Sosyalist Halk Demokrasisi.

Halk Meclisi Başkan Esad gerekli gördüğü an feshedilebiliyor. Yasa önerileri, ilgili komisyonlarda görüşüldükten sonra Meclis'e geliyor. Meclis'in onaylamasının ardından Devlet Başkanı Esad'ın önüne konuyor. Esad'ın onayıyla yasa yürürlüğe giriyor.

Bir yasa yapma biçimi daha var:

Bizzat Esad'ın yetkisiyle!

Bir başka deyişle, eğer Devlet Başkanı olağanüstü bir durum görürse yasama yetkisini kullanıyor ve aldığı karar yasa yerine geçiyor.

Suriye Anayasası devlet başkanına şu yetkileri veriyor:

— Silahlı kuvvetlere komuta etme.

— Yasaları veto etme.

— Başbakanı, bakanları ve yardımcılarını seçme.

— İki ay içinde yenisini toplamak şartıyla Meclis'i feshetme.

— Meclis tatilde iken yasama görevini tümüyle üzerine alma.

Cumhurbaşkanı aynı zamanda Baas Partisi'nin genel sekreteri ve öteki partileri de içine alan cephenin başkanı.

Suriye'de seçilme yaşı 25, seçme yaşı 18.

Suriyeliler genç yaşta sandık başına gitme ve Meclis'e girme hakkını elde ediyor ama, liderini değiştirmeyi pek düşünmüyor. Baas rejiminin akla gelebilecek her türlü yöntemle toplumu etkileme gücünü göstermesi bakımından seçim sonuçlarından birini örnek gösterelim:

8 Şubat 1999'da yapılan ve Hafız Esad'ın beşinci kez yedi yıllık süreyle devlet başkanlığına getirilmesini öngören seçimde 9.101.155 seçmen oy kullandı. Bunlardan 8.960.011'i Esad'a evet oyu kullandı. Yani yüzde 99.

Bu tür seçimlerde Suriye'nin en güçlü örgütü El Muhaberat son derece deneyimli. Toplumu tatlı tatlı biçimlendirme, Esad'ın tartışmasız biçimde seçilmesini sağlayacak ortamı oluşturma görevini çok iyi yapıyorlar.

İşin tam en gizemli yerine gelmişken, bu durumu raporlayalım. Suriye'nin psikolojik harekâtla ilgili örgütlenmelerini, çalışmalarını ve hedeflerini içeren Ankara raporunu bir bütün olarak aktaralım.

* * *

Psikolojik Harekât Teşkilatı ve Çalışmaları

a. Psikolojik Harekât Teşkilatı:

Suriye'de psikolojik harekât ile ilgili yasal bir kuruluş yoktur. Suriye'de psikolojik harekât en üst düzeyde Baas Partisi'nin en üst kurullarında planlanmaktadır.

Psikolojik harekât tamamen yönetimin ve rejimin korunmasına, ayakta kalmasına yönelik olarak yapılmaktadır. Bu çalışma üst seviyede Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Psikolojik harekâtın temel hususları Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı tarafından tespit edilerek, "Hava Kuvvetleri Politik Büro Başkanlığına" uygulama emri ile birlikte gönderilmektedir. Hava Kuvvetleri Politik Büro Başkanlığı ise aldığı bu talimatı, Kuvvet Komutanlıklarına (Kara-Deniz-Hava) ve Baas Partisi'ne (Merkez ve Baas Partisi Bölge Komutanlıklarına) göndermektedir.

Bu safhadan sonra temel hususların içerisindeki askeri hususlar, sıralı askeri komutanlıklar, sivil hususlar ve parti komutanlıkları ve il yöneticileri (muhafızlar) tarafından verilen talimata uygun olarak uygulanmaktadır.

b. Suriye Yönetimi İç Kamuoyuna Yönelik Politikasının Uygulaması Sırasında Yürüttüğü Psikolojik Harekât Faaliyetleri:

Rejimin sağlam temellere oturtulabilmesi için her fırsattan yararlanılarak bir propaganda yapılmaktadır. Özellikle gasp edilmiş topraklar konusu, Filistin ve Lübnan meseleleri, zirai reform, eşitlik ve herkesin emeğinin karşılığını alacağı konuları üzerinde yoğun propaganda yapılmaktadır. Gün geçtikçe kuvvetlenen Arap milliyetçiliği konusu da oldukça istismar edilmektedir. Hissiyatına düşkün Arap halkı ve özellikle gençler üzerinde olumlu etki yapan bu çalışmalarda, devlet adamları bizzat vatandaşların ayağına giderek, Ba-

as Partisi ilkeleri doğrultusunda aydınlatıcı bilgiler vererek, bu konu çok iyi işlenmektedir.

Ancak yaşlı kitleyi bu konuda inandırmak oldukça güç olmakta ve yapılan propagandalar, söz ve yazı özgürlüğü olmasa da, bu kitle içinde sessiz şekilde, istihza ve mizah konusu olarak ele alınmaktadır.

Ülkede sosyal ve kültürel hakların kısıtlanmış olması, halkın %90'ının Arap olması gibi nedenlerle; yönetimin izlediği Araplaştırma politikası, azınlıklar üzerinde başarı ile uygulanmakta, özellikle yönetim tarafından azınlık olarak kabul edilmeyen Türkmenler bu baskılardan büyük ölçüde etkilenmektedir.

Suriye iç psikolojik harekât uygulamalarında, özellikle bağımsızlık günü, düzeltme harekâtı yıl dönümü, parti kuruluş yıl dönümü vb. resmi kutlamalarda son derece abartılı ve hatta amacını gölgeleyici etkinliklerde bulunmaktadır.

Yönetim tarafından belli bir merkezden organize edilen ve haftalar süren bu etkinliklerde, tüm ülkede törenler, konferanslar, gösteriler ve mitingler düzenlenmekte ve halkın katılımı da sağlanmaktadır. Ayrıca bu etkinlikler radyo, televizyon ve basın tarafından sürekli halka empoze edilmektedir.

Örnek olarak:

Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ın 5. dönem Cumhurbaşkanı olarak yeniden seçilmesi için yapılacak halk oylamasında, Hafız Esad'ı desteklemek ve gövde gösterisi yapmak amacıyla yönetim tarafından organize edilen etkinlikler kapsamında, 25 Ocak 1999 tarihinde yaklaşık 500 bin kişinin katılımıyla büyük bir miting tertip edilmiştir. Mitinge büyük insan kitlelerinin katılımının sağlanması için okullar ve resmi daireleri tatil edilmiştir.

El Muhaberat Örgütü ve Baas Partisi yetkilileri tarafından organize edilen mitinge halkın düzenli ve organize bir şekilde katılımı

sağlanmış, miting televizyondan canlı olarak yayınlanmış, Cumhurbaşkanı yardımcısı Abdülhalim Haddam başta olmak üzere, parti ve hükümet temsilcileri protokolde yer alarak, Hafız Esad lehinde konuşmalar yapmışlardır. Mitingde çok sayıda Hafız Esad posteri ve yönetimi destekleyen pankartlar taşınmıştır.

(1) Silahlı Kuvvetlere Yönelik Kullandığı Temalar:

- Suriye ordusunun güçlü bir ordu olduğu, kuvvetlerin görevlerini çok iyi yaptığı,
- Askerlerin eğitimli ve yüksek bir moral düzeyinde bulunduğu,
- Suriye ordusunun tüm Arap dünyasının hak ve menfaatlerini koruyan bir ordu olduğu.

(2) Sivil Halka Yönelik Kullandığı Temalar:

- Suriye'de yönetimin başında bulunan Hafız Esad'ın genelde tüm Arap dünyasının liderliğini yaptığı,
- Suriye'yi modern bir ülke haline getirdiği,
- Suriye Baas Partisi'nin önder bir parti olduğu,
- Suriye halkına en iyi hizmetin verildiği, insanların mutlu bir şekilde yaşadığı,
- Hizmetlerin adaletli bir şekilde ve yaygın olarak tüm bölgelere ve halkın tüm kesimlerine sunulduğu, eğitim, sağlık, altyapı gibi temel hususların halledildiği,
- Suriye vatandaşlarının modern dünyanın bir ferdi olduğu ve çağdaş bir yaşam sürdükleri.

c. Yurtdışı Psikolojik Harekât Uygulamaları :

Tüm Arapları "tek bir devlet, bir ülke" ilkesinde birleştirmeyi kendine bir hedef olarak seçen Suriye, yurtdışı psikolojik harekât uygulamalarının temel esaslarını bu hedefe uygun politikaları ile yürütmektedir. Dış propagandada genellikle; Golan tepelerinin haksız bir şekilde İsrail tarafından işgal edildiği konusu işlenmekte, Amerika

ve İsrail'i destekleyen devletler, emperyalist olarak nitelendirilmekte ve Arap halkının düşmanları olarak empoze edilmektedir.

Türkiye'ye Yönelik Psikolojik Harekât Hedefleri ve Faaliyetleri:

a. Psikolojik Harekât Hedefleri:

- Arap dünyasının lideri olma amacı doğrultusunda, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini önlemek,
- Büyük Suriye Planı kapsamında, özellikle Hatay'ı, daha sonra da Toroslara kadar uzanan toprakları ilhak için kamuoyu oluşturmak,
- Sınır Aşan Sular konusunu, Suriye'nin çıkarları doğrultusunda yönlendirmek şeklinde özetlemek mümkündür.

b. Psikolojik Harekât Faaliyetleri:

(1) Arap Dünyasının Lideri Olmak ve Türkiye'nin Bölgedeki Etkinliğini Önlemek Amacıyla Yürüttüğü Psikolojik Harekât Faaliyetleri:

Suriye, Türkiye'nin Ortadoğu'da etkin bir ülke durumuna gelmesini önlemek için, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilerini engellemek, ayrıca Türkiye'nin Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile mevcut sorunlarından kendi çıkarları için yararlanmak yönünde faaliyet yürütmektedir.

Suriye yönetimi, RF, Yunanistan ve Bulgaristan yönetimlerinin Türkiye politikası paralelinde bir tutum izleyerek, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerini Türkiye aleyhine geliştirmektedir.

Birinci kuşak hedef ülkeler olarak tanımladığımız İran-Irak-Suriye başta olmak üzere diğer Arap-İslam ülkelerinden kaynaklanan, Türkiye'ye yönelik psikolojik faaliyetlerin bir bölümünü de, Osmanlı İmparatorluğu ve Türklük aleyhtarı propaganda ile Türki-

ye'nin ABD ve Batılı ülkeler ile olan ilişkileri aleyhinde yürütülen propagandalar oluşturmaktadır.

Söz konusu ülkelerin, asırlar boyunca Osmanlı idaresinde kalmış olmaları, Arap kolektif bilincinde oluşturulan "Türk düşmanlığını" canlı tutarak, Türkiye'nin İslam dünyası ile ilişkilerini engelleme çalışmaları sürekli mevcuttur. Türkiye'nin Batı dünyası ile ilişkilerini istismar ederek, Arap-İslam kamuoyu nezdinde itibarını sarsmak ve bölgede etkin bir rol üstlenmesini engellemek amacıyla yürütülen propaganda faaliyetleri, söz konusu ülkelerin Türkiye aleyhtarı politikalarının ortak yanlarını oluşturmaktadır.

Bu amaçla kullanılan temalardan bazıları:

- Kıbrıs'ta bir Türk Devleti ilanının kabul edilemeyeceği ve bu bölücü girişimin şiddetle kınandığı,
- Kıbrıs'ın bir bütün olduğu ve topraklarının tüm yabancı askerlerden arındırılarak kurtarılması gerektiği,
- Kıbrıs'taki oldu-bittilerin kabul edilmesi halinde, bunun kötü bir örnek teşkil edeceği,
- Osmanlı İmparatorluğu'nun din kisvesi altında Arapları sömürdüğü,
- Türk devlet büyüklerinin ABD'nin hizmetinde olduğu,
- Emperyalist emellerine alet ettiği ve geri kalmalarına sebep olduğu,
- Türkiye'nin ABD ve NATO ülkeleri tarafından İslami Hareketlere karşı bir kalkan olarak kullanıldığı,
- Türkiye'nin Batı'yı taklit çabalarında başarısız kaldığı,
- Kimliğini kaybetmiş bir Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nde yer alamayacağı şeklindedir.

(2) Hatay ile İlgili Psikolojik Harekât Faaliyetleri:

"Büyük Suriye" ideali çerçevesinde Hatay'ı ilhak etmeyi amaçlayan Suriye, bu yönde yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmekte-

dir. Arap kamuoyuna yönelik olarak yürütülen Suriye propagandası ile Arap-İslam ülkelerinin psikolojik desteğinin sağlanmasına çalışılmaktadır.

Suriye yönetimi propaganda faaliyetlerinde; her derecedeki okul kitapları ve çeşitli basılı yayınlar başta olmak üzere haritalar, televizyon, radyo ve gazeteler ile amaca ulaşabilmek için her türlü kitle haberleşme aracından yararlanmaktadır.

Batı kamuoyuna yönelik Suriye propagandası; turistik broşürler, haritalar, uluslararası konferanslar, toplantılar, spor müsabakaları, fuarlar gibi her türlü iletişim vasıtasından faydalanmak suretiyle sürdürülmektedir. Suriye, nihai hedefine ulaşmak için kültürel propaganda ve dil unsurundan da azami derecede yararlanmaktadır. Suriye yönetimi, Hatay doğumlular başta olmak üzere, bazı Türk vatandaşlarının Suriye'deki medreselerde dini eğitim görmelerine ve üniversitelere devam etmelerine izin vermekte, istenilen fakülteye ücretsiz kayıt, aylık burs ve öğrenci yurtları gibi sosyal imkânlardan azami derecede faydalanma kolaylıkları sağlamaktadır.

Baas Partisi, Hatay ilinin kendilerine ait olduğunu iddia ederek, Hatay'da yaşayan Alevi kökenli Arapların kendilerine arka çıkmalarını sağlamak amacıyla propaganda ve örgütlenmeler yapmaktadır. Bu kapsamda; 1996 yılı içerisinde Suriye Dışişleri Bakanlığı Hukuk Dairesi tarafından Şam Üniversitesi'ne bir talepte bulunularak, "İskenderun Sancağının Hukuki Statüsü" konulu bir çalışma yapılması istenmiş ve sonuçları kamuoyuna Suriye'nin görüşlerini destekler şekilde yansıtılmıştır.

Suriye yönetimince; 1996 yılı içerisinde Türkiye'ye yönelik olarak bazı yeni radyo istasyonları tesis edilmiş ve mevcut olan televizyon istasyonların da yayın alanları artırılarak söz konusu radyoların etki alanlarının genişletilmesine çalışılmıştır. Suriye radyo ve televizyonu normal yayınlarında Hatay'ı kendi toprakları içeri-

sinde gösteren haritaları yayınlarında göstermektedir. Suriye, Hatay ili üzerinde iddialarını, bir devlet politikası olarak sürdürmekte olup, bu konuda yürüttüğü Psikolojik Harekât Faaliyetleri özetle şöyledir:

- Tarih kitaplarında Hatay'dan 1939'da işgal edilmiş "Arap Toprağı" olarak söz etmek,
- Hatay ilini, yazılı belgelerde Suriye sınırları içinde sürekli olarak göstererek bu konuyu gündemde tutmak,
- Hatay'da nüfus yoğunluğu ve toprak mülkiyeti çoğunluğunu kendi politikası doğrultusunda oluşturabilmek için Arap kökenli Türk vatandaşlarının gayri menkul alımlarını desteklemek, hızlı nüfus artışını teşvik etmek,
- Özellikle İskenderun bölgesinde yaşayan halk arasında Alevi ve Sünni ayrımı yaratmaya yönelik eylemleri desteklemek,
- Türkiye'ye karşı örtülü faaliyetler yürütmek üzere, özellikle Hatay'da faaliyet gösteren çeşitli dernek ve cemiyetler kurmak ve destek sağlamak,
- Hatay sınırını fiili olarak tanımamak için Türkiye tarafından tek taraflı olarak başlatılan sınırın yeniden işaretlenmesi ve düzenlenmesi çalışmalarına katılmaktan ve Asi Nehri'ne ilişkin hususları görüşme konusu yapmaktan kaçınmak,
- Hatay'da yaşayan Arap kökenli vatandaşlarımıza Suriye vatandaşı gibi muamele ederek; Suriye'de oturma izni, yüksek öğrenim, ticaret vb. olanaklar sağlayarak yönlendirmeye çalışmak,
- Hudut bölgesinde silah ve uyuşturucu kaçakçılığına göz yummak ve Suriye yanlısı şirketler kurdurmak suretiyle, özellikle Hatay bölgesinde yaşayan Arap kökenli ve Suriye yandaşı vatandaşlarımız üzerinde ekonomik hâkimiyet sağlayarak, gerektiğinde bunlardan istifade etmek,

- Hatay ilinde yerel yönetimlerde Suriye sempatizanı Arap kökenli vatandaşlarımızın etkin konuma geçmelerini sağlamak.

(3) Türk Asıllılara (Türkmenlere)
Yönelik Faaliyetler:

Suriye yönetimi, Türkmenleri azınlık olarak kabul etmemekte ve bunlara hiçbir hak tanımamaktadır. Türkmenlerin sosyal içerikli dahi olsa dernek kurmaları, dayanışma için bir araya gelmeye yönelik faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır. Sadece Şam'da Türkistanlı Türkmenlere ait "Buharalılar Hayır Cemiyeti" adlı pasif bir kuruluş mevcuttur.

Suriye yönetiminin, ülkedeki Türkmenleri, Türkiye lehinde bir potansiyel güç olarak görmesi nedeniyle, Türkmen azınlığa baskı ve asimilasyon politikası uygulanmakta, Türkmenlerin Araplaştırılması için akla gelen her türlü tedbir alınmaktadır.

- Türkmenler kendi benliklerini koruyabilmek için genellikle Araplardan ayrı topluluklar halinde yaşamakta ise de, kültürel alanda getirilen kısıtlamalar ile milli karakterlerinden uzaklaştırılmaya çalışılmaktadırlar.
- Kendi dillerinde eğitim ve öğretim yapmaları engellenmekte, Türkçe konuşulmasına dahi izin verilmemektedir.
- Sürekli olarak Arap milliyetçiliği aşılanmakta ve Suriye'ye bağlılık göstermeleri için baskı yapılmaktadır.
- Türkmenlerin toplu olarak bulunduğu köylere Arapları yerleştirme devam etmektedir. Özellikle Türk sınır bölgelerinde 10 km. derinliğinde "Arap Kuşağı" oluşturma politikasının yakın gelecekte soydaşlarımız aleyhine gerçekleştirilmesi mümkün görülmektedir.

Türkmenler diğer azınlık gruplarına göre en zor şartlarda yaşayan bir topluluktur. Nedenleri olarak Suriye'nin uzun yıllar (400 yıl) Osmanlı egemenliğinde kalması ve daha sonra Fransız ve İngi-

liz idareleri sırasında halka Türk düşmanlığının aşılanması gösterilebilir.

(4) Suriye'nin Sınır Aşan Sular ile İlgili Yürüttüğü Psikolojik Harekât Faaliyeti:

Suriye'nin Arap ülkeleri arasında ve uluslararası platformda Sınır Aşan Sular Konusu ile ilgili olarak yürüttüğü psikolojik harekât faaliyetlerinde kullandığı yöntemler:

- Suriye, Türkiye ile varsaydığı ve çoğu kez kendi tarafından abartılı olarak ortaya koyduğu Sınır Aşan Sular sorununu, Türkiye ile karşılıklı olarak çözmek yerine, Arap ülkelerinin katıldığı (Arap zirvesi, İslam zirvesi vb.) çeşitli uluslararası toplantılara getirmektedir.
- Arap âleminin katıldığı uluslararası toplantı ve zirvelerde, Türkiye'yi şikâyet etmekte ve genellikle Türkiye aleyhine, kendi lehine kararlar çıkartılmasını sağlamaya çalışmaktadır.
- Suriye, Türkiye ile arasında yarattığı suni sorunları, Arap âlemi ile Türkiye arasındaki sorunlar gibi ortaya koymak için tüm uluslararası platformlarda yürüttüğü faaliyetlerin devamlılığını sağlayıcı girişimleri sürdürmektedir.
- Arap medyasını kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek ve Sınır Aşan Sular konusunda Suriye lehine yayınlar yapılmasını sağlamak amacıyla girişimlerini sürdürmektedir.
- Uluslararası toplantılarda, Suriye'yi her zaman diyaloga hazır ve uzlaşmacı görünüm altında göstermeye devam eden girişimlerini sürdürmektedir.
- Uluslararası toplantılarda, Türkiye'yi Suriye'nin suyunu gasp etmekle suçlamayı sürdürmektedir.
- Uluslararası finans kuruluşlarının, Dicle ve Fırat nehri üzerinde gerçekleştirilecek projelere mali destek sağlamalarına engel olmak konusundaki girişimlerini sürdürmektedir.

- İsrail ile Suriye arasında Sınır Aşan Sular sorununun çözülmesine ilişkin faaliyetlere Türkiye'nin de dahil edilmesi yönünde çalışmalar yapılmasını desteklemektedir.

(5) Suriye'nin Türkiye'yi Hedef Alan Yıkıcı-Terörist Faaliyetlerdeki Rolü:

Suriye yönetiminin geçmişte Türkiye'den kaçan teröristlere ve ayrılıkçı unsurlara her türlü yardım ve desteği sağlayarak, siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda kullandığı bilinen bir gerçektir.

Suriye'nin Türkiye aleyhinde faaliyet gösteren yıkıcı-bölücü örgütlere sağladığı desteğin şekli ve yoğunluğu, zamana ve şartlara göre değişerek süregelmektedir. Suriye yönetiminin Kürtçü hareketlere yaklaşımı, bölgede bir Kürt devleti kurulması amacına değil, faaliyetlerini kontrol altında tuttuğu Kürtçü unsurları kullanarak, başta Türkiye olmak üzere, hedef kabul edilen ülke rejimlerinin sarsılması amacına yöneliktir. Bunlarla yetinmeyen Suriye yönetimi, hem kendisine düşman saydığı ülkelerin çıkarlarına, hem de ülke içindeki ve dışındaki rejim karşıtlarına karşı terörü, bir tehdit unsuru olarak kullanmaktadır. Ülkesinde çeşitli terör gruplarına barınma ve eğitim kolaylıkları sağlamaktadır.

Suriye yönetimi, PKK terör örgütünü desteklemediğini açıklamış, terör örgütünün başını ülkesinden çıkartmış ve bu konuda Türkiye'ye ile işbirliği yapacağını bir mutabakat ile kabul etmiştir. Ancak terör örgütünün elemanlarının bir bölümünün hâlâ Suriye'de olması, bu ülkenin faaliyetlerinin izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Başta ABD olmak üzere birçok ülke tarafından terörü destekleyen devletler içerisinde gösterilen Suriye, son zamanlarda bu imajı değiştirmek için çaba sarf etse de, pek başarlı olamadığı açıktır.

c. Suriye'nin, Türkiye'ye Yönelik Olarak Çeşitli Konularda Uyguladığı Psikolojik Harekât Faaliyetlerine Örnekler:

Devletin kontrolündeki yazılı ve görsel araçlarla zaman zaman tespit edilen politikalar doğrultusunda Türkiye'ye yönelik yayınlar yapılmaktadır.

(1) Türkiye-İsrail Askeri Anlaşmasına Tepkiler:

Nisan 1996'da Türkiye-İsrail askeri anlaşmasının açıklanmasının ardından yaklaşık bir ay süreyle bu konu başyazılarda ve birinci sayfa haberlerinde bütün olumsuzlukları ile yayınlanarak, kamuoyunun Türkiye aleyhine yönlendirilmesine çalışılmıştır.

Bu faaliyetler zaman zaman medyada belli bir program dahilinde tekrarlanmaktadır. Suriye'deki yerel basın organları içerisinde Türkiye'ye yönelik eleştirel yazı ve makaleler partinin yayın organı olarak kabul edilebilecek olan *El-Baas* gazetesi tarafından yayınlanmaktadır.

(2) Komşu Ülkelere Yönelik Faaliyet Gösteren Bazı Yasadışı Örgütlerin Açık veya Kapalı Faaliyetlerine, Gazete ve Dergi Çıkarmalarına İzin Vermesi:

Suriye yönetimi kendi topraklarında veya kontrol ettiği topraklar üzerinde bazı yasadışı örgütlerin faaliyetlerine resmi ve gayri resmi olarak izin vermekte, gazete ve dergi yayınlamalarına göz yummakta ve dağıtımını engellememektedir.

Bu tür uygulamalara örnekler:

- Yasadışı DHKP-C örgütünün *İleri* (Arapça-Türkçe) dergisi,
- Yasadışı PKK terör örgütünün *Awac* ve *Kürt Name* dergileri (Arapça),
- Ülkede faaliyet gösteren İlerici Kürt Demokratik Partisi'nin *El-Demokrasi* dergisinin (Arapça) basım ve yayımı yapılmak-

tadır. Örgütler, bu dergilerde kendileriyle ile ilgili haberlerin yanı sıra doğrudan Türkiye'yi hedef alan ve suçlayan yazılar yayınlamaktadırlar.

(3) Suriye Devlet Televizyonu zaman zaman Osmanlıların bölgedeki yönetimleri esnasında Suriye halkına mezalim yaptığı konusunu işlemekte ve Türk düşmanlığını gündemde tutmaya çalışmaktadır. Bu konuda tespit edilen örnekler aşağıdadır:

- 1996 yılında Cumhurbaşkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın oğluna ait bir film şirketi tarafından önce *Toprak Kardeşliği*, ardından ise *Öfke Günleri* adlı iki film yapılmıştır. Bu filmlerde daha çok Osmanlıların bölgedeki yönetimleri sırasında Suriye halkına mezalim yaptığı konusu işlenmiş ve filmlerin Türkiye aleyhinde belirli bir kamuoyu oluşturduğu tespit edilmiştir.
- Suriye'de devlet kontrolünde yayın yapan televizyonun birinci kanalında 15 Şubat 2000 tarihinde Türk aleyhtarı propaganda içeren bir dizi yayınlanmıştır. Enver Paşa-Talat Paşa-Cemal Paşa döneminde Suriye'de meydana gelen sözde olayların işlendiği programda, dönemin Şam Valisi İsmail Paşa kadın ve eğlenceye düşkün biri olarak gösterilmiş, Suriye halkının Türklere karşı kin ve nefret duyguları körüklenmiştir.

* * *

Baas rejiminin ayakta kalmasını sağlayan unsurların başında El Muhaberat gelmektedir. Bilgilendirme Merkezi olan bu kuruluş ve buna bağlı kurumlar Suriye'deki tüm haberleşme sistemini de doğal olarak ellerinde bulunduruyor.

Haberleşme ve Haberleşme Teşkilatı

a. Sözlü Haberleşme ve Etkileri:

Suriye'deki idari yapılanma ve yönetim biçimi nedeniyle sözlü haberleşme ve bu haberleşmenin etkileri son derece önemli ve belirleyicidir. Zira yönetim birçok konuda "bilmesi gereken personel" ilkesini çok titiz bir şekilde uygulamaktadır. Üst kademede alınan önemli kararlar, halktan saklanmaktadır. Bu nedenle bu kararlar radyo, televizyon ve gazetelerde yer almamaktadır. Yönetimin içerisindekiler ve onlara yakın olan kişiler bu kararları yöneticilerin sözlü talimatlarından öğrenmekte, değerlendirmekte ve anlayabilmektedir. Özellikle yönetime yakın kişilerin özel ofislerinde sınırlı katılımla yapılan sohbetlerde konuşulan bu hususlar yine sınırlı bir çevrenin içerisinde kalmakta ve ne zaman nereden, nasıl çıktığı bilinmeyen haberler aşağıya doğru yayıldıkça belirli bir gizem ve endişeyle birlikte etkisi de artmaktadır.

b. Kitle Haberleşme Araçları:

(1) Basın Organları:

Suriye'de basın organlarının tümü devletin kontrolündedir. Yerel basın, basım ve yayından önce sansürden geçer ve gerekli düzeltmelerden sonra basılıp dağıtılır. Dışarıdan gelen dergi ve gazeteler ise, yine dağıtımdan önce sansürden geçer, sakıncalı görülen sayfalar yırtılır ve halka bu şekilde ulaştırılır. Halk buna alışkındır ve yadırgamaz.

Baas Arap Sosyalist Partisi iktidara geldiğinden bu yana, basının yapısı sosyalist düzene göre değiştirilmiştir. Birçok yayın politik, dini kurumlar veya profesyonel birlikler, ticaret birlikleri vs. tarafından basılmaktadır.

Bunun yanında birçok yayın da bakanlıklarca yayımlanmakta-

dır. Yeni bir gazete veya dergi çıkarmak isteyen kişiler lisans için başvuruda bulunmak zorundadır.

Belli başlı günlük gazeteler: Şam'da *El-Baat, Teşrin Sevre, Et Tavra* ve *Syrie Times;* Halep'te *El Cemahir El Arabia;* Hama'da *El Fida*'dır.

(2) Radyolar:

Suriye'de radyo yayınları 1941 yılında başlamıştır. Radyo-Televizyon Genel Müdürlüğü Şam ili, Omayad meydanındadır. Radyo yayınları değişik bölgelere kurulan vericiler vasıtasıyla ülkenin her yerinde dinlenebildiği gibi, komşu ülkelere de ulaşabilmektedir. Suriye'deki milli ajans bürosu SANA olup, dış dünyaya ait bilgileri geçmektedir.

Radyolar özellikle kırsal kesimin ilgiyle izlediği, eğlence aracı olarak gördüğü bir olgudur. Ayrıca dini programlar ve Kuran okunması da ilgiyle takip edilmektedir.

(3) Televizyon Kuruluşları:

Suriye'de iki adet televizyon kanalı mevcut olup, renkli yayın yapılmaktadır. Ancak programlar kalitesiz ve bilinen aktüalite esaslarından uzaktır. Bu nedenle özellikle büyük şehirlerde "setaleyt" vasıtası ile dış televizyon kanalları (TÜRKSAT ağırlıklı), kırsal alanda ise Suriye kanalları izlenmektedir.

(4) İnternet:

Suriye'de tamamen devletin kontrolünde olan İnternet vasıtasıyla çeşitli siteler kullanılarak propaganda yapılmakta ve Suriye'nin görüşleri işlenmektedir.

c. Haberleşme Teşkilatı ve Tesisleri:

Suriye'de tüm yazılı haberleşme araçları yönetimin kurduğu özel bir haberleşme teşkilatı (El Muhaberat) tarafından takip ve

kontrol edilmektedir. Diğer ifade ile Suriye'de basın devletin tekelindedir.

Suriye'deki haberleşme tesisleri; dünyaya ve komşu ülkelere yönelik haber toplama faaliyetleri yönetimin kontrolü altındaki özel teşkilat tarafından yürütülmektedir. Bu konuda son teknolojilerden de istifade edilmektedir. Yurt içindeki dinleme ve izleme faaliyetlerine ilave olarak dünyaya ve komşu ülkelere yönelik haber toplama faaliyetleri için uydu sistemleri kullanılmaktadır.

Uzaktan algılama ve uydu sistemlerinden yararlanma faaliyetleri; Gors (uzaktan algılama sistemleri genel müdürlüğü) adlı bir kurum tarafından yürütülmektedir. Söz konusu genel müdürlüğün binaları ve uydu sistemleri Şam-Beyrut yolu üzerinde Şam'ın çıkışındaki Yaffur bölgesinde bulunmaktadır; 25 Kasım 1996 tarihinde uzaktan algılama sistemleri konferansı düzenlenmiş ve bu konferansa uydu fotoğraf işi ile uğraşan bazı yabancı firmaları katılmıştır.

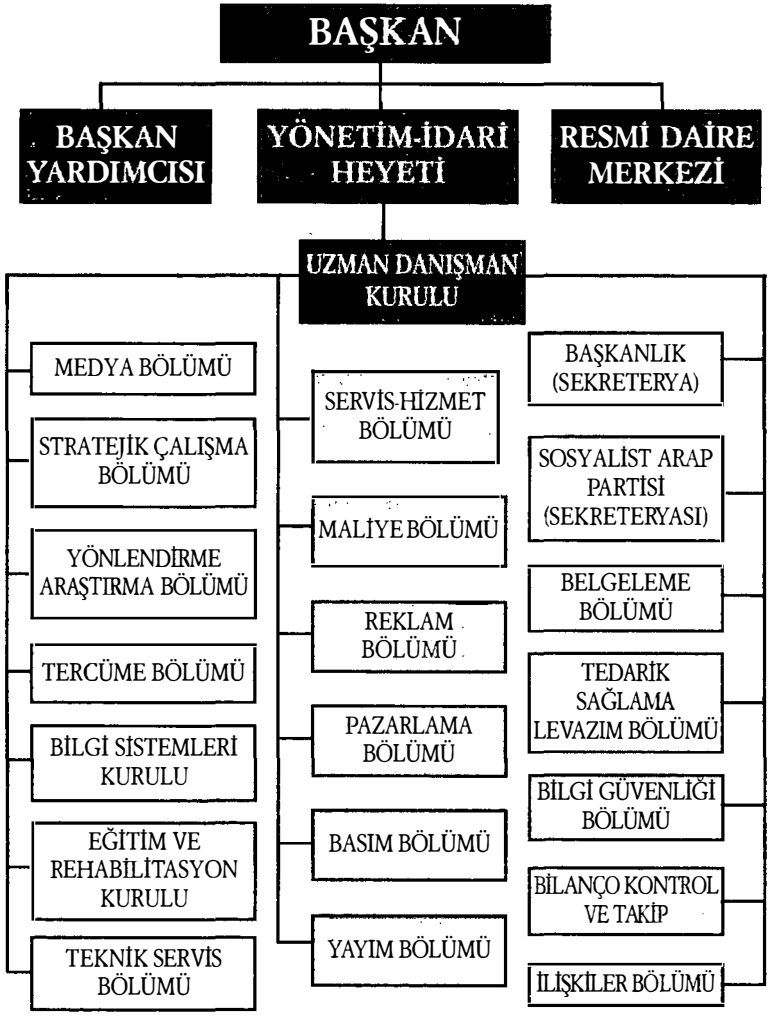
Bu firmalar Hindistan (Indian Space), Rusya (Aerorutic), ABD (Landsat), Almanya'dan bir firma ve Fransız (Spotimage) firmalarıdır. Gors'taki sistemler vasıtasıyla çoğu ticari olan yukarıda adı geçen firmalardan istenilen bölgelerin fotoğraf sinyalleri paraları ödenmek şartıyla alınmakta ve üzerinde askeri amaçlı değerlendirmeler yapılabilmektedir. Suriye gerek bu sayede Golan'daki İsrail birliklerinin durumu, gerekse Türkiye sınırında istediği bölgelerin uydu fotoğraflarını alabilmektedir.

d. Hükümetin Basın ve Yayın Organlarına Karşı Tutumu:

Suriye'de; hükümet, karar organı değil, uygulama makamıdır. Bu nedenle basın organlarına karşı uygulanacak tutum, yönetimin en üst kademelerinde belirlenir.

Ordu-Parti-Muhaberat unsurlarınca belirlenen bu esaslar uygulanır. Kapalı rejim olarak nitelenen Suriye'de basın organları devletin etkisinde olup, bağımsız değildirler.

SURİYE MİLLİ BİLGİLENDİRME MERKEZİ

Yayınlarında, tamamen yönetimin fikirlerini işler, Baas'ın temel fikirlerini yayar, asla yönetimi eleştiremez, resmi ideolojiyi sorgulayamaz.

Böyle bir katı ve örgütlü rejimin muhalifi olmaz mı?

Elbette olur. Bu raporun sıcaklığı gitmeden halen yeraltında faaliyet göstermekte olan örgütlerle ve hedefleriyle ilgili raporu da aktaralım:

* * *

Suriye'de ideoloji ve rejim aleyhtarı, değişik görüş ve uygulamalarda, birçok illegal örgüt ve kuruluş mevcuttur. Bu kuruluşların yapı ve faaliyetleri şu şekildedir:

(1) Müslüman Kardeşler Örgütü:

İç politik alanda Suriye rejimine yönelik potansiyel tehdit oluşturan ve Suriye Sünni toplumunda geniş bir sempatizan kitlesine sahip olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ilk büroları, belli başlı kentlerde olmak üzere 1935 yılında açılmıştır. 1944 yılında bütün bürolar tek bir yönetim altında toplanmıştır. İlk lideri Mustafa Sibai'dir. Daha sonraları Muhammed Mübarek, Ömer Bahauddin ve İssam El Attar örgüt liderliğine getirilmiştir. Attar, 1981'de örgüt liderliğinden uzaklaştırılmıştır.

Örgütün bugüne kadar gerçekleştirdiği eylemler dikkate alındığında, güçlü bir militan kadroya sahip olduğu görülmektedir. Örgüt militanları Ürdün'de, Filistin kamplarında ve muhtemelen Lübnan ve Irak'ta eğitilmektedir. Elemanları Sünni Müslümanlardan seçilmektedir. Çoğunluğu genç ve yüksekokul mezunudur. Davalarına yürekten bağlı, ölümü bile göze alabilen kişilerdir.

Müslüman Kardeşler Örgütü, bütün Suriye'de etkin olmakla

birlikte, esas güçlü oldukları bölgeler Kuzey-Batı Suriye'de, özellikle Halep, Hama ve Humus'dur. Örgüt liderlerinden birçoğu Suriye dışında Avrupa, Ürdün, Irak'ta ve Körfez ülkelerinde faaliyet göstermektedirler. Irak ve Ürdün tarafından desteklenen örgüte, Suudi Arabistan da mali yönden yardımcı olmaktadır. Örgütün Londra, Paris, Münih, Cenevre, Nis, Bonn ve New York'ta büroları bulunmaktadır. Örgüt son yıllarda Suriye'deki rejim aleyhtarı diğer gruplarla da ilişkilerini artırmıştır.

Suriye'deki faaliyetleri 1970 yılında yasaklanan Müslüman Kardeşler Örgütü, uzun bir süre sessiz kaldıktan sonra, 1979'dan itibaren rejime karşı yoğun bir faaliyet içerisine girmiş olup, şu eylemlerde bulunmuştur:

- Haziran 1979'da, Silahlı Kuvvetler bünyesinde, Sünni-Alevi anlaşmazlığını hedef alan Halep Topçu Okulu katliamını gerçekleştirmiştir. Bu eylemde, 6 kişilik bir Müslüman Kardeşler grubu, 63 Alevi öğrenciyi öldürmüştür. Bu olaydan sonra ülkede mezhepler arası gerginlik artmıştır.
- Yine 1979 yılı içerisinde, Suriye'nin kuzey kesimlerinde öldürme ve sabotaj olayları başlatılmış ve 1980 yılında da sürdürülmüştür.
- Nisan 1980'de, Müslüman Kardeşler'in tehdit ve öncülüğünde, tüccarların "kepenk indirme" eylemleri başlatılmıştır. Hükümetle dini liderler arasında görüşmeler yapılmış, fakat anlaşma sağlanamamıştır.
- Mayıs 1980'de, Halep'te tedhiş eylemleri tekrar başlatılmıştır. Müslüman Kardeşler 19 Mayıs 1980'de açılacağı ve sınavların başlayacağı bildirilen Halep Üniversitesi'nde eyleme geçerek bildiriler dağıtıp bombalı saldırılar düzenlemişlerdir.
- Aynı tarihlerde, Halep Garnizon Komutanı Adnan Esad ile beş yüksek rütbeli subay örgütçe kaçırılmıştır. Eylemlerin boyutla-

rı giderek genişlemiş ve Deyrüzzor, Idlib, Rakka ve Şam'a da sıçramıştır.

● 26 Haziran 1980'de Başkan Hafız El Esad'a karşı düzenlenen başarısız bir darbe girişimiyle eylemler doruk noktasına ulaşmıştır. Bu durum üzerine toplanan Suriye Millet Meclisi, Müslüman Kardeşler mensuplarına "ölüm cezasını" öngören bir yasayı kabul etmiş ve bu konuda alınan önlemler çerçevesinde, Başkan Esad'ın kardeşi Rıfat Esad komutasındaki Savunma Birlikleri, olayların çıktığı şehirleri sararak, yakaladığı örgüt mensuplarının çoğunu anında öldürmüştür. Bu sert önlemler karşısında örgüt mensupları Irak ve Ürdün'e sığınmışlar ve eylemlerinde bir azalma görülmüştür. Fakat, rejim aleyhtarı faaliyetlerini canlı tutabilmek amacıyla bildiriler dağıtıp eylemlerini devam ettireceklerini kamuoyuna duyurmaktan da geri kalmamışlardır.

● Nitekim, 1981 yılının ikinci yarısından itibaren eylemlerini tekrar başlatmışlar ve 17 Ağustos 1981 günü Şam'da Başbakanlık binasındaki patlama ile 3 Eylül 1981 de yine Şam'da Hava Kuvvetleri karargâh binasına yaptıkları sabotajlarla (çok sayıda ölen ve yaralanan olmuştur), Müslüman Kardeşler Örgütü'nün tekrar varolduğunu ispatlamışlardır.

● Ocak 1982 sonlarında, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün de parmağı olan, Silahlı Kuvvetler bünyesinde bir darbe girişimi ortaya çıkarılmıştır.

● Şubat 1982 başlarında, Hama'da, Müslüman Kardeşlerce büyük bir ayaklanma başlatılmış, bu ayaklanma, Rıfat Esad ve Ali Haydar komutasındaki birlikler ve ordunun diğer bazı birliklerince adeta bir katliama dönüştürülerek bastırılmış, yüzlerce kişi ölmüş, havadan ve yerden bombalanan Hama şehri bir harabeye dönmüştür.

Hama olayları, Müslüman Kardeşler için büyük bir darbe olmuş, o tarihten bu yana örgütün Suriye içinde önemli bir faaliyetine rastlanmamıştır. Lider kadrosu halen yurtdışında bulunmaktadır.

Hafız Esad rejiminin devrilmesi için Müslüman Kardeşler Örgütü'nün son yıllarda, sürgündeki eski Baasçılar ve diğer rejim aleyhtarı gruplarla ilişkilerini geliştirdikleri ve "Suriye'nin Kurtuluşu İçin Ulusal İttifak"a dahil oldukları gözlenmektedir.

(2) Öncü Savaşçılar-Savaşan İleri Karakol (Talia el Mukatila):

Suriye Müslüman Kardeşler Örgütü'nün disiplinli askeri kanadını ifade etmektedir. Müslüman Kardeşler'in bazı gruplarla bir ittifak içine girmelerine ve askeri mücadeleden siyasi mücadele alanına kaymalarına karşı çıkarak müstakil hareket etmeye başlamıştır. Kendilerine göre; "Öncü Savaşçılar İdeolojisi" programı ve hedefiyle hareket eden ile homojen bir İslami harekettir.

Örgütün hedefi, "cihad yoluyla islami devletin kurulmasıdır". Örgüte göre, insanların kendi yönetimlerini seçmeye hakları yoktur. İnsanlar, Allah'ın emirleriyle yönetilmelidir. Bundan dolayı bu örgüt, Suriye'nin kurtuluşu için ulusal ittifaka katılmamıştır. Zira örgütün hedefi demokratik bir devlet kurmak değildir. Kendi iddialarına göre Öncü Savaşçılar 1000-1500 vurucu militana sahiptir. Müslüman Kardeşler'den ayrıldıktan sonra önemli bir eylemleri olmamıştır.

(3) Muhammet Gençleri:

Bir örgütün kuruluşu 1964 yılına kadar dayanmaktadır. İlk lideri Mustafa Şibai'dir. Merkezi Kahire'dedir. Fanatik bir dini örgüt olmasına rağmen Suriye içinde pasif durumda olup, sağcı ve dinci örgütleri manen desteklemektedir.

(4) İslam Cephesi:

Irak tarafından desteklenmektedir. Örgüt lideri Paris'te oturan Ali Beyanuni'dir. Avrupa ve ABD'de de büroları vardır. New York bürosu Suriye'deki iç gelişmelerle ilgili devamlı bülten yayınlamaktadır. Cephenin geçici merkezinin Bonn'da olduğu ifade edilmekte-

dir. 18 Şubat 1982 tarihinde Şam'da Suriye Enformasyon Bakanlığı'na karşı düzenlenen bombalı saldırıyı üstlenmiştir.

(5) Suriyeli Mücahitler:

Irak'la işbirliği yapmaktadır. 5 Eylül 1982'de, Suriye eski Sağlık Bakanı Vahib El Ganim'in Lazkiye'de öldürülmesi olayını üstlenmiştir.

(6) Suriye İslam İhtilal Yönetimi:

Suriye'de anarşik eylemleri başlatan ilk illegal kuruluştur. Adını Hama olayları sırasında yayınladığı bildirilerle duyurmuştur. Şeyh Mervan El Hadip tarafından kurulmuş olup, onun müritlerinden olmuştur. Daha sonra Müslüman Kardeşler Örgütü ile birlikte hareket etmişlerdir. Hadip'in, eylemlerinden dolayı tutuklanarak, 1976'da hapishanede açlık grevi sonucu ölmesi üzerine, taraftarları liderlerinin öcünü almak için "dava yemini" etmişlerdir.

(7) Suriye'nin Kurtuluşu İçin Ulusal İttifak
(Et Tahaluf ül Vatan it Tahrir Suriye):

Hafız Esad rejimi aleyhinde olan muhtelif grupların birleşmesiyle meydana gelen cephe 11 Mart 1982'de kurulmuştur. 7 kişilik bir yönetim konseyi vardır. Mayıs 1983'te Bağdat'ta iki toplantı düzenlenmiş olup, şu gruplardan oluşmuştur:

- Suriyeli Müslüman Kardeşler Birleşik Komutanlığı
- Sürgündeki Baasçılar,
- Arap Sosyalist Birlik Partisi,
- İslam Cephesi.

16 maddelik bir "Milli Muhalefet Andı" yayınlayan Ulusal İttifak, eskiden verilmiş olan insan haklarının iadesini sağlayacağını, İslam'ın Suriye devletinin dini olacağını ve yasaların şeriata dayanacağını taahhüt etmiştir. Andın maddeleri şöyledir:

● Silahlı bir halk mücadelesinin başlatılarak, mevcut rejimin yıkılması için basın-yayın tanıtma organlarından azami istifade etmek,

● Rejimin elebaşlarını halk ve millet huzurunda yargılamak,

● Rejimin yıkılmasından sonra yeni anayasanın tanzimi için bir meclis oluşturmak,

● Dini İslam olacak yeni devleti, şeriat hükümlerine göre Arap ve Müslüman örf ve âdetlerine uygun bir düzende kurmak,

● Dini, siyasi ve sosyal parti ve dernekleri oluşturmak ve bütün vatandaşların haklarını tanımak,

● Ordu ve devlet kuruluşlarını yeniden organize etmek,

● Ekonomik durumun düzeltilmesine çalışmak,

● İşçi, köylü ve emekçileri korumak,

● Eğitim ve öğrenimi yeniden düzenlemek,

● Esad rejiminde şehit edilen kişilerin ailelerine yardım sağlamak,

● Filistin'in kurtarılması için her türlü taahhüde girmek,

● Arap Birliği'nin tam olarak sağlanması için her türlü çabayı harcamak,

● Kardeş Arap ülkeleri ile dostane ilişkiler tesis etmek,

● İslamiyet'in tüm dünyadaki rolünü artırmak amacıyla dünya İslam ülkeleri, halk ve örgütleriyle yakın ilişkiler kurmak,

● Filistin halkının tek yasal temsilcisi olarak FKÖ ile dayanışma içinde bulunmak,

● Bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemek.

ESAD AİLESİ

Suriye rejimine ne tür adlar verilirse verilsin bunların tümünü toplayıp en alta şunu yazmak gerekir:

Hafız Esad rejimi!

Siyasi arenanın 'Çöl Tilkisi' adını taktığı Hafız Esad'ın yaşamının sonuna dek sürdürdüğü ve devamında ailesine bıraktığı rejimin ana hatlarını önceki bölümde ayrıntılarıyla aktardık. Bu bölümde Hafız Esad'a ve Esad ailesine derinleşelim.

Derinleşelim derken, derin sözcüğü her anlamda derinleştirilebilir.

Hafız Esad 1928 yılında Lazkiye'nin Jeble kasabasına bağlı Kırdaha köyünde doğdu. Alevi bir ailenin çocuğu.

20 yaşına geldiğinde –daha bıyıkları terledi terlemedi– Baas Partisi'ne girdi. Bu girişle birlikte önü de açıldı. Önce Lazkiye Talebe Cemiyeti Başkanı oldu. Ardından da Suriye Üniversitesi Öğrenci Cemiyeti Başkanı oldu.

1952'de Humus Hava Harp Okulu'na girdi.

1955'te pilot olarak mezun oldu. Artık Suriye Ordusu'nun genç bir mensubuydu.

1959'da Suriye-Mısır birleşmesinin getirdiği iklimde Mısır'a

gitti. 1961'de Suriye-Mısır ayrılığı Esad'ın da yaşamını etkiledi. Aynı yıl Suriye Ordusu'ndan atıldı.

Ordudan atılmak Esad gibi gelecek hedefleri olan biri için elbette ağırdı, ama kaldırılamaz değildi. İki yıl sabretti Esad. 8 Mart 1963'te Baas'taki 'Devrimci Hareket'in ardından yeniden orduya alındı. Üstelik yarbay rütbesiyle ve Hava Kuvvetleri Komutan Yardımcısı olarak.

Bu görevde 1,5 yıl kaldı. 2 Ekim 1964'te iyi bir rütbe uçuşu başardı. O gün rütbesi ve unvanı şuydu:

General Hafız Esad, Hava Kuvvetleri Komutanı.

İki yıl sonra yeni bir uçuş:

Hava Kuvvetleri Komutanı General Hafız Esad aynı zamanda Savunma Bakanı.

İki koltuk birden.

Bu yükseliş Baas Partisi'nin kendi bünyesinde yaptığı temel yenilenişin bir parçasıydı.

Yıl 1971...

Esad için geri dönüşü ve bir anlamda daha üstü olmayan yeni bir yükseliş... Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı ve 7 yıllığına Suriye Cumhurbaşkanı oldu.

Esad bu seçimin ardından tam 4 kez daha Cumhurbaşkanlığı seçimi kazandı. Son kazandığı seçim Şubat 1999'daydı. Zamanla bu seçimlerin referanduma dönüştüğünü ve 'Esad'a evet mi hayır mı' seçimi haline geldiğini de vurgulamak gerek.

Esad'ın son seçiminin devamında rejim açısından öne çıkan konu şuydu:

Esad'ın sağlığı...

Bu konuda kamuoyuna genellikle çok olumlu haberler iletiliyordu. Zaman zaman Cumhurbaşkanı'nın bir günde ne kadar çok görüşme yaptığını içeren haberler de uçuruluyordu.

Suriyeliler 10 Haziran 2000'de değiştirilemez bir haberle güne başladı:

Esad öldü!

Buraya kadar aktardıklarımız Esad'ın rakamsal özgeçmişi.

Şimdi Esad'ı kendi adıyla bütünleşen rejimiyle birlikte aktaralım.

Esad'ı iktidar koltuğuna taşıyan ve ölümüne dek orada tutan başlıca özellikleri şunlardı:

Tam bir Baasçı, inandığı düşünce ve davalardan ödün vermeyen, çok akıllı, çok seçenekli düşünen, karar alırken o kararın muhataplarını da çok inceleyen, ihtiraslı bir lider...

Suriye halkının bir bütün olarak kendisini sevmesi için çaba harcadı. Alevilerin ve ordunun tam sevgisini ve desteğini kazandığı söylenebilir. Bunun yanında başta Sünniler olmak üzere öteki kesimleri de kendi yöntemleriyle yanında tutmanın yollarını aradı.

Haftalık programları elbette sürekli değişirdi ama, değişmeyen bir gündemi vardı:

Her Cuma halkla birlikte Cuma namazı kılmak.

Suriye televizyonunun görevlerinden biri de bu Cuma namazını naklen yayınlamaktı.

Suriye'yi, Suriye rejimini, halkını inceleyenlerin sık kullandıkları şöyle bir söz vardır:

Hafız Esad Suriye için her şeydir!

Esad, cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduktan sonra önem verdiği dayanakların birincisi şuydu:

Ordunun en kuvvetli adamı olmak!

Konu iktidar hırsı olunca elbette ucu yok... Esad yaşamı boyunca Suriye'ye hâkim olmanın yanında bir yere daha ulaşmak istiyordu:

Arap liderler arasında ön plana geçmek!

Esad'ın bu hırsı aynı zamanda Arap dünyasının gerçeğiydi! Arap coğrafyasında her şey bu coğrafyanın içindeki koşullarla biçimleniyor. Arap ülkelerinden birinde kadınlara araç kullanma izni mi verildi; bunun o ülkedeki anlatımı şudur:

— Biz Arap dünyasında bunu ilk yapan ülkeyiz!

Başka bir Arap ülkesinde yeni bir fabrika mı kuruldu; bunun anlatımı da aynıdır:

— Bunu Arap dünyasında ilk başaran biziz!

Sözümüz Esad'dan dışarı, Arap ülkeleri bütün yarışları kendi içlerinde yapınca, dışarıdaki dünyayı kendi hedeflerinin dışında tutunca, ortaya görünen tablo çıkıyor!

Esad'ın Arap liderler içinde ne kadar öne çıktığı elbette tartışılır ama, onları çok etkilediği kesin.

Esad, Sovyetler Birliği'yle çok sıkı ilişkiler içine girdi. Moskova'dan ekonomik ve politik destek gördü. Burada bir süre pilot eğitimi de aldı. Ancak kendini dünyaya tarafsız görüşe sahip bir lider olarak da tanıtmasını bildi.

Bir sağlam yanının daha altını çizelim:

Aile yapısı!

Esad'ın devlete hâkimiyeti, aile yapısı sağlamdı ama, bedeni aynı paralelde davranmadı. 61 yaşında geçirdiği kalp krizi onu uzun süre yatakta bıraktı, ancak koltuktan etmedi. 68 yaşına geldiğinde kalp hastalığının yanında şunlar da yerini almıştı:

Lösemi, tansiyon yüksekliği, şeker...

Bir yıl sonra da prostat, benim acımı da tat dedi.

Bütün bu hastalıkları sürecinde Esad'ın her an yaşama veda edebileceği haberleri geliyordu. Onun ise gündeminde henüz Azrail görünmüyordu.

Görünmüyordu ama, arada haberleri geliyordu desek, yukarıdaki hastalıkların gölgesinde abartma olmaz. Esad, az liderin yaptığı bir şeyi daha çalışma gündemine aldı:

Kendisinden sonra kim Suriye'yi yönetecek?

Kafasında iki olumsuz olasılık vardı:

1. Ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Sünnilerden gelebilecek bir rejim karşıtı hareket.

2. Alevilerin iktidarı bırakmamak için daha katı ve sıkı biçimde iktidara sarılmalarını beraberinde getirecek bir çıkış.

Esad ikisini de tehlikeli görüyordu.

Bu süreçte oğlu Beşar Esad'ı iktidara hazırladı. Elbette ilan edilmiş bir şey yoktu ama, baba Esad'ın tavırlarından anlaşılan buydu. Sadece Beşar'ı iktidara hazırlamak yetmiyordu, aynı zamanda silahlı kuvvetlerden devlet katlarına kadar Şam'ın tüm kurumlarını da Beşar'ın liderliğine hazırlamak gerekiyordu.

Burada aile molası verelim...

Hafız Esad Anissa Makhloof'la evlendikten sonra 1 kız 4 erkek 5 çocukları oldu. Kız Büşra eczacılığı yeğledi. Oğullardan Basil aslan gibiydi, tam Hafız'ın aradığı lider adayı. Ne yazık ki 1994 yılında geçirdiği bir trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi. Babanın hastalıklarının artması da bu dönem sonrasına karşılık geliyor. Basil'in ölümünden sonra baba sıradaki oğul Beşar'ı liderlik sırasına oturttu. Basil'in acı haberi geldiğinde Beşar İngiltere'de ihtisastaydı. Hemen geri çağrıldı. Beşar göz doktoruydu. Şam Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra Şam Teşrin Askeri Hastanesi'nde çalıştı. İngiltere'den döndüğünde kendisine yüzbaşı rütbesi verildi. Hemen Humus'taki Harp Okulu'na yazıldı. Sonra Askeri Akademi'de eğitimini sürdürdü. Nisan 1998'de kurmay yarbay olarak mezun oldu. 1999'da da kurmay albay oldu. Aynı yıl Şam'daki yüksek komuta kolejine gitti. Burada hızlandırılmış eğitimini tamamladı. Tamamlarken neredeyse yaşamını da tamamlıyordu. 15 Şubat 2000'de Beşar'a kolej çıkışı suikast girişiminde bulunuldu. Bu girişimi kim yaptı tam olarak bilinmiyor ama, baba sorumlunun Fransa'da sürgünde bulunan kardeşi Rıfat olduğu görüşündeydi. Öteki iki oğul Mahir askerliği, Mecit de ekonomi eğitimini yeğledi.

10 Haziran 2000'de Hafız Esad dünyaya gözlerini kapadığında, gözü ne açıktı ne de arkadaydı. Her şey büyük ölçüde sağlığında planladığı gibi gitti.

Cumhurbaşkanı seçilme yaşı 40 idi. Önce bu sınır 34'e indirildi. Çünkü oğul Beşar bu yaşta idi! 34'ten gün almış, 35'e girmemiş idi!

Hani Suriye Parlamentosu'nun gözü o gün yasta değil yaşta idi desek, yeridir. Zira bu oylamadan olumsuz sonuç çıksaydı, sonrasını öngörmek olanaksızdı.

Parlamento yaş değişikliğini tamamlarken, Baas Partisi ve Suriye Psikolojik Harekât Teşkilatı ülkenin dört bir yanında Beşar Esad'ı yönetimde görmek isteyen sevgi gösterileri düzenlenmesini sağladı.

Bu da babanın sağlığında planladığı bir durumdu!

Beşar Esad babasının öldüğü gün albaylıktan orgeneralliğe terfi etti ve Suriye Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'na atandı.

Baba Esad sağlığında veliaht oğlunun sadece iyi eğitim almasını sağlamakla kalmamış, ona aynı zamanda devleti temsil etmesini de öğretmişti. Baba onu Lübnan'la ilişkilerden sorumlu tuttu. Pek çok devlet başkanıyla özel olarak tanıştırdı.

Cumhurbaşkanlığı stajını tam yapan Beşar Esad 11 Haziran sabahında Suriye'nin yeni devlet başkanıydı.

Değişim tehlikesiz sağlanmıştı ama, pusuda biri vardı:

Hafız Esad'ın iki kardeşinden büyüğü olan Rıfat Esad. Rıfat, 1984'te cumhurbaşkanı yardımcılığını yürütürken, Hafız Esad'ın sağlığının bozuk olmasından yararlanarak darbe girişiminde bulundu. Başarısız olunca görevden uzaklaştırıldı. İki yıl sonra da Fransa'ya sürgüne gönderildi. Burada oğlu Soner Esad'la birlikte bir gün Suriye yönetimine gelme hayallerini büyüttü.

Ne kadar boy attı bilmiyoruz!

Küçük kardeş Cemil Esad ise Lazkiye milletvekili olarak halk meclisinde görev almaktan başka bir siyasi hedef gütmedi. Zaten Lazkiye'de çok işi vardı. Silah kaçakçılığı ve uyuşturucu madde kaçaklığı işleri zamanını fazlasıyla alıyordu!

Biz Şam'a dönelim...

Beşar Esad'ın babasından iyi ders aldığı, aldığı eğitimi iyi özümsediği devlet başkanlığı yürütme biçiminden anlaşılıyor diyebiliriz.

Babası kadar uzun soluklu olabilir mi?

Suriye dengeleriyle dış dünya bağlarını bir arada tutabilir mi?

Bunu zaman gösterecek...

SURİYE SİLAHLI KUVVETLERİ

Suriye'de rejimin, devlet çarkının, iç ve dış politika hedeflerinin başlıca dayanağını Suriye Silahlı Kuvvetleri oluşturuyor. Zaten Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin bütün örgütlenme yapısı da bu hedeflere dönük.

Suriye'nin çevresindeki bütün sorunlar ister istemez aynı zamanda iç sorunları. Bu yüzden güvenlikten stratejiye kadar temel konularda içi dışına çıkmış bir ülke desek yeridir. Suriye, Silahlı Kuvvetleri'nin yapısına dayanarak şu dış hedeflerini diri tutmaya çalışıyor:

1. Arap dünyasındaki liderlik iddiasını sürdürmek.
2. Lübnan'daki varlığını bütün yönleriyle korumak.
3. Batı ile ilişkilerini güçlendirmek ve terörü destekleyen ülke izlenimini silmek.
4. Kaybedilen topraklarını geri almak.
5. Bölgesel askeri güç iddiasında olmak.
6. Eski Doğu bloku ülkeleriyle kurduğu ilişkilerin düzeyini düşürmemek.

Suriye yönetimi dışarıda bunları hedeflerken asıl içeride Silahlı Kuvvetleri'ne dayanmayı sürdürüyor.

. Her şeyden önce Esad rejiminin korunmasında başlıca dayanak

Silahlı Kuvvetler. Bunun yanında ülke içindeki azınlıklar dengesinin korunması, ordusuz olanaksız. Bu iki önemli iç işlevin yanında şu da Suriye ordusunun hedefleri arasında:

Sosyo-politik yapının korunması ve ekonomik hedeflerin tutturulması.

Suriye için bir numaralı hedef İsrail ordusunun gücüne ulaşmak. İsrail'i en önemli tehdit unsuru olarak algılayan Suriye, bunu karşılayabilmenin başlıca yolu olarak ordusunun güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyor.

Suriye'nin askeri gücünün çok önemli bir bölümü ülkenin güneyinde ve Lübnan'da. Bir bölümü de rejimi koruma hedefine dayalı olarak Şam'da.

Öteki bölümlerde işlediğimiz Suriye'nin Sovyetler Birliği'ne dayalı 20. yüzyıl yolculuğu 21. yüzyılda işini Silahlı Kuvvetler alanında da zorluyor. Silahlarının önemli bir bölümü Sovyet yapımı. Bugün bunları yenilemesi zor olduğu gibi kullanması da kolay değil.

Suriye bütçesinin yüzde 20'si Silahlı Kuvvetler'in harcamalarına gidiyor. Bu rakamın bilinen bölümü. Bir de petrol gelirlerinden ayrılan ve salt Esad yönetiminin kaydını kendisinin tuttuğu harcamalar var.

Moskova'dan temel konularda umudunu kesen Şam, 1990'ların ortasında ABD ve İsrail'le ilişkilerini iyileştirip, Silahlı Kuvvetler'deki olumsuzluklarını ikincilleştirmeyi aradı ama, başarılı olamadı.

Bu bağlamda şöyle bir saptama yapıp altını dolduralım:

Tarih Suriye'nin eteğinden çekiyor.

Eteğinden fazla çektiği ve etek de fazla yıpranmış olduğu için çekilen yerden kopuyor. Şam, Silahlı Kuvvetlerini modernize etmek için ABD ve Çin merkezli arayışlarını sürdürürken Moskova arada bir çıkışıyor:

'Bana borcun şu kadar, ona göre...'

Suriye silah sanayiinin önde gelen kuruluşları eski Sovyetler

Birliği'nin yanı sıra Doğu bloku ülkelerine de dayanıyor. Onlar bugünkü Rusya'dan daha kötü ve daha farklı bir yörüngede olduğu için Suriye'nin mevcut silah sanayiini ayakta tutması giderek zorlaşıyor. Buradan çıkış yolu olarak da modernleşmeyi görüyor ama, o da para ve teknolojik birikim istiyor.

Bütün bu verilere bakıp Suriye'nin şöyle bir yol izleyeceği düşünülebilir:

Ayağını yorganına göre uzatmak...

Ne gezer...

Konunun girişinde maddelediğimiz iç ve dış hedefler Suriye'yi aklın sınırlarını da aşmaya zorluyor.

Yoksa, Halep, Safra ve Hama'daki balistik füze tesisleri, Dumayr, Safirah ve Kattın'daki kimyasal silah üretim tesisleri başka nasıl açıklanabilir. Suriye'nin kimyasal silah ve mühimmat üretimi konusunda yeterli teknolojik birikime ve olanağa sahip olduğu değerlendirmesi hâkim.

Bu tesislerin çoğunda temel dayanak dış destekler. Onlar da dünya dengelerindeki altüst oluş nedeniyle sağlanamıyor.

Kuzey Kore'nin hakkını yemeyelim, SCUD-C füzelerinin yapımı için verdiği destek teknisyen düzeyine kadar sürüyor.

Suriye'nin savaş teknolojisi, olanakları tartışılır ama, orduya eleman yetiştirmek için uyguladığı yöntemler tartışılmaz:

Baas ilkelerine bağlı, fiziki özellikleri askerliğe uygun 18 yaşından 23 yaşına kadar her genç kara, deniz ve hava harp okullarına başvurabilir.

Hava Harp Okulu'nu bitirenler pilotluk eğitimi için geleneksel olarak Rusya'ya ya da eski Doğu Bloku ülkelerine gidiyorlar.

Bir de Kız Harp Okulu var. Suriye'de kadınlar pek çok Arap ülkesine göre daha fazla hayatın içinde. Şam'daki Kız Harp Okulu'ndan mezun olanlar daha çok maliye, personel ve halkla ilişkiler alanında görev alıyorlar.

Suriye devlet yönetimindeki genel ilke orduda da geçerli:

Komutanlık ve yönetim kadrosu genellikle Aleviler arasından seçiliyor.

Suriye 1946'da kuruldu, 1948'de İsrail'le savaşa tutuştu. İsrail'le savaş hali sonraki yıllarda da neredeyse sürekliydi. Bunun üstüne bir de soğuk savaş eklenince 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca sıcak ve soğuk savaş koşullarında yaşadı. 21. yüzyılın da başta Büyük Ortadoğu Projesi'nin parçaları olmak üzere pek tekin başladığı söylenemez. Bu durum silahlı kuvvetlerin ister istemez hem devletin hem toplumun gündeminde yer almasına neden oldu. Silahlı Kuvvetler'in personel yetiştirme anlayışı da şu disipline dayandırıldı:

Gerektiğinde Baas rejiminin ilkeleri uğruna öleceksin!

Burada bir rapor molası verelim. Ankara'nın Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin sözünü ettiğimiz yarım yüzyıllık savaş sürecine ilişkin hazırladığı 'Suriye Ordusu'nun Yakın Tarihi' başlıklı raporu aktaralım...

* * *

(1) 1947 Arap-İsrail Çatışması:

BM Genel Kuruluşu'nun 29 Kasım 1947 tarihinde kabul ettiği 181 (II) A sayılı kararı ile Filistin, Araplar ve Yahudiler arasında paylaştırılıyordu. Bu karar üzerine İngiltere, Filistin'den kuvvetlerini çekmeye başladı. İngilizlerin terk ettiği toprakları ele geçirmek için Yahudiler ve Araplar arasında mevzi çatışmalar başladı. 8-12 Aralık 1997 tarihinde Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları, BM kararına karşı mücadele kararı aldılar.

Bu aşamada Suriye'de eğitim gören 3000 kişilik gönüllülerden oluşan "Arap Kurtuluş Ordusu" Filistin'e sevk edildi. Mart 1948'de başlayan Arap-Yahudi çatışmasında iki taraftan kayıplar meydana geldi. 14-15 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğu açıklandı.

İsrail'in açıklamasından sonra "Arap Kurtuluş Ordusu" üç koldan Filistin'e girdi. Konumuzla ilgili olan Suriye Silahlı Kuvvetleri ve Lübnan kuvvetleri kuzeyden Filistin'e girmişler, Çelik (Galilke) ve Taberiye'yi almaları gerekirken hiçbir şey yapmamışlar ve çatışmalara girmekten kaçınmışlardır. Bu nedenle bölge İsrail'in kontrolünde kalmıştır.

Bu savaş sırasında Suriye'deki iç gelişmeler nedeniyle İsrail'e karşı başarılı bir savaş yapılamamıştır. Savaştaki başarısızlıklar üzerine Şam, Hama ve Humus'ta öğrenci ayaklanmaları çıkmıştır. Ülke bu dönemde ekonomik sıkıntıya düşmüş, rüşvet ve suiistimaller çok artmıştır.

Bu arada 22 Eylül 1948 tarihinde Gazze'de bir Filistin hükümeti kuruldu. Bu savaşın sonunda İsrail, Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye ile mütareke imzalandı. İsrail, Suriye mütarekesi 20 Temmuz 1949'da imzalandı. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, İsrail'in bir kurtuluş savaşı olmuştur. 1949 mütareke anlaşmaları ve 1950 deklarasyonuna göre 1950 yılının ikinci yarısından itibaren, İsrail ve komşuları Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan arasında çatışmalar çıktı.

1951 Martı'nda Suriye-İsrail arasında Teberiye'de (Tüm Kınneret gölü) çatışmalar çıktı. 1953 yılında İsrail'in Teberiye gölünün kuzeyinde bir hidroelektrik santralı inşasına başlaması ile gerginlik meydana geldi. Suriye, İsrail'in Şeria nehrinden su çekeceğini, bundan Suriye çiftçisinin etkileneceğini geniş bir propaganda ile yansıtarak, BM'e şikâyet etti. Sonuçta, Suriye'nin istediği doğrultuda inşaat durduruldu.

Bu gelişmeler olurken Mısır ve Suriye 20 Ekim 1955'te bir askeri pakt imzaladı. 1955 yılının Ekim ayında İsrail ve Suriye arasında sınır çatışmaları meydana geldi. 11 Aralık günü İsrail kuvvetleri Teberiye gölünün kuzeydoğusundaki Suriye mevzilerine saldırdılar. Bu çatışmalarda Suriye ağır kayıplar verdi. Mısır bir açıklama yapa-

rak İsrail'in Suriye'ye saldırması halinde bütün silahlı gücü ile İsrail'e karşı harekete geçeceğini belirtti.

Mayıs 1956'da Ürdün ve Suriye, İsrail'e karşı ortak bir harekât için "Askeri Danışman" mekanizması kurdular. Süveyş savaşı sırasında Suriye İsrail'e saldırmaya cesaret edemedi. Sadece seferberlik ilan etmekle yetindiler. 1956 Süveyş savaşı Mısır ile Batı'yı karşı karşıya getiren savaş olmuş, İsrail Batı'nın bir yardımcı ve yan kuvveti olarak Batı'nın yanında yer almıştır.

(2) 1967 Arap-İsrail Savaşı:

Sovyet Rusya, Ortadoğu meselesinde 1956 Süveyş savaşının kendisine kazandırdığı siyasi ve diplomatik avantajları kaybetmemek için, İsrail-Arap savaşında Batı'ya karşı Mısır'ın yanında yer almıştır.

Amerika 1956 yılında Ortadoğu politikasında değişiklik yaparak Sovyet emperyalizmin Ortadoğu'ya yayılmasını önlemek amacıyla girişimlerde bulunmuştur. 5 Ocak 1957 tarihinde Başkan Eisenhower "Eiesenhower Doktrini"ni açıklamıştır.

Doktrin bütün bir Ortadoğu'yu içine alıyor, Amerikan askerinin kullanımı ihtimalini de gündeme getiriyordu. 1956 yılında Suriye krizi patlak verdi. Suriye-Sovyetler ile 1957 yılının Temmuz ayında 500 milyon dolarlık bir anlaşma imzaladı.

Bu anlaşmaya göre, Lazkiye'de yeni bir liman yapılacak, sulama projeleri finanse edilecek, altı yeni havaalanı yapılacaktı. Bu anlaşma ile Sovyetler Ortadoğu'ya ayak basıyordu.

1964 yılının Ağustos ayında İsrail-Suriye sınır çatışmaları başladı. 1966 Ocak ayında El-Fetih örgütünün İsrail'e yönelik saldırıları başladı. İsrail, Suriye topraklarını bombaladı ve Suriye bir Mig uçağını düşürdü.

Aralık 1966 tarihinde Ürdün-Suriye ilişkileri gerginleşti ve sınırda çatışmalar başladı. Her iki tarafın radyoları birbiri aleyhinde geniş bir kampanya başlattı. Suriye devlet başkanı Atassi, "Hain Kral"ı devirmeye ve Ürdün halkını ayaklanmaya çağırırken, Amman

radyosunda Suriye halkını Suriye'yi yöneten Baas'çı çoluk-çocuğu devirmeye davet ediyordu. Bu gelişmeler devam ederken 7 Nisan 1967'de İsrail-Suriye çatışması meydana geldi. İsrail ve Suriye Hava Kuvvetleri arasında ciddi çatışmalar yaşandı.

13 Mayıs 1967 tarihinde İsrail'in Golan tepelerini bombalaması ve altı Suriye uçağını düşürmesi ile gerginlik arttı. Mısır'a gelen bir Sovyet heyeti Nasır'a İsrail'in 11-13 tugaylık kuvvet yığdığını bildirdi. Aynı bilgiler Sovyetler tarafından da Suriye'ye aktarıldı.

Olayla ilgili olarak Mısır basınında bir kampanya başlatıldı. "İsrail'in Suriye'ye saldırganlığına dair inanılır bilgiler alındığı, böyle bir saldırı halinde Mısır'ın da İsrail'e saldıracağı, Mısır Silahlı Kuvvetleri'nde alarm durumunun ileri seviyeye getirildiği, Mısır'ın, Diyanet İşleri Bakanlığı'nın Filistin'in yeniden kazanılması için 'Cihat' dualarının yapılmasını istediği, Kahire ve Şam'da bazı generallerin savaşın çıkması halinde İsrail'i 4-5 gün içinde haritadan sileceklerini açıkladıkları" haberleri basında yer aldı. Kahire ve Şam'da yönetim tarafından organize edilen, büyük halk kitlelerinin katıldığı gösteriler düzenlendi.

(3) 6 Gün Savaşı 5 Haziran-10 Haziran 1967:

Savaş İsrail'in sabah 08:45'te sürpriz saldırısı ile başladı. Mısırlılar İsrail baskınını sabahın erken saatlerinde bekliyorlar ve saat 09:00'a doğru alarm durumunu gevşetiyorlardı. Bunu tespit eden İsrail istihbaratı durumu değerlendirdi. İsrail hava saldırılarında telsiz konuşmalarını tamamen kesmişler, beklenmeyen yerden taarruz etmişler, Suriye'ye ait 50 uçak havaya kalkmadan yerde imha edildi.

Suriye Silahlı Kuvvetleri 6 gün savaşında bir faaliyet gösteremedi; bazı İsrail yerleşim merkezlerini topçu ateşine tuttular. Buna rağmen Suriye radyosu devamlı, "İngiliz uçaklarının Suriye mevzilerini bombaladığını, buna rağmen Suriye kuvvetlerinin kahramanca savaşarak Kuzey İsrail'deki Halef ovasını kontrol altına aldıklarını ve

Sofad ve Nazaret'e doğru ilerlemekte olduklarını, İsrail'i ortadan kaldırıncaya kadar Suriye'nin savaşa devam edeceğini" bildiren yayınlar yapıyordu.

İsrail'in 10 Haziran günü Suriye'ye yaptığı saldırıda Şam radyosunun Suriye birliklerinin kontrolünde olan "Kuneita bölgesinin düştüğünü" açıklaması savaşın gidişini değiştirdi. Halbuki, İsrail birlikleri Kuneita'ya girmemişlerdi. Bu haber üzerine Suriye birlikleri bölgeyi boşalttılar. Ardından İsrail, Suriye'nin kontrolünde olan Golan tepelerini de Suriye birliklerinin ciddi bir karşı koyuşu olmadan ele geçirdi.

İsrail tarafından verilen kasıtlı istihbarat bilgileri ile haberlerin Suriye istihbaratınca analiz edilip değerlendirmeden işleme konması şayiaların psikolojik harekât uygulamalarında ne kadar önemli olduğunu gösterir.

1967 savaşında Araplarla birlikte Suriye de ağır hezimete uğramıştır. Mısır Sina yarımadasını, Filistin'i, Batı Şeria'yı, Gazze'yi, Suriye de Golan tepelerini kaybetmiştir.

(4) Suriye'nin Ürdün'e Müdahalesi:

10 Temmuz 1970 tarihinde Ürdün'de, İsrail'e karşı faaliyette bulunan gerillalarla bunlara destek sağlamayı taahhüt eden Ürdün arasında çatışmalar başladı. Gerillaların lideri olan Arafat, Mısır ve Suriye tarafından destekleniyordu. Gerillalarla Ürdün kuvvetleri arasında çatışmalar sürerken Suriye birlikleri Ürdün'e girdi. Ürdün kralını desteklemek için Arapların ezeli düşmanı İsrail devreye giriyordu. Bu aşamada Ürdün kuvvetleri Suriye ordusuna karşı başarılı direnme gösterdi. Suriye zırhlı birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. Bu geri çekilmede, İsrail'in ve Amerika'nın Ürdün'ü destekleyeceklerini açıklaması ve bu konuda yürütülen propaganda faaliyetleri etkili olmuştur.

(5) 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı):

Mısır, Suriye ve Ürdün üçlü bir pakt imzaladılar (10 Eylül 1973). İsrail'in işgal ettiği toprakları geri almak için ortak bir hareket yapılmasına karar verdiler. Bu savaşın diğer savaşlardan farkı, Arapların "sürpriz saldırı" ile savaşı başlatmasıdır.

Mısır ve Suriye Genelkurmayı, savaş için önceden istihbarat toplamış, hedef toplumun analizini yapıp hassasiyetlerini tespit ederek zaafiyetlerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin;

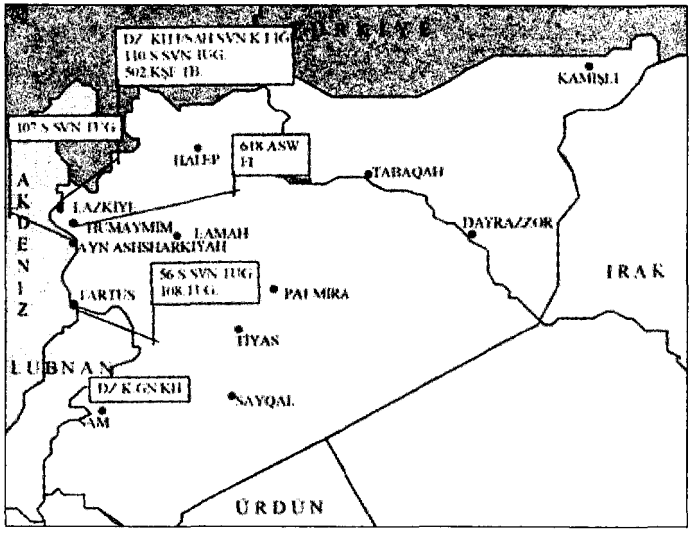
- Süveyş kanalının akıntı durumu ve dolunayın durumu incelendikten sonra kanal çıkartmasının 6 Ekim 1973'te yapılmasına karar verildi.
- Bu tarih Yahudilerin "Yom Kippur"denen kutsal bayramına rastlamaktadır. Yahudilerin büyük bir bölümü ayinde olacaktır.
- Harekât Müslümanların kutsal ayı olan Ramazan ayı içinde yapılıyordu. 6 Ekim günü, Hz.Muhammed'in kendilerine Mekke kapılarını açan Bedr savaşına hazırlandığı güne denk gelmekteydi.
- Arap basını harekâta "Selahaddin Hareketi" adını vermiş ve Selahaddin Eyyübi'nin Haçlılara karşı mücadeleleri gibi değerlendirmişti.
- Harekâtın gece yapılması planlandı.
- Suriyeliler harekâtın sabah güneş doğarken yapılmasını, güneşin mevzilerdeki İsrail'in askerlerinin gözüne gelerek, hareket kabiliyetlerini kısıtlayacaklarını iddia etti. Mısır bu öneriyi dikkate almadı. Sonuçta harekât saat 14.00'da başladı.
- Kanal harekâtı İsrail için tam bir sürpriz oldu. Mısır kuvvetleri çıkarma yaparken İsrail askerinin bir kısmı çamaşır yıkıyor, bir kısmı da terlikle dolaşıyor ve futbol oynuyordu. Bir kısmı da Yom Kippur duasına gitmişti.
- İsrail ve Amerikan istihbaratı, Mısır ve Suriye'nin Kanal bölgesi ile Golan tepelerine yığınak yaptıklarını tespit etmişse de, bunu bir rutin manevra olarak değerlendirmişlerdir. Burada psikolojik harekât açısından dikkati çeken bir husus da İsrail'in halkına ve

Silahlı Kuvvetleri'ne "Mısır ve Suriye'nin İsrail'e asla bir saldırıda bulunamayacakları ve buna cesaret edemeyecekleri konusunda yaptıkları propagandanın" etkili olduğudur.

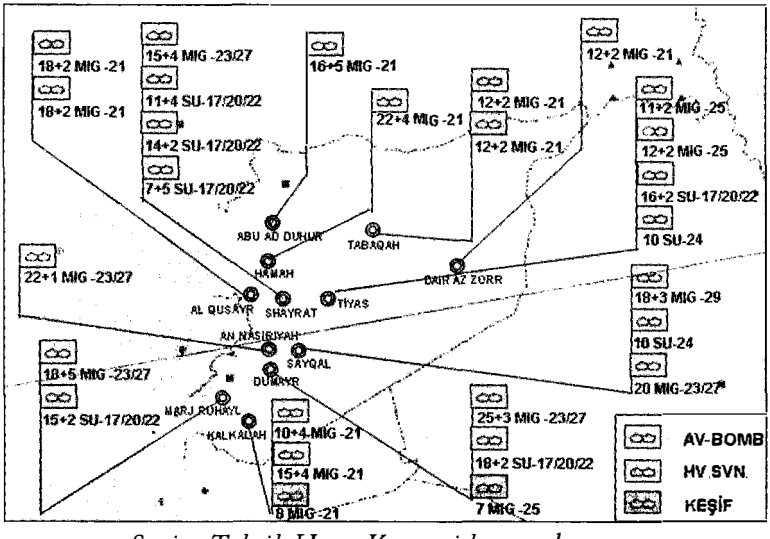
- İsrail, Mısır ve Suriye saldırısı başladıktan iki saat sonra savaşın başladığına karar vermiştir.
- Amerika da bu saldırıya ihtimal vermemiştir. Bunun nedeni Amerikan istihbaratının da İsrail istihbarat kaynaklarından yararlanmasıydı.
- İsrail'in Araplara karşı yapılan savaşlarda hep taarruzu başlatan tarafın kendisi olması ve yapılan propagandalar sonucu "Arapların İsrail'e asla saldırıda bulunmayacakları" inancı da etkili olmuştur.
- Mısır ve Suriye "sürpriz saldırı" faktörünü çok iyi kullanmalarına rağmen zaman faktörünü iyi işletemediler.
- İsrail Hava Kuvvetleri çok sayıda uçak kaybı verdi. İsrail uçakları Sovyet menşeli SAM füzeleri tarafından düşürüldü ve bu durum dünyaya başarılı propagandalar ile Mısır ve Suriye tarafından duyuruldu.
- Suriye kuvvetleri 1967 harekâtında aldıkları dersten yararlanarak 7 Ekim'de gece geniş imkânı olan Sovyet tankları ile gece şartlarında yer değiştirerek intikallerini tamamladılar ve sabah erken saatlerde İsrail'e taarruz ettiler. Bir İsrail tank tugayını imha ettiler.
- Mısır ve Suriye'nin yoğun propagandaları sonucu tüm Arap âlemi Mısır ve Suriye'nin yanında yer alarak destek verdiler.
- Savaş başlar başlamaz Moskova radyosu bütün Arap ülkelerinin Mısır ve Suriye'nin yanında savaşa katılmaları için Arapça yayınlar yaptı. Savaş sırasında da başlangıçtaki "sürpriz taarruzu" yoğun ve etkili bir propaganda ile Mısır ve Suriye'nin zaferi olarak yansıttılar.
- Savaşın sonunda İsrail gene kazançlı çıkarken Mısır ve Suriye'nin daha önceki İsrail savaşlarına göre istihbarat kaynaklarını daha iyi kullandıkları, psikolojik harekât yönünden başarılı faaliyetlerde bulundukları söylenebilir.

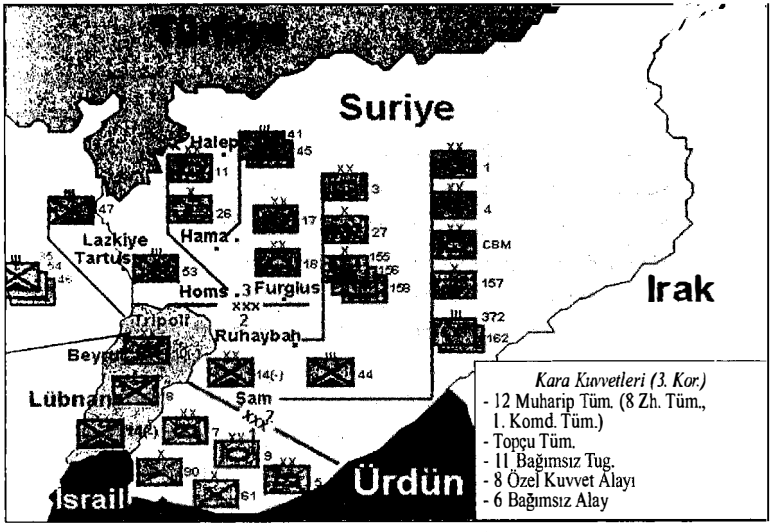
Suriye satıhtan satıha füze kaplama alanları

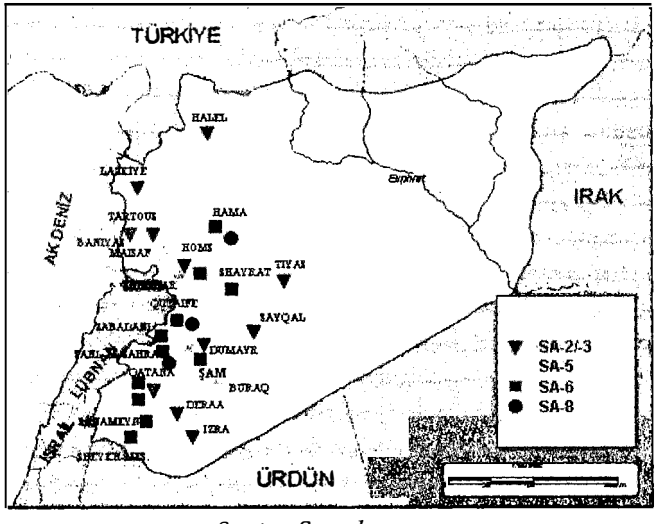
Suriye Deniz Kuvvetleri birliklerinin konuşu

Suriye Taktik Hava Kuvveti konuş durumu

Suriye Kara Kuvvetleri konuşu

Suriye Şam konuşu

SURİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI: ÜSTTE AZINLIK ALTTA ÇOĞUNLUK

Bu bölümde Suriye'nin toplumsal dokusunu, etnik grupların dağılımını konu edeceğiz.

Ortadoğu'da en ayrışık nüfusa sahip olan ülke Suriye'dir. Çoğunluğu toplam nüfusun yüzde 70-75'ini oluşturan Hanefi mezhebine bağlı Sünni Müslümanlar oluşturur. Sünnilerden sonra en büyük dini azınlık, toplam nüfusun yüzde 12'sini oluşturan Nusayrilerdir. Sayıları 600 ile 700 bin kadardır.

Sünni ve Nusayrilerden sonra en büyük topluluğu Yunan-Ortodoks Hıristiyanları oluşturur. Hıristiyanların Suriye'deki toplamı, çeşitli mezhep ve fırkaların sayısı da dahil olmak üzere nüfusun en fazla yüzde 10'unu oluşturur. Homojen bir nüfus yapısına sahip olmayan Suriye'de nüfus sayımı sonuçları devlet politikası gereği resmi olarak açıklanmıyor.

Bu nedenle Suriye üzerine yapılan araştırmalarda farklı kanalların, araştırma kurumlarının ürettiği raporlar ön plana çıkıyor. Bu bölümde Türkiye'nin sınırı en uzun komşusu Suriye'nin toplumsal yapısı ve nüfus dengeleriyle ilgili raporlarından özetler aktaracağız.

Bunlar güvenilir kaynakların oluşturduğu bilgilenme amaçlı değerlendirmeler.

Söz raporların...

* * *

Türkmenler

Ön Asya'ya Türk göçlerinin başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak halifeliğin Bağdat'a taşındığı 750 yılından sonra Abbasi Halifesi saraylarında Türk komutan ve askerlerinin sayılarının hızla artmaya başladığı görülmektedir. O tarihlerde, Samarra şehrinin Orta Asyalı Türk askerleri ve ailelerinin iskânı için kurulduğu bilinmektedir. Ancak Ön Asya'ya büyük kitleler halinde Türk göçleri Selçukluların 1040 tarihindeki Dandanakan zaferinden sonra olmuştur. Anadolu ve Suriye hızla Türkleşmiştir.

1071 Malazgirt zaferini takip eden 10 yıl içerisinde Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anadolu'yu Bizanslılardan alarak Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurarken, kardeşi Tutuş Bey de Şam'a kadar tüm Suriye'yi Şii Ratimilerin hâkimiyetinden kurtararak Suriye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. İslam'ı kendi kültür unsurları ile yorumlayıp benimseyen Oğuzlar kısa sürede Ortadoğu'yu yurt edinmişlerdir.

XI. yüzyılda Suriye'deki Türkmen yerleşimi kuzeyden iki koldan başlamıştır. Birincisi, Lazkiye güneyinden Trablusşam ve Lübnan dağlarına doğru, diğeri Halep, Âsi nehri vadisinden Hama, Humus, Şam ve Filistin'e doğru gelmiştir. Moğol istilası ve batıdan gelen Haçlıların etkileri ile Anadolu'dan Suriye'ye ve Suriye'den Anadolu'ya devamlı Türkmen göçleri olmuştur. Yakın tarih olan 1918 yılına kadar Halep merkez olmak üzere Rakka bölgesinde nüfusun % 80 civarında Türklerden meydana gelmekte olduğu görülmektedir.

1921'de kabul edilen Ankara anlaşmasında çizilen sınırlara göre nüfusunun tamamı Türklerden oluşan yüzlerce yerleşim birimi Suriye tarafına bırakılmıştır. Aynı kökten geliyor olmalarına rağmen,

Orta Asya'dan 7-8 asır önce gelen Türkler, Türkmen ismini benimsemişlerdir.

Suriye'de yaşayan Türkmen nüfus, Suriye tarafından 1939'dan bu yana, 50 yıldır asimile edilmek için sistematik baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Suriye'de yaşayan Türkmenler, kuzeybatı bölgesinde, Lazkiye, Bayır, Bucak ve Burç nahiyeleri civarında ikamet etmektedirler. Kuzeydoğu bölgesinde, Telabidad, Azaz, Cerablus'da Türkmenler genel olarak Türkiye sınırına yakın olarak yaşamaktadırlar. Ayrıca Halep, Hama, Humus, Şam ve güneyde Kuneytra bölgelerinde de Türkmenler yaşamaktadır. Suriye'de yaşayan Türkmenlerin büyük çoğunluğu Sünni Müslümanlar olup, kendilerine Suriye yönetimi tarafından anayasal azınlık statüleri verilmemiştir.

Osmanlı zamanında Anadolu'dan gelenler Türk adını kullanmaya devam etmişlerdir. Bugünkü yerleşim durumu ile Türkmenlerin yoğun olarak bulundukları bölgeler şöyledir:

Cerablus	% 75'i Türkmen (30-40 köy, 4-5 bin)
El-Bad	% 50'si Türkmen (5 bin)
Azez	% 75'i Türkmen (20 bin)
Afrin	% 25'i Türkmen kalanı Kürt
Bayır-Bulak (Lazkiye)	% 75'i Türkmen
Burç El İslam	100 bin Türkmen
Süleyip köyü	% 75'i Türkmen

(1) Suriye'de Türk / Türkmen Aşiretleri:

Aşiret İsmi	**Yaşadığı Yer**
El-Beyli (İlbeyli) aşireti	Halep ve Bap, Mumbuç, Azez
Türkmen aşireti	Halep ve Bap, Mumbuç ve Azez
Barak aşireti	Halep, Cerablus, Mumbuç, Bap, Azez

Torunlar aşireti	Golan - Humus
Kahya aşireti	Golan - Humus - Halep
Assaflı aşireti	Golan
Yörük aşireti	Golan
Sufi aşireti	Humus - Lazkiye
Memişler aşireti	Humus - Lazkiye
Hüseyni aşireti	Humus
Karakoyunlu aşireti	Humus
Araplı aşireti	Halep
Bağdenli aşireti	Halep
Nağmeli aşireti	Halep
Karaelil aşireti	Halep - Lazkiye
Karayusuflu aşireti	Lazkiye

Bu aşiretlerden büyük bir kısmı toplu olarak yaşamakta ve aşiret hayatını sürdürmektedir. El-Beyli, Türkmen ve Barak aşiretleri bunlardan en önemli olanlarıdır.

(aa) El-Beyli Aşireti:

Halep ve Bap, Mumbuç, Azez kazalarında ve köylerinde yaşamaktadırlar. Aşiretin genel nüfusu 50.000 civarındadır. Aşiretin çoğunluğu İslam-Sünni'dir. Diğer Türk aşiretlerine kız alıp verirler. Aralarında Türkçe konuşurlar. Hükümetle bir sürtüşmeleri yoktur. Aşiret mensupları genelde Türk milliyetçisidir.

(bb) Türkmen Aşireti :

Aşiret mensupları genelde Halep ve Bap, Mumbuç ve Azez kazalarında yaşarlar. Aşiretin nüfusu 10.000-15.000 civarındadır. Genellikle İslam-Sünnidirler. Aralarında çok az sayıda Alevi de vardır. Hükümetle aralarında bir sürtüşme yoktur.

(cc) Barak Aşireti:

Aşiret mensupları genelde Halep ve Cerablus, Mumbuç, Bap, Azez kazalarında yaşarlar. Aşiretin nüfusu 10.000-15.000 civarındadır. Türkçe konuşurlar, fakat diğer Türk aşiretlerinden daha fazla Arapça bilirler. Türkmen ve El-Beyli aşiretleri arasında husumet vardır. Bir nevi kan davası sürdürülmektedir.

Golan'daki aşiretler, İsrail işgalinden sonra değişik yerlere yerleştirilmişlerdir. Türkmenlerin Golan'da 14 köyü boşaltılmış ve Şam civarına 25 - 30 bin civarında Türkmen yerleştirilerek Türkmen mahalleleri oluşturulmuştur. Suriye yönetimince ülkede yaşayan Türkmenlere yönelik katı uygulamaların hâlâ devam ettiği bilinmektedir. Eylül 1996 tarihinde Şam'da meydana gelen patlamaların ardından Lazkiye ve civarında birçok Türkmen'in Suriye istihbarat birimlerince gözaltına alındığı, Burç ve Sulayla köylerinde balıkçılık yapan yaklaşık 90 kişinin de casusluk yaptıkları gerekçesiyle tutuklandıkları öğrenilmiştir. Ayrıca Mayıs 1996'da Halep'te benzer patlamalar nedeniyle birçok Türkmen tutuklanmıştır.

Yine Mayıs 1996'da Lazkiye'de Türkmenlerin ileri gelenlerinden 80-85 kişinin geçen dönem milletvekilliği seçimlerinde ırkçılık yaptıkları iddiasıyla tutuklandıkları ve bunlardan birinin işkence sonucu öldüğü bilinmektedir.

(2) Suriye'nin Türkmenler Üzerindeki Politikası:

Birinci Dünya Savaşı'nda, İngiliz ve Fransızların aşıladıkları Türk düşmanlığı nedeniyle, Türkler kültürel, idari ve siyasal ağır baskılara maruz kalmışlardır. Özellikle kırsal kesimdeki Türkmenler, tarım-hayvancılık ve halıcılık ile uğraşmaktadırlar.

Suriye hükümeti, 1960 sonrasında 468.000 dönüm Türkmen arazisini kamulaştırmış, bu durum Türkmen çiftçilerinin fakirleşmesine neden olmuştur.

Türkmenlerin yaşamakta olduğu Lazkiye ve civarında Cemil Esad'ın kurmuş olduğu El Murtaza teşkilatı; 1980'li yıllardan itibaren Alevi Baas Partisi unsurları ile yoğun bir Araplaştırma politikasını uygulamaya başlamıştır. Suriye'ye yaşayan 500.000 kadar Türkmen'e, yönetim tarafından diğer Suriye vatandaşlarına tanınan haklar verilmemektedir.

Suriye yönetiminin Türkmenleri azınlık olarak kabul etmemesi, devlet memurluğuna girmek ve yükseköğrenime devam için Arapça bilme zorunluluğu Türkmenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Suriye, azınlıkların benliklerinin kaybettirilerek esas nüfus içinde eritilmesi politikasını sistemli bir şekilde uygulamaktadır.

Suriye'de bu politikadan diğer azınlıklara nazaran Türkler daha çok etkilenmektedirler. Bunun nedenleri, Fransızlar tarafından aşılanan Türk düşmanlığı ve yöneticilerin Türkmenlerden duyduğu korkudur. Suriyeli idareciler, diğer azınlıklara nazaran Türkmenleri bu nedenle devamlı olarak baskı altında tutmuşlardır.

Şehirlerde yaşayan Türkmenlerin, büyük kısmının yükseköğrenim görmeleri yönetim tarafından engellenmekte, bu nedenle Türkmenler şehirlerde küçük devlet memurluğu, öğretmenlik ve işçilik yapmaktadırlar. Suriye yönetimi, işe alırken Alevi ve Araplara öncelik vermekte ve ayrıca işe alınan Türkmenlere, Suriye'ye bağlılık yemini ettirilmekte, buna karşılık zaman zaman topluca işten çıkarılmaktadırlar.

Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim yapmalarına, kitap, dergi ve gazete çıkarmalarına izin verilmemekte, sistemli bir baskı uygulanarak, siyasi, sosyal ve kültürel etkinlikleri kısıtlanmakta, rejimin siyasi niteliği gereği hiçbir zaman örgütlenmedikleri için sosyal amaçlı bile olsa dernek kurup bir araya gelememektedirler.

Türkmenlerin kendi aralarında toplantı tertiplemelerine, mahalli seçimlerde adaylıklarını koymalarına izin verilmemektedir. Suriye hükümeti, Türkmenlere hiçbir hak tanımamaktadır. Türk-

çe gazete ve kitapların basılmasına izin verilmemekte, ayrıca Suriye dışından yollanan Türkçe yayınlar postanelerde imha edilmektedir.

Türkmenlere karşı meskun bölgelerde Suriyeli idareciler her zaman şiddetli milliyetçi bir politika uygulamışlardır. Buralarda Türk okulu veya Türkçe öğretim yapan herhangi bir okulun veya kursun bulunmamasına karşılık, diğer Suriye köylerinde önemli ölçüde Arapça okutan okullar açılmış, bu okullara daima en ateşli Arap milliyetçisi öğretmenler atanmış, Türkmenlerin çocukları bu okullarda ilköğretim yapmaya zorlanmış, Türkçe konuşanlar kötü muameleye tabi tutulmuş ve öğrencilere devamlı şekilde Suriye'ye bağlılık telkin edilmiştir.

Şehirlerde yaşayan Türkmenleri Araplaştırma gayretleri sürmekte, devlet memurluğu ve öğretmenlik gibi görevlere alınarak Arapça eğitim yapmaya zorlanmakta, Türk dilini ve Türklük duygularını unutturma sistemli bir şekilde devam edilmektedir. Suriye'deki Türkmenlere dernek açma hakkı tanınmamıştır.

Türkmenlerin bir araya gelmeleri, dayanışmaları ve bir hedefe yönelmeleri büyük ölçüde önlenmeye çalışılmaktadır. 1969 yılında çıkarılan bir kanunla, herhangi bir Arap, kolaylıkla Suriye vatandaşlığına alınmaktadır. Araplardan başkalarının Suriye vatandaşlığına girmeleri için bu şahısların Suriye'de en az 5 sene ikamet etmiş olmaları ve ayrıca hükümetin rıza göstermesi gereklidir. Suriye vatandaşının hükümetin izni olmadan tabiyet değiştirmesi yasaktır. Aksi hareket edenler bir daha vatandaşlığa alınmaz ve Suriye'deki mallarına el konulur.

Suriye'nin izlediği politika gereği Türkleri bölmek için Suriye'deki Çerkezlerin Türk ırkından gelmediklerini konusunu işlemektedirler. Suriye istihbarat servisleri, Türkmenlerin Türkiye'ye seyahat özgürlüklerini kısıtlamakta, pasaport işlemlerini zorlaştırmak-

tadır. Ayrıca Suriye polisi, Türkmenleri sebepsiz yere topluca tutuklayarak siyasi baskı uygulamaktadır. Tutuklanmış Türkmen lider kadrosu akıbetleri hakkında ailelerine bilgi verilmemiştir.

Suriye Türkmenleri arasında Türkiye'nin casusu yakıştırması yapılarak sık sık toplu tutuklama ve işkenceler yapılmak suretiyle korku ve endişe ortamı yaratılmaktadır. Suriye'nin 1946 tarihinde egemenliğine kavuşmasından bu yana, Suriye'de bulunan Türkmenlere ait emlak çeşitli yollarla eritilmek istenilmiştir. 1959 tarihinde çıkarılan 161 sayılı zirai reform kanunu ve daha sonra çıkarılan mevzuat ile arazi ve emlakın millileştirilmesi yapılmış, Türkmenlere ait emlaka, araziye el konulmuş veya millileştirilmiştir. Bu durum Türkmenlerin ekonomik yönden zayıflamasına ve fakirleşmelerine neden olmaktadır.

Türkmenlerin toplu olarak bulundukları mahalle ve köylere Araplar yerleştirilmekte, özellikle Türkiye sınırına mücavir alanlarda Türkmen nüfus uzaklaştırmaya çalışılmakta, bu kapsamda sınır bölgelerinden Türkmenleri geri çekerek 10 km'lik bir kuşak dahilinde Arapların yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Lazkiye'den başlayarak Türkçe köy isimleri Arapça olarak değiştirilmektedir.

Türkmenlerin geleneksel geçim yolları baltalanmakta, merkezi idareye verilen yetki sonucu sulak ve verimli araziler ile zirai kredilerin dağıtımında taraf tutulmakta, iş dağılımında Araplara öncelik verilmektedir. Suriye makamları Türkmenlere ait aile vakıflarını tasviye etmişlerdir.

Din adamlarının halk üzerindeki etkisini çok iyi bilen Baas yönetimi, Türkmenlere baskı yapmamakta, anlaşma yolunu aramakta ve onlardan iç ve dış düşmanlara karşı yararlanmak istemektedir. Ancak muhafazakâr dini gruplar, özellikle Sünniler Suriye'de uygulanmak istenen laiklik prensibine ve Baas rejiminin Alevi azınlığını himaye eder tarzdaki politikasına karşı çıkmaktadırlar.

Kürtler

Kürtler Suriye'deki Arap olmayan en büyük etnik azınlıktır. Nüfusun ortalama % 9'unu oluştururlar. Genellikle aşiretler halinde yaşarlar. Kürt azınlıklar Şam'da Ekdar ve Dumman semtlerinde, Hama, Halep ve Kamışlı bölgelerinde, Türkiye'den göçüp ayrılıkçılığı amaç edinenler de Lübnan'da Bekaa vadisinde yerleşmişlerdir. Aşiretler içerisinde dikkati çekenler şunlardır;

Bektaşlar Aşireti: Şam'da yaşarlar. Komünist ideolojiyi benimsemişlerdirler.

Bozola ve Zazalar Aşireti : Şam'da yaşarlar. Sünni ve rejime muhaliftirler.

Baraziler Aşireti: Hama bölgesinde yaşarlar. Sünni ve rejime muhaliftirler.

Riyaditürk Aşireti: Halep bölgesinde yaşarlar. Komünizme ve rejime muhaliftirler. Müslüman Kardeşler Örgütü ile ilişkileri vardır. Müstakil bir Kürt devleti kurulmasını isterler.

Hocalar Aşireti: Haseke bölgesinde yaşarlar. Mardin bölgesinden gelmişlerdir. Rejime karşıdırlar.

Suriye Kürtleri, Farsça'ya yakın bir Kürtçe ile konuşmaktadırlar. Ayrıca azınlık olarak Yezidiler de Kürtçe konuştukları için, onlara da "Kürt" denilmektedir. Kürtlerin bir kısmı şehirlerde yerleşik hayat sürmekle beraber, bir kısmı da göçebe olup aşiretler halinde yaşamaktadırlar ve maddi durumları çok iyi seviyededir. Aşiret bağları çok kuvvetlidir. Aşiret reislerinin nüfuzları çok geniştir. Gelenek ve göreneklerine bağlıdırlar. Son zamanlarda 300-400 kadar Alevi kökenli Kürt genci Esad'ın özel koruma birliğinde görevlendirilmiştir.

Suriye Kürtlerinin hukuki durumu tam bir belirsizlik içindedir. Ağustos 1962'de yayınlanan bir kararname ile 1945 yılından beri Suriye'de yaşadığını ispat edemeyen Kürtler, vatandaş kabul edilmemiştir. Bu durumda olanlara özel kırmızı kimlik verilmiştir. Bunlar

diğer Suriye vatandaşlarının sahip olduğu birçok haktan mahrum bırakılmıştır. Bu durumdaki Kürt nüfusunun 250.000'den fazla olduğu bilinmektedir. Arapça "Maktoumeen" (Kayıt edilmemiş, kayıtlarda gözükmeyen) denilen vatansız sayılan gruptaki yabancı veya dışarıdan gelen Kürtler ve nüfusa kaydedilmemiş Kürtler olmak üzere iki sınıf Kürt vardır.

Kırmızı kimlik sahibi sadece yabancı olan veya dışarıdan gelen birinci gruptaki Kürtlere verilmektedir. İkinci gruptakilerin kimlik kartları bile yoktur. Her iki grup da; seçme, seçilme, kamu görevlisi olma, pasaport taşıma, toprak satın alma, sağlık hizmetleri vb. vatandaşlık haklarından yararlanamamakta, bazı okullara alınmamaktadır.

Uzun yıllar öncesinden işçi olarak İskandinav ülkelerine giden ve Maktoumeen olmayan Kürtlerin, özellikle Suriye'nin kuzey kesimlerinde Hıristiyanlardan ve Ermenilerden arazilerini satın alarak topraklarını genişlettikleri tespit edilmektedir.

Ermeniler

Suriye hükümetinin tüm azınlıklara Suriyeli vatandaş muamelesi yapması ve onlara benliklerini koruyacak herhangi bir imkân vermemiş olmasına karşın, Ermeniler diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi, bu uygulamanın dışında bırakılmış ve asimile edilmemiştir.

Halen Suriye'de 250-300 bin dolayında Ermeni azınlık yaşamaktadır. Bunların büyük bir çoğunluğu 1925-1945 yıllarında Türkiye'den kaçarak buraya yerleşmiş olanların soyundandır.

Suriye'de asimile olmamış en büyük azınlık, nüfusun yüzde 2-3'ünü oluşturan Ermenilerdir. Bunlar kendi dillerini konuşur, kendi geleneklerini sürdürür, kendi okullarında eğitim görür ve kendi gazetelerini okurlar.

Suriye'de iktidardaki Baas Partisi'ni destekleyen azınlıkların başında gelen Ermenilere ayrıcalıklı sosyal haklar tanındığı bilinmektedir.

Suriye'de yaşayan Ermenilere seçme ve seçilme, askerlik yapma hakları verilmiş, ticari alanda da iş yapmaları için serbesti tanınmıştır. Ermeniler Baas Partisi'ne de üye kaydedilebilmektedir.

Suriye'de yaşayan Ermenilerin kendi dillerinde eğitim yapan okullarının yanı sıra kiliseleri, spor kulüpleri ve hayır cemiyetleri de bulunmaktadır.

Suriye Ermenilerinin yaşlı kuşağı içinde Türklere düşman olanlar bulunmaktadır. Bunlar genç kuşaklara düşmanlık hislerini aşılamaya çalışmakta, kiliselerde bu konuda destek olmaktadır.

Filistinliler

Suriye'de 250 bin dolayında Filistinli yaşamaktadır. Burada yaşayan Filistinliler diğer ülkelere göre daha iyi yaşam koşullarına sahiptir. Kamplarda yaşayan Filistinlerin barınma, yiyecek, eğitim ve sağlık ihtiyaçları karşılanmakta, ayrıca iş bulunmasına da çalışılmaktadır.

Dürziler

Bunlar çoğunlukla ülkenin güneybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Suriye'de 250-300 bin kadar Dürzi'nin bulunduğu tahmin edilmektedir.

Çerkezler

Suriye'de 75-80 bin civarında Çerkez yaşamaktadır. Çerkezler, asimilasyona karşı dayanarak Araplara göre çok farklı olan geleneklerinin bir kısmını devam ettirmektedirler. Esad yönetimi ile barışık

değildirler. Kafkasya'dan göç ederek gelmişlerdir. Kuneytra, Humus, Hama ve Şam'a yerleşmişlerdir. Müslümandırlar.

Rumlar

Devlet hayatında yer almazlar. Ticaret ve el sanatları ile uğraşırlar. Ekonomik ve sosyal bakımdan yeterlidirler. Radikal Ortodoks bir yaşam tarzı sürdürmektedirler.

Yahudiler

Şam, Halep ve Kamışlı'da yerleşiktirler. Tahmini sayıları 5000'dir. Bir kısmı kendini hâlâ gizlemekte olup, ekonomik durumları iyidir. ABD ve İsrail'e göç izinleri vardır.

Asuriler

Günümüzde Suriye'de bir etnik grup olan Asuriler, Sami ırkındandır. Nüfuslarının 50 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Aslen Iraklı olup, İbranice ibadet ederler. Tel-Tamir bölgesine yerleşmişlerdir. Suriye'de ayrıca Yahudi, Yezidi ve Süryaniler küçük azınlık grupları olarak yaşamakta olup, bu azınlıkların tümü Arap örf ve âdetlerine uymakta ve hükümetin gösterdiği yerlerde yaşamaktadırlar.

Uzun yıllardan beri Suriye hükümetleri halka "Araplık" temasını işleyerek bu konuyu devlet politikası şekline dönüştürmüştür. Ülke halkının %90'ının Arap olması azınlıkların sosyal ve kültürel bazı hareketlerini kısıtlamış ve izlenen politikanın başarılı olmasına zemin hazırlamıştır.

(3) Bölge Taksimatı ve Yoğunluğu:

Suriye'de 13 bölge (muhafızlık) vardır. Bu bölgelerin nüfus durumu şöyledir:

Şam	3.120.418
Tartus	715.939
Halep	2.967.669
Dar'a	640.085
Humus	1.351.869
Deyrüzzor	622.421
Hama	1.159.636
Rakka	538.253
Haseke	1.070.274
Suveyde	311.731
İdlip	973.637
Kuneytra	46.759
Lazkiye	866.609

Suriye'deki nüfus, Şam-Halep-Humus-Hama ve Haseke'de sayısal olarak daha çoktur.

Ortadoğu'da çoğunlukla olduğu gibi, Suriyeliler de mensup oldukları bölge veya kentlerin özelliklerini yansıtırlar. Suriye'deki kent merkezlerinin her biri farklı bir sosyo-politik özellik gösterir.

(4) Nüfus Hareketleri:

Suriye'deki mevcut yasalar ve ekonomik yapılanma nedeniyle özellik gösteren bir nüfus hareketliliği yoktur. Kırsal alandaki nüfusun toprağa bağımlılığı devam etmekte olup, son 5 yıldaki verilere göre kentsel nüfus istikrarlı bir görünüm vermektedir. Nüfusunun yaklaşık % 30 kadarı kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Şehirlere doğru bir akın mevcuttur. İşsizlik nedeniyle dış ülkelere göç yaygın durumdadır.

(5) Nüfus Siyasetleri ve Problemleri:

Suriye'nin nüfus siyasetinin ana esası, genelde tüm nüfus artışını dengelemeye yöneliktir. Özellikle de farklı etnik grupların yoğun

olduğu bölgelerdeki nüfus artışını azaltmak, Alevi kesimin çoğunlukla yaşadığı bölgelerde Alevi nüfusun çoğaltılması yönündedir. Suriye yönetimi çeşitli etnik gruplar arasındaki nüfus artışını dengelemeye yönelik bir politika yürütmektedir. Özellikle de farklı etnik grupların yoğun olduğu bölgelerdeki nüfus artışını azaltmak ve dengelemek amacıyla devlet kontrolünde çalışmalar yürütülmektedir.

Suriye'de uluslararası nitelikli olan "Nüfus kontrolü ve doğum kontrol yöntemleri sempozyumu" Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede ve uygulamalı olarak yapılmıştır. (Suriye'de bu tür uluslararası kuruluşlarca düzenlenen sempozyumlar Şam veya nispeten gelişmişlik gösteren diğer büyük merkezlerde yapılabilmektedir.)

Suriye yönetimi, azınlıkta olan Alevi kesimin nüfusunu artırmak amacıyla bu kesimi teşvik ederken, diğer etnik grupların nüfus artışını azaltmak veya dengelemek amacıyla doğum kontrol usulleri uygulanması da dahil çeşitli önlemler almakta ve devlet politikası olarak uygulamaktadır.

SURİYE'DE DİN

Bu bölümde Suriye'de dinin etkisini iki temel açıdan ele alacağız:

1. Toplumsal yapı ve dengeler içinde din.
2. Devlet yönetiminde ve devlet kurumları katında din.

Tıpkı etnik grupları aktarırken olduğu gibi burada da Suriye'yi masaya yatıran raporlardan yararlanacağız. Suriye'de dinin yerini, önemini öteki bölümlerde de yeri geldikçe aktardık. Ancak bu bölümde bir bütün olarak ve olabildiğince kapsamlı şekilde ele alacağız.

Bismillah deyip, rapora girelim:

* * *

Suriye'de devletin dini İslam'dır. Aynı şekilde devlet başkanının da Müslüman olması şarttır. Anayasada açıkça zikredilen bu iki duruma karşın sosyal yaşantıdaki uygulamalarda "fiili bir laik yapı" vardır. Suriye'deki diğer azınlık dinleri ise Hıristiyanlık (Katolik-Protestan-Ortodoks-Nasturi-Süryani) Dürzilik ve Yezidiliktir. Suriye, dinlerin beşiği olan Ortadoğu'da bir devlet olması nedeniyle, Hıris-

tiyanlığın ve Müslümanlığın doğuşundan günümüze kadar olan gelişimin tesiri altında kalmıştır. Bu bakımdan Suriye'de, Asya dinleri hariç, bütün dinlerin ve mezheplerin hâkim olduğu topluluklara rastlamak mümkündür. Suriye, yedinci yüzyıldan itibaren Müslüman olmuş bir ülkedir. İslam imparatorluğunun en kuvvetli devletlerinden birisi olan Emevi İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olması, İslamiyet'in bu ülkede kökleşmesinde oldukça etkili olmuştur.

Tüm Arap ülkelerinde olduğu gibi din, Suriye toplumunda da "bağlayıcı" önemde bir rol oynamaktadır. Nüfusun % 85'inin Müslüman olması nedeniyle Suriye bir İslam ülkesidir.

Bu durum politik, ekonomik ve sosyal yaşamı etkilemekte, mezhepler arası ilişkilerde de önemli bir rol oynamaktadır. Milliyetçi Sosyalist Suriyeli idareciler, halkı dinin tutucu değer ve inanışlarından kurtararak yeni idealler aşılamaya, toplum hayatını modern anlayışa göre düzenlemeye, laikliğe doğru adım atmaya uğraşıyorlarsa da, bugüne kadar dini çevrelerin direncini kırmayı pek başaramamışlardır. Halk dinine düşkün olmakla birlikte Sosyalist Baas rejimi dini, sosyalist anlayışa uygun olarak kullanmaktadır.

Suriye halkının dini inançlara olan kuvvetli bağları ve bu konuda değişikliklere karşı oluşu, yönetimi dini çevrelerle iyi ilişkiler kurmaya zorlamaktadır. Bununla birlikte bir fırsat yakaladığında ve elverişli şartlarda süratle "laikliğe" kayış da beklenebilir.

Baas rejiminin belirli bir din politikası olmamakla birlikte, halkın inanışlarına karşı herhangi bir olumsuz tutum içerisinde de bulunmamaktadır. Halkın dine bağlılığını kabul etmekte ve hatta bundan yararlanmak için de çareler aramaktadır.

Baas rejimine göre; İslamiyet tutucu bir din olmayıp, aksine ileriye götürücü bir dindir. Ancak bilgisiz din adamlarının elinde tutuculuk kazanmış ve ilerlemeyi önleyici bir etken olmuştur. Bu nedenle; Şam Üniversitesi'nde modern bilgilere sahip, aydın görüşlü

din adamları yetiştirmek üzere İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İslamiyet; sosyal ilişkiler yönünden, aşırı kazançlara karşı çıkan ve fakirliğe engel olan bir din olarak yorumlanarak Baas Partisi'nin sosyalist anlayışına uydurulmaya çalışılmıştır.

Din adamlarının halk üzerindeki etkisini çok iyi bilen Baas yönetimi, onlarla anlaşma yolunu aramakta ve onlardan iç ve dış düşmanlara karşı yararlanmak istemektedir. İsrail'e karşı mücadelede birleşmek için İslamiyet düşüncesinden yararlanılmakta ve yapılan tüm konuşmalarda Hazreti Muhammed'in "Yahudilerin Arap topraklarından kovulmasını" emrettiği hatırlatılmaktadır.

Yönetim; bazı ayrımlar yapmasına ve dini politikaya alet etmesine rağmen, genellikle toplumu inançlarında serbest bırakmaktadır.

Ancak muhafazakâr dini gruplar, özellikle Sünniler, Suriye'de uygulanmak istenen laiklik prensibine ve Baas rejiminin Alevi azınlığı himaye eder tarzdaki politikasına karşı çıkmaktadır.

Dini Topluluklar

Ülke nüfusunun % 85'ini Müslümanlar, % 12'sini Hıristiyanlar ve geriye kalan %3'ünü de Dürziler, Yahudiler ve Yezidiler oluşturmaktadır.

Hıristiyanlar:

Çeşitli mezheplere ayrılmış olan Hıristiyanlar, toplam nüfusun %12'sini oluşturmaktadır. Ülkede yaşayan Hıristiyan azınlık, kiliselerinde ibadetlerini kendi dillerinde rahatça yapabilmekte, kiliseler Hıristiyan toplumun sosyal yaşamını düzenleyici kuruluşlar olmaktadır.

Suriye'deki Hıristiyanlar, Müslümanlara göre çok daha iyi şe-

hirleşmişler ve büyük bir çoğunluğu Şam, Halep, Hama ve Lazkiye şehirlerinde yerleşmiş bulunmaktadırlar. Hıristiyanlar, genellikle yüksek gelir sahibi olup, eğitim seviyeleri de Müslümanlardan üstündür. Çoğunluğu kültürlü ve meslek sahibidir. Hıristiyanlar kendileri ile ilgili konularda mezhep farkı gözetmeksizin müşterek olarak hareket ederler.

Suriye yönetimi Hıristiyanlara karşı, daha esnek ve hoşgörülü bir politika izlemektedir. Ermeniler dışındaki Hıristiyanların hemen hemen hepsi Arap olup, başta Rum Ortodokslar olmak üzere, çoğu Hıristiyanlar Arap milliyetçiliğini benimsemiş durumdadır. Bu da Baas rejiminin Hıristiyanlara karşı hoşgörülü bir tutum izlemesine neden olmaktadır.

Katolikler

170.000 civarında Katolik olup, 6 kiliseye bölünmüşlerdir. En çok taraftarı olan 80.000 mevcutlu "Rum Katolik Kilisesi"dir. En az mevcutlusu ise, 10.000 kişilik Romen Katolik Kilisesidir. Suriye Katolik Kilisesinin üye adedi 30.000 kadar olup, patriği Beyrut'ta oturmaktadır.

Protestanlar

Suriye'de 70.000 civarında Protestan olup, daha çok Hermoni dağı civarında otururlar. Suriye ve Lübnan Ulusal Evagenlik (Protestan) Meclisi 1920'de kurulmuştur.

Ortodokslar

Suriye'de üç Ortodoks Kilisesi vardır. Bunlar Rum Ortodoks kilisesi, Ermeni Ortodoks Kilisesi ve Suriye Ortodoks kilisesidir.

Rum Ortodoks Kilisesi: Suriye'de en kuvvetli kilisedir. 246.000 üyesi vardır. Moskova Patriği ile ilişkileri çok iyidir. İbadetlerini Arapça olarak yapmaktadırlar. Arap milli emellerinden ayrılmazlar.

Ermeni Ortodoks Kilisesi: 140.000 kişilik üyesi ile ikinci büyük topluluktur. Halep'te yaşarlar. Araplarla kaynaşmışlardır. Kendi okul ve gazeteleri vardır. İbadetlerini Ermenice yaparlar. Yakın Doğu Ermeni Evangenlik Kiliseler Birliği 1846'da Türkiye'de kurulmuş olup, Suriye, Lübnan, Mısır, GKRY, Yunanistan, İran ve Türkiye'deki yaklaşık 30 Ermeni Evagenlik kilisesini kapsamaktadır. 9500 mensubu vardır.

Suriye Ortodoks Kilisesi: 72.000 üyelidir. Bunlara Jacobit'ler de denir. Çoğunlukla 1920'de Türkiye'den göç edenlerdir. Patrikleri Şam'dadır. Humus ve Hassake civarında ikamet ederler.

Müslümanlar:

Suriye nüfusunun %85'i Müslüman'dır. Müslümanlar çoğunlukta olmalarına karşın çeşitli mezheplere bölünmüşlerdir. Hıristiyan toplumuna göre genellikle daha az gelişmişler ve tutucudurlar.

Sünniler, Suriye'deki Müslüman nüfusun % 73'ünü oluşturur. Devlet-toplum hayatının Kur'an esaslarına (Şeriat hükümleri) göre yürütülmesinden yanadırlar. Laikliğin tamamıyla karşısındadırlar.

Sünni kelimesi, Hz.Muhammed'in yaptıklarını ve öğütlediklerini ifade eden "sünnet" kelimesinden gelmektedir. Peygamberin yolundan giden anlamına gelen "Sünni" veya "Eh-li Sünnet" tabiri ilk defa Hz. Ali'nin ölümünden sonra halifeliğini ilan eden Suriye Genel Valisi "Muaviye" tarafından kullanılmış ve büyük bir mezhep olarak gelmiştir.

Sünnilere göre Kur'an'ı Kerim'de bazı boş yerler kalmıştır. Bunlar Hz. Muhammed'in sözleri (hadisleri) ve davranışları (sınırlı anlamda sünnet) ile açıklanmış ve tamamlanmıştır. Sünniler için Kur'an ve Peygamberin davranışları, uyulması gereken iki ana esası oluşturmuştur. Sünnilik Fıkhi mezhepler ve İtikadi mezhepler olmak üzere esas itibariyle iki gruba ayrılmıştır. Fıkhi mezhepler de, Hanefi,

maliki, Şafii, Hanbeli olmak üzere dört büyük mezhep bulunmaktadır. İtikadi mezhepler, Selefiyyun, Eş'ariye, Maturidiyye gibi kollara ayrılmaktadır. Suriye'de Sünni mezhebi içerisinde çoğunluğu Hanefiler oluşturmaktadır.

Şiiler (Şia)

Genel olarak "İmamlık" esasına dayanan ve din adamları arasında hiyerarşi kabul eden Şiilik birçok kollara ayrılmıştır. Şii mezhebi mensupları genelde Halep ve Humus civarında yaşarlar. 878 yılında kaybolan son imamın Mehdi olarak tekrar dünyaya döneceğine ve dünyayı idare edeceğine inanmaktadırlar. Şii mezhebi, Hz. Ali'nin sağlığında Şia-ı Ula, Usul-u Şia (Mufaddila - Sabbe) ve Müellihe (Hz. Ali'ye Tanrılık isnat ederler) olmak üzere üç kola ve ölümünden sonra Keysaniye, Zeydiye, İmamiye, Galiye ve Nusayri (Alevilik) olmak üzere kollara ayrılmıştır. Bütün bu bölünmüşlüğüne rağmen Şii mezhepleri; Sünnilerde olduğu gibi bir noktada birleşmektedirler. Hemen hepsi Hz. Ali taraftarı olup, onun yolunu izlemektedirler. Bu bölünmeler içerisinde yer alan müfrit Şii kolları, Hz Ali'ye kutsallık vermiş ve hatta tanrılık derecesine yükseltmişlerdir.

Şiilik özellikle mutlak itaate alışkın gruplar arasında daha çok benimsenmiş ve tutulmuştur. Şiilerin çoğunluğunu "12 imamı" tanıyan İmamiye mezhebinden olanlar meydana getirmektedirler. Bu imamların birincisi Hz. Ali'dir. Şiilere göre Hz. Muhammed sadece bir peygamber olup, Allah'ın habercisidir.

Buna karşılık Hz. Ali ile başlayan "İmamlar" Şiiliğin temelini teşkil etmektedirler. İmam Allah tarafından seçilmiş olup, kendisine önceden ulu varlık tarafından veya dolaylı olarak "İmam" olacağı ilham edilmiştir. "Müçtehitler" ise "Mehdi", yani son imamın sözcüsüdürler. Şiiler bazı kutsal şehitleri için ölüm yıldönümlerinde anma törenleri yapmaktadırlar. Bunların başında da 680 yılında

Halife Yezid'in birlikleri tarafından öldürülen Hz. Ali'nin ikinci oğlu Hüseyin gelmektedir. Şiiler tarafından bu nedenle her yıl Muharrem ayının 10'uncu günü "Taziyat" denen "Yas Törenleri" tertip edilmektedir.

Aleviler (Nusayriler)

Şiiliğin başka bir kolu olan Alevilik veya diğer adıyla Nusayrilik, Suriye'de Sünnilikten sonra oldukça yaygın bir inanış biçimidir. Ülkedeki Müslüman nüfusun %12'sini oluşturmaktadırlar. Çoğunluğu Akdeniz sahilindeki Lazkiye vilayetinde kıyılara yerleşmişlerdir. Ayrıca Hama ve Humus'ta da yaşamaktadırlar. Önceleri Alevilerin sosyal ve ekonomik durumları Sünnilerle karşılaştırıldığında, çok düşük olmasına karşılık, son zamanlarda bugünkü devlet başkanının Alevi oluşu ve devlet yönetiminde yer alan Alevilerin de desteği ile Alevi toplumu kalkınmıştır.

Halen devlet yönetimindeki kilit noktalar Alevilerin elinde bulunmaktadır. Suriye'deki Aleviler, Büyük İskender zamanında burada yaşamış olan toplumun soyundan gelmektedirler. Hıristiyanlığın Mezopotamya'da yayılmasını takip eden yıllarda, Aleviler kendi toplumlarında İslamiyet'i kabul etmeden önceki dinlerini muhafaza etmişlerdir.

Ancak yıllar sonra; Şii mezhebinin bir kolu olan İsmaililer, Alevilere nüfuz etmişler ve onları Araplaştırarak, İslam dünyasına katmışlardır. Aleviler; Bizanslılarla ve Haçlı Seferleri sırasında Hıristiyanlarla olan ilişkileri sonucunda yeni davranışlar kazanmışlardır. Bu nedenle inançlarında Hıristiyanlıktan ve Pagan dininden (çoktanrılı din) bazı alışkanlıklar bulunmaktadır.

Örnek olarak; Hıristiyanlıktaki mukaddes üçlü (Baba, oğul, Ruh-ul Kuds) Ali, Muhammed, Selman (A.M.S.) olarak kabul edilir. Burada Ali "mânâ" onun yarattığı Muhamed "isim" ve Muham-

med'in yarattığı Selman "kapı"dır. Hıristiyanlıktan geçen diğer bir husus ise; dini törenlerinde şarap içmeleri ve şarabı takdis etmeleridir. Bu alışkanlıklar Alevileri Şiilerden ayırmaktadır.

Alevilerin dini ibadetleri için özel bir yerleri yoktur. Diğer Müslümanlarla aynı bölgelerde yaşadıklarından namaz kılıp, İslam'ın bütün gereklerini büyük ölçüde yerine getirirler. Bazen camilere giderek namaz kılarlar.

Alevileri bilim adamları üç sınıfta toplamıştır. Birinci sınıflarına "İmam", ikinci sınıflarına "Nakıyb", üçüncü sınıflarına da "Necip" denilmektedir. Bunların her üçünün de toplum üzerinde büyük etkileri vardır. Suriye'deki Aleviler; Şimaliye, Kelaziye veya Kameriye ve Haydariye olmak üzere başlıca üç kola ayrılmışlardır. Şimaliye kolu deve, tavşan, yılan balığı ve domuz gibi hayvanların etlerini yememektedir.

Aleviler kutsal günleri ile bayramlarının birçoğunu başka dinlerin de etkisiyle belirlemiştir. Örnek olarak; Şiilerden geçen "Gadir" bayramı (Zilhicce'nin 18'inci günü), "Mubahale" bayramı (Zilhicce'nin 21'inci günü), İsa'nın doğum günü (24-25 Aralık), ayrıca 17 Mart, 3 Eylül ve 16 Ekim günlerinde de bayram yaparlar. Bu günlerde de genellikle "buhur" yaparak şarap içerler.

Aleviler uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde yaşamışlardır. Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren bağımsız bir "Alevi Devleti" kurma girişimlerinde bulunmuşlar, Fransız Mandası sırasında bölgesel bir otonomi dahi kazanmışlardır. Ancak 1936'dan sonra tekrar merkezi idarenin yönetimi altına girmişlerdir. Son zamanlara kadar Alevilerin çoğu, Sünnilerin yanında işçi ve yardımcı olarak çalışmışlardır. Bu durum Alevilerin devlet yönetimine hâkim olmalarına kadar devam etmiştir. Özellikle Hafız Esad'ın yönetimi ele geçirmesi ile birlikte Aleviler birden kalkınmaya başlamış ve yaşam seviyeleri yükselmiştir. Aleviler güçlü bir toplum bağına sahip olma-

larına rağmen, Suriye'deki Aleviler tarafından kurulan herhangi bir dernek bulunmamaktadır. Dolayısıyla mücadelelerini Baas Partisi içindeki faaliyetlerle sürdürmektedirler. Örnek olarak:

- Genellikle bankaların idareleri Alevilerin elindedir.
- Askeri ve sivil kuruluşlarda (Ordu, güvenlik servisi ve çeşitli bakanlıklar) önemli görevlere getirilmişlerdir. Subayların %40'ı Alevi'dir. Sünni olarak mevki sahibi görevlilere mutlaka bir Alevi yardımcı verilmektedir.
- Toprak reformu uygulanması dolayısıyla toprak dağıtımında Aleviler ön planda tutulmuşlardır.
- Baas yönetimi tarafından alınan her türlü ekonomik ve sosyal kararlarda daima Alevi azınlığın çıkarı gözetilmiştir.
- Anası ve babası Alevi olmayan kimse, Alevi mezhebine alınmamakta ve Alevi olmayanlarla evlilik bağı kurulmamaktadır.

Suriye'de Sünni - Alevi Mücadelesinin Nedenleri

Suriye'de dini azınlık gruplarının her biri belirli bölgelerde, farklı atmosferler içinde, coğrafi bakımdan çok yakın, fakat psikolojik yönden birbirlerinden ayrı kitleler halinde bulunmaktadırlar. Dini gruplar kendi aralarında bağımsız birer toplum meydana getirmiş olup, bir çeşit "azınlık" zihniyetini benimsemişlerdir.

Dolayısıyla çevrelerindeki çoğunluk grubunun veya diğer azınlık grupların birbirine duydukları yakınlık, herhangi bir Suriyeli'ye karşı duyulanın çok üstündedir. Dini gruplar, genellikle, kentlerde ve kırsal alanlarda ayrı ayrı mahallelerde yaşamaktadırlar.

Özellikle kentlerde, Müslümanlarla diğer gruplar arasında ticari ve sosyal ilişkiler mevcutsa da dostluk ve arkadaşlığa pek rastlanmamaktadır. Ayrı dinlere mensup olanlar arasında evlenmelere ise çok nadir olarak rastlanmaktadır.

Sünnilerin, Alevilere ve Baas Rejimine Karşı Tutumu

Sünniler, Suriye'nin sosyal yaşamında önemli rol oynayan ve ülkenin dini atmosferine hâkim olan bir kitledir. Ülkenin iki vilayeti dışında (Lazkiye ve Tartus) genellikle bütün iş alanlarını da elinde bulundurmaktadırlar.

Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi, Suriye'deki Sünni liderler de muhafazakâr bir eğilimdedirler. Çoğu modern eğitimin gerekliliğine inanmamaktadır. Ancak kentli ve askerlik görevini yapan gençler arasında laiklik fikri yaygındır. Toplumsal bağları Alevilere oranla pek güçlü olmamakla beraber, Sünniler arasında siyasi ve dini alanlarda, illegal faaliyet gösteren birçok dernekleri vardır.

Bu örgütlerin amacı, Alevi azınlığın hâkim olduğu Baas rejimini yıkmak ve Sünni Müslümanları temsil edecek bir yönetim kurmaktır. Sünni örgütler arasında işbirliği sağlanamamış ve birleşik bir cephe kurulamamıştır. Sünni örgütler arasına nifak sokma çalışmalarına rağmen özellikle "Müslüman Kardeşler Örgütü" ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlarından yararlanarak, rejim aleyhtarı faaliyetlerini sürdürmekte ve giderek Baas yönetimini zorlamaktadır.

Alevilerin ve Baas Rejiminin Sünnilere Karşı Tutumu

Suriye'de azınlıkta olan Aleviler iktidardadır. Çoğunluğu oluşturan Sünniler, Alevilere nazaran dini konularda tutucudur. Aleviler, Sünnilere oranla sayıca az olmasına rağmen, politik alanda ve Silahlı Kuvvetler'de önemli yerleri işgal etmektedirler. Örnek olarak; Başkan Hafız Esad ve yönetimin büyük bir bölümü Alevi mezhebine mensuptur.

Suriye yönetimi, azınlıkta olan Alevi kesimin nüfusunu artırmak amacıyla bu kesimi teşvik ederken, diğer etnik grupların nüfus artı-

şını azaltmak veya dengelemek amacıyla doğum kontrol usulleri uygulanması da dahil çeşitli önlemler almakta ve devlet politikası olarak uygulamaktadır. Aleviler, Sünnileri bağnaz ve gerici olarak ve hatta potansiyel Müslüman Kardeşler Örgütü üyesi gibi görmektedirler. Bu iki kesim arasındaki çekişme siyasi rejimin ve otoritenin zayıflaması durumunda ortaya çıkabilir.

Suriye halkı, Silahlı Kuvvetleri'ne, istihbarat kuruluşlarına ve Baas'ın radikal kanadına karşı duyarlı değildir. Bu kesimde, genelde Esad yönetimine yakın kişilerin yer alması, Alevilerin üst düzey makam ve rütbelerde bulunmaları, halkın bu kesimden çekinmesine neden olmaktadır.

Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi, Suriye'deki Sünni liderler de muhafazakâr bir eğilimdedirler. Toplumsal bağları Alevilere oranla pek güçlü olmamakla beraber, Sünniler arasında siyasi ve dini alanlarda, illegal faaliyet gösteren birçok dernekleri vardır. Bunlardan en önemlisi olan "Müslüman Kardeşler Örgütü"nün amacı, Alevi azınlığın hâkim olduğu Baas rejimini yıkmak ve Sünni Müslümanları temsil edecek bir yönetim kurmaktır. Halkın üzerindeki baskının ve korkunun kalkması durumunda uyumsuz, sert ve reaksiyoner yapıları ortaya çıkabilir. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün fırsat bulduğunda yaptığı eylemler buna örnek gösterilebilir.

* * *

Suriye'de dinin toplum ve devlet yaşamındaki yerini ayrıntılarıyla işleyen raporu aktardık. Din, Suriye ve benzer ülkelerde yaşamın her alanına yansır. Buna sanat da dahil.

Bu anlamda sözünü ettiğimiz raporun sanatla ilgili bölümünü de konu bütünlüğü açısından aktaralım.

* * *

En eski devirlerden beri her biri kendi damgasını vuran istilacıların gelip geçtiği bölgede, başlı başına bir Suriye sanatından bahsetmek güçtür. Dolayısıyla, Suriye'de yapılan kazılar sonucu ve halen mevcut olan kullanılan eserler göz önünde bulundurulduğunda, Suriye sanatını; İslamiyet öncesi ve İslamiyet'le birlikte gelen sanat olarak ayırmak mümkündür.

İslamiyet öncesi, Hama, Mişrefe (Katna) ve Açana'da yapılan kazılarda M.Ö. 3000'inci yıl sonuna kadar olan buluntular, Mezopotamya ile büyük benzerlik gösterir. 2000'inci yılda, kompozit bir sanat doğmasına yol açan Mısır, Babil, Hitamari, Hitit akımları birbirini takip etti. Birinci yılda, Açana'da Kuzey Suriye saray planlarına rastlanır.

Yine II bininci yılın yarısında maden işletmeciliğinde Mitanni etkisi ortaya çıkar. Aynı etki Mısır unsurlarıyla birlikte, M.Ö. 1200 yıllarına kadar çok karakteristik üslupta yapılmış silindir biçimi mühürlerde de görülür.

Kutsal ağaç arma kartal, pençeler, saç örgüsü gibi süsleme motifleri, dini veya mitolojik sahneleri çevreler. M.Ö.1200 ile 900 arasındaki karanlık bir devreden sonra Asur'un hâkimiyetine giren Suriye'de Hitit, Asur, Fenike, Ege ve Kıbrıs etkilerinin bir çeşit senteziyle karşılaşılır. M.Ö. IV. yüzyılda Büyük İskender'in Yakındoğu'yu fethiyle başlayan Helenistik devirde, Suriye'ye getirilen Yunan-Roma kültürünün önemli kalıntılarına Palmyra ve Salihiye gibi kervancı şehirlerinde rastlanmaktadır. Roma fethiyle, Yunanlaştırma yeniden başlar. Gelişmesini yüzyıllar süren bir zenginliğin desteklediği mimariye Yunan-Roma üslubu hâkim olur.

Bu çok zengin verimliliğin, parlak son dönem kalıntıları, Kuzey Suriye'nin (Halep bölgesi) veya Güney Suriye'nin (Havran) "Ölü şehirler"indeki dini veya sivil yapılarda muhafaza edilmiştir. Heykel atölyelerinin daha az canlı ve daha az orijinli olduğu sanılmaktadır.

Çinicilikte Yunan-Roma üslubu büyük ölçüde ağır basmaktadır. Yunan-Roma Suriyesi'nde özellikle büyük Fenike şehirlerindeki geleneksel camcılık başta olmak üzere, bazı küçük sanatlar da gelişti. Aynı şey kuyumculuk, gümüşçülük, ağaç ve fildişi oymacılığı için de söylenebilir.

İslamiyet'le birlikte gelen sanat, İslam dinini kabul etmiş toplumların sanatları genel olarak ortak bir ad altında toplanır. Ancak, bu toplumların birbirinden uzak ülkelere yayılması ve sanatın yalnız dini inanışlara göre şekillenmemesi böyle bir genellemeyi zorlaştırmaktadır. İslam dininin şartlarından olan "hac" için yapılan yolculuklar, İslam toplulukları arasındaki ilişkiler ve alışverişler İslam ülkelerinin sanatına birçok ortak yan getirmiştir. Bunun yanında çeşitli ülkelerin coğrafi ve tarihi şartları da birbirinden çok ayrı üslup ve biçimlerin doğmasına sebep olmuştur. İbadet yeri olarak kullanılan camilerin genel yapıları ve belli başlı elemanları sabit kaldığı halde, kimi mimarilerindeki ayrımlar, cami ile kilise mimarileri arasındaki ayrımlardan çok daha fazla olmuştur.

Kur'an'ın kutsal kitap olması, yazıya büyük bir önem kazandırmıştır. Bu yüzden dini ve edebi eserlerin yazılıp süslenmesiyle gelişen yazı sanatı ve süslemecilikteki bazı motifler, bütün İslam ülkelerinde aynı şekilde kullanılmıştır. Buna karşılık, dinin ve şeriatın eğilimlerine uyarak, İslam ülkelerinde Batılı anlamda bir resim ve heykel sanatı doğup gelişememiştir.

"Plastik sanatlar" genellikle ikinci planda kalmış, ağırlık mimariye verilmiştir. Süsleme sanatı ve küçük sanatlar da mimarinin ayrılmaz parçaları olarak gelişmiştir. Tabii ki, Suriye'yi de bu anlayış ve uygulamadan ayırmak mümkün değildir. Örnekler vermek gerekirse:

● Büyük dikdörtgenin içine girmiş ve dışarı doğru bir çıkıntı yapan ikinci bir dikdörtgenden ibaret camii tipine İran, Anadolu ve

Suriye'de rastlanmaktadır. Bu tip camilerin biri büyük, öbürü küçük iki kubbeleri vardır.

● Kare plan üzerine yükselen prizma şeklinde basit minareleri; Suriye'de değişmiş biçimlerinde kare kısmın üzerine yine kare planlı küçük bir kısım yerleştirilmiş, Kuzey Afrika ve Endülüs'te bu tip mimariye rağbet edilmiştir.

● Suriye'de ilk önemli İslam yapısı "Kubbet -Üs- Sahra" dır. Daha önce yapılıp harap olan Mescit-i Ömer'in yerine yapılan bu bina, sekiz köşeli bir plan üzerine kurulmuştu. Plan, o zamanlar Suriye'de çok görülen daire planlı kiliselere benzemektedir. İslamiyet'in başlangıç yıllarında, buradaki mimari bir Bizans-Suriye mimarisiydi. Bu da Sümerler ve Hititlerin, Mezopotamya ve Anadolu'daki mimari geleneklerin bir devamıydı.

Suriye'deki bu mimari, aynı çağda Mısır'da başlayan Arap-İslam mimarisinden birçok bakımdan değişik özellikler gösteriyordu. Şam ve Kudüs'teki binalarda cam mozaikler, madeni ve mermer kaplamalar, Roma ve Bizans etkilerini sürdürüyordu.

● Araplar, Mısır'a girdiklerinde burada, düz atkılı eski Mısır mimarisinden farklı bir mimariyle karşılaşmışlardı. Bu, "Kopt" mimarisi etkisiyle oluşmuş "kemer" mimarisiydi. Amr Camii'nde kemerlerin hafif sivrice oluşu, bu mimariden etkilendiğini gösterir. Eyyübiler hâkimiyeti sırasında mimaride Suriye etkileri ağırlık kazanır ve Şam' da olduğu gibi renkli taşlarla duvar kaplamaları ve alçı oyma tezyinat çoğalmaya başlar. Mısır'da oluşan bu yeni üslup daha sonraları Suriye'ye de geçmiştir. Kudüs'te, Şam'da, Halep'te yapılan binalar, Mısır'daki binalarla büyük benzerlik göstermektedir.

SURİYE EKONOMİSİ: PETROL, TARIM, KAÇAKÇILIK

Suriye ekonomisinin başlıca ayakları şöyle özetlenebilir:

Petrol, tarım, kaçakçılık...

1960'lı yıllarda dönemin Sovyetler Birliği'yle kurulan sıkı ilişkilerin de bir paçası olarak devletleştirme öne çıktı, bankalar ve büyük sanayi kuruluşları devletleştirildi.

Suriye ekonomisinin başlıca rakibi ise savaşlar oldu. Başta 1973'teki Arap-İsrail savaşı olmak üzere, 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca yaşanan çatışmalar, birikimleri de alıp götürdü.

Savaş sonrasındaki liberalleşme çabaları en azından bir heyecan yarattı ve büyüme hızı yüzde 7'lere ulaştı.

1990'lı yıllarda bütün dünyayı saran liberal ekonomi dalgası doğal olarak Suriye'yi de etkisi altına aldı. Özel sektörün önü geçmişe oranla biraz daha açıldı.

Bu durum özellikle Alevilerden oluşan zengin bir kesimin oluşmasını ve belli ölçülerde baskı unsuru haline gelmesini sağladı.

Bugün Suriye'de petrol, su, elektrik, madencilik, kimya, porselen, çimento, cam, konserve ve ana gıda maddeleri tamamen devle-

tin elinde bulunuyor. Devlet, sadece sanayide değil, tüm ithalat ve ihracat rejiminde bir tekel kurmuş durumda.

Devletin bu gelirlerine karşılık özellikle savunma giderlerinin yüksekliği ve yurtdışındaki yaklaşık bir milyon Suriyeli'nin ülkeye gönderdiği döviz miktarının azalması, hızla zengin olan kesimlerin devletin her an müdahale edebileceği endişesiyle varlığını ülke dışına çıkarması, Esad yönetiminin hayal ettiği büyüme hızına ulaşmasını engelledi.

Suriye'de halen tarım alanlarının önemli bölümü devletin elinde. 1958-61 döneminde Mısır'la ortak devletin kurulduğu sırada toprak reformu yapıldı ve büyük toprak sahipleri güçsüzleştirildi.

1964'te Arap dünyasında ilk kez petrolü devletleştiren ülke Suriye oldu.

Ancak, 1975'te üretim-paylaşım anlaşmaları altında hükümet bazı bölgeleri petrol arama çalışmaları yapmak için yabancı petrol şirketlerine açtı.

Suriye ekonomisinde kayıt dışı ekonomi ve kaçakçılığın özel bir yeri var. Kaçakçılık kayıtlı ithalata paralel ikinci bir kanal açtı, sadece lüks maddeler veya tüketim maddeleri değil, sanayi için temel girdiler ve hammaddelerin sağlanmasında etkili bir yol oldu.

Mart 1984'te yabancıların ve yurtdışındaki Suriye kökenlilerin Suriye Ticaret Bankası'nda hesap açmasına izin verildi. Bu fonlar sanayi ve tarım girdilerinin değerinin %75'inin finansmanını karşılamakta kullanıldı. Eylül 1985'te Suriye'de oturan Suriyelilerin de, Suriye Ticaret Bankası'nda döviz hesabı açmalarına izin verildi.

1992-1993 döneminde hükümet, Lübnan'daki Suriye taraftarı yönetimle işbirliği içinde kaçakçılık ve uyuşturucu ticaretini kıskaca alma çalışmalarını başlattı. Bu çalışmalar sonucu uyuşturucu üretimi kontrol altına alındı. 1993'ten bu yana Bekaa'da "Uyuşturucu İşleme Bölgeleri" kuruluyor. Kaçak olarak elde edilen uyuşturucu özel bölgelerde işlenerek Avrupa ve Arap Yarımadası'na gönderil-

iyor. İthalat yönetmelikleri 1984'teki kadar kısıtlayıcı olmasa da tüketim ve sanayi mallarının ithalini hâlâ engellemekte ve kaçakçılık yolları işlemekte.

Suriye ekonomisindeki genel verilerin ne ölçüde sağlıklı olduğu da ayrı bir tartışma konusu. Örneğin, enflasyonda uzun yıllar resmi rakam yüzde 8 idi, gerçekleşen enflasyon ise yüzde 30'u buluyordu.

Bilinen en gerçekçi rakam petrol ve doğalgaz üretimi. Günlük petrol üretimi 700 bin varili buluyor.

Suriye ekonomisinin ana hatlarını aktardık. Şimdi Ankara'nın komşuyla ilgili olarak hazırladığı kapsamlı bir ekonomi raporunun özetini aktaralım...

* * *

Suriye, tarım potansiyeli çok yüksek bir ülkedir. Bu niteliği, istenildiği gibi gerçekleştirilemeyen yatırım programları, sağlanabilecek kredi ve teknolojik açılımla tarıma elverişli arazinin artırılabilme olanağından kaynaklanmaktadır.

Halen Suriye topraklarının; % 32'sini ekilebilir arazi, % 45,5'ini çayır ve meralar, % 2,5'ini ormanlar ve % 20'sini de diğerleri oluşturmaktadır. Başlıca tarım alanları, Lübnan kıyılarının devamı, Türkiye sınırı boyunca uzanan dar şerit, Asi vadisi ile Fırat ve Dicle nehri arasında yer alan Cezire bölgesidir.

Tarımsal faaliyetlerin hemen hemen tamamı küçük özel girişimcilerin ellerinde olup, bu kesim toplam tarımsal arazilerin % 62'sini kontrol etmekte, kalan %37'sini kooperatiflerin içinde bulunduğu gruplar işletmektedir. Kalan çok az bir arazi ise devlet kontrolünde kalmaktadır. Koyun, kümes hayvanları ihracatı Suriye'nin, özellikle Körfez ülkeleri ile olan ticaretinde önemli bir yer işgal etmektedir.

Suriye hükümeti 1987'den beri geleneksel olarak tarım üzerin-

de sürdürdüğü sıkı kontrol ve uygulamasından vazgeçmeye başlamış ve çiftçilerin önemli miktarlarda tarımsal ve ulaşım makine ve teçhizatı ile kimyasal madde ve tohum ithal etmelerine müsaade etmiştir. Belli başlı tarımsal üretimlere yapılan devlet desteğinden vazgeçilmiş ve pazar şartlarının tarım sektörüne uygulanmasına başlanmıştır. Ancak halen endüstriyel üretim maddeleri olan şeker pancarı ile tütün üzerindeki devlet kontrolü devam etmektedir. Pamuk, canlı koyun, meyve ve sebzeler yurtdışına ihraç edilen maddelerdir. Lübnan ve Körfez ülkeleri bu bakımdan Suriye'nin pazarı durumundadır. Son üç yıldır pamuk ihracatı toplam ihracatın % 3-5'ini oluşturmuştur. Pamuğun önemli bir kısmı İtalya tarafından, kalan kısmı ise Tayvan ile Türkiye tarafından satın alınmaktadır.

Suriye'de, halkın yaklaşık yarısı tarım kesiminde çalışmaktadır. Devletin başlattığı yeni sulama sistemlerinin inşası ve mevcutlarının iyileştirilmesi çalışmaları sonucu ekilebilir nitelikteki arazilerin büyük bölümü Hafız Esad'a yakın Alevi vatandaşlara verilmiş veya tahsis edilmiştir. Tarıma elverişli olan ancak sulama sistemi kurulmayan, yağmura bağımlı geniş araziler de bu toprakların ilk sahipleri olan Sünni vatandaşlar tarafından işlenmektedir.

Toprak Reformu

Suriye'de tarımı daha verimli hale getirebilmek için 1959, 1961, 1963, 1969 yıllarında ve son olarak da 14 Mayıs 1980 tarihlerinde toprak reformları yapılmıştır.

14 Mayıs 1980 tarihinde yapılan toprak reformuna göre vatandaşlara; sulak arazilerde 35-45 hektar, susuz arazilerde 30-35 hektar, yağmur suyuna dayalı arazilerde 40-45 hektar arazi tahsis edilmiştir.

Ekilen arazi miktarını artırmak ve verimi çoğaltmak, toprağın

sınırlı ellerde toplanmasını önlemek, örnek çiftlik ve çiftçiliği hedef almak, pamuk üretimine önem vermek resmi politikadır. Tarımda, devlet kontrolünü sürdürmektedir. Ancak, son yıllarda özel sektöre sebze ve meyve üretiminin fiyatlandırılması, pazarlanması konularında yetki vermiştir.

Devlet; karma şirketleri desteklemekte ve bu şirketlere vergi, gümrük ve ithalat ihracat kontrol mevzuatından muafiyet gibi avantajları sağlamaktadır. Ayrıca, devlet çiftliklerinin kurulmasına önem verirken kooperatifleşmeyi de teşvik etmektedir.

Devlet, Tarım ve Orman Bakanlığı (MAAR) bünyesinde 1979 yılında tarım sektöründe uygulamalı çalışmaları başlatmıştır. Konuyla ilgili olarak kurulan şube; çok sayıda eğitici ünite kurarak, yerinde hizmet vermeyi amaçlamıştır. 1983 yılında, 17.000 köylünün katıldığı "Uygulamalı Tarlada Çalışma Günleri" düzenlenmiştir. Devlet tarafından özel sektöre verilen ve sağlanan teşvikler, bürokraside rüşvet sistemini yaygınlaştırmıştır.

Hayvancılık

Çiftlik hayvanları yetiştiriciliği tarım sektörünün önemli bir dalıdır ve Dünya Bankası ile diğer bazı kaynakların finans katkısıyla son yıllarda en fazla gelişme bu alanda kaydedilmiştir. Hayvancılık, özellikle ülkenin kuzey kesimlerinde ve Halep dolaylarında yapılmaktadır. Son yıllarda; sığır yetiştirme merkezleri, tavukçuluk kompleksleri, suni döllenme ve veteriner merkezlerine yapılan yatırımların olumlu şekilde sonuçlanması, hayvancılık alanında üretimin artmasına yol açmıştır.

Hayvancılıkta özel sektörün payının büyük olmasına rağmen, kamu kesiminin payı da küçümsenmeyecek ölçüdedir. 1975'ten beri büyük ve küçük baş hayvan yetiştirme merkezleri, modern çiftlikler, veterinerlik hizmetleri önemli artış kaydetmiştir.

Sanayi

Suriye'de 1963 devrimi sonrası girişilen "kamulaştırma" hareketi, ticarette olduğu gibi devletin sanayi alanındaki ağırlığını da giderek artırmıştır. Devletleştirme hareketine öncelikle ağırlıklı ve büyük kapasiteli işletmeler alınmaya başlanmış, geçen süre içinde de bu uygulama genişletilmiştir. Bu alanda özel sektörün de yeni yatırımlar yapmasına fırsat verilmiştir.

Halen Suriye'de petrol, su, elektrik, madencilik, çimento ve ana gıda maddeleri üretim sanayii tamamen devletin elinde bulunmaktadır. Kimya, tekstil ve konserve sanayileri de önemli ölçüde devlet kuruluşlarının tekelindedir. Kamulaştırma kapsamına alınan ilk üretim kolları tekstil ve camdır. Ancak, tekstil dalında izin verilen yatırımlar sonucunda, özel sektör de bu dalda söz sahibi olabilmiştir. Suriye'nin ekonomik gelişimi beşer yıllık kalkınma planları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Suriye, yeraltı kaynakları bakımından da zengin bir ülke görünümündedir. En önemli yeraltı zenginliği petroldür. Petrol alanları daha çok ülkenin kuzeydoğusunda yoğunlaşmıştır. Doğalgaz yataklarına sahip olan Suriye'nin, toplam olarak 84 milyar metreküp rezerve sahip bulunduğu sanılmaktadır. Sanayinin gelişmesinde diğer önemli bir faktör de petroldür. Suriye'nin en önemli sanayi dallarını; petrol ve doğalgaz ile fosfat, demir-çelik, tekstil, gıda ve kimya sanayii dalları oluşturmaktadır.

Suriye sanayisinin % 35'i tekstil, % 15'i yiyecek, ilaç ve kimyasal maddeler, % 25'i makine teçhizat ve kalanı da diğer sahalarda üretim yapmaktadır. Yatırım kanunları ile özel sektöre büyük yatırım kolaylıkları sağlanırken, devlet kontrolündeki sanayilerde dış yardımlara bağımlı olarak yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır.

Bütün bu teşviklere rağmen Batılı firmalar Suriye'de büyük çaplı yatırım yapmaktan çok ortak / kiralama suretiyle üretim yap-

maya yöneldiler. Bunda ülkenin sıkı döviz rejimi ile pazar şartlarının belirsizliği etkili olmuştur. Bu kapsamda İsviçre'nin Nestle firması ile Glaxo firması örnek olarak gösterilebilir.

Devletin özellikle yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek ve yatırım yapmalarını sağlamak amacı ile çıkardığı kanunlara rağmen, ülkede uygulanan sıkı döviz rejimi ile pazar şartlarının belirsizliği ve bürokrasideki zorluklar, rüşvetsiz iş yapılamaması gibi nedenler, yabancı yatırımcıları etkilemiş, Batılı firmalar Suriye'de büyük yatırımlar yapmak yerine ortak / kiralama yoluyla üretim yapmayı tercih etmişlerdir.

Özel sektörün de yer aldığı tekstil alanında devlet, "Union Of Tekstile Industry" isimli bir kamu kuruluşu ve buna bağlı, çeşitli şehirlerde mevcut 12 fabrika ile birliğe bağlı kurumların ithalat, hammadde temini, üretim ihtiyaçlarının sağlanması ve ihtiyaç konularının yürütüldüğü bir ticaret merkezi (Commercial Center) vasıtası ile faaliyettedir.

Bu kuruluşlara ilave olarak, İngiliz "Stone Platts Industies" firması tekstil makineleri yapan "Plat International" bölümü, Jableh'de Birleşik Arap Emirlikleri tarafından finanse edilen 75.000 iğlik bir fabrika kurulmuştur. Deyrüzzor'da yapılmakta olan 75.000 iğlik bir fabrika Çin tarafından finanse edilmekte olup, ayrıca İdlip ve Hassake'de 75.000 iğlik iki fabrika yapılmıştır. Hama'daki fabrika, Çin katkısıyla 30.000 iğ artırılmıştır.

İş gücü piyasasının en yüksek oranda istihdam kapasitesine sahip olmasına rağmen, bu alanda en önemli sorun; yeterli sayı ve nitelikte vasıflı işçi bulunamamasıdır. Özellikle sanayi kesiminde büyük bir işsizlik sorunu bulunmakta, vasıflı işçi ihtiyacı genellikle yabancı ülkelerden gelen çoğu kaçak işçilerle sağlanmaktadır. Bu durum Suriye vatandaşlarının işsiz kalmalarına neden olmaktadır.

Petrol ve Doğalgaz Sanayii

Suriye'nin en önemli yeraltı zenginliği, rezervleri 1.3 milyar ton olduğu tahmin edilen petroldür. 1950'li yılların başından beri varlığı bilinmesine karşılık, 1955 yılında bir ABD Şirketi ve 1956'da da bir Alman Şirketi ortaklığı ile yapılan anlaşmalarla aramalara başlanan petrol, ilk olarak ülkenin kuzeydoğusundaki Kamışlı'da çıkarılmıştır.

Suriye, Arap ülkeleri arasında petrol kaynağını devletleştiren ilk ülkedir. Suriye petrolü % 3.5-4.5 oranındaki sülfür oranı ile düşük nitelikli petroldür. Suriye'nin başlıca petrol alanları kuzeydoğuda Türkiye ve Irak sınırlarının çevrelediği Cezire bölgesindedir. Diğer alanlar ise Alyan, Jibeste, Hamza, Kubebeb, Tişrin ve Şeyh Mansur'dur. Jibeste ve güneybatıda bulunan diğer petrol alanlarında yüksek kalite petrol üretilmektedir. Suriye'de ilk petrol, 1956 yılında Menhall Şirketince Karaşuk ve Hamzah bölgesinde bulunmuş ve işletilmeye başlamıştır. 1962 yılında ise Suriye Genel Petrol İdaresince Sovyet yardımı ile Rumalian'da ilk milli sondaj gerçekleştirilmiştir. Ülkenin, 1993 yılı itibariyle ortalama petrol üretimi, 570.000 varil/gün olmuştur.

Suriye'de petrol arama, çıkartma ve işletme faaliyetlerini, devletin yetkili kuruluşu "General Petroleum Authority (GPA)"ya bağlı Suriye Petrol Şirketi (SPC) yürütmektedir. 1985 yılında petrol araştırmalarının geliştirilmesi amacıyla Suriye Petrol Şirketi, üç yabancı şirket ile Fırat Petrol Şirketi adı altında tek bir şirket olarak yeni bir örgütlenmeye gitmiştir. 1991 yılında ülkede, ABD, İngiltere, Kanada, Belçika, Fransa, Almanya, İspanya, İskandinav ülkeleri ve Japonya'dan gelen 14 yabancı şirket bu sahada araştırma ve üretim faaliyetlerinde bulunmuşlardır

Üretim 1976 yılında 10 milyon ton/yıl ile rekor düzeye ulaşmış olup, halen 8 milyon ton/yıl civarındadır. Suriye ham petrolünün bü-

yük bir kısmı Humus ve Banyas rafinerilerinde işlenmektedir. İlk rafineri; 1959'da hizmete giren, 1974 ve 1978'deki yenilemelerle kapasitesi 5.4 milyon ton/yıla çıkarılan Humus rafinerisidir. İkincisi ise; Romen işbirliği ile gerçekleştirilen, 1982 yılının ilk yarısında tam kapasite ile üretime geçen, 6 milyon ton/yıl kapasiteli Banyas rafinesidir.

Banyas rafinerisi başlangıçta %20 oranında "ağır" Suriye petrolü ile % 80 civarında dışarıdan alınan yüksek kaliteli "hafif" petrol karışımı bir arada işleyebilecek tesislere sahipti. Sonradan Suriye petrolünün payı artırılarak % 20'den % 50'ye çıkarılmıştır. Banyas rafinerisinde, Kerkük'ten boru hattıyla gelen Irak petrolü işlenmekteydi. BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Irak petrolünün boru hattı ile Suriye'ye pompalanmasına izin verilmemektedir. Banyas rafinerisinde Suriye ve İran petrollerinden elde edilen karışım işlenmektedir. Mayıs 1987'de İran ile petrol anlaşmasını yenileyen Suriye, halen hafif petrol ihtiyacını bu ülkeden sağlamaktadır. Diğer taraftan, Suriye petrolü "ağır" yakıt olduğundan, mevcut rafinerilerde bunun tamamını işlemek mümkün olmamakta ve yılda 5-6 milyon tonluk kısmı ham olarak ihraç edilmektedir. Buna karşılık her yıl 3-4 milyon ton dolayında "hafif" petrol ithalatı yapılmaktadır. Gazyağı, benzin, fueloil ve nafta gibi petrol ürünleri sadece ülke içi talepleri karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda ihraç da edilmektedir. Banyas rafinerisinde ayrıca bütangazı da üretilmektedir.

Suriye'nin bilinen doğalgaz rezervleri 1989 yılında 157 milyar m^3 iken 1991 yılında %43'lük bir artışla 225 milyar m^3'e ulaşmıştır. Başlıca doğalgaz alanları, kuzeydoğuda yer alan Suveyde, Jubeissa, Ömer ve Palmira'dadır. Suriye hükümeti, doğalgazın enerji üretiminde ve endüstride kullanılmasına yönelik olarak yürütülen çalışmaları desteklemektedir.

Ülkenin kuzeydoğusundaki petrol alanlarından başlayıp Akdeniz kıyısında son bulan 663 km. uzunluğunda 140.000 varil/gün kapasiteli boru hattı 1986 yılında tamamlanmıştır. Bir diğer boru hattı ise, Kuzey Irak'tan başlayıp, Suriye'nin Banyas terminalinde ve Suriye'yi aşarak Lübnan'ın Tripoli terminalinde son bulmaktadır. Bu boru hattı çeşitli nedenlerle zaman zaman kapatılmıştır.

Suriye petrolü ve petrol ürünleri daha çok iç piyasa ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kullanılmakta, uluslararası petrol piyasalarında pazarlama ve satış sorunları nedeniyle etkili olunamamaktadır. Bu sorunlar; petrolün düşük kaliteli olmasından ve belli başlı büyük petrol şirketlerinin Suriye'nin devletleştirme politikasına karşı duydukları rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır.

Elektrik Enerjisi Sanayii

1978 yılına kadar Lübnan'dan elektrik ithal eden Suriye, bu tarihten itibaren Ürdün ve Lübnan'a elektrik enerjisi satmaya başlamıştır. 1978 yılında devreye giren Tabka Barajı 8 adet 100'er mw kapasiteli elektrik enerjisi üreten türbinleri ile ülkenin en önemli elektrik üretim merkezidir. Baraj, ülke ekonomisine sınai ve tarımsal yönden önemli katkıları olan Fırat projesi kapsamındadır.

1980'lerden itibaren kırsal alanlardaki elektrik tüketimine bağlı olarak üretimde artışlar oldu. İhtiyacı karşılamak için birçok tesis yapılmasına karşın talep hep üretim üzerinde seyretti ve 1990'lara gelindiğinde sanayide enerji kullanımının artmasıyla enerji krizi ortaya çıktı. Hükümet problemi çözmek için 1993 yılında 1.3 milyar dolarlık bir yatırım programı hazırladı. Bu programa göre 2000 yılına kadar ülkenin enerji üretim kapasitesinin 3700 mw/yıl'dan 7500 mw/yıla ulaşması hedeflendi. Candar (600 mw), Teşrin 2 (256 mw), Zeyzun (375 mw) ve Nasıriye (384 mw) güç santrallarının inşasına başlandı.

Halep'te 100 mw'lık bir santral için ihale 1994'te sonuçlandırıldı. Zara santralının 400 mw'ının finansmanı 1995 yılında Japonya'dan sağlandı.

Suriye son yıllarda elektrik üretiminde hidroelektrik santrallardan doğalgaz santrallarına doğru kaymaya başladı. Enerji santralları için Japonya'dan krediler sağlanmış olmasına rağmen (Candar ve Zara santralları) çoğunlukla bu yeni santralların kredileri Körfez ülkelerinden geldi.

Son yıllarda enerji açığı devam etmekte olup, devlet enerji tasarrufu kapsamında günde dört-beş saatlik kesintiler uygulamaktadır. Hızla artan elektrik enerjisi talebinin karşılanması amacıyla, hidroelektrik enerji santrallarının kapasitelerinin artırılması ve doğalgazla işleyen yeni enerji santrallarının kurulması planlanmıştır.

Bu çerçevede, ülkenin kuzeydoğusundaki Suveyde bölgesinde 150 mw ve Tayyem bölgesinde 100 mw kapasiteli doğalgazla işleyen iki enerji santralınının inşası tamamlanmıştır.

Ülkenin güneyinde yer alan vilayetlere de enerjinin ulaştırılması amacıyla Hama ve Banyas arasında 230 kw kapasiteli bir enerji nakli hattı kurulmuştur. Tarım ve sanayi sektörlerinde kullanılmak üzere orta ve düşük gerilimli elektrik dağıtım şebekeleri inşa edilmiştir.

Suriye'de enerji tasarrufu kapsamında yapılan günde dört-beş saatlik kesintiler özellikle büyük şehir merkezlerinde hayatı olumsuz olarak etkilemektedir.

Dış Ticaret

Suriye'nin dış ticareti tamamen devlet eliyle yürütülmektedir. Suriye, sınırlı döviz kaynaklarını verimli bir biçimde kullanabilmek ve sanayiini koruyabilmek amacıyla ithalata yasaklamalar getirerek,

çeşitli kısıtlamalar uygulamaktadır. Suriye'nin dış ticaret politikasında benimsediği temel ilkeler:

- İhracat mallarının üretiminin artırılması,
- Kamu kesimi girişimlerinin artırılması,
- Tasarruf hacminin artırılması, kamu tasarruflarına önem verilmesi,
- Vergi ve fiyat teşvik önlemleri ile ihracatın artırılması,
- İthalatın azaltılması,
- Ekonomiyi nüfuzlu devletlerin tekelinden kurtarmak,
- Ticaret ve takas anlaşması ile mümkün olduğu kadar ithalat ve ihracatı birbirine bağlamak,
- Ticareti mümkün olduğu kadar Arap ve dost devletlerle yürütmek,
- İthalatla yatırım mallarını artırmak, lüks malları azaltmaktır.

Mısır, İsrail ve Güney Afrika Cumhuriyeti kökenli malların ülkeye girişi yasaktır. Belirli temel mallar, ancak yetkili kamu kuruluşlarınca yurda sokulabilmektedir. Özellikle işbirliğinin zorunlu olduğu petrol ve doğalgaz ile madencilik konularında yabancı sermaye ile işbirliği yapılmaktadır. Arap fonlarına yatırımı özendirici yaptırımlar getirilmiş ve Arap ülkeleri yurttaşlarının yatırımlarına ayrıcalık tanınmıştır.

Yabancı sermaye yatırım yapma konusunda istekli davranmamaktadır. Yabancı girişimciler, her yıl kârlarının yarısına kadar olan miktarını Suriye dışına transfer edebilmekte, bu durum yatırımları kısıtlamaktadır.

Dış ticarete ve dolayısıyla ülke ekonomisine canlılık kazandırabilmek için serbest bölgeler kurulmasına önem verilmiştir. "Serbest Bölgeler Genel Yönetimi"ne bağlı olan altı bölge vardır. Bunlar Şam, Adra, Halep, Lazkiye, Tartus ve Şam uluslararası havalimanıdır. Bu bölgelerin kuruluş amacı, potansiyel girişimcilerin "hafif sa-

nayi" yatırımlarını gerçekleştirmelerini, montaj ve depolama imkânlarını sağlamaktır. Buralardaki yatırım ve üretim konularında; yerli hammadde kullanılması, teknik danışmanlık ve uzmanlık getiriyor olması, yeni iş alanları yaratması ve yerel sanayiye zarar verecek rekabeti getirmemesi koşulları aranmaktadır.

Bu koşullar altında yabancı sermayenin özendirilmesi öngörülmektedir. Serbest bölgelerde yabancı bankacılık hizmetlerine de izin verilmektedir.

Suriye'nin ihracatında en önemli payı % 35 ve İtalya almakta, onu % 18.6 ile Fransa izlemektedir. Suriye, toplam ihracatının % 62.8'ini AB ülkelerine yapmaktadır. İthalat içinde % 10.2 ile Almanya, % 9.9 ile Japonya ilk iki sırayı almakta, bu ülkeleri İtalya, Fransa ve Türkiye izlemektedir.

Suriye'de yerleşik olmayan kişilerinin Suriye Poundu olarak yurtdışına para transferleri yapması yasaktır. Ülkeden yapılan ihracatta kamu sektörü büyük paya sahiptir.

Kamu kuruluşlarının ürettiği ürünler yine bu kuruluşlar tarafından ihraç edilmektedir. Kamu kuruluşları, ithalatlarının finansmanını kendi ihraç gelirlerinden karşılamaktadırlar. İhracatta özel sektörün önemli rolü bulunmaktadır. Hububat, pamuk, ham petrol ve ürünleri ile birlikte bazı malların ihracı kamu kuruluşlarının tekelindedir.

Son yıllarda ihracatın artırılması için birtakım yeni teşvik kararlarının alınmasına rağmen, ülkede uygulanan kur politikası nedeniyle, özel sektör ihracatında kayda değer bir artış görülmemiştir.

İhracatçılar, ihraç mallarının bedelini yükleme tarihinden başlamak üzere, üç ay içerisinde Suriye Ticaret Bankası'na yatırmakla yükümlüdür. İhracatçılar, adı geçen bankaya yatırdıkları bu döviz gelirlerinin bir bölümünü hammadde ve diğer tesis girdilerinin ithalinde kullanabilmekte, ayrıca özel ve karma girişimlere Suriye Ticaret Bankası aracılığı ile satabilmektedirler.

Özel sektörün sahip olduğu dövizler teşvik edici veya komşu ülkelerde geçerli döviz kurallarına göre işlem görürken, kamu sektörünün sahip olduğu dövizler ise resmi kurdan işlem görmektedir. Ülkede yerleşik olmayan şahıslar, beyan etme koşuluyla sınırsız miktarda dövizi ülkeye getirebilmektedirler. Ayrıca ülkede yerleşik şahıslar da serbestçe döviz ithal edebilmektedirler.

Suriye hükümeti içinde bulunduğu döviz darboğazına çözüm bulmak amacıyla son yıllarda çeşitli önlemler almıştır. Başlangıçta yüksek kur politikasıyla piyasadaki dövizin toplanmasına çalışılmış ise de, yüksek kur politikasının etkili olmaması nedeniyle, yurtdışında çalışan işçilerin ülkeye girişlerinde gelirlerinin dörtte birinin bozdurulması, otel faturalarının döviz bozdurmak suretiyle ödenmesi ve turistlerin 100$ bozdurmak zorunluluğu gibi ek önlemler alınmıştır.

Döviz işlemlerini yürütmekle yetkili merci, özel sektör için Suriye Ticaret Bankası, kamu sektörü için ise Suriye Merkez Bankası' dır. İthalatçı, akreditif açtırmak için, ithal lisansı ve proforma fatura ile birlikte Suriye Ticaret Bankası'na başvurmaktadır.

Ancak, banka akreditifleri çok gecikmeli olarak açmaktadır. Özel sektör ithalat işlemlerindeki finansman ihtiyacını, Suriye Ticaret Bankası'nın açacağı akreditiflerden, akdedilen kredi anlaşmalarından, ülkede muhafaza edilen döviz rezervlerinden, ithalatçının yurtdışında elde ettiği döviz kârlarından, Suriye Ticaret Bankası'ndan ihracat düzenlemelerine uygun olarak alınabilen dövizlerden, Suriye Ticaret Bankası aracılığı ile komşu ülkelerde faaliyet gösteren özel ve karma girişimlerden sağlanabilecek dövizlerden karşılamaktadır. 1977 yılında ABD ile ve izleyen yıllarda İsviçre, Fransa ve Batı Almanya ile "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" imzalanmıştır. Yabancı sermaye katkısı ile kurulan, özel sektör yönü ağırlıklı, karma (kamu-özel) ortak yatırımlar, özellikle turizm sektöründe yapılmaktadır.

Turizm alanında yapılan yatırımlara bazı kolaylıklar sağlanmakta olup, söz konusu yatırımlar yedi yıl boyunca tüm vergi ve belediye alıntılarından; elde edilen kârın % 50'si üzerinden alınacak vergiden; hammadde, araç, gereç ve diğer ekipmanların ithalinde istenilen gümrük vergileri ve diğer vergi benzeri alıntılardan muaf tutulmakta, devir teslim anındaki tesis değerinin % 3'üne denk bedelde restorasyon faaliyetleri için gerekli ekipmanların ithaline izin verilmekte ve döviz hesabı açılması için ruhsat verilmektedir. Tüm bu muafiyet ve izinler, tarım ve tarım ürünleri ticareti ile uğraşan karma, ortak girişimlere de tanınmaktadır.

4 Mayıs 1991 tarihinde yürürlüğe giren "Yatırımların Teşviki Kanunu" ile büyümeye olumlu etkide bulunacak, istihdam yaratacak, modern teknoloji kullanacak, ihracatı artıracak ve ithal ikamesini öngören yürürlükteki politikalara katkıda bulunacak yabancı ve yerli özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Yabancı yatırımcılar kârlarını serbestçe yurtdışına transfer edebilmektedir. Yabancı uyruklu işçiler gelirlerinin %50'sini ve maaşlarından yapılan tüm kesintileri ülkelerine transfer edebilirler. Göçmen ve Arapların bir yıllık kârlarının %50'sini yurtdışına çıkarmalarına izin verilmektedir.

Öte yandan, lisansları verecek, projelerin uygulanmasını izleyecek ve ticari uyuşmazlıklarda hakemlik yapacak bir "Yüksek Yatırım Konseyi" kurulmuştur. İthalat devlet kuruluşlarının tekelindedir.

İthali yasak mallar listesinde, özellikle Suriye'de üretilen mallar, lüks tüketim malları ve çeşitli tekstil ürünleri yer almaktadır.

İthali kamu kuruluşlarının tekelinde bulunan mallar ise, temel gıda maddeleri ile sanayinin ihtiyacı olan ham ve yarı mamul maddelerdir.

Lüks maddelerin ithalatından alınan gümrük vergileri ise daha

yüksektir. İthal mallar üç gruba ayrılmış ve bunlara % 10, % 50 ve % 70 oranlarında teminat yatırıma mecburiyeti getirilmiştir.

Suriye dış ticaretinde transit ticaretin önemli yeri vardır. Transit ticarete konu olan malların başlıcaları; petrol, makine ve cihazlar, ulaştırma malzemesi, adi madenler, canlı hayvan ve ürünleri, kimyasal ürünlerdir.

Döviz işlemleri, devlet kontrolünde yürütüldüğünden, özellikle ithalat-ihracat işleri ile uğraşan kesim, döviz temini için karaborsadan istifade etmekte, genellikle bu işle, yönetime yakın zengin Aleviler uğraşmaktadır.

Suriye'nin, komşu ve diğer ülkelerle yürüttüğü ekonomik ilişkiler şöyledir:

- Ürdün: Çimento, kimyasal gübre, yünlü dokuma alanlarında ortak sanayi tesisleri.
- Cezayir: Sanayi hammaddesi ve sanayi malı değişimi.
- ABD: Petrol arama.
- Fransa: Bir telefon şebekesi kurulması, Şam uluslararası havaalanı yolcu salonu yapımı, Halep'in içme suyu ve arıtma tesisleri.
- İngiltere: Tarımın mekanizasyonu, süt üretimi, hayvan yetiştiriciliği (tavuk ve balık dahil) ve ulaşım alanlarında işbirliğini geliştirme.
- Yunanistan: Mal değişimi, ticari değişim, hayvansal, tarımsal yardımlar, turizm ve yol inşası konusunda yardım.
- İspanya: Turizm, traktör ve tarım aletleri, fosfat çıkarılması ve değerlendirilmesi konusunda işbirliği.
- Rusya Federasyonu: Baraj yapımı, sulama, sulama tesislerinin yapımı, demiryolu ve ulaştırma alanında işbirliği, bankacılık alanındaki işbirliği, orman ürünlerinin işletilmesi ve değerlendirilmesi, petrol alanlarında kullanılan gerekli makine ve ekipmanı, elektrik bağlantı hattı.

- Romanya: Fırat havzasındaki toprakların değerlendirilmesi, verim artışı sağlanması, bilimsel, endüstriyel ve ekonomik alanlarda işbirliği, gübre fabrikası, çimento fabrikası.
- Bulgaristan: Ekonomik, teknik ve bilimsel (tarım, sulama, baraj yapımı, gıda ve elektrik üretimi, elektrik malzemesi yapımı) işbirliği ve dış ticaret hacminin geliştirilmesi, kara, hava ve deniz yolu taşımacılığında işbirliği, petrol ve maden zenginliklerinin işletilmesi (makine, teçhizat ve teknisyen).
- İran: İran'dan petrol alımı, Suriye-İran ekonomik işbirliği, (Suriye, İran'a fosfat, tekstil, camdan mamul eşyalar ve mercimek gibi maddeler ihraç edecek, buna karşılık İran'dan da petrol ve fıstık gibi maddeler ithal edecektir). Petrol anlaşmasına göre; İran, Suriye rafinerilerine yılda 8.7 milyon ton petrol sevk edecek, ayrıca bu anlaşma kapsamına giren maddeler, İran'a yapılacak ihracatla kısmen karşılanacaktır.
- Hindistan: Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması.
- Kıbrıs Rum Yönetimi: Ticari değişim (her iki ülkede oteller, turistik müesseseler, bunlar için mobilya vb. gibi mefruşat üretilmesi).

Türkiye - Suriye Ticari İlişkileri

Türkiye ile siyasi ekonomik ilişkileri, Suriye'nin çoğu kez geçmişten gelen kabul edilemez yaklaşımları ve talepleri sonucunda, komşuluğun ve ortak geçmişin gereği olan düzeyden uzak, potansiyelin çok altında seyretmiştir. Ticari ilişkiler 1974 tarihli ticaret anlaşması çerçevesinde serbest döviz esasına göre, ekonomik ilişkiler ise 1982 tarihli ekonomik, bilimsel teknik ve ticari işbirliği anlaşması uyarınca yürütülmektedir. 1990 yılında Suriye'ye 15 milyon dolarlık Eximbank kredisi açılmış, bu kredinin 7 milyonluk bölümünü Dicle ve Habur havzasında yaptığı baraj inşaatı için gereken çimento borularının alımında kullanmış ve kredinin geri kalan bölü-

mü iptal edilmiştir. Kullanılan 7 milyon dolarlık kredinin geri ödemeleri gecikmeli olarak yapılmıştır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ekonomik ilişkilerde iyileşme görülmektedir. Türkiye, Suriye dış ticaret istatistiklerinde üst sıralardaki yerini korumaktadır. 6-7 milyarlık Suriye dış ticaretinin % 10'u Türkiye iledir.

Türkiye'den ithal edilen iplikler kaliteli olup akrilikte AK-PA ve SASA ürünleri tercih edilmektedir. Margarin alanında Türkiye'nin Malezya dışında rakibi yoktur. Türkiye otobüs ihracatında da önemli mesafe kaydetmiştir.

9 Nisan 1995 tarihinde imzalanan Türkiye-Suriye Turizm Karma Komisyonu Üçüncü Toplantısı Protokolü iki ülkenin turizm alanında işbirliği yapması, bilgi ve teknoloji değişiminde bulunması, üçüncü ülkelerden turist çekmek amacıyla müşterek tur programları düzenlemesi gibi konuları kapsamaktadır. Ancak proje hayata geçirilememiştir.

Verilen vize sayısı yıllık yaklaşık 100 bin olmakla beraber gerçek turist sayısının bunun % 10'unu geçmeyeceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye'den gelen turist sayısı 9 bin civarındadır. Türkiye Suriye Kültür Anlaşması Uygulama Programı, 1994 Aralık ayında Ankara'da imzalanmıştır. Programın hassasiyetle işletilen neredeyse tek yanı karşılıklı burslardır. Suriye Türk tarafından 1 yıl süreli 14 adet Arapça öğrenim bursu vermekte, Türkiye ise Suriye tarafına 14 adet yüksek öğrenim bursu, ayrıca iki ay süreli Türk Dili ve Kültürü yaz bursları vermektedir.

Türkiye sınırları içinde yer alan Hatay ilini haritalarında kendi sınırları içinde gösteren, terör örgütünü yıllarca Türkiye'ye karşı ülkesinde barındırarak destekleyen, Türkiye'de eylem yapması için her türlü kolaylığı sağlayan, GAP projesinin gerçekleşmesini önlemek amacıyla uluslararası kuruluşlar nezdinde girişimlerde bulunan,

Arap âlemini su konusunda Türkiye'ye yönlendirerek, Arap ligi, Arap konferansı gibi toplantılarda Türkiye aleyhinde kararlar alınmasını sağlamak için gayret gösteren Suriye ile ekonomik ilişkilerde arzu edilen seviyeye ulaşılamamıştır.

* * *

Suriye'nin ulusal para birimi Suriye Lirası (SL)'dır. Bu terim "Pound" olarak da ifade edebilmektedir. Liranın alt birimi "Piastre" olup, 1 SL =100 piastre'dir. Suriye Lirası 1976'dan beri resmi kurda 1 Dolar = 3.925 SL. olarak sabitleştirilmiştir. 22 Nisan 1981'de hükümet, bir dizi ekonomik önlemler paketi çerçevesinde, para birimi reformu kabul etmiştir.

Buna göre, Suriye Lirası'nın yabancı paralar karşısında serbestçe dalgalanabileceği "paralel kur" oluşturulmuştur. Yeni kur, bütün özel sektör ithalatına uygulanırken, kamu sektörü ticaretinde, özellikle kamu alımları ve hammadde ithalatı ile başlıca ihracat kalemleri olan petrol, pamuk ve fosfat da resmi kur uygulaması kabul edilmiştir.

Ayrıca, 1982 yılından itibaren "turistik kur" uygulamasına da geçilmiştir. Paralel ve turistik kur uygulamalarından amaç, karaborsanın önlenmesi, Suriye Lirası'nın gerçek değerini bulması, turizmin özendirilmesi, yabancı ülkelerde çalışan Suriyeli işçilerin dövizlerinin ülkeye kolayca ve hızlı bir şekilde akışının sağlanması idi.

Bu uygulama, ilk etapta amaca uygun bir gelişme göstermiş ve döviz kuru ile karaborsa fiyatı 1 Dolar = 6.3 SL ile eşit düzeyde seyretmiştir. Ancak, daha sonra durumunu koruyamamıştır. Nitekim 1985 yılının ilk ayları itibariyle karaborsada 1 Dolar = 7.8 SL. karşılığı değer üzerinden işlem görmüştür.

Suriye'de bütçe uygulamasının öngörüldüğü biçimde gerçekleştirilebilmesi siyasal gelişmelere sıkı sıkıya bağlı ve Ortadoğu'nun istikrarı ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle tasarlanan yatırımların ve

ekonomik gelişimin seyrini, siyasal etkenler ağırlıklı olarak etkilemekte ve belirlemektedir.

Döviz sıkıntısı ile karşı karşıya olan Suriye'nin belli başlı dış gelir kaynakları olarak; petrol gelirleri, Arap ülkeleri yardımları ve dışarıdaki Suriyeli işçilerin gönderdikleri döviz sayılabilir. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı bu gelirlerde de son yıllarda önemli azalmalar görülmektedir.

Suriye'nin, İran-Irak savaşında İran'ın "taraflısı" olarak tutum takınması nedeniyle, başta Suudi Arabistan olmak üzere, Körfez ülkelerinden her yıl karşılıksız temin ettiği kredileri uzun süre alamaması da, bu dar boğazın giderek büyümesinin nedenlerinden başka birini oluşturmaktadır.

Suriye yönetiminin her yıl hazırladığı bütçede, karşılaşılan tüm ekonomik sorunlara rağmen silahlanma ve silahlı kuvvetlerini güçlendirme konusuna öncelik verdiği görülmektedir.

Suriye'nin bankacılık sistemi merkezi planlı ekonomilerin tipik bir örneğidir. 1965'e kadar bankacılık sektörü tamamen millileştirilmiştir. Bankacılık sisteminin yapısı basittir, uzmanlaşmış sektörel bankalar, döviz tekeline sahip Suriye Ticaret Bankası ve Merkez Bankası'ndan ibarettir. Faiz oranlarını, kredi hacmini ve diğer bankacılık politikasını belirleyen Merkez Bankası'nın yanı sıra, Suriye'de belirli sektörel yükümlülükleri olan yedi banka ve mali kurum yer almaktadır. Suriye Ticaret Bankası en büyük bankadır ve dış ticarette tekeli elinde tutmaktadır.

İç Ticaret

Suriye piyasası fiyatlar açısından yıldan yıla büyük değişiklikler göstermektedir. Hemen her çeşit maddenin toptan ve perakende satış fiyatları hükümet tarafından saptanmakta, bu da bazı malların piyasada azalmasına ve kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Et, un ve mamulleri, yağ, şeker ve pirinç gibi ana gıda maddelerin-

de devlet sübvansiyonları yapılmaktadır. Devlet Tüketim Kooperatifleri aracılığıyla fiyatların sabit tutulması ve piyasada sürekli mal bulunabilmesi açısından düzenleyici satışlar yapılmaktadır.

Fiyatların sabit tutulmasını amaçlayan bu politikaya rağmen, gerek değişen dünya ve bölge piyasası şartları ve gerek "tezgâh altından" satılan malların açığa çıkarılması amacıyla, zaman zaman hükümet tarafından resmi fiyat artışları ilan edilmektedir. En büyük artış, gıda maddelerinden sebze, meyve, süt ve mandıra ürünleri ve yağda meydana gelmektedir. Perakende satış endekslerinde yer alan bütün sektör ve maddelerde artış olmakla beraber, fiyat artışları dikkati çeken diğer konular arasında ulaşım, kişisel hizmetler, tedavi ve ilaç ile dayanıklı tüketim mallarını saymak mümkündür.

Ulaştırma

Suriye'de ulaştırma işleri, Ulaştırma Bakanlığı tarafından yürütülür.

Suriye demiryollarının tarihi oldukça eskidir. Çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılmıştır. Demiryolları miktar, kalite ve eskiliği (yeni güzergâhlar hariç) bakımından modern bir demiryolu işletmeciliği değildir. Suriye, demiryollarını daha çok transit eşya naklinde kullanmaktadır. Yolcu taşımacılığı yok denecek kadar azdır. Şam'ı kutsal topraklara bağlayan Hicaz demiryolu 1900 yılında inşa edilmeye başlanarak, 1908 yılında Medine'ye ulaştı. 246 km'lik kısmı Suriye'de bulunan bu hat, nakliyat için kullanılmaktadır. Bu hattın Ürdün ve Suudi Arabistan'da kalan kısımları Birinci Dünya Savaşı'nda harap olmuştur ve yeniden yapım çalışmaları devam etmektedir.

Suriye'de; Deraa-Şam-Mehin-Humus-Hama-Halep Hattı, Lazkiye-Halep-Rakka-Deyrüzzor-Kamışlı Hattı, Şam-Mehin-Palmira (Tedmur)-Deyrüzzor Hattı, Tartus-Humus Hattı, Lazkiye-Tartus

Hattı kullanılmaktadır. Suriye'de demiryolları tek hat halinde uzanmaktadır. Paralelleri yoktur. Birisinin tahribi halinde bir diğerinin kullanılması söz konusu değildir. Diğer bir hassas tarafı ise, şebekenin Halep'te düğümlenmiş olmasıdır. Hattın burada tahrip edilmesi, şebekeyi kullanılmaz hale getirebilir.

Karayolları hizmeti Ulaştırma Bakanlığı Yollar ve Köprüler Dairesi tarafından yürütülmektedir.

Suriye'nin arazi karakteri ve asfalt malzemesi temini bakımından sağladığı kolaylıklar nedeni ile (Suriye'de üretilen petrolün kalitesi düşük olduğundan zift daha fazla üretiliyor) yönetim daha çok karayolu yapımına önem vermiş ve hemen hemen her ilçe hattından köylere kadar uzanan yeni ve birinci sınıf sayılabilecek yollar yapmıştır. Bu nedenle Suriye'de karayolu ulaştırması daha büyük önem kazanmış ve modern bir şekil almıştır. Suriye karayolları üzerinde trafik işaretleri çok eksiktir. Mevcut olanların çoğu da Arapça olduğundan, yabancılar tarafından anlaşılmasında güçlük çekilmektedir. Gerek şehir içi ve gerekse şehir dışı yollarda trafik kuralları her zaman ihlal edilmektedir.

Halk bu yollarda sürat yapmayı çok sevmektedir. Karayollarında kaza oranı çok yüksektir. Son çıkarılan trafik kanunu sıkı önlemler getirmesine rağmen, Suriye halkının bu alışkanlığını uzun süre terk edemeyeceği görüşü ağır basmaktadır. Humus şehri, karayollarının düğümlendiği nokta olarak sayılabilir. Buranın kaybedilmesi, Suriye'yi iki kısma bölebilir. Bu yönü ile Humus stratejik bir hedef ve bir ulaştırma merkezi durumundadır. En hassas noktalarından birisi de Rastan barajı üzerinden geçen kısımdır. Nebek Boğazı da bu şebeke üzerinde hassas bir nokta olarak değerlendirilebilir. Halihazırdaki şebeke; Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin kuzey ve güney mihverlerde yapacağı harekâtı destekleyebilecek ve Suriye ekonomisini canlandırabilecek kapasitededir.

Suriye'nin Akdeniz'de 185 km'lik bir kıyısı mevcuttur. Bu kıyı

üzerinde; Lazkiye, Banyas, Cableh, Tartus ve Arvat olmak üzere 5 limanı vardır. En önemli limanları Lazkiye ve Tartus'tur.

Şam'da 1969 yılında Fransızlar tarafından inşa edilmiş bir uluslararası havaalanı mevcuttur. Şam, Halep, Kamışlı, Palmira, Deyrüzzor ve Lazkiye arasında dahili bir hava işletmesi mevcuttur.

Trablus, Beyrut, Kahire, Amman, İstanbul, Kuveyt, Paris, Bonn, Londra ve Bağdat arasında yapılan dış işletme hatlarına ilave olarak son zamanlarda; Sofya, Berlin, Budapeşte, Prag, Erivan ve Moskova gibi eski Doğu bloku kentlerine de seferler başlamıştır. Halep havaalanı da, 1981 yılından itibaren yapılan ek tesislerle uluslararası hava trafiğine açılmıştır. Şam ve Halep havaalanları askeri amaçlar için kullanılmaya çok elverişlidir.

Askeri açıdan yararlanabilmek maksadıyla meydanlara uçak sığınakları ve bunları piste bağlayan teçhizat yapılmış ve bazı kolaylıklar ilave edilmiştir. Suriye havayolları; idari, harekât ve uçak bakımlarından Hava Kuvvetleri'nin yönetim, denetim ve desteği altındadır. Aynı zamanda pilot kaynağı da yine Hava Kuvvetleri'dir.

Ekonominin Genel İncelenmesi ve Sonuçları

Suriye'nin İsrail sınırında ve Lübnan'da Silahlı Kuvvetleri'ni konuşlandırması zorunlu askeri harcamalarını artırmakta ve Suriye ekonomisi bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Arap ülkeleri yardımlarının son dönemde azalması nedeniyle, Suriye ekonomisi kaynak bulmakta zorlanmaktadır

Zorunlu askeri harcamaların bütçeye getirdiği ek yükle, yeterli kaynak sağlanamadığından ve düzenli kaynak artırımı ve aktarımı yapılamadığından, bütçe devamlı açık vermekte ve Suriye ekonomisi olumsuz etkilenmektedir.

Suriye bütçesinde; kamu giderleri önemli yer tutmakta ve kamu kuruluşları devlet tarafından desteklenmektedir. Beş yıllık kalkınma planlarında gerçekçi olmayan makro ekonomik hedeflerin be-

lirlenmesi ve bunların gerçekleştirilme sürelerinin çok kısa tutulması, yürütülen tarımsal kalkınma ve büyüme programlarında hedeflere ulaşılamaması nedeniyle, belirlenen plan hedeflerine ulaşılmada başarısızlığa uğranılmıştır. Suriye'de, son plan döneminde gübre, çimento ve tekstil sanayileri kurulmuş ve üretime geçmiştir.

Ancak Suriye'nin en önemli sorunlarından birisi olan kamu tesislerinin verimli ve kârlı çalıştırılamaması konusu geçerliliğini korumaktadır. Suriye yönetimi; sanayide orta ve küçük ölçekli özel girişimcileri desteklemek amacı ile özendirici önlemler almakta, yeni iş alanları yaratarak, istihdam kapasitesine katkıda bulunması açısından yaklaşmaktadır.

Tarım alanında belirlenen plan hedeflerinin ve tarımsal altyapı programlarının çok yavaş yürütülmesi, kaynak bulunmasında güçlük çekilmesi, sık sık yaşanan kuraklık ve sulanabilir alanların yeterince hızlı artırılamayışı, tarımsal plan hedeflerinin belirlenenin çok gerisinde kalmasına neden olmaktadır. Aşırı devlet denetimi, çağdaş pazarlama koşullarının yaratılmasına yönelik çalışmalardaki sorunlar, tarım üreticisi üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Uzun dönemli ve çok büyük boyutlarda projelendirilen baraj yapımı ve sulama programlarında kaynak ve kredi gibi sorunlar nedeniyle aksaklıklar yaşanmaktadır.

Sulama tesisleri ve baraj yapımı projeleri ile sanayi tesisleri projeleri, ekonomik boyutlarının büyük olması ve gerçekleştirilme zamanlarının kısa tutulmasından dolayı, gerçekleştirilme aşamalarında aksamış ve yapımları çoğunlukla gecikmiştir. Ekonomide harcamalar yönünden bir inceleme yapıldığında; yatırım harcamalarının GSMH'ya göre çok yüksek oranda olduğu gözlenmektedir.

Bu gelişmeler doğrultusunda; dış ekonomik ilişkilerindeki istikrarsızlıklar ve ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen savunma harcamaları nedeniyle, Suriye ekonomisinin orta vadede çok yavaş bir gelişme kaydetmesi beklenmektedir.

Son yıllarda Suriye ekonomisi devletin kontrolünde, kamu sektörüne dayalı, ekonomide özel sektörün ağırlıklı olduğu bir liberal ekonomiye doğru gidiş içerisindedir. Ülkede bir genel rahatlık, eskiye oranla ürün bolluğu var ise de düşünülen anlamda bir liberalizasyon gerçekleştirilememiştir. Daha çok tüketim maddeleri ağırlıklı bir dışa açılım sürmektedir.

Yatırımların artması ve yabancı sermayenin ülkede yatırım yapması yönünde özel çaba harcanmasına rağmen, gerek rejimin durumu ve gerekse Suriye banka haberleşme ve ulaşım şebekesinin Batı ile entegre olabilecek bir yapıya kavuşmamış olması nedeniyle arzulanan gelişme sağlanamamıştır.

HARİRİ SUİKASTINDAN LÜBNAN'IN BOMBALANMASINA

14 Şubat 2005'te sadece kitap konumuz Suriye'yi değil, tüm Ortadoğu'yu ve bölge ile ilgili dünya dengelerini derinden etkileyen bir olay yaşandı:

Lübnan'ın eski Başbakanı Refik Hariri Beyrut'ta öldürüldü.

Hariri'nin konvoyuna düzenlenen saldırı sonucunda sadece eski Başbakan değil onunla birlikte 15 kişi yaşamını yitirdi, 100'den fazla yaralı vardı.

Saldırıda 350 kilodan fazla patlayıcı kullanıldı. Değil bir insanı, onlarcasını ortadan kaldırmaya yetecek bir planlama!

Patlama bölgesinde 10 metrelik çukur açıldı, 20'den fazla araç yandı.

Sözün kısası Hariri'nin kurtulma şansı yoktu.

Ölenler arasında Lübnan'ın eski Eğitim Bakanı Samir El Cisr ve eski Ekonomi Bakanı Bassel Fleyhane de vardı.

Saldırıdan sonra bütün dünya kınama yarışına girdi. Öyle ki, Lübnan'da metrekareye 10 kınama düşüyordu, desek yeridir.

Kınayanların arasında ABD ve Suriye de vardı. Suriye bu ülkedeki varlığının tehlikeye gireceği endişesini taşıyordu. ABD ise suçluyu çoktaaan bulmuştu:

Suriye!

ABD'nin Suriye'yi Lübnan'dan tümüyle çıkarma planları bu saldırı ile birlikte yaşama geçebilirdi!

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın ilk açıklaması şu oldu:

"Açıkça Suriyeli yetkililerin Hariri suikastına karıştığını ortaya koyan bir durum söz konusu. Suriye hükümetinin suikastla ilgili işbirliği yapmaya yanaşmaması da önemli bir işaret."

Amerika tam Amerika gibi tepki gösterdi, daaan diye Suriye'yi hedef tahtasına koydu. İngiltere de aynı şeyi yaptı ama, şöyle:

"Gelişmeler, Suriye'nin komşusu ile ilişkisini kesmesini gerektiğini gösteriyor!"

60 yaşında yaşama gözlerini yuman Hariri, yaşamı boyunca ülkesindeki hiçbir gelişmeye gözlerini yummamıştı. 1944'te Lübnan'ın Sayda kentinde yoksul bir çiftçinin çocuğu olarak dünyaya gelen Hariri, yaşama atıldığında gördü ki, bölgede en çok paranın döndüğü yerlerin başında Suudi Arabistan geliyor. Bu ülke ile ilişkilerini geliştirdi. Daha da geliştirmek için 1987'de Suudi Arabistan vatandaşı oldu. Sonrasında gelsin petrol anlaşmaları, gelsin ticari ilişkiler.

Ne demişler?

İş para kazanmaksa, baş-rol petrol!

Hariri, paraya doyduktan sonra içinde bir açlık hissetti:

Lübnan'ı yönetmek.

İç savaş sonrasında Beyrut'un inşasında da önemli bir işlevi olan Hariri 1992'de seçimleri kazandı ve Başbakanlığı üstlendi. Lübnan'da bu görevi üstlenmenin temel koşulunun ne olduğunun ayırdındaydı:

Suriye ile iyi geçinmek!

Öyle yaptı...

Beraberinde Lübnan'da sağduyulu her kesimin hakkını teslim ettiği hizmetler yaptı. Beyrut'u inşa etti, 30 binden fazla çocuğun eğitimini doğrudan üstlendi.

Sağduyulu herkes hakkını teslim ediyordu dedik ama, bu hizmetlerin boşuna olmadığını, bir dizi yolsuzluğun merkezinde Hariri'nin olduğunu iddia edenlerin sayısı da az değildi.

Hariri, 2004'te başbakanlık görevini yürütürken Şam yanlısı politikalar uygulayan Cumhurbaşkanı ve siyasi rakibi Emil Lahud'la anlaşmazlığa düştü ve görevinden istifa etti. Ayrılığın temel nedeni Lahud'un altını çizdiğimiz siyasal kimliğiydi:

Suriye yanlılığı!

Refik Hariri siyasetten çekildiğinde, aslında çekilen Hariri'nin sadece adıydı. Soyadı değildi.

Oğul Saad Hariri, Lübnan siyasetinde çoktan yerini almış, yön tayini yapıyordu:

Hangi koşullarda ne zaman Lübnan Başbakanı olmalı!

Türkiye'de Türk Telekom'u da satın alan Hariri ailesini parası ve yası ile baş başa bırakalım, suikastın sonuçlarına geçelim...

ABD, etrafına bir BOP'tan sesler korosu da alarak Suriye'den acilen şunu istedi:

Bütün birliklerini Lübnan'dan çek!

Suriye, Allah çektirmesin dediyse de...

Çektirdi!

Baba Hafız Esad'ın koltuğunu daha yeni yeni ısıtan Beşar Esad, suikasttan 2 ay sonra, Nisan ayının son haftasında Lübnan'dan bütün birliklerini çekti.

Böylece çok kültürlü, çok dinli, çok karışanlı Lübnan, Suriye'nin etkisinden bir doz kurtulmuştu. 29 Mayıs 2005 seçimlerinde seçmen Lübnan'ın genel dokusunun hükümete yansımasını istedi. Yarısı Müslüman yarısı Hıristiyan 24 üyeli bir kabine kuruldu.

ABD Dışişleri Bakanı Rice, hükümet üyeleri daha koltuğunu ısıtmadan soluğu Beyrut'ta aldı. Yeni Başbakan Sinyora tam da Rice'ın duymak istediklerini söyledi:

"Suriye, Lübnan sınırındaki etkinliğini artırdı. Bu durum Lübnan'ın ekonomisini çok olumsuz etkiliyor."

Sinyora bunları söyledi ama, Rice'ın ziyaretinin ardından ilk resmi ziyaretini Suriye'ye yaptı. Bu durum, iki ülkenin ne olursa olsun birbirinden kopmasının çok zor olduğunu da gösteriyordu.

Lübnan'daki bu gelişmelerin devamında 2006 Temmuzu'nda İsrail'in bu ülkeye saldırısı yaşandı. İsrail, Lübnan'ın bütün iç direnç noktalarını yok etmek ve bölgede kendisi için tehdit değil güvenlik üretecek bir ülke istiyordu.

Bu gelişmelerle Hariri suikastını birleştirince insanın aklına olmadık şeyler geliyor ama, yorumun devamını okura bırakalım!

Bırakırken de sadece bir anımsatma yapmakla yetinelim:

Bu gelişmeleri BOP haritasının üzerine koyup okumalı!

Lübnan'ın eski başbakanının öldürülmesiyle başlayan sürecin nasıl adım adım Lübnan'ın işgaline ulaştığını ortaya koymak için Ankara'nın tuttuğu 'Hariri Suikastı ve Lübnan'ın bombalanması' sürecinin günlüğüne göz atalım. Günlük diyoruz ama, bunlar için başkentte Milli Güvenlik Kurulu zeminine gelen raporların ilk aşaması desek yeridir.

Söz Ankara'nın Hariri-Lübnan günlüğünde...

* * *

5 OCAK 2006

İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw 4 Ocak 2006'da Lübnan'ı ziyareti sırasında, Suriye'yi Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri suikastını soruşturan Birleşmiş Milletler heyetiyle işbirliği yapmamakla suçlamıştır. Ayrıca soruları yanıtlayan Straw, "Suriye için gösteri zamanının geldiğini" söylemiş ve Lübnan'ın önemli bir yol ayrımın-

da bulunduğunu da açıklamıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı, eğer Lübnan ya da çevresindeki komşuları yanlış kararlar alırlarsa, bu ülkelerin geleceğinin de karanlık olacağı uyarısında bulunmuştur. Suriye'nin, baskı altında olduğunu ve bu baskıyı "hak ettiğini" savunan Straw, Şam Hükümeti'nin Lübnan'ı yıllarca kendi mülkü gibi yönetmeye çalıştığını söylemiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı "Refik Hariri ve diğer suikastlarda Şam Hükümeti'nin üst düzeyde bir suç ortaklığı yapmış olabileceğini, Suriye eski Devlet Başkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın iddialarının da gerçekten çok ciddi" bir durum olduğunu söylemiştir. İngiltere'nin Şam'a yönelik tutumu konusunda, Suriye Hükümeti'nin çökeceğini öngörmediklerini, bu yönde de teşvik edici bir tutum sergilemeyeceklerini söylemiş ve Şam hükümetinin içinden zayıfladığını ve geleceğinin kendi ellerinde olduğunu vurgulamıştır.

Değerlendirme: Refik Hariri suikastı ve Suriye sınırından Irak'a sızan Iraklı direnişçiler konusunda Suriye'yi sorumlu tutarak dünya kamuoyunun desteğini almaya çalışan ABD ve İngiltere'nin şu an için BM'den istedikleri kararları çıkardıkları bilinmektedir. Ancak, Suriye yönetimine her koşulda baskılara devam edecekleri, bu ülkenin yönetimini değiştirmeye niyetli oldukları ama bu konuda aceleci davranmak istemedikleri değerlendirilmiştir.

Suriye Haber Ajansı'nın 5 Ocak 2006 tarihli internet haberinde; BM'nin, Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri suikastı çerçevesinde, Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El-Şara'yı sorgulama talebini Suriye'nin kabul ettiği haberlerini, Suriyeli resmi bir kaynağın yalanladığı bildirilmiştir.

Değerlendirme: Refik Hariri suikastı soruşturmalarının sonucunda Suriye'nin suçlanacağı ve baskılara devam edileceği değerlendirilmiştir.

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, 5 Ocak 2006'da sabah saat-

lerinde, İran Dışişleri Bakanı Yardımcısı Ali Rıza Bageri ile Ravza Sarayı'nda bir görüşme yapmış ve İran Devlet Başkanı Ahmedinecad'ın mesajını teslim almıştır.

Değerlendirme: İran'ın, Hariri suikastı nedeniyle Suriye'ye yönelik baskılar karşısında Suriye'ye destek olmaya çalıştığı değerlendirilmiştir.

Hariri Soruşturması ile İlgili Gelişmeler:

Suriye, BM soruşturma heyetinin Esad ile Hariri soruşturması kapsamında görüşme isteğini reddetti.

Öte yandan, ABD, BM komisyon yetkililerinin Devlet Başkanı Esad ve üst düzey yetkililer ile Hariri soruşturması kapsamında mutlaka görüşülmesi gerektiği mesajını iletti. ABD büyükelçisi John Bolton, "hiç kimsenin yasal yargı soruşturmasına bilgi/kanıt verme sorumluluğundan muaf tutulamayacağını" ifade etti.

6 OCAK 2006

BM araştırma komisyonunun, 1 Ocak 2006'da Suriye'den, Suriye'deki siyasilerin telefonlarını dinleme talebinde bulunduğu bildirilmiştir.

Lübnan eski Başbakanı Hariri'ye yönelik suikastı düzenlemekle suçlanan Suriye'nin, Dışişleri Bakanı Faruk El Sara'nın BM komisyonu tarafından sorguya çekilmesine izin verdiği, komisyonun, Esad'la görüşme talebinin ise halen gözden geçirildiği belirtilmiştir.

Suriye Devlet Başkanı Esad'ın Hariri suikastında rolü olduğu yolunda açıklamalarda bulunan eski Devlet Başkan Yardımcısı Abdülhalim Haddam ve ailesinin, rüşvet ve yolsuzlukla suçlandığı ve mallarına el konduğu belirtilmiştir.

28 OCAK 2006

ABD Başkanı George Bush, 27 Ocak 2006'da Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri ile Oval Ofis'te bir görüşme yapmıştır. Görüşmede; Hariri suikastı soruşturmasının tam ve sıkı bir soruşturma olmasını istediği ve sorumlularının hesap vermelerinin gerekliliğini dile getirdiği bildirilmiştir

1 ŞUBAT 2006

29 Ocak 2006'da Suriye'ye bir ziyarette bulunan Rusya Genelkurmay Başkanı Yuri Baluyevski, Suriye Genelkurmay Başkanı General Ali Habib ve Suriye Savunma Bakanı Hasan Türkmani ile görüşmesinin ardından, 31 Ocak 2006'da Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile de bir görüşme yapmıştır. Görüşmede; iki ülke ordusu arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve bölgesel konular ele alınmıştır.

Değerlendirme: Suriye Genelkurmay Başkanı General Ali Habib, 27 Eylül 2005'te Rusya Genelkurmay Başkanı tarafından Moskova'da kabul edilmiştir. Habib'in yapılan toplantılarda, Rusya Askeri Enstitüleri ve Akademilerinden karşılanan eğitim imkânlarının artırılması talebinin yanı sıra; onarım ve modernizasyona ihtiyaç duyulan askeri malzemeler ile Şam'ın üzerinde durduğu yeni model silahlar konuşulmuştur. Rusya Genelkurmay Başkanı'nın ziyaretinin, yapılan onarım ve modernizasyonların yerinde incelenmesi ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi ile ABD'nin Suriye'ye yönelik düşüncelerinin konuşulması maksadıyla gerçekleştirildiği değerlendirilmektedir.

Suriye Maliye Bakanı Muhammed Hüseyin; Suriye Millet Meclisi'nde, güvenlik sektöründe yapılması planlanan yeni gelişmelerin görüşüldüğünü açıklamıştır. Dört yeni güvenlik şirketinin tesis edi-

leceğini ve Suriye'nin diğer bütün illerinde bu şirketlere bağlı, toplam 42 civarında şube açılacağını belirtmiştir.

Değerlendirme: Uluslararası baskılar altındaki Suriye'nin, ülkede güvenliği ve istikrarı sağlamak maksadıyla, güvenlik sektörüne yatırım yapma yoluna gittiği ve önümüzdeki günlerde de bu tür yatırımlara devam edeceği değerlendirilmektedir.

7 ŞUBAT 2006

ABD yönetimi, Başkan George Bush'un Teksas'taki çiftliğinde 5 Şubat 2006 günü yaptığı açıklamada; Suriye'deki Danimarka ve Norveç büyükelçiliklerinin yakılması olayından, Suriye hükümetini sorumlu tutarak, bu olaylarda Suriye'nin desteğinin olduğunu açıklamıştır. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı Suriye'nin Washington büyükelçisine bir nota vererek, başkent Şam'daki bütün büyükelçiliklerin korunması için Suriye hükümetinin kararlı bir tutum takınması gerektiğini belirtmiştir.

Değerlendirme: Danimarka'da yayınlanan, peygambere yönelik karikatürler nedeniyle ortaya çıkan protestolara, Suriye abartılı şekilde katılarak, baskı ve yaptırımlara açıkça veremediği tepkiyi ortaya koyma fırsatı bulmuş, ABD'nin de, bu durumdan istifade ile Suriye'ye yeniden yüklenme sebebi olacak bir gündem yaratma ortamı yakaladığı değerlendirilmiştir.

14 ŞUBAT 2006

Beşar Esad'ın 1984 yılından bu yana Dışişleri Bakanlığını sürdüren Faruk El Şara'yı yardımcısı olarak atadığını açıklamasının ardından, Suriye hükümeti üyelerinde gerçekleştirilen değişiklik ve yeni oluşan Bakanlar Kurulu listesi şöyledir:

Yeni Hükümet Kabinesi	Eski Görevi
1. Devlet Başkanı Yardımcısı: Faruk El ŞARA	Dışişleri Bakanı
2. Meclis Başkanı: Muhammed Naci ITRİ	Değişmedi
3. Devlet Bakanı: Yusuf Süleyman AHMED	Değişmedi
4. Devlet Bakanı: Dr. Beşar ŞAAR	Değişmedi
5. Devlet Bakanı: Müh. Gayyas CERATLİ	Değişmedi
6. Devlet Bakanı: Müh. Hüseyin Mahmud FARAZA	Değişmedi
7. Devlet Bakanı: Cuzif SUYUD *(Eskisi DR HUSAM SUUDI)*	Yeni Atama
8. Devlet Bakanı: Hasan SARİY *(Eskisi Mumahhed Yahya HARAT)*	Yeni Atama
9. Dışişleri Bakanı: Velid MUALLİM *(Eskisi Faruk El ŞARA)*	Yeni Atama
10. İçişleri Bakanı: Tümg. Bessam ABDULMECİT	Yeni Atama
11. Savunma Bakanı: Amad Hasan TÜRKMANİ	Yeni Atama
12. Adalet Bakanı: Muhammed GAFFARİ	Yeni Atama
13. Sanayi Bakanı :Dr. Fuad AYS CUNİ *(Eski Dr. Müh. Gassan TAYYARA)*	Yeni Atama
14. Cumhurbaşkanlığı Danışmanı: Dr. Gassan LEHAM	Yeni Atama
15. Milli Eğitim Bakanı: Dr. Ali SAAD	Yeni Atama
16. Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı: Abdullah DARDARİ Eski Meclis Bşk.Yrd.	
17. Maliye Bakanı Muhammed HÜSEYİN	Yeni Atama
18. Yüksek Eğitim Bakanı: Dr.Gayyas BEREKET *(Eski Dr. Hani MURTEDA)*	Yeni Atama
19. Mahalli İdareler Bakanı: Hilal İTRAŞ	Yeni Atama
20. Turizm Bakanı: Dr. Sadullah AGAKALA	Yeni Atama
21. Ziraat Bakanı: Dr. Adil SEFER	Yeni Atama
22. Göçmen Bakanı: Dr. Besniye ŞAABAN	Yeni Atama
23. Sulama Bakanı: Müh. Nadir ELBENİ	Yeni Atama
24. Ticaret ve Ekonomi Bakanı: Dr. Ömer Hüsnü LÜTFİ	Yeni Atama

25. Sağlık Bakanı: Dr. Muhammed Mahir HÜSAMİ — Yeni Atama
26. Vakıflar Bakanı: Dr. Ziyaadin EYYÜBİ — Yeni Atama
27. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı: Dr. Bn. Dilan Hac ARİF — Yeni Atama
28. Petrol ve Yeraltı Kay. Bakanı: Müh. Süfyan ALLAV *(Eskisi DR İbrahim HADDAT)* — Yeni Atama
29. Enformasyon Bakanı: Dr. Muhsin BİLAL *(Eskisi Dr. Mehdi DAHLALLAH)* — Yeni Atama
30. Kültür Bakanı: Dr. Riyad NAASAN *(Eskisi DR MAHMUD SEYID)* — Yeni Atama
31. Elektrik Bakanı: Dr. Ahmet Halid ALİ *(Eskisi Müh. Munip Saim DEHR)* — Yeni Atama
32. İmar ve İskân Bakanı: Müh. Hamud HÜSEYİN *(Eskisi M. Nihat MUSNETAT)* — Yeni Atama
33. Ulaştırma Bakanı: Dr. Yarbu Süleyman BEDRİ *(Eskisi Muh. Mükerrer ABIYD)* — Yeni Atama
34. İletişim ve Bilgi Bakanı: Dr. Amr Neziir SALİM *(Eskisi Dr. Beşir MÜNCİD)* — Yeni Atama

Değerlendirme: Devlet Başkanı Beşar Esad'ın, çağdaş ve demokratik bir ülke yönetimi oluşturma doğrultusundaki gayretlerinin, bugüne kadar babası Hafız Esad döneminden kalma yöneticiler tarafından engellenmesi veya geciktirilmesinin önüne geçmek, dünyada kabul gören ve çağdaş dünya düzenine entegre olacak bir yönetim oluşturmak ve ekonomik beklentileri karşılayabilecek açılımları gerçekleştirecek anlayışa uygun bir kadro oluşturmak amacıyla kabinede değişikliğe gittiği değerlendirilmiştir.

21 MART 2006

Lübnan'da, Suriye karşıtı gruplar, Lübnan Devlet Başkanı Emil Lahud'un istifa etmesi için baskıda bulunarak, erken seçim iste-

miştir. Lübnan Parlamentosu'nun çoğunluğunu oluşturan Suriye karşıtı koalisyon gruplarının baskılarına rağmen, Suriye yanlısı Lübnan Devlet Başkan Emil Lahud, görev süresi doluncaya kadar görevinin başında olacağını belirtmiştir.

Değerlendirme: Refik Hariri suikastı sonrasında gerginleşen Suriye-Lübnan ilişkilerine rağmen, Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisini ve siyasi varlığını sürdürme gayreti içinde olduğu bilinmektedir. Suriye karşıtı grupların da, Suriye yanlısı Devlet Başkan Emil Lahud'un istifa etmesi için baskı yapmaya devam edecekleri değerlendirilmektedir.

Suriye karşıtı muhalif cephenin ağır eleştirilerine maruz kalarak istifaya zorlanan Lübnan Cumhurbaşkanı Emil Lahud; 20 Mart 2006'da Katar'dan yayın yapan El-Cezire televizyonundaki açıklamasında; Cumhurbaşkanı'nın istifaya zorlanabilmesi için vatana ihanet veya anayasaya aykırı hareket etmesi gerektiğini ancak kendisinin böyle bir suç işlemediğini bildirmiştir. Emil Lahud, Şiba Çiftlikleri'nin Lübnanlılara geri verilmesi ve Filistinli mültecilerin anavatanlarına dönüş yolunun açılması gerektiğini, İsrail'e karşılık verebilen tek gücün Hizbullah olduğunu ve bu yüzden Hizbullah'ın silahsızlandırılmasının çok yanlış olacağını bildirmiştir.

Değerlendirme: Refik Hariri suikastı sonrasında gerginleşen Suriye-Lübnan ilişkileri nedeniyle Suriye karşıtı grupların, Suriye yanlısı Devlet Başkan Emil Lahud'un istifa etmesi için baskı yapmaya devam edecekleri değerlendirilmektedir.

1 NİSAN 2006

ABD Başkanı George Bush, 29 Mart 2006'da yaptığı açıklamada; Suriye'nin Lübnan'daki istihbarat birimlerini tam olarak çekmediği yönünde şüphelerinin olduğunu açıklamıştır.

Değerlendirme: ABD baskılarıyla Lübnan'daki askeri varlığını geri çeken Suriye'nin bütün istihbarat birimlerini de geri çektiğini birçok kez yinelemesine rağmen, ABD bunu kabul etmemekte ve Suriye'ye yönelik baskı ve yaptırımlarına devam etmektedir. ABD'nin Suriye'ye yönelttiği bu suçlamalarının arkasındaki niyetinin, Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisini bütünüyle ortadan kaldırarak, bu bölgede kendi etkinliğini tesis etmek olduğu değerlendirilmektedir.

6 NİSAN 2006

ABD Hazine Bakanlığı Terörizm ve Mali İstihbarat Birimi sorumlusu Stuart Levey, 4 Nisan 2006'da; Suriye ve İran'ın teröristlere sadece mali destek sağlamadığını, mali altyapı oluşturarak, örgüt mallarını nakletme, depolama ve aklama fırsatı da verdiklerini açıklamıştır. Bazı malların Suudi Arabistan'dan Irak'a ve terör örgütlerinin bulunduğu Güneydoğu Asya bölgesine nakledildiğini, ancak Suudi Arabistan'ın söz konusu teröre destek faaliyetlerini önleme konusunda önemli adımlar attığını belirtmiştir.

Değerlendirme: Suriye ve İran'ı teröre destek vermekle suçlayan ABD'nin, söz konusu ülkelere yönelik uyguladığı baskı ve yaptırımlarına devam edeceği değerlendirilmektedir.

İran'ın Ankara Büyükelçisi Firuz Devletabadi, 4 Nisan 2006'da; Türkiye, İran ve Suriye'nin, Kürt sorunu konusunda vakit geçirmeden ortak bir siyaset izlemeleri gerektiğini belirterek, ABD'nin, bölgedeki ülkeleri parçalayarak bir Kürt devleti kurma çabası içerisinde olduğunu açıklamıştır.

Değerlendirme: ABD baskılarına maruz kalan İran'ın, Kürt sorununu öne sürerek Türkiye ve Suriye'den destek bulmaya çalıştığı değerlendirilmektedir.

14 NİSAN 2006

Suriye'de bulunan Demokratik Birlik Partisi ve Özgürlük Partisi'nin çağrısı üzerine 13 Nisan 2006'da Suriye'nin Başkenti Şam' da yapılmak istenen, Türkiye hükümeti ve askerlerini kınamak, Diyarbakır halkına destek vermek amacıyla düzenlenen mitinge birçok Suriyeli Kürt katılmıştır. Mitinge Suriye güvenlik güçleri tarafından müdahale edilerek, Şam Üniversitesi'nden dört öğrencinin gözaltına alındığı bildirilmiştir.

Değerlendirme: Son günlerde bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışan Suriye'nin bu mitinge karşı çıkarak Türkiye'yi destekleyen politikalar uygulayarak ikili ilişkileri geliştirme çabasında olduğu değerlendirilmiştir.

Suriye'nin İletişim ve Bilgi Bakanı Dr. Amr Neziir Salim'in 13 Nisan 2006'da yapmış olduğu açıklamasında; başkent Şam'da El Nobala Sarayı'nda 12-13 Haziran 2006'da güvenlik, haberleşme teknolojileri ve ekonomi konulu bir konferans düzenleneceği,bu konferansa beş yüze yakın delegenin katılacağı bildirilmiştir.

Değerlendirme: Suriye'nin ABD tarafından yapılan baskılar karşısında ülkenin her alanda gelişimi için gayret gösterdiği ve bu tür çalışmalara devam edeceği değerlendirilmiştir

20 NİSAN 2006

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 18 Nisan 2006'da açıkladığı raporunda; Suriye ile Lübnan arasında, sınırların belirlenmesi ve her iki ülkede karşılıklı elçiliklerin açılması konusunda, Lübnan'ın Suriye ile görüşmelere hazır olduğunu, Suriye'nin de bu konuda olumlu hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Suriye-Lübnan-İsrail sınırları arasında olan ve İsrail işgali altında bulunan Şebaa Çiftlikleri bölgesinin BM'ye göre halen Suriye'ye ait olduğunu, bu böl-

genin İsrail işgalinden kurtulabilmesi için Lübnan ile Suriye'nin bu meseleyi karşılıklı görüşerek bir karara bağlamaları ve sınırları yeniden belirlemeleri gerektiğini bildirmiştir.

Değerlendirme: 14 Şubat 2005'te öldürülen Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri suikastından sonra, iki ülke arasında yaşanan gerginliğin, karşılıklı yapılacak görüşmeler sonucunda, önümüzdeki günlerde hafiflemeye ve bölgede istikrarın oluşmaya başlayacağı değerlendirilmektedir.

Suriye Komünist Partisi üyelerinin 18 Nisan 2006'da ülkedeki ekonomik ve politik düzenlemelerdeki hataları konu alan üç gün sürecek bir toplantı düzenledikleri bildirilmiştir.

Değerlendirme: ABD'nin baskılarına maruz kalan ülkenin genel durumunu değerlendirmek ve hükümetin hatalarını saptayarak muhalefette bulunmak maksadıyla Komünist Parti liderlerinin bir araya geldikleri değerlendirilmiştir.

21 NİSAN 2006

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad 19 Nisan 2006'da BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı telefonla arayarak Irak ve Lübnan'daki son gelişmeler hakkında bir görüşme yapmıştır. Görüşmede bölgedeki gelişmelerin barışı destekleyici düzeyde olduğu, bunun umut verici bir ilerleme şeklinde değerlendirildiği bildirilmiştir.

Değerlendirme: Suriye hükümetinin, ABD baskısını iyice hissettiği şu günlerde BM ile temaslarını sıcak tutarak dünya ülkelerinin desteğini kazanmaya çalıştığı değerlendirilmiştir.

19 Nisan 2006'da Lübnan'ın *An-Nahar* gazetesinde yayınlanan bir habere göre Suriye Kara Kuvvetleri'ne ait 15 kişiden oluşan bir askeri grubun, Bekaa vadisinin kuzeyinden Lübnan sınırını geçerek üç kilometre içeriye üç adet askeri araç geçirdiği bildirilmiştir.

2 MAYIS 2006

Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim ABD'nin her yıl nisan ayı sonunda açıkladığı, terörizme destek veren ülkeler içerisine Suriye'yi eklenmesinin kabul edilemeyeceğini, bu tür iddiaların ABD ve İsrail dışında hiçbir ülke tarafından ileri sürülmediğini belirtmiştir.

Değerlendirme: ABD'nin Suriye'ye yönelik suçlamalarına ve baskılarına devam edeceği, terörist ülke nitelemesiyle yeniden bu ülkenin, uluslararası platformda dışlanması yönünde politika izleyeceği değerlendirilmektedir.

4 MAYIS 2006

Almanya'nın başkenti Berlin'de, Siyasi Suçlar Bilimi Uzmanı Alman yazar Jürgen Cain Külbel'in, Kai Homilius Verlag yayınevinden çıkan, orijinal adı *Mordakte Hariri-Unterdrückte Spuren im Libanon* (Hariri Suikastı Dosyası-Lübnan'da Delillerin Gizlenmesi) olan kitabın, piyasaya çıkmasının ardından yazar tarafından yapılan basın toplantısında, Külbel; yaptığı araştırmalarda, öldürülen Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin aracındaki ikaz sistemlerinin bozuk olduğu sonucuna vardığını, bu sistemleri üreten şirketin sahiplerinin, aralarında İsrail İstihbarat Servisi Mossad'ta görev yapan subayların da bulunduğu İsrailli iş adamlarının olduğunu bulguladığını ve bu bilgileri Soruşturma Komisyonu Başkanı'na ilettiğini açıklamıştır.

Basın toplantısının sonunda, suikasta karıştıkları ve Suriye'ye yardım ettikleri gerekçesiyle 2005 yılında tutuklanan dört üst düzey subayın serbest bırakılmalarının, avukatları tarafından Lübnan mahkemesinden talep edildiği bildirilmiştir. Ayrıca; Dünya İnsan Hakları Örgütü üyesi Avukat M. El-Hansa, Hariri suikastını Mossad'ın gerçekleştirdiği, ABD, Fransa ve İngiltere'nin de Mossad'a yardım

ettiği iddiasında bulunarak, suikastın uydu görüntülerinin ABD'nin elinde olduğunu, ancak bu kayıtları Soruşturma Komisyonu'na teslim etmediğini belirtmiş ve eski Komisyon Başkanı Detlev Mehlis'e de gerçekleri saklaması yönünde baskı uygulandığı suçlamasında bulunmuştur.

Değerlendirme: Hariri suikastı soruşturmasıyla ilgili olarak yaşanan bu gelişmelerin ABD baskısı altındaki Suriye için olumlu sonuçlar doğurabileceği ve Alman yazar Külbel'in kitabında yaptığı açıklamaların, soruşturma sürecinde etkili olacağı değerlendirilmektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı siyasi işler sorumlusu Nikolas Barenz, 2 Mayıs 2006'da, Fransa'nın başkenti Paris'te yaptığı açıklamada; ABD ve Fransa'nın, Uluslararası Güvenlik Konseyi'nde, Suriye'ye yönelik sert mesajları içeren bir kararname hazırlamakta olduklarını bildirmiştir. ABD ve Fransa'nın üzerinde birlikte çalıştığı, Güvenlik Konseyi'nden çıkacak olan kararın içeriğinde, Suriye'nin uluslararası kararlara tam olarak uyması konusunun yer aldığı belirtilmiştir.

Değerlendirme: Suriye'nin Lübnan'daki askerini çekmesinin ardından ABD, Lübnan'da hâlâ Suriye istihbarat birimlerinin olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca; BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararında, Lübnan'ın bütün yabancı unsurlardan ve milis kuvvetlerden arındırılması yönünde ilgili devletlerin sorumlu oldukları belirtilmektedir. ABD, 1559 sayılı karara tam anlamıyla uymadığı ve Lübnan'daki Hizbullah gibi örgütlere destek sağladığı iddialarıyla Suriye'ye yönelik bir baskı politikası izlemektedir. Bu konuda Suriye'ye yönelik yeni bir kararnamenin çıkması için çalışan ABD ve Fransa'nın, Suriye'nin Lübnan üzerindeki hâkimiyetini tam olarak ortadan kaldırmayı ve kendi politikalarını uygulamayı amaçladıkları değerlendirilmektedir. Bundan dolayı ABD'nin, Suriye'ye yönelik baskılarını artırma çabası içinde olduğu değerlendirilmektedir.

Suriye Enformasyon Bakanı Dr. Muhsin Bilal 2 Mayıs 2006'da Arjantin'in Şam Büyükelçisi ile makamında yaptığı görüşmede; Suriye ile Arjantin arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesini istediklerini, özellikle tarım araçları konusunda Suriye'nin Arjantin ile işbirliği yapabileceğini belirtmiştir.

Değerlendirme: Suriye'nin ABD tarafından uygulanan baskıları hafifletebilmek için ekonomisini geliştirmeye önem verdiği değerlendirilmiştir.

8 MAYIS 2006

Suriye Askeri Mahkemesi'nde görev yapan avukat Hüssam el-Deen Habaş, 6 Mayıs 2006'da; Lübnanlı parlamenterler adına açıklama yapan Dürzi Lider Velid Canbolat'ın, ABD'nin Suriye'yi, Irak'a çevirmeye çalışmakta olduğu iddiasını aktarmıştır.

Değerlendirme: Son zamanlarda iyice gerilen ABD-Suriye ilişkilerinde, Suriye'nin Ortadoğu'da yalnız kalmamak için Lübnan ile temaslarını sıcak tutarak Hariri suikastıyla gerilen ortamı yumuşatmak istediği, ancak ABD ve İsrail'in Suriye üzerine oynadığı oyunlardan da haberdar olduklarını ima etmeye çalıştığı değerlendirilmektedir.

Tunus'ta yayınlanan *Shorouk* gazetesinin 6 Mayıs 2006'daki haberine göre; Lübnan eski Başbakanı Necib Mikati'nin, Suriye-Lübnan ilişkilerinin bir komplo tehdidi altında kaldığını, Lübnan-Suriye dostluğunun uzun bir geçmişi olduğunu ve bunu kimsenin bozamayacağını söylediği bildirilmiştir.

Değerlendirme: Lübnan eski Başbakanı Necib Mikati'nin yaptığı bu açıklamada ABD ve İsrail hükümetlerini kastettiği ve Lübnan hükümetinin de tıpkı Suriye gibi gerilen ortamı yumuşatma çabası içerisinde olduğu değerlendirilmiştir.

20 MAYIS 2006

BM Güvenlik Konseyi'nin, 17 Mayıs 2006'da, Suriye'nin Lübnan ile diplomatik ilişki kurması ve sınırlarını kesinleştirmesi konusundaki ABD, Fransa, İngiltere'nin girişimleriyle sunulan karar tasarısını Rusya ve Çin'in çekimser oylarıyla kabul ettiği bildirilmiştir. Bunun üzerine 18 Mayıs 2006'da Suriye Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada; BM'nin bu kararının kışkırtıcı ve önyargılı bulunduğu, ayrıca Suriye'ye müdahale olmadan Lübnan ile ikili ilişkilerin daha iyi olacağı bildirilmiştir.

Değerlendirme: Sunulan karar tasarısı ile ABD'nin Suriye üzerindeki yaptırımlarına devam ettiği ve Rusya ile Çin'in çekimser oy kullanarak Suriye'ye destek verdikleri gözlenmektedir. İlerleyen günlerde de bu tür yaptırımların Suriye'ye karşı devam edeceği değerlendirilmektedir.

Lübnan Cumhurbaşkanı Emil Lahud 18 Mayıs 2006'da yapmış olduğu açıklamada; Lübnan'ın Suriye ile olan ikili ilişkilerini devam ettireceğini ve son günlerde oluşan olumsuz atmosferin devam etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca iç ve dış bazı unsurların iki ülke arasındaki ikili ilişkileri bozmaya çalıştığını da belirtmiştir.

Değerlendirme: Suriye yanlısı olarak bilinen Lübnan Devlet Başkanı Emil Lahud'un Suriye ile ilgili dostane açıklamalar yaparak Suriye ile Lübnan arasındaki gerginliği azaltma gayreti içerisinde olduğu değerlendirilmiştir.

24 MAYIS 2006

Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in 22 Mayıs 2006'da, Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde; Lübnan Devlet Başkanı Emil Lahud ve Başbakanı Fuad Sinyora ile bir görüşme yaptığı bildirilmiş, yapılan görüşme sonrasında, Ortadoğu'da istikrarın ve güven ortamının

tesis edilebilmesi için, tarafların sakin bir hava içerisinde diyalog masasına oturarak, yaşanan gerginliklerin ortadan kaldırılması yönünde görüşmelere başlamalarının gerektiği açıklanmıştır.

Toplantıdan sonra Sinyora'nın, Suriye ile Lübnan arasındaki sınırın tamamının yeniden belirlenmesi konusunda, sayısı 20'ye varan ayrı ayrı konseylerin oluşturulması için çağrıda bulunduğu bildirilmiştir.

Değerlendirme: Suriye ile Lübnan arasında yaşanan gerginliklerin, ABD ve Batılı devletlerin bölgede daha rahat siyaset izlemelerine olanak sağladığı ve bölgenin istikrarını sarstığı değerlendirilmektedir. Suriye ile Lübnan arasındaki gerginliklerin hafifletilmesi amacıyla Arap ülkelerinin iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya devam edecekleri değerlendirilmektedir.

3 HAZİRAN 2006

Lübnan Başbakanı Fuad Sinyora'nın, Lübnan İçişleri Bakanı'ndan; Beyrut sokaklarında asılı, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a ve rejimine yönelik hakaretleri içeren tabelaların indirilmesini istediği bildirilmiştir.

Değerlendirme: Suriye karşıtı olarak bilinen Lübnan Başbakanı Sinyora'nın, iki ülke arasında yaşanan gerginliğin Ortadoğu'nun istikrarını zedelemesi ve bölgede rahatsızlığa sebep olmasının bir sonucu olarak, gerginliğin hafifletilmesi amacıyla girişimlerde bulunmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

7 HAZİRAN 2006

Suriyeli rejim muhalifleri 5 Haziran 2006'da İngiltere'nin başkenti Londra'da bir toplantı düzenlemişlerdir. Suriye'nin sürgündeki muhalefet lideri Abdülhalim Haddam toplantıda yapmış ol-

duğu konuşmada, baskıcı ve çürümüş olarak nitelendirdikleri rejimi yıktıktan sonra, Suriye'ye demokrasiyi getirme vaadinde bulunmuştur.

Değerlendirme: Cumhurbaşkanı Beşar Esad rejimiyle bağlarını koparark ailesiyle birlikte Paris'e kaçan Eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın, Suriyeli muhaliflerin başını çektiği bilinmektedir. Bazı Batı ülkelerinden destek gören Haddam, Fransa'dan sonra İngiltere'nin de desteğini alarak Beşar Esad yönetimini karalayıcı açıklamalarda bulunduğu, önümüzdeki dönemde de bu tür açıklamalara devam edeceği değerlendirilmiştir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı 5 Haziran 2006'da yaptığı açıklama ile Suriye'ye gitmeyi düşünen İngiliz vatandaşlarına, bu ülkede terör tehdidinin devam ettiği gerekçesiyle uyarıda bulunmuştur.

Değerlendirme: ABD'nin Suriye'yi terörist ülke olarak nitelemesine İngiltere'nin de onay verdiği ve Ortadoğu politikalarında ABD ile İngiltere'nin ortak hareket edecekleri değerlendirilmektedir.

16 HAZİRAN 2006

Suriye Dışişleri Bakanı Yardımcısı, araştırma komisyonu ile 14 Haziran 2006'da yapmış olduğu toplantıda; Lübnan Eski Başbakanı Refik Hariri suikastının büyük bir profesyonellikle BM Araştırma Komisyonu Başkanı Serge Brammertz tarafından yapıldığını, Suriye'nin araştırmaya yardımcı olabilmek için hiçbir fedakârlıktan kaçmadığını, araştırmanın sonucunun umut verici olduğunu, Suriye'nin aleyhine çıkacak bir sonucu ise sindiremeyeceklerini bildirmiştir.

Değerlendirme: Refik Hariri suikastı ile dünya kamuoyunda kaybolan itibarını tekrar kazanmaya ve ABD tarafından uygulanan baskılardan kurtulmaya çalışan Suriye'nin, Arap devletlerinden ge-

len desteği de kullanarak çalışmalarına hız vereceği değerlendirilmektedir.

Suriye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Faruk El-Şara, El-Fetih Hareketi Merkez Komite Başkanı Faruk Kaddumi ile Şam'da bir görüşme yapmıştır. Bölgede yaşanan gelişmelerin ele alındığı görüşmede El-Şara; Suriye'nin, Filistin'in özgürlüğüne kavuşması için elinden geleni yapacağını ve Filistin halkının yanında yer almaya devam edeceğini açıklamıştır. Kaddumi ise; baskılar altındaki Suriye ile Filistin'in ortak bir siyaset izlemesi yönünde çalışmalarda bulunduklarını belirtmiştir.

Değerlendirme: ABD ve İsrail baskısı altındaki Arap ülkelerinin, mevcut baskı ve tehditlerden kurtulmak ve Ortadoğu'da istikrarın tesis edilebilmesi amacıyla, bu tür görüşmelere ağırlık verecekleri değerlendirilmektedir.

Suriye İnsan Hakları Derneği 13 Haziran 2006'da acil olarak Suriye halkına yayınlamış olduğu bildiride; Suriyeli halkın huzur ve sükûn içerisinde yaşayabilmesi için ülke içerisinde yapılan demokratik yeniliklere ayak uydurmaları gerektiğini, Suriye Parlamentosu'nun da bu konuda üzerine düşen görevi yapacağını bildirmiştir.

Değerlendirme: Suriye'nin, son zamanlarda içinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurarak ekonomik, politik ve askeri konulardaki yeniliklere gitme gayreti içinde olduğu, bu konudaki çalışmalara halkın uyum sağlayabilmesi için İnsan Hakları Derneği'nin Suriye halkına rehber olacak şekilde çalışmalarda bulunduğu değerlendirilmektedir.

Suriye Ulaştırma Bakanı Yarub Bedri'nin, Rusya'dan 300 yolcu taşıma kapasiteli IL-96 tipi uçağı ile 200 yolcu taşıma kapasiteli yedi adet RT tipi uçak alımı anlaşması yapmak üzere, önümüzdeki hafta Rusya'ya bir ziyarette bulunacağı bildirilmiştir.

Değerlendirme: ABD baskısı altındaki Suriye'nin, Rusya ile as-

keri alanda olduğu gibi diğer alanlarda da işbirliği içerisinde olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

30 HAZİRAN 2006

İsrail basınında çıkan bir habere göre; 28 Haziran 2006'da dört adet İsrail savaş uçağının ses hızını aşarak, Suriye'nin kuzeybatısı ve Beşar Esad'ın Lazkiye'deki sarayının yakınında uçuş yaptıkları bildirilmiştir.

Değerlendirme: Suriye sahil ve hava savunma silah sistemleri tarafından bölgedeki söz konusu uçuşlara yönelik herhangi bir reaksiyon tespit edilmemesi nedeniyle, basında yer alan haberin asılsız olduğu değerlendirilmiştir. Bu tür haberler ile Suriye-İsrail arasında yıllardır yaşanan gerginliklere paralel olarak özellikle Hamas'a destek veren Suriye yönetimine gözdağı vermek ve baskı unsuru oluşturulmasının amaçlandığı değerlendirilmektedir.

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad 27 Haziran 2006'da Arap *El Hayat* gazetesine yapmış olduğu açıklamada; Suriye'deki terörle mücadele operasyonlarından kaçan İslamcı Militanların sınırı geçerek Lübnan'a sığındıklarını, söz konusu militanların El Kaide örgütü ile bağlantılarının bulunmadığını belirtmiştir.

Değerlendirme: Suriye'nin, ABD'nin uygulamış olduğu baskılardan kurtulmak ve dünya kamuoyuna terörü desteklemeyen, aksine terörle mücadele eden bir ülke olduğunu ispatlayabilmek için bu türlü faaliyetlerine ağırlık vererek devam edeceği değerlendirilmiştir.

13 TEMMUZ 2006

El-Cezire televizyonundan 12 Temmuz 2006'da geçen bir habere göre; İsrail'in Lübnan'a saldırma sebebinin, Filistinli gerillalar tarafından İsrailli askerlerin kaçırılması ve Lübnan'ın da bunu desteklemesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca İsrailli yetkililerin yapmış ol-

duğu açıklamaya göre; bu olayları körükleyen ülkenin de Suriye olduğu belirtilmiştir.

Değerlendirme: İsrailli askerlerin kaçırılmasını bahane eden İsrail hükümetinin asıl amacının, Ortadoğu'ya hâkim olarak geniş bir alana yayılma olduğu değerlendirilmiştir.

Antalya kalkışlı, Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda (3501K-3510D)'da deniz karakol/keşif görevi icra eden Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait bir CASA tipi uçağa İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait iki F-15 ve iki F-16 tipi uçağın 131045-1050Z TEM 06'da yöneldiği ve uçağa yönelik teşhisin ardından güney istikametine döndükleri tespit edilmiştir.

Değerlendirme: Suriye sahil hattı boyunca keşif faaliyetlerini icra eden İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait uçakların rutin rotasında görevlerini icra ederken bölgede yeni gördükleri Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait karakol/keşif görevi icra eden CASA tipi uçağa teşhis ve tanıma maksadıyla görev rotasından çıkıp kuzeye doğru ilerleyerek yöneldikleri, teşhisin ardından güney istikametine geri dönerek bölgeden uzaklaştıkları değerlendirilmiştir.

15 TEMMUZ 2006

İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait dört F-15 ve beş F-16 tipi uçağın, 140740-1244C TEM 06 saatleri arasında Doğu Akdeniz ve Lübnan hava sahasında tespit edildiği, uçakların bölgede bulundukları esnada AN/APG-63 hava önleme ve AN/APG-68 çok fonksiyonlu radarlarını çalıştırdıkları ve Suriye Hava Savunması'nca uçaklara yönelik reaksiyon gösterilmediği tespit edilmiştir.

Değerlendirme: Söz konusu uçakların İsrail'in Lübnan'a yönelik uyguladığı operasyonlar kapsamında bölgede faaliyet gösterdikleri, Suriye'nin, Deniz ve Hava Savunması ile uçakları sadece izlemek ile yetindiği, olası bir sıcak temastan kaçındığı değerlendirilmektedir.

712 nci Hv. Rd. Mrk. (SHİN)'nin 141110C TEM 06'da ABD'ye ait Agratur/GRKY kalkışlı bir U-2 istihbarat uçağını Doğu Akdeniz'de izlediği ve uçağın hava trafik bilgilerini Kuzey Bölge Hava Harekât Merkezi (Humus)'ne aktardığı ve Suriye Hava Savunmasınca uçağa yönelik reaksiyon gösterilmediği tespit edilmiştir.

Değerlendirme: Söz konusu uçağın Suriye ve Lübnan'a yönelik istihbarat toplama faaliyeti icra ettiği değerlendirilmiştir.

Syria-News haber ajansının 14 Temmuz 2006 tarihli haberine göre; İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ı telefonla arayarak, Filistin ve Lübnan'da meydana gelen olayları değerlendirmiş ve her ne şekilde olursa olsun Suriye'ye yönelik yapılacak bir saldırıda Suriye'yi destekleyeceklerini açıklamış, İsrail'in İran ve Suriye'ye yönelik yapacağı her türlü saldırıya karşı hazır olduklarını bildirmiştir

Değerlendirme: Uzun zamandır ABD ve BM'nin her fırsatta uluslararası kamuoyunda Suriye'yi terörist faaliyetlere destek vermekle suçlayarak yıpratmaya çalıştığı bilinmektedir. Lübnan'da meydana gelen son olayda ise yine Suriye ve İran suçlanmaya çalışılmıştır. İran hükümetinin ise ABD, BM ve İsrail'in bu tür haksız suçlamalarını kabul etmeyecekleri ve bu tip bahanelerle saldırı yapan İsrail devletine de aynı şekilde karşılık vermekten çekinmeyecekleri değerlendirilmiştir.

Suriye'nin başkenti Şam'da 14 Temmuz 2006'da yüzlerce Suriyeli kadından ve Arap Devletleri Kadınları Organizasyonu temsilcilerinden oluşan bir grubun, İsrail'in Filistin ve Lübnanlı insanlara yaptığı çirkin saldırıları protesto etmek için büyük bir yürüyüş gerçekleştirdikleri bildirilmiştir. Ayrıca Arap Kadınları Birliği Başkanı, yapılan saldırıların engellenmesi için yüzlerce mektubu BM'nin Şam sözcüsü Ali Zaatari aracılığı ile BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a gönderdiklerini açıklamıştır.

Değerlendirme: Yapılan saldırıların Suriye'ye sıçrama riskinin çok yüksek olması nedeniyle Suriyeli kadınların öncelikle devreye girerek dünya kamuoyuna seslerini duyurma ve yapılan saldırılar karşısında dünya kamuoyunun desteğini alarak saldırıları engelleme gayreti içinde oldukları değerlendirilmiştir.

19 TEMMUZ 2006

(1) İsrail'in iki askerinin kaçırılmasının ardından 12 Temmuz 2006'dan bu yana Lübnan'a bombalar düşerken, yabancıların bu ülkeden ayrılışlarının sürdüğü belirtilmiştir. Fransa'nın tahliye ettiği ilk grubun Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki Larnaka'ya ulaştığı ve Beyrut'taki Fransa Büyükelçiliği'ne ise iki bin kadar Fransız'ın ülkeden ayrılmak için ismini yazdırdığı belirtilmiştir. Lübnan'dan kaçanları taşıyan İtalyan destroyerinin de Larnaka'ya ulaştığı, gemide yeni doğmuş bebeklerin ve çocukların da bulunduğu belirtilmiştir.

Ayrıca 75 İngiliz'in de helikopterlerle Rum kesimine getirildiği, hastalara, çocuklu ailelere öncelik tanındığı, bunun yanı sıra İrlanda, Almanya, İspanya, Fransa, ABD, Kanada, Rusya ve Çin başta olmak üzere birçok ülkenin tahliyeleri sürdürdüğü belirtilmiştir. Kanada'nın, vatandaşlarının tahliyesi için altı adet gemi kiraladığı, bu arada 100 kadar Çinli'nin Lübnan'dan tahliye edildiği ancak Lübnan'da hâlâ Çin vatandaşı bulunduğu belirtilmiştir.

Değerlendirme: İsrail'in Lübnan'ı bombalamasının ardından, Lübnan'da bulunan yabancıların ülkeyi terk etmesi için, çeşitli Avrupa ülkelerinin faaliyetlerini sürdürdüğü değerlendirilmiştir.

(2) İsrail'in Lübnan'a yönelik son 24 saat içinde gerçekleştirdiği saldırılarda, 50'yi aşkın Lübnan vatandaşının hayatını kaybettiği bildirilmiştir. 17 Temmuz 2006'da İsrail tarafından Lübnan'da bu-

lunan askeri bir noktaya düzenlenen saldırıda da en az 11 Lübnan askerinin hayatını kaybettiği, böylece bir haftada ölen Lübnanlı'nın sayısının 200'ü aştığı belirtilmiştir.

İsrail Genelkurmay Başkan Yardımcısı, Lübnan'a yönelik hava saldırılarının birkaç hafta içinde sona erdirilebileceğini, ancak kara harekâtının devam edebileceğini ifade etmiştir. İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni ise kaçırılan İsrailli askerlerin koşulsuz serbest bırakılması gerektiğini, ayrıca Hizbullah'ın terör eylemlerine son vermesi ve Lübnan ordusunun bölgeye hâkim olması gerektiğini belirtmiştir.

İsrail güçlerinin son hava harekâtındaki hedeflerinin Lübnan'da bulunan bazı petrol istasyonları ve fabrikalar olduğu açıklanmıştır.

Öte yandan Hizbullah'ın da İsrail'e karşı saldırılarını sürdürdüğü, bu kapsamda:

17 Temmuz 2006'da Safed Kasabası'na roket saldırısı düzenlediği, bu saldırı sonucunda dokuz İsrail vatandaşının yaralandığı ifade edilmiştir. İsrail polisi yaptığı açıklamada Hizbullah tarafından İsrail'in kuzey sınırına 40 Katyuşa roketinin fırlatıldığını iddia etmiştir.

Bu arada Lübnan televizyonları İsrail ordusuna ait bir uçak ya da helikopterin alev aldıktan sonra Beyrut yakınlarına düştüğünü iddia etmiştir.

Lübnan'a giden uluslararası barış örgütü temsilcilerinin Hizbullah'a sunduğu ateşkes önerisinin ise örgüt tarafından reddedildiği ifade edilmiştir.

Ayrıca Brüksel'de bir araya gelen AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Lübnan'ın güneyine BM'ye ait askeri bir gücün konuşlandırılması gerektiğini söylemişlerdir.

Değerlendirme: İsrail'in iki askerinin kaçırılması bahane edilerek Lübnan'a karşı yoğun hava harekâtının sürdürüldüğü, bunun

önümüzdeki günlerde başlaması muhtemel kara harekâtı öncesinde, bölgede direnişi iyice zayıflatmayı hedeflediği değerlendirilmiştir.

Ürdün Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan basın açıklamasında; İsrail ve Hizbullah arasında devam eden çatışmalar sebebiyle Lübnan'da bulunan Ürdün vatandaşlarının tahliyesine devam edildiği, Cumartesi günü 375, Pazartesi günü 300 kişinin tahliye edildiği, Lübnan'da bulunan diğer Ürdün vatandaşlarının saptanmasının ardından diğerlerinin de tahliye işleminin gerçekleştirileceği bildirmiştir.

Ürdün kralı II. Abdullah, İsrail'in yürüttüğü askeri operasyon karşısında Filistin ve Lübnan'la dayanışma içerisinde olduklarını doğruladı. Pazartesi günü Lübnan Başbakanı Fuad Sinyora'yı arayan Kral II. Abdullah'ın, İsrail'in, Lübnan'ın altyapı sistemine karşı düzenlediği ve Lübnan halkının ölümüne sebep olan saldırılarını kınadığını bildirmiştir. Kral II. Abdullah'ın Sinyora'ya Lübnan şehirlerinin yeniden inşasına katkıda bulunmak istediklerini yinelediği bildirilmiştir.

İsrail hükümeti, Hizbullah'a yönelik saldırıları henüz kesme niyetinde olmadıklarını açıklamıştır. Hükümet sözcüsü Miri Eisin, İsrail'in Channel 10 televizyonunda, "İsrail, saldırılara birkaç gün içinde son verebilir," şeklinde bilgi verilmesinin ardından yaptığı açıklamada, "Hizbullah'ı ve füze saldırısı düzenleyenleri hedef almaya devam ediyoruz. Bunu durdurmaya şimdilik niyetimiz yok," demiştir. Bu arada, İsrailli güvenlik yetkilileri, Hizbullah saldırısında Hayfa kentine füze düştüğünü belirtmişler, saldırıda ölen veya yaralanan olduğuna dair bir bilgi edinilmediğini, Tiberyas ve Acre kentlerinin de füze saldırılarında hedef alındığını ifade etmişlerdir.

Değerlendirme: İsrail'in Lübnan sınırında, Hizbullah'a yönelik saldırılarını kararlı bir şekilde artırarak devam ettireceği, bu hareketinin en az bir hafta daha devam edeceği değerlendirilmektedir.

22 TEMMUZ 2006

Suriye Enformasyon ve Bilgi Bakanı Dr. Muhsin Bilal İsrail'in Lübnan'a yapmış olduğu haksız saldırıları engellemek ve uluslararası toplumu harekete geçirmek maksadıyla 20 Temmuz 2006'da İspanya'nın Madrid kentine gitmiştir. Dr. Muhsin Bilal Madrid'in *El-Mundo* gazetesine yaptığı açıklamalarında; İsrail'in, yaralılara sağlık malzemesi taşıyan kamyonları dahi savaş uçakları ile vurduğunu, maksadının daha farklı kazançlar olduğunu tüm dünyanın bilmesi gerektiğini belirtmiştir

Değerlendirme: İsrail'in Ortadoğu'da bulunma maksadının, ABD adına Müslüman devletlerin elinde bulunan kaynakları kontrol altında tutmak ve birlik beraberlik içinde olmalarını engellemek olduğu, Filistin ve Lübnan tarafından verilen fırsatları da iyi değerlendiren İsrail'in ABD'nin Büyük Ortadoğu projesini uygulamasına yardımcı olmaya çalıştığı, durumun farkına varan Müslüman devletlerin ve şu anda savaşa en yakın olan Suriye'nin İsrail'e engel olabilmek için uluslararası toplumun desteğini almaktan başka çaresinin kalmadığı değerlendirilmiştir.

(1) İsrail'in, kaçırılan iki askerini kurtarmak için 12 Temmuz 2006'da başlattığı saldırılarda bugüne kadar sivil ve asker olmak üzere 34 kişiyi kaybettiği, Lübnan topraklarında düzenlediği hava saldırılarında ve sınır civarındaki çatışmalarda ise 330'dan fazla Lübnanlı'nın ölümüne neden olduğu belirtilmiştir. Güney Lübnan ile Hizbullah örgütünün kalesi olarak bilinen Beyrut'un güneyini bombalayan İsrail'in, başkentteki uluslararası havaalanını birçok kez vurduğu ve kullanılamaz hale getirdiği belirtilmiştir. Lübnan'ı havadan ve karadan abluka altına alan İsrail tarafından 20 Temmuz 2006'da yapılan açıklamada, insani yardım taşıyan uçakların Lübnan'a inmesine izin verileceği bildirilmiştir.

İsrail'e füze saldırısı düzenleyerek iki İsrail askerini kaçıran ve 10 gün önce ilk kıvılcımı yakan Hizbullah örgütü, Beyrut'taki saldırıların devam etmesi halinde, İsrail'in kuzeyini füze yağmuruna tutacaklarını ve 10 günlük süre içinde Hayfa, Tiberyas ve Nasıra kentini hedef alan saldırılarında, 15'i sivil, 19'u asker olmak üzere toplam 34 İsrailli'yi öldürdüklerini ifade etmiştir. Hizbullah tarafından en büyük saldırının, İsrail'in en büyük üçüncü kenti olan 270 bin nüfuslu Hayfa'ya düzenlendiği ve saldırıda sekiz sivilin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Örgütün diğer bir saldırısında ise bir İsrail gemisinin hedef alındığı ve ağır hasara yol açıldığı belirtilmiştir. İsrail, saldırıların İran'ın yardımıyla yapıldığını iddia etmiş, İsrail bombardımanına hedef olan Lübnan hükümeti ise, dünya kamuoyuna, İsrail'in yıkıma son vermesi için girişimlerde bulunulması çağrısında bulunduğu ifade edilmiştir.

Değerlendirme: İsrail ile Hizbullah arasındaki 10 günlük çatışmalarda, en büyük zararı Lübnan'ın gördüğü bilinmektedir. Lübnan'daki vatandaşlarını kurtarmak için seferber olan devletlerin, ağır bombardıman altındaki Lübnan'da, şiddeti önlemek için henüz somut bir adım atmadığı ve birçok ülke İsrail'in saldırılarını kınarken, ABD'nin, kendisini koruma hakkı bulunduğu gerekçesiyle İsrail'e destek vermesi dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir.

(2) İsrail uçaklarının 20 Temmuz 2006 akşam saatlerinde yapmış olduğu bombardımanlarda, Lübnan'ın kuzeyi ve doğusundaki Suriye ile sınır bölgesinde bulunan iki bölgede dört köprüyü vurduğu bildirilmiştir. Gün içinde yapılan bombardımanlarda ise en az 70 sivilin yaşamını yitirdiği belirtilmiştir.

Değerlendirme: Lübnan'ın Suriye'ye yakın bölgelerdeki köprüleri ve yolları vurularak, Suriye'nin Lübnan'a ulaşım yollarının kesilmeye çalışıldığı, önümüzdeki günlerde İsrail tarafından yapılma-

sı muhtemel kara harekâtına karşı Suriye'nin ulaşım yol ve güzergâhlarının bombalandığı değerlendirilmektedir.

(3) İki askerinin kaçırılması üzerine 12 Temmuz 2006'da Lübnan topraklarında saldırı başlatan İsrail'in bazı yedek taburları göreve çağırdığı bildirildi. Açıklamada, kaç yedek taburun çağrıldığının bilinmediği ancak göreve çağrılan yedek askerlerin sayısının bir tugaydan az olduğunu belirtilmiştir.

Değerlendirme: İsrail'in askeri bir taburunun bin kadar askerden oluştuğu bilinmektedir. Yedek askerlerin göreve çağrılmasının, Lübnan'a kara harekâtı belirtilerinin arttığı bir döneme denk gelmesinin dikkat çekici olduğu değerlendirilmiştir.

(1) Ürdün Devlet Başkanı Kral Abdullah Petra haber ajansına verdiği demeçte; "Lübnan ve Filistin'e yönelik olarak İsrail'in orantısız güç kullanımının önüne geçilmesi ve ateşkes sağlanması için uluslararası çabaların daha da artması gerekmektedir," tespitinde bulunmuştur.

ABD'nin ateşkes uygulama konusundaki rolünün altını çizen Kral Abdullah, "Lübnanlı ve Filistinli sivil hedeflere ve ülke altyapısına yönelik bombardımanın Lübnan ve Filistin halklarının ıstırabını artırdığını" bildirmiştir.

(2) Ürdün Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada; 20 Temmuz 2006'da Lübnan'da bulunan 250 Ürdün vatandaşının İsrail saldırıları sebebiyle beş otobüsle Ürdün-Suriye Cabir sınır noktasından geçerek Ürdün'e getirildiği, Lübnan'da bulunan diğer vatandaşların ise Beyrut ve Şam'da bulunan Ürdün büyükelçilikleri vasıtasıyla ülkeye getirilmeye devam edileceği bildirilmiştir.

25 TEMMUZ 2006

İsrail'in 12 gündür sürdürdüğü hava saldırılarıyla tamamı sivil olmak üzere hayatını kaybeden Lübnanlı sayısı 375'e yükseldi. Ay-

nı süre zarfında Hizbullah'ın karşı saldırısında 17'si Katyuşa roketleri nedeniyle sivil, 39'u asker olmak üzere 56 İsrailli öldü. İsrail savaş uçaklarının Lübnan'da sınır köylerinden kaçanları taşıyan bir minibüsü füzeyle vurdu. Saldırılardan kurtulmak için kaçmaya çalışan 16 kişinin bulunduğu minibüsün vurulması sonucu en az 3 kişinin öldüğü, 13 kişinin yaralandığı açıklandı. Lübnanlı yetkililer, İsrail'in Sur civarındaki köy ve kentleri hedef alan bugünkü hava akınlarında da 45 kişinin yaralandığını bildirdi. İsrail, başkent Beyrut'un güney banliyölerini de bu sabah düzenlenen hava akınlarıyla bombaladı. Kentte gece boyunca 5 şiddetli patlama sesi duyulurken, günün ağarmasıyla birlikte sınır civarındaki El Manara kentinde bulunan bir tekstil fabrikası hedef alındı.

Belediye Başkanı, saldırıda bir kişinin öldüğünü, iki kişinin de yaralandığını söyledi. Görgü tanıkları, düzenlenen diğer hava akınlarında ülkenin güneyindeki Sidon, doğudaki Baalbek kentlerindeki hedeflerin vurulduğunu söylediler. Saldırılarda, prefabrik ev imalathanesiyle zirai alanların bombalandığı, iki kişinin yaralandığı belirtildi. Sidon, bugün düzenlenen saldırılarla ilk kez hedef alınmış oldu. Yakıt, gıda ve ilaç kıtlığı olan 100 bin nüfuslu kentte yaşayan yaklaşık 35 bin kişinin kuzey bölgelerine kaçtığı belirtiliyor.

Değerlendirme: İsrail'in Hizbullah'a yönelik sınırlı operasyonlar düzenlendiği Güney Lübnan'a daha çok asker göndermesi, bölgedeki asker sayısını artırması, sınırın hemen ötesindeki kara operasyonlarını genişletmesi ve sınırdaki nokta operasyonlarına devam etmesi, İsrail saldırılarının artarak devam edeceğini göstermektedir.

(1) Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden Amerikan Deniz Kuvvetleri'ne ait silah yüklü bir helikopterle ve diğer Amerikan savaş uçaklarının refakatinde Beyrut'a gelen ABD Dışişleri Bakanı Rice'ın, Lübnan Dışişleri Bakanı Fevzi Salluh tarafından karşılandığı bildirilmiştir.

Kısa süreli ve sürpriz bir ziyaret için geldiği Lübnan'da Başbakan Fuad Sinyora tarafından kabul edilen Rice'ın heyetinde yer alan üst düzey bir Amerikalı yetkilinin; son ana kadar gizli tutulan ziyaretin, Lübnanlılara ve Sinyora hükümetine önemli bir destek gösterisi olduğunu belirterek, "Tüm olup bitenlerden sonra Beyrut'a gelmemiz, Lübnan ve hükümeti için açık bir mesaj" açıklamasını yaptığı ifade edilmiştir. Rice'ın, Lübnan'a ekonomik yardım sağlanması konusunda da açıklamalar yapacağını söyleyen Amerikalı yetkilinin; Amerikan Dışişleri Bakanı'nın soruna çözüm bulunması için temaslarda bulunacağını söylediği belirtilmiştir. Rice'ın ayrıca, Hizbullah tarafından, İsrail ile Hizbullah arasında esir değişimi müzakerelerini yürütmek için görevlendirilen Parlamento Başkanı Nebih Berri ile de bir araya geleceği kaydedilen açıklamada, Ortadoğu ziyareti için yola çıkan ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın, Lübnan'ın güneyinde ateşkesin sağlanmasının acil olduğu, ancak bunun belirli şartları taşıyan ve birkaç haftada bozulmayacak bir ateşkes olması gerektiği açıklamalarına da yer verilmiştir. Rice'ın, Ortadoğu'dan sonra İtalya'ya geçerek Roma'da Lübnan ile ilgili olarak düzenlenecek uluslararası konferansa katılacağı da açıklamada belirtilmiştir.

(2) İsrail savaş uçakları ve helikopterleri tarafından 24 Temmuz 2006'da Lübnan'ın Sur kentinin kuzeyindeki Hallusiye kasabasına bombardıman düzenlendiği bildirilmiştir. Saldırı sonrasında enkaz altından, 2'si çocuk 3 sivilin cesedinin çıkarıldığı belirtilmiştir.

(3) Lübnan Devlet Başkanı Emil Lahud, İsrail'in 13 gündür süren saldırılarında, fosfor bombası kullandığını açıklamıştır. Lahud, Fransız RFI radyosuna yaptığı açıklamada, sivillere ve çocuklara karşı fosfor ve lazer bombası kullanıldığını, Birleşmiş Milletler'in, İsrail'in vahşi saldırısını durdurmak için acilen somut adım atması gerektiğini ifade etmiştir.

* * *

Yukarıda aktardığımız süreç, 11 Ağustos 2006 günü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararıyla durduruldu. Bu kararla çatışmalar sona erdi. 14 Ağustos'ta çatışan taraflar bu karara uyacaklarını ilan ettiler. Yeni bir dönem başladı.

Yeni dönem nasıl şekillenecekti?

Her şeyden önce Suriye'nin Lübnan'daki her türlü varlığını en aza indirmek için çaba harcanacaktı. Suriye de bu gidişin farkındaydı. BM'nin oluşturacağı uluslararası güce Türkiye de asker verme kararı aldı. Konunun bu yanına girersek çıkamayız. Daha doğrusu kitap içinde kitap olur.

Bu satırları kaleme aldığımız Ekim 2006'da Lübnan'daki belirsizlik ve bekleyiş devam ediyordu.

SU SORUNU

Su demek aynı zamanda uygarlık demek... Yeryüzünde su ile uygarlığın kesiştiği noktalar nelerdir, sorusuna ilk aklımıza gelen yanıtlar şunlar:

Nil, Mısır uygarlığını yarattı...

Huang, yani Sarı Irmak Çin uygarlığını yarattı...

İndus, Hint uygarlığına beşiklik ve eşiklik etti...

Fırat ve Dicle de Mezopotamya uygarlığının yaratıcısı, tanığı, taşıyıcısı...

Yeryüzündeki su kaynakları giderek azalıyor, buna karşılık insanların suya gereksinimi ve suya gereksinim duyan insan sayısı artıyor. Örneğin 1900'lü yılların başında dünya nüfusu 1.5 milyarın biraz üzerinde iken kişi başına tüketilen su miktarı yılda 350 metreküp idi. Dünya nüfusunun 6 milyara yaklaştığı 1990'lı yıllarda ise bir kişinin yıllık ortalama su tüketimi yaklaşık 700 metreküp. Yani iki kat artmış. Kimbilir, belki de insanoğlu taşıdığı pisliği temizlemeye çalışıyordur da, olmuyordur!

Her neyse, konuyu sulandırmayalım! Verdiğimiz rakamlar elbette nüfus ortalamasıyla bulunan rakamlar. Bu dağılımın eşit olmadığını vurgulamak gerek. Dünyanın yüzde 40'ı temiz ya da değişik

amaçlarla kullanılabilecek suya ulaşmakta zorlanıyor, su kıtlığı çekiyor.

20. yüzyılda ve tabii ki 21. yüzyılda da sanayide kullanılan su miktarının giderek artması sıkıntının bir başka boyutunu oluşturuyor.

İşte böylesine sürekli gereksinim duyulan sınırlı su kaynağının aynı zamanda çok sınırlı olması, yani ülke sınırlarını dinlemeden dağ, vadi, denizlere ulaşması konumuzun ana fikrini oluşturuyor. Birleşmiş Milletler verilerine göre, yeryüzünde sınır aşan büyük ırmak sayısı 214. Bunların kıtalara göre dağılımı şöyle:

Amerika'da 69, Afrika'da 57, Avrupa'da 48, Asya'da 40.

Bu ırmakların tümü, birden fazla ülkenin sınırlarını aşıyor. Biraz daha ayrıntılandırırsak, 155'i iki, 36'sı üç, 23'ü de dört ve daha fazla ülkeyi aşarak denize ulaşıyor.

Yeryüzü nüfusunun yaklaşık yüzde 45'i bu ırmakların bulunduğu yerlerde kurulu kentlerde yaşıyor. Bu durum ırmaklara gereksinimi olan ülkeler arasındaki rekabeti ve sorunları artıran bir unsur. İşte bu noktada şu sorunun yanıtını vermek güçleşiyor:

Ülkeler nasıl bir hukukla suyu paylaşacaklar?

Baştan vurgulayalım, henüz hukuk bilimi bu soruya kesin bir yanıt verebilmiş değil. En kalıcı yanıt ne, diye sorarsanız şunu söyleyebiliriz:

Güçlü olan ve sözünü dinletebilen, kuralı koyuyor, suyu kullanıyor! Evrensel hukuk, affedersiniz gerçek bu!

Kestirme yanıtı verdik ama, bu konuda arayışların sürdüğü de bir gerçek. Arayışlar iki uç noktada gidip geliyor.

Birinci görüş şu:

Ülkeler kendi sınırları içindeki suları istediği gibi kullanır, tüm kullanım hakkı kendisine aittir.

İkinci görüş bunun tam karşısında:

Ülkeler öteki ülkelerin gereksinimlerini de dikkate alarak ha-

reket etmek zorundadır. Yukarı ülkeler (suyun kaynağına sahip olanlar) aşağı ülkelerin (başka ülkeden sınırları içine su girenler) su gereksinimine saygılı davranmalıdır.

Bu konudaki başlıca uluslararası metin Birleşmiş Milletler'in 1997'de kabul ettiği sözleşme. Adı şu:

Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanılmasına İlişkin Hukuk Sözleşmesi.

Sınır aşan su kavramı yerine uluslararası su yolu kavramını yeğlediği için Türkiye bu sözleşmeye red oyu veren 3 ülkeden biri oldu.

Birleşmiş Milletler bu kararı alırken uygulanmasını dilediği temel kıstası şöyle özetledi:

"Başkasına zarar vermeden hakça ve akla uygun, kabul edilebilir ölçülerle yararlanma."

Bu tümcenin yaşama geçme biçimi başta vurguladığımız, güçlü olanın kuralı koymasıdır, diyebiliriz.

Bunun tipik örneği, Mısır. Nil ırmağının bütün kaymağını yiyen Mısır, Nil'in kaynağındaki ve kollarındaki ülkelere, "lider benim" dedi. Nil'in paylaşımıyla ilgili bütün toplantıları kendisi yönlendirdi. Nil havzası bütün Afrika'nın onda birini buluyor.

Taşıdığı su ise Dicle ve Fırat'ın toplamı kadar. Dicle ve Fırat'ın ortak havza olarak anıldığı göz önünde tutulursa, bu iki ırmağın gücü ayrıca anlaşılacaktır!

Nil suyunun 55 kilometreküplük bölümünü Mısır, 18.5 kilometreküplük bölümünü de Sudan kullanıyor. Nil'in kaynağını ve kollarını oluşturan Etiyopya, Uganda, Kenya, Tanzanya, Ruanda, Burundi ise Nil'i göz zevki için kullanabiliyor!

* * *

Ortadoğu deyince akla ilk petrol geliyor. Sadece Ortadoğu için değil, tüm dünya için şöyle bir tanımlama yapsak yeridir:

Uluslararası ilişkilerde baş-rol, petrol!

Ortadoğu'daki ve dünyanın öteki bölgelerindeki petrol rezervlerinin ne kadar olduğunu kesin bir veriyle aktarmak güç. Belki de olanaksız. Zira, konuyla ilgili devletlerin ve şirketlerin gerçek bilgileri sakladığı görüşü hâkim. Bu yüzden bir petrol havzasının büyüklüğünden söz edilirken rezerv sözcüğünün başına "tahmini" ya da "bilinen" tanımı ekleniyor.

Şu bir gerçek:

Petrol bir gün bitecek!

O gün insanoğlu ne yapacak?

Bu sorunun yanıtını vermek için "o gün" beklenmiyor, şimdiden alternatif enerji kaynakları araştırılıyor. Bilinenler geliştiriliyor, verimli ve kullanılabilir hale getirilmeye çalışılıyor.

Sonuç olarak petrolün seçeneği var ve bu seçenekler araştırılmaya devam ediyor.

Seçeneği olmayan ve giderek kıtlaşan bir kaynak var:

Su...

Arap ülkeleri için şöyle bir anlatım vardır:

Su bulmak için kuyu açarlar, petrol çıkınca üzülürler!

Ortadoğu'da su kaynakları gereksinimlerin altında. Nüfus artıyor, su kaynakları azalıyor, gereksinim büyüyor...

İşte bu noktada uluslararası bir sorun ortaya çıkıyor:

Sınır aşan sular!

Su sorunu Ortadoğu'da gelecekte yaşanabilecek olası savaşların nedenleri arasında yer alacak. Bu, bölgeyle ve su konusuyla ilgili hemen herkesin üzerinde birleştiği saptamalardan biri.

İşte Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı başlıca sorunlardan biri de su. Dicle, Fırat ve Asi'nin paylaşımı.

Arap ülkelerinin büyük çoğunluğu sınır aşan sular bakımından şu tanımlamanın içinde yer alıyor:

Aşağı kıyıdaş ülkeler!

Bu yüzden de kendi aralarında hemen görüş birliğine varabili-

yorlar. Çok az konuda ortak hareket edebilen Arap ülkelerinin arasından su konusunda "su sızmıyor" desek, yeridir...

Yeri gelmişken vurgulayalım, İsrail'in ünlü 1967 savaşı sonrasında işgal ettiği toprakların başlıca özelliği, su kaynaklarına sahip olması ya da su yollarını kontrol edecek stratejik önem taşımasıydı. İsrail yıllarca Şeria ırmağının kollarından, Litani ırmağından ve bölgedeki yeraltı sularından yararlanmayı başlıca amaç olarak benimsedi ve uyguladı. Bir başka deyimle İsrail, "güvenlik" derken, suyun güvenliğini de bu kapsama alıyor.

Biz kendimize dönelim ve Türkiye'nin su açısından durumuna ve bu bağlamda Suriye ile ilişkilerine geçelim...

Pek çok kişi Türkiye'nin su zengini ülkeler arasında olduğunu düşünür. Oysa gerçek böyle değil. Bu yanlış düşünce, belki de, Türkiye'nin mevcut olanaklarını iyi kullanamamasından kaynaklanıyor. Hidroelektrik gücünün ancak yüzde 30'unu kullanabilen bir ülke için şöyle bir düşünce de üretilebilir:

Vay be, bu ülke o kadar su zengini ki, baraj yapa yapa ancak kapasitesinin yüzde 30'unu kullanabilmiş!

Konuyu sulandırmayalım; rakamları aktaralım:

Bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için kişi başına yılda en az 8 bin metreküp suyun düşmesi gerekiyor. Dünyada bu rakama ulaşabilen çok az ülke var. Bunlar, ABD, Kanada ile Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri.

Türkiye'nin yıllık ortalama akarsu potansiyeli yaklaşık 185 milyar metreküp. Bunun kullanıma uygun miktarı ise 110 milyarmetreküp. Kapasiteyi nüfusa böldüğümüzde ortaya çıkan rakam 1500 metreküp. Türkiye su zengini sayılan ülkelerin beşte birinden daha az potansiyele sahip.

110 milyar metreküpün ancak 26 milyar metreküplük bölümünü kullanabiliyoruz, 84 milyar metreküplük bölümü o ünlü deyişe selam vere vere gidiyor:

Su akar, Türk bakar!

Türkiye'nin durumu böyle ama, komşularımızınki de bizden çok farklı değil. Hatta daha kötü. Suriye'de kişi başına düşen su miktarı 1300 metreküp. İsrail'de 250 metreküp, Ürdün'de 200 metreküp, Filistin'de ise 80 metreküp kadar. Irak'ta durum biraz farklı. Dicle ve Fırat'ı topraklarına alıp yolun sonuna doğru birleştiren Irak coğrafyasında kişi başına düşen su miktarı 2000 metreküp civarında.

Rakamlar uluslararası konferanslarda dile getirilen araştırmaların ürünü.

Irak deyince akla doğal olarak ilk petrol geliyor ama, 1980'li yıllardaki İran-Irak savaşının Dicle ile Fırat'ın birleşimiyle oluşan Şattülarap su yolunun paylaşımından kaynaklandığını aktarıp anımsatalım:

ABD işgali sonrasında Irak'ta bir de Su Bakanlığı kuruldu!

Dicle-Fırat'a Türkiye ve Suriye'nin Yaklaşımları

Dünyanın dört bir yanını dolanıp Türkiye'ye geldik... Şimdi dünyayı dolanmışken de yeri geldikçe dalıp çıktığımız Dicle ve Fırat'a derinlemesine girelim.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Karasu adıyla doğan Fırat, yanına Murat suyunu alır, öteki kolları da içine kata kata, Türkiye-Suriye sınırına kadar iner. Hafif kıvrımlarla Suriye'yi yanlamasına kat eder, Irak'a girer. Üç ülke de Fırat'tan olabildiğince fazla yararlanmak ister.

İki ırmağa enine boyuna gireceğiz ama, önce şunu vurgulayalım; Türkiye'nin sınır aşan suyu sadece Dicle ve Fırat değil. En önemlileri bunlar, şunlar da var:

Çoruh, Aras, Kotur (Van yakınında), Meriç ve kolları, Asi...

Fırat yılda 35.5 milyar metreküp su taşıyor. Bunun 31.5 milyar metreküpünü Türkiye'den, 4 milyar metreküpünü de Suriye'den ediniyor. Orana vurursak, Fırat'ın suyunun yüzde 88.7'sini Türkiye, yüzde 11.3'ünü Suriye kaynakları sağlıyor. Irak'ın hiçbir katkısı yok.

Dicle ise Hazar gölünden doğuyor, 40 kilometre kadar Türkiye-Suriye sınırını belirleyici olarak ilerliyor, oradan Irak topraklarına geçiyor. Dicle yılda 49 milyar metreküp su taşıyor. Bunun 25.5 milyar metreküpünü Türkiye, 23.5 milyar metreküpünü de Irak toprakları sağlıyor. Burada da Suriye'nin hiç katkısı yok.

Oran da 52'ye 48; Türkiye, Irak'tan sızıntı payı fazla!

Suriye ve Irak her iki ırmaktan da "gereksinimleri kadar" yararlanmayı istiyor. Bu da Dicle ve Fırat'ın su kapasitesini aşıyor!

Suriye, Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerindeki tüm yatırımlarına ayrımsız karşı çıkıyor. Temel tezi şu:

"Ülkem zarar görüyor. Ülkelerin su yolları üzerinde yapmayı planladığı yatırımları birbirine önceden bildirmesi gerekir."

Burada, "bildirme" sözcüğün aynı zamanda, "izin alma"yı da içeriyor. Oysa Türkiye, hem Suriye'ye hem Irak'a, karşılıklı düzenlenen ekonomik toplantılarda Dicle ve Fırat üzerinde yapacağı yatırımlar hakkında bilgi veriyor. Türkiye ile Irak arasında 1980'de imzalanan Karma Ekonomik Komisyon (KEK) protokolüne 1983'te Suriye de katıldı ve bu toplantılar çok düzenli olmasa da yapıldı. Her birinde taraflar ekonomik yatırımları konusunda birbirlerini değişik ölçülerde bilgilendirdiler.

KEK toplantılarının bir alt zemini olan Ortak Teknik Komite (OTK) toplantılarının başlıca konusu suyun paylaşımı ve tarafların yapacağı yatırımlardı.

1960-70'li yıllardaki Keban ve Karakaya barajlarının inşası yukarıda sözünü ettiğimiz çıkışların başlıca köşe taşlarını oluşturdu.

Suriye, Türkiye'nin her harcına harcı yettiği kadar tepki gösteriyor ama, Türkiye'nin yatırımları aynı zamanda Dicle-Fırat'ın daha dengeli akmasını sağlıyor. Bölgenin coğrafi durumu, yaz-kış iklim farklılıkları ciddi su kayıplarını ya da artmalarını beraberinde getiriyor. Örneğin, yaz aylarında Suriye'ye giren su miktarı 100-150 metreküp saniye iken bu rakam baharda 5 bin metreküp saniyeye kadar çıkıyor.

Bu durum yaz aylarında kuraklık, baharda felaket demek!

Barajların düzenleyiciliğiyle Irak ve Suriye neredeyse yaz kuraklığını hissetmeyecek duruma geldi.

Keban ve Karakaya'yı bir ölçüde sindiren Suriye, Atatürk Barajı'nda çok daha ciddi bir muhalefete girişti.

Ocak 1990'daki ilk dolum aşamasında Suriye yine kendisine verilen suyun azaldığı dünyaya ilan etti. Oysa Türkiye, 1987 mutabakatında yer aldığı gibi 500 metreküp saniye su bırakmaya devam etti. Aynı durum Birecik Barajı için de söz konusu oldu.

Türkiye'nin hedeflerini de dikkate aldığımızda Dicle-Fırat çok ciddi ufuk veren ırmaklar olarak karşımıza çıkıyor. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tüm unsurları tamamlandığında Yukarı Fırat'ta 100 baraj, 70 kuvvetli su tesisi olacak. Aşağı Fırat'ta 53 baraj, 18 kuvvetli su tesisi yükselecek. Tüm Fırat'ta toplam 153 baraj, 88 kuvvetli su tesisi inşa edilmiş olacak. Bu noktada hani Fırat'a 'Fıraj' desek, yeridir!

Türkiye, Batı ve Orta Dicle'de de 37 baraj, 42 kuvvetli su tesisi planlıyor.

Gerçekçi olmak gerekirse, bu iki ırmak üzerinde Suriye ve Irak da bir dizi yatırım planlıyor.

Şimdi yelpazenin bütün renklerini açalım...

Gerçi satır başlarıyla vurguladık ama, Irak ve Suriye'nin temel görüşlerini anlatım bütünlüğü bakımından ayrı ayrı akıtalım.

Irak diyor ki:

— Benim Dicle ve Fırat üzerinde müktesep haklarım bulunmaktadır.

— Müktesep hakkımın iki boyutu vardır. Birincisi, Dicle ve Fırat, Mezopotamya'nın yaşam kaynağıdır. Binlerce yıldır böyle süregelmektedir. Ülkem sınırları içinde yaşayan insanların tarihsel kökenden gelen, binlerce yıllık, suyu kullanma hakkı bulunmaktadır. Bu hakka saygı duyulmalıdır. İkincisi, benim burada çok miktarda yatırımım var. Hem sulama alanı olarak hem de tesis olarak. Bunların susuz kalmaması gerekir. Benim 2 milyon hektara yakın tarım alanım bulunuyor.

— Türkiye, yaptığı yatırımlarla benim hedeflerime zarar verdiği gibi yeni yatırımlar yapacağını ilan ediyor. İleride nasıl bir Dicle-Fırat ile karşılaşacağımı bilmiyorum.

— Türkiye bize hem zamanında bilgi vermiyor hem de söz verdiği miktarın altında su veriyor.

— Dicle ve Fırat her üç ülkenin gereksinimleri dikkate alınarak matematiksel olarak paylaşılmalıdır. Buna göre; her ülke projesini söylesin, bu projenin inşa aşamasında ve sonrasında ne kadar suya gereksinimi olduğunu bildirsin. Dicle ve Fırat'ın hidrolojik verileri tarafların tümünün onaylayacağı kesinliğe getirilsin. Üç ülkenin temsilcilerinin katılacağı ortak komite verileri, projeleri bir araya getirsin ve gereksinimleri saptasın.

— Türkiye bize 1987'deki protokolle Atatürk Barajı tamamlanıncaya dek, Suriye sınırında ortalama 500 metreküp saniye su bırakma sözü verdi. Atatürk Barajı'nın inşası bittiğine göre bu anlaşmayı da artık yok saymak, yeniden değerlendirme yapmak gerekir. Bizim değerlendirmemize göre, bu miktar en azından 700 metreküp saniye olmalıdır. Fırat'ın yıllık debisi 1000 metreküp saniye olduğuna göre, hesaplama şöyle yapılmalıdır: Bu miktar üçe bölünmeli, Türkiye kendi üçte birlik payını almalı, kalan üçte ikiyi Suriye ve Irak paylaşmalıdır.

Irak böyle düşünüyor.

Suriye'nin görüşleri de buna paralel. İşte satır başlarıyla Şam'ın yaklaşımı:

— Dicle ve Fırat'a ortak kaynaklar gözüyle bakılmalıdır.

— Bu bağlamda paylaşım matematiksel ölçümle yapılmalıdır.

— Dicle ve Fırat'la ilgili değerlendirme ayrı ayrı yapılmalı, her ülkenin gereksinim duyduğu su iki ayrı cetvelde toplanmalı.

— Üç kıyıdaş ülkenin gereksinim duyduğu su, debiden fazlaysa, o zaman her ülkenin talebi oransal olarak kısılmalıdır.

— Türkiye, Atatürk Barajı'nın ilk dolumu sırasında iyi komşuluk ilişkisi sergilememiştir. Fırat'ın suyunu büyük ölçüde azaltmış, enerji üretimi, sulama, halkın içme ve kullanma suyu azalmıştır. Türkiye bunu siyasi bir baskı unsuru olarak yapmıştır.

— Türkiye'nin Ortadoğu'da gizli liderlik hayalleri vardır. Suyu bu hayallerini gerçekleştirmenin bir parçası olarak düşünmektedir. Bölge ülkelerini su bakımından kendisine bağımlı hale getirip, bunu siyasi baskının bir unsuru olarak kullanmak istemektedir. Böylece Türkiye hem ekonomik hem siyasi olarak bölge ülkelerini etkisi altına almayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin bir yandan Fırat'tan yeterli su bırakmazken öte yandan Barış Suyu projeleri hazırlaması da çelişkili bir durumdur.

— Bir ülkenin ötekinden daha modern teknolojiye ve benzer olaraklara sahip olması, söz konusu su yolundan daha fazla su kullanma hakkına sahip olması anlamına gelmez.

— Bir su yolunun paylaşımında çıkacak sorunlar Uluslararası Adalet Divanı ve benzeri uluslararası kurumlarda çözülmelidir. Böyle bir mekanizme bir an önce kurulmalıdır.

— Dicle ve Fırat havzasında uluslararası gözlemciler bulunmalı, paylaşımda sorun çıkaran taraf derhal saptanmalıdır. Bunun devamında BM devreye girmeli, hatalı tarafa yaptırım uygulamalıdır.

* * *

Irak'ın ardından Suriye'nin görüşleri de böyle. Bu görüşler, Dışişleri Bakanlığı'na yer yer doğrudan iletilen, yer yer Ankara'nın kendi kaynaklarına dayalı olarak aldığı bilgiler.

Ankara bunlara ne diyor?

İşte Dışişleri Bakanlığımızın yukarıda sıraladığımız iddialara karşı oluşturduğu görüşler:

— Müktesep hak diye bir görüş oluşturmak uluslararası platformlarda geçerliliği olan bir durum değildir.

— Uluslararası Hukuk Komisyonu'na raportörlük yapmış hukukçular da aşağı kıyıdaş ülkelerin, suyun ilk kaynağındaki yukarı kıyıdaş ülkelere proje veya benzer girişimler çerçevesinde hükmetme hakkının olmadığı görüşünü öne çıkarmışlardır.

— Matematiksel paylaşım da tıpkı müktesep haklar gibi uluslararası hukukun kabul etmediği bir zemindir. Uluslararası hukuk, matematik yerine mantık demektedir. Yani "hakça kullanım" ilkesine dayanmaktadır.

— Sınır aşan sular, ortak kaynakların kullanımı ve paylaşımı ilkesinin parçası değildir. Bir başka deyişle, bölüşülebilir doğal kaynak olarak değerlendirilemez.

— Türkiye bugüne kadar bütün taahhütlerini yerine getirmiş bir ülkedir. Atatürk Barajı'nın yapımı sırasında verdiğimiz bütün sözleri yerine getirdik. Suriye ve Irak bu konuda iddialarda bulunurken, masada konuyu tartışmaya yanaşmamıştır. Bunun nedeni, yazılı sözlerimizin tümünü tutmuş olmamızdır.

— Suriye ve Irak'ın bildirdiği sulanabilir tarım alanı miktarı gerçeği yansıtmamaktadır. Bu Türkiye'nin iddiası değil, uluslararası gözlemcilerin vurguladığı, kabul ettiği bir gerçektir.

— Türkiye'nin Suriye ve Irak'a önerdiği ortak zemin şudur: Hakça ve akılcı kullanım. Bu konuda üç ülkeyi de tatmin edecek kriterler neler olabilir? Zira, hakça ve akılcı kullanım giderek uluslararası hukukun da bir parçası haline gelmektedir.

— Yine uluslararası hukukun parçası olan başka bir kavram da; önemli zarar vermeme, ilkesidir. Türkiye, Dicle ve Fırat üzerindeki yatırımları sırasında buna özen göstermiştir. Türkiye, yukarı kıyıdaş bir ülke olarak suyu hiçbir zaman silah olarak düşünmemiştir.

— Türkiye, sulamada yüksek teknoloji kullanımından, atık suyun dönüştürülmesine kadar her türlü bilgi alışverişine açıktır.

— Türkiye, "Fırat-Dicle havzası sınır aşan sularının hakça, akılcı ve optimum kullanımı" adı altında üç aşamalı bir plan önermektedir. Bu üç aşamanın bölümleri şöyle: Birinci aşama, su kaynaklarının envanterini çıkarıp, verileri ortak hale getirmek. Seviye ve akım için ölçüm yerleri saptamak. Fırat için Türkiye'de Belkısköy, Suriye'de Abu Kemal, Irak'ta Nasıriye ölçüm yeri olur. Dicle için de Türkiye'de Cizre, Suriye'de sınır geçtiği için ölçüm gereksiz, Irak'ta Musul Kut ölçüm yeri olur. Bu bölgelerde ölçüm, meteorolojik gerçekler ışığında sık yinelenebilir.

İkinci aşamada toprak kaynaklarının envanter çalışması yapılabilir. Burada toprağın kalitesi, verimi, eğimi, doğal yapısı her şeyiyle saptanır. Böylece ülkelerin toprak yapısı bilinçli bir kayıt içinde olur.

Üçüncü aşamada, su kalitesi ile toprak yapısı örtüştürülür. Her bölgenin ne kadar suya gereksinim duyduğu da bu çerçevede kolayca ortaya çıkarılır. Böylece arz-talep dengesi de sağlıklı biçimde oluşturulur.

— Üç aşamalı plan yaşama geçirilirken iki unsur göz önünde tutulur. Birincisi, Dicle ve Fırat tek bir sınır aşan su olarak irdelenmelidir. Bu iki ırmak zaten Irak'ta birleşmekte ve Şattülarap Su Yolu adını almaktadır. İkincisi, tüm envanter çalışmalarının ortak gerçekleşmesidir. Böylece ortaya çıkan rakamlar tarafların itiraz edemeyeceği gerçeklikte olacaktır.

* * *

Genel tablo böyle... Irak ve Suriye, net bir anlaşmayla matematiksel paylaşımı, Türkiye ise gereksinimlere göre, bir anlam da bilimsel paylaşımı öneriyor. Bu konuda uluslararası hukukun kesin bir çözüm üretmesi gerçekten zor. Çünkü su giderek daha fazla gereksinim duyulan bir yaşam unsuru... İşin içine bir de doğa kanunları girince, insanınki ister istemez ikinci sırada kalıyor. Örneğin, kim şu şu ırmakların bulunduğu havzaya önümüzdeki kış çok kar yağsın, onları besleyen yan kolların doğduğu dağlar da bundan pay alsın diye bir yasa yapabilir?

Biz bu bölümde Dicle ile Fırat'ın dışına çıkmayalım. Şunu vurgulamakla yetinelim:

Dünyada birinci derecede su kıtlığı çeken 22 ülkenin 14'ü Ortadoğu'da!

Başka yorum ve veri yok!

Suriye'nin Âsi'de Âsi Tutumu...

Suriye ile Türkiye arasındaki su sorunu sadece Dicle ve Fırat'la sınırlı değil. Dicle ve Fırat kadar büyük olmasa da yine üç ülkenin sınırlarını aşıp denize dökülen bir ırmak daha var: Âsi.

Âsi, Suriye'deki adıyla Orontes ırmağı Lübnan'dan doğuyor. 40 kilometre kadar bu ülke toprakları içinde ilerledikten sonra Suriye'ye giriyor. Burada da 120 kilometrelik yolculuğun ardından Hatay ilimizden Türkiye'ye geçiyor. Amik ovasını kat ettikten sonra 88 kilometrelik Türkiye yolculuğuna Akdeniz'de son veriyor.

Dicle ve Fırat kuzeyden güneye akıyor. Âsi ise güneyden kuzeye... Bölgede zaten tümüyle uyumlu akan ne var ki!

Âsi'nin yıllık debisi 1.2 milyar metreküp. Bunun çok çok az bir bölümünü Lübnan kullanıyor. Lübnan'ın Âsi üzerinde iki küçük bendi var. Suriye ise Âsi'yi Restan ve Maherde barajları ile kemerledi. Cisr El Sungur bendiyle de semerledi. Bunca kemerle semerle,

Suriye Âsi'nin yüzde 90'ını kullanıyor. Türkiye'ye yılda ancak 120 milyon metreküp su bırakıyor.

Suriye, mevcut barajların yanı sıra Âsi üzerine Ziezoun ve Kastoun rezervuarlarını da kurmakta. Suriye, Lübnan'ı her konuda olduğu gibi bu alanda da etkisi altına almış durumda. Lübnan, Âsi'den yılda ancak 80 milyon metreküp su alabiliyor. İki ülke arasındaki 1972 tarihli anlaşma bunu öngörüyor. Gerçi bu anlaşma siyasi nedenlerle yürürlüğe girmedi ama, yaşama geçti!

Dicle ve Fırat konusunda tüm Arap dünyasını Türkiye'nin karşısına dikmek için ciddi çaba harcayan Suriye, Âsi'de neden Türkiye ile muhatap olmuyor?

Sorunun yanıtı Suriye açısından basit:

Çünkü Hatay ili, Şam'a göre Suriye sınırları içinde bulunuyor!

Öteki bölümlerde enine boyuna işlediğimiz Hatay sorunu burada Âsi'nin de bir parçası olarak karşımıza çıkıyor.

Suriyeli yöneticiler açısından Hatay sorununu konuşmak neredeyse anayasal bir suç olduğu için, bunun devamı olarak Âsi'yi konuşmak da yasak! Dicle ve Fırat konuşulurken bile Âsi'nin masanın yanına konmasına izin vermiyorlar.

* * *

Madalyonun bir yüzü böyle... Öteki yüzü ise Amik ovası ve Amik gölü!

Daha doğrusu rahmetli Amik gölü!

Âsi ırmağının Amik sofrasına taşıdığı su az... Tamam da, Amik sofrasının derinliği ne kadar?

Ne yazık ki, Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri sulak alanları kurutup tarla üretmeyi "ıslah" olarak düşündü. Böylece pek çok sulak alan kurak alan haline geldi.

Bu nasıl ıslahsa... İnsanın Tanrı baba böyle düşünenleri ıslah etsin, diyesi geliyor...

Ne zaman Antakya'ya gitsem, Âsi'nin üzerinden geçerken ürperirim. Benim gittiğim mevsimler yağmur yağmadığı için Âsi yatağı yatak değildir; adeta uçurumdur, taştır, boşluktur...

Bunun bir nedeni Suriye'nin âsiliği ise öteki nedeni de Amik g-ölü yanlışlığımız!

AB ve Fırat-Dicle...

AB ile Fırat-Dicle suyunun ne ilgisi var?

İlk bakışta haklı bir soru... Öyle ya, AB daha çok Türkiye'nin AB kriterleri doğrultusundaki demokratik gelişimine bakıyor. Ekonomi, işsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlik, toplumun üçte birinin yoksulluk sınırında yaşaması, yerleşim yerlerindeki içme suyu eksikliği gibi konular AB'nin sahasına girmiyor.

Ama Dicle ile Fırat giriyor...

Aslında AB'nin saklamadığı, yeri geldikçe gelmedikçe açıkça söylediği bir gerçek var:

Bir ülke AB'ye tam üye olacaksa pek çok kararını Brüksel'e bırakmalı, ulusal egemenlik kavramını gözden geçirmeli.

Bu gerçek AB'nin lokomotif ülkelerinin ötekileri kendi katarına katması olarak da algılanabilir. Ancak biz suyun dışına çıkmayacağız. AB'nin Türkiye ile ilgili raporlarında dikkati çeken, 'belge altından su yürütme' diye özetleyebileceğimiz bir paragrafa baraj kuracağız. Gerçekten de yakın gelecekte küresel aktörlerin hedef coğrafyalarda neleri öngördüğünü ortaya koyan bir bakış...

6 Ekim 2004'te AB Komisyonu Türkiye ile ilgili ilerleme raporunu açıkladı. Türkiye'nin AB yolculuğunda pek çok viraj dönüldü, pek çok zirve kararı alındı, pek çok "kritik rapor" açıklandı ama, 6 Ekim'deki, AKP hükümetinin AB ile çizeceği yol bakımından ayrıca önem taşıyordu. Çünkü raporlar Türkiye'nin kabul etmesi çok zor tanımlamaları, hatta dayatmaları içeriyordu. Bunların önemli

bir bölümü paragraflar arasına, diplomatik tümcelerle sıkıştırılmış şeylerdi.

6 Ekim paketi, özünde üç ayrı rapordan oluşuyordu. Bunlardan biri tavsiye raporuydu. Türkiye'nin aldığı yol, ilerleme hızı konu ediliyordu. Öteki AB'nin düzenli olarak hazırladığı standart ülke raporu idi. Üçüncüsü de kısaca etki raporu diye aktarabileceğimiz, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye etkilerini, üyelikten kaynaklanacak konuları içeriyordu.

Başbakan Erdoğan bu raporlar açıklandıktan birkaç saat sonra gazetecilere şu değerlendirmeyi yaptı:

"Bize makul geldi!"

Erdoğan elbette raporları okumamıştı. Yakın çevresinin de o kadar kısa sürede okuması olanaksızdı ama, genel çerçeveyi biliyorlardı. Erdoğan için asıl olan Türkiye'nin AB rotasında görünmesiydi. Rapor bunu ortaya koyuyordu, çerçeve buydu. İçinde ne olursa olsun!

Etki raporunun "jeolojik boyut" bölümünde bir alt bölüm açılmış:

Sınır ötesi konular...

Öylesine geniş bir kavram ki, içine ne koyarsan koy!

Zaten öyle olmuş. Bu bölümdeki temel paragraflardan biri de şu:

"Bölgedeki temel sorunlardan birisi kalkınma ve sulama için sudan yararlanmadır. Su, önümüzdeki yıllarda Ortadoğu'da artan bir şekilde stratejik öneme sahip olacak. Türkiye'nin katılımıyla birlikte, su kaynakları ve buradaki altyapının uluslararası yönetimi (Fırat ve Dicle üzerindeki barajlar, sulama tesisleri, sınırötesi sularda İsrail ve komşu ülkeler arasında işbirliği) AB için temel bir problem haline gelebilecektir."

AB ilerleme raporunda ise su konusu şu şekilde yer alıyor:

"Su kalitesine ilişkin olarak, su çerçeve yönergesiyle uyumlu

olan su kaynaklarının yönetimine yönelik yeni bir çerçeve yasa da dahil olmak üzere, AB müktesebatının uygulanması ve iç hukuka aktarılması için daha fazla çabaya gereksinim vardır. Bu anlamda komşu ülkelerle sınır ötesi işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir."

Burada özellikle İsrail boyutu ayrıca dikkat çekici. AB belgesinde salt komşu ülkeler tanımı ile yetinilmiyor, yanına bir de İsrail ekleniyor. Hemen vurgulayalım, yukarıda içinde İsrail'in adının geçtiği bölümü parantez içine biz almadık. Daha açık vurgulamak gerekirse, parantez içinde bir belgeyi yorumlayarak eklemiş değiliz. Belgenin İngilizce orijinal metninde parantez içindeki bu bölümü aynen aktaralım:

"...(dams and irrigation schemes in the Euphrates and Tigris river basins, crossborder water cooperation between Israel and ist neigbouring cointries)"

Türkiye sınır aşan su olarak Dicle ve Fırat'ı Suriye ve Irak'la paylaşıyor. İsrail nereden çıktı?

Derinden!

İsrail ile Suriye arasındaki ana sorunlardan biri Golan tepeleri. Bu tepelerin üstünden çok altı önemli. Su kaynakları var. Bu yüzden de İsrail işgal ettiği Golan'ı Suriye'ye geri vermiyor. Bu bağlamda İsrail'in şöyle bir projesi var:

Türkiye, Suriye'ye daha fazla su bıraksın. Suriye'nin su gereksinimi büyük ölçüde karşılanmış olsun. Golan tepeleri de bana kalsın.

İsrail bu önerisini uygun zeminlerde Türkiye'ye sundu. Tabii red yanıtını aldı. Ancak İsrail ve benzeri ülkeler kendileri için çok yaşamsal önem taşıyan bir konuda proje ürettiklerinde karşı taraf hayır derse, "Ya bak, istemiyorlar. Diretirsek ayıp olur. Biz bu işten vazgeçelim, başka bir çözüm üretelim," demezler. İstemlerinin yaşama geçeceği anı kollarlar.

İsrail'in Türkiye'den istemiyle AB'nin ileride sularla ilgili yeni bir yönetim oluşturulmalı yaklaşımının örtüşmesi boşuna değil!

İsrail'in ilk aşamada Türkiye'nin Suriye'ye daha fazla su bırakmasını sağladıktan sonra arkasından şöyle bir öneri doğurması şaşırtıcı olmaz:

"Kardeşim Türkiye, canım, ciğerim... Bölgedeki biricik ortağım. Hazır Suriye'ye su bırakmışken, biraz daha fazla bıraksan da ben uygun biçimde bunu Suriye'den alsam!"

20 Mart 2003'te başlayan "korku ve dehşet" operasyonuyla Irak'ı ele geçiren ABD'nin gündeminde su yok mu? Elbette var. Irak'ta Saddam döneminde olmayan Su Bakanlığı'nın işgal yönetiminde oluşturulduğunu anımsatmıştık. Bu bağlamda yakın gelecekte Suriye adına İsrail, Irak adına da ABD konuşursa yine şaşırmamak gerekir!

AB de, Dicle ve Fırat'ın muhatabı olan ülkelerin hiçbiri AB üyesi olmadığı halde yukarıda aktardığımız senaryoların altyapısını hazırlayan bir görünümde.

AB'nin su konusundaki temel yaklaşımı şu:

Ortak yönetim!

Hangi ilkelerle?

AB ilkeleriyle!

Daha şimdiden Türkiye'ye, "Sen Dicle-Fırat üzerinde ne yaptınsa, bunlar kendi sınırların içinde bile olsa ortak yönetimin parçasıdır," diyen AB, ileride duruma göre neler demez!

Şu da bir başka gerçek:

Bu tür konular AB raporlarına girdi mi, çıkmaz!

Ancak sonuçta belirleyici olan, bu raporlar-yaklaşımlar-yeni hukuk üretimleri bir yana, Türkiye'nin gücü ve gücünü kullanabilmesidir!

Ya kullanırsın ya da 'kul'lanırsın!

Ulu-sulararası İlişkiler!

Dünyadaki su kaynaklarını, sınır aşanların çıkardığı genel sorunları aktardık. Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerindeki terör altından su yürütme sorunlarını paylaştık...

Şimdi de bu sorunun evrenselliğini de ortaya koyan, öteki coğrafyalardaki sorunları anlatım bütünlüğü açısından ele alalım; soralım:

— Dünyada Fırat-Dicle benzeri sorun var mı?

Olmaz olur mu? Elbette var... Nil'den bir ölçüde söz ettik. Öteki ırmaklara girelim.

Başlıkta da Türkçe'nin verdiği güçle vurguladığımız gibi uluslararası ilişkilerin bir ayağı da ulu-sulararası ilişkiler. Dünyadaki "hâkimiyet" teorisinin üç ayağı var:

Öncelikli olarak karalara hâkim olmak, denizlere hâkim olmak ve havaya hâkim olmak. En ideali üçünü birleştirebilmek ama, bu tez stratejik olarak çok sık tartışılmış, öncelikleri duruma ve zamana göre değişmiş bir tez...

Ganj'dan başlayalım...

Geniş gövdesiyle Asya'nın derinliklerinden doğup usul usul okyanusa ulaşan Ganj'ın çıkış yeri Çin. Daha sonra Nepal ve Hindistan'a uğruyor. Hindistan-Bangladeş sınırının 130 kilometrelik bölümünü çiziyor. Bangladeş'te Jamuna-Brahmaputra ile birleşip Badma adını alıyor. Yolda Meghna ile buluşup denize ulaşıyor.

Hindistan'la Bangladeş arasındaki su paylaşımı Türkiye ile Suriye arasındaki soruna çok benziyor.

Bangladeş bağımsız devletler sahnesine çıktığı 1971'de ilk olarak Hindistan'la su yüzünden karşı karşıya geldi. Hindistan 1951'de Farakka Barajı'nın inşasına başladı. Dönemin durumdan etkilenen ülkesi Pakistan bunu protesto etti. 1971'de Bangladeş barajın su tutmasını gerekçe gösterip Hindistan'a şunu söyledi:

"Arkadaş, bu suyun tahsisi mahsisi olmaz. Baştan kesin bir hesap yapalım. Geçici düzenleme sözcüğünü de ortadan kaldıralım. Ganj'ı da ortak ırmaklar kapsamına alalım..."

Altı yıl süren görüşmelerden sonra 1977'de şu görüşte birleşildi:

Kurak mevsimlerde Hindistan Ganj'ın yüzde 63'ünü Bangladeş'e bırakacak. Bangladeş'in toprak yapısı, gereksinimi ve iklim koşulları dikkate alınarak Ganj suyundan ortak yararlanma esas kabul edilecek.

Bu anlaşma Türkiye'nin Suriye'ye önerdiği hakça kullanım ilkesinin bir yansıması.

Geçelim Afrika'ya...

Lesotho Krallığı ile Güney Afrika Cumhuriyeti arasında Senqu/Oranj Irmağı'nın paylaşımı konusunda uzun süren tartışmaların ardından 1986'da bir anlaşma yapıldı.

Suyun kaynağı Lesotho idi, devamında Güney Afrika Cumhuriyeti vardı. Taraflar ortak bir komite kurdular. Suyun sağlıklı ulaşımı için gerekli tünelleri de planladılar. Lesotho, Oranj üzerinde yapacağı yatırımların Güney Afrika'nın su gereksinimini etkilemeyecek şekilde planlanacağı sözünü verdi. Su tahsisini bu anlayış içinde yaptı. Güney Afrika da Losotho'ya aldığı su karşılığında para ödemeyi kabul etti. Bunun yanında Oranj kendi topraklarına girdikten sonra yaptığı barajlardan elde ettiği elektriğin gelirini paylaşmayı kabul etti.

Bu anlaşma da Türkiye'nin tezlerinin temel mantığıyla örtüşen maddeler içeriyor.

Güney Afrika Cumhuriyeti benzer bir sorunu Swaziland ile yaşadı. Komati ırmağı, doğduğu Swaziland'dan Güney Afrika Cumhuriyeti topraklarına giriyordu. Yine ortak teknik komite, yine karşılıklı paylaşım anlayışına dayalı yaklaşım, sonunda anlaşma:

Güney Afrika Cumhuriyeti gereksinimi kadar su alacak, Swaziland'ın kendi toprakları içinde yapacağı suya dayalı yatırımlara da katkıda bulunacak.

Lesotho ve Swaziland daha önce Güney Afrika Cumhuriyeti sınırları içinde olduğu için karşılıklı yakınlaşma oluştu ama, bu tür ayrılıkların kini de büyütebildiği dikkate alınırsa gündemde tutulması gereken bir çözüm.

Amerika kıtasına gidelim...

Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasındaki ilişkiler, toprak ve su paylaşımı başta olmak üzere, pek çok konuda tatsız gelişti. ABD, 1848'de bugünkü New Mexico, Nevada, Arizona ve Kaliforniya eyaletlerinin bulunduğu toprakları 15 milyon dolara satın almıştı.

Bir devlet topraklarını satar mı, ABD nasıl satın aldı bu toprakları?

ABD 1845'te Meksika topraklarının bir bölümünü işgal etti. Bunların arasında bugünkü Teksas da vardı. Meksika bunu hazmetmeye çalışırken, ABD bir öneri getirdi:

"Teksas'ı işgal ettim, artık benimdir. Çevresindeki toprakları da parasını vereyim, sat!"

Meksika bu öneriyi reddettiği gibi işgal altındaki toprakları geri almak için harekâta girişti. ABD bu harekâtı şöyle yorumladı:

"Meksika, ABD topraklarında kan dökmüştür..."

Meksika, "Hayır orası benim toprağım, onu geri almak için hareket geçtim," dediyse de, ABD kabul etmedi. Kıyasıya bir savaş başladı. Meksika savaşı kaybedince ABD masaya oturdu ve sordu:

"Şimdi ne diyorsun?"

Halsiz kalmış Meksika, 15 milyon dolara topraklarını satmayı kabul etmiş hale getirildi ve iş bitirildi.

İsmi lazım değil kimi ülkeler savaşa gitmeye bile gerek görmeden, iktidar uğruna gönüllüce topraklarını satıyor ama, konuyu dağıtmayalım...

Suya gelelim...

ABD ile Meksika arasında sınırın zaman içinde değişikliklere

uğradığını aktardık. Bugün iki ülke arasındaki doğal sınırı oluşturan Rio Grande ırmağının büyük bölümünün ABD sınırları içinde olduğu 19. yüzyılda, Meksika "kullanım hakkının" artırılması için uluslararası kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Dönemin ABD Başsavcısı'na bile başvurdu. Başsavcı Judson Harmon ırmağın ABD sınırları içinde kalan bölümünün bu ülkenin mutlak hâkimiyeti olarak kabul edilmesi gerektiğini görüşünü bildirdi. Bu tez halen güncelliğini koruyor vu su stratejileri tartışılırken "Harmon doktrini" olarak masaya konuyor.

ABD-Meksika ilişkileri belli ölçülerde normalleştikçe suyun paylaşımıyla ilgili ortak zemin arayışları da arttı. İki ülke 1906 ve 1944'te önce Rio Grande sonra da bu ırmağın yanı sıra Colorado ve Tijuana ırmaklarından belli bir miktar suyun Meksika'ya tahsis edilmesi konusunda anlaştı. Anlaşmanın özeti şu:

Kaynak ülke ABD, kendi haklarına öncelik vererek Meksika'ya su tahsis etmekte ama, iki ülke arasında sanki sınır yokmuş gibi bir paylaşım öngörülmekte.

Meksika'nın Guatemala ile su sorununa yaklaşımı ise birazcık farklı!

Usumacinte, Suchiate ve Grijalva ırmakları Guatemala'dan doğuyor ve Meksika topraklarına giriyor. Bu ırmakların doğduğu dağların, salındığı vadilerin üzerinden uçakla geçtim. Mexico City'den Guatemala City'ye yolculuk ederken şansıma pırıl pırıl bir hava vardı ve dağlar uzansam dokunuvereceğim güzellikteydi. Yeşil mi yeşil, arada su parlaklıkları... Çin'in üzerinde uçarken de böyle olmuştu... İnsan yemyeşil tepelere bakıp "bağ gibi" diyor... Bir de onların arasından geçen ırmakları gözlüyor, bağırıyor:

— Bağ ırmak... Bağ ırmak... Bağırmak geliyor insanın içinden!

Küçük bir Türkçe zenginlikleri molası verdikten sonra konumuza dönelim. Meksika karşısında ABD değil de Guatemala olduğu için, elini daha rahat tuttu ve seslendi:

"Arkadaş bu üç ırmak senden doğuyor ama, benden geçiyor. Bunun üzerinde benim de haklarım var..."

Guatemala "bakarız" dedi... Meksika beklemedi... Zira ırmakların debisi kurak mevsimde 20 metreküp saniyeye inerken, yağışlı mevsimde 200'e kadar çıkabiliyordu. Meksika ırmakların en büyüğü Suchiate üzerinde baraj yapmaya başlayınca Guatemala "masaya oturalım" dedi.

1990'ların başında oturdular...

2000'lerin ilk 10 yıllık dilimi yarılandı, hâlâ kalkamadılar!

SURİYE VE TERÖR

Türkiye ne yazık ki, uzun süre şu iki sözcüğü yan yana kullandı:

Suriye ve terör...

Suriye-Türkiye ilişkilerinin sorunlu yönlerini kitabın ilgili bölümleri içinde işledik. Bir bütün olarak aktarmak gerekirse Suriye ulusal politikasının ana hedefleri şunlar:

(a) Hatay'ı ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmını da içine alan "Büyük Suriye"yi yaratmak,

(b) Arap Birliği'ni gerçekleştirmek, Arap dünyasındaki monarşik yönetimleri yıkmak ve Baas ilkelerini Arap dünyasına benimseterek Arapların lideri olmak,

(c) Arap dayanışmasını bozmaya çalışan güçlerle savaşmak,

(d) İsrail işgali altındaki toprakları kurtarmak,

(e) Lübnan ve Arap-İsrail uyuşmazlıklarını kendi çıkarları doğrultusunda çözmek.

Suriye 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca bu hedeflere ulaşmak için akla gelebilecek her yöntemi denedi desek yeridir.

Görüldüğü gibi Hatay, Suriye için birinci hedef...

Suriye bunun yanına Dicle ve Fırat suyunun paylaşımını da ko-

yup, Türkiye'nin onaylaması olanaksız planlar, yöntemler içine girdi. Bunların başında da terör geliyordu.

Suriye uzunca süre Türkiye'ye zarar veren her örgütün yanında yer aldı.

Düşmanımın düşmanı dostumdur, sözünü ilke edindi.

Arap dünyasını da bu yönde kullandı.

Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan'la stratejik ilişkiye girdi. Bunun bir nedeni uluslararası alanda daha geniş bir yelpazeye sahip olmak ise öteki nedeni Türkiye'nin karşısında yer alma arayışıydı.

Suriye'nin bu tutumunun sadece Türkiye'ye yönelik olmadığını, örneğin ilişkilerinin kötü olduğu dönemde Irak'a karşı da aynı siyaseti uyguladığını vurgulayalım. Örneğin Irak'la yakınlaşmanın sağlandığı 1978 Ekimi'ne kadar Esad yönetimi Talabani'ye silah sağlamaktan yerleşim olanaklarına kadar her türlü desteği vermişti.

Aynı şeyi 1984'ten itibaren Türkiye'ye yaptı. Terör örgütü PKK, Suriye'de geniş bir zemin ve zengin bir destek ortamı buldu.

Ankara'da Suriye'nin teröre verdiği desteğe ilişkin pek çok rapor bulunuyor. Bunlardan 'Suriye'nin Türkiye Aleyhinde Faaliyet Gösteren Terör Örgütlerine Sağladığı Destek' başlıklı raporun kısa bir özetini aktaralım.

* * *

Suriye, Türkiye'nin aleyhine faaliyet gösteren PKK terör örgütüne, DHKP/C örgütüne, Hizbullah'a, vb. örgütlere destek vermektedir. Bu destek ise zaman içerisinde nitelik ve üslupta farklılık gösterebilmektedir. Türkiye aleyhinde faaliyet gösteren tüm örgütlere verilen destekteki temel amaç, "Türkiye'nin zayıflatılması ve Suriye'nin dış politik hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacına" matuftur.

1970'li yıllardan bu yana Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren yasadışı örgütlere ve özellikle Ermeni Terör Örgütü ASALA'ya, 1980'li yıllardan itibaren terör örgütü PKK'ya destek olan Suriye, 17 Tem-

muz 1987 tarihinde imzalanan Güvenlik Meselelerinde İşbirliği) protokolüne rağmen, Türkiye aleyhindeki faaliyet odakları ile işbirliği yapmaya devam etmiştir.

Suriye, terör örgüt mensuplarına silah, üs/kamp ve eğitim imkânları sağlamış, Suriye içinde serbest dolaşmalarını ve Türkiye'ye yasadışı yollardan geçişlerini temin etmiş ve hatta Suriye vatandaşlarının bu örgütte fiilen görev almasına göz yummuştur.

Bu durum karşısında Türkiye'nin girişimiyle 14-17 Nisan 1992 tarihinde Türkiye-Suriye arasında Şam'da resmi görüşmeler yapılmış ve 1987 tarihli Güvenlik İşbirliği Protokolü'ne işlerlik kazandırılmasına yönelik olarak iki toplantı tutanağı ve bir sonuç belgesi imzalanmıştır.

Suriye, Bekaa vadisi ve diğer bölgelerde Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren terörist kamplar konusunda Lübnan hükümeti ile işbirliği yapacağını ve gerekli girişimlerde bulunacağını da vaat etmiştir. Bunlara rağmen, Suriye terör örgütüne her konuda yardım, yataklık ve destek sağlamaya devam etmiş ve Yunanistan, GKRY, Libya, Lübnan, İran, Ermenistan ve RF gibi, bölücü terör örgütü PKK'ya maddi-manevi destek sağlayan bölge ülkeleriyle Türkiye aleyhtarı işbirliği ve anlaşmalar yapmaktan geri kalmamıştır. Suriye'nin, PKK terör örgütüne destek sağlamadığını ve terör örgütü başı Öcalan'ın Suriye'de bulunmadığını ısrarla beyan etmeye devam etmiştir.

* * *

Yukarıda aktardığımız süreç Eylül 1998'e kadar devam etti. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş 16 Eylül 1998'de yanında dönemin İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Daire Başkanı Tümgeneral Behzat Balta, 6. Kolordu Komutanı Korgeneral Çetin Saner'le birlikte Reyhanlı Hudut Bölge Komutanlığı'na geldi. Hatay Valisi Gökhan Aydıner Org. Ateş'i karşıladı. Org. Ateş burada halka ve mikrofonlara şöyle seslendi:

"Türk devleti olarak komşularımızla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyoruz. Bu iyi niyetimize ve gayretimize rağmen bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkiyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı."

* * *

Ateş'in konuşmasının son iki tümcesine kadar olan bölüm Türk yetkililerin arada bir dikkat çektiği biçimde işlenmişti. Ancak son iki tümce yeni bir dönemin, yeni bir anlayışın başladığını gösteriyordu.

Türkiye'nin sabrı kalmamıştı...

Gerekli her türlü önlemi almaya hazırlanıyordu!

Bu açıklamanın arkasında Türkiye'nin şu saptamaları yer alıyordu:

- Terör örgütünün başı Öcalan Şam'da ikamet ediyor.
- PKK terör örgütüne mensup teröristler Suriye'de eğitiliyor, silah ve mühimmat yardımı alıyor.
- PKK terör örgütünün uyuşturucu ticareti yapmasına örtülü izin veriliyor ve buradan elde edilen paralar Suriye bankalarında tutulup değerlendiriliyor.
- PKK terör örgütü mensuplarından yaralı olanlar Suriye tarafından tedavi ediliyor.
- PKK terör örgütünün Suriye'de 8 adet kampı bulunuyor.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu tutumu, devletin tüm katlarında kabul gördü ve destek açıklamaları geldi.

Suriye'nin PKK terör örgütüne olan desteği kesilmedikçe, Türkiye'nin askeri çözüm dahil bütün tedbirleri almakta kararlı olduğu, Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, Başbakan, Milli Savunma, Dışiş-

leri Bakanı gibi üst düzey bürokratlar tarafından da dile getirildi. Deyim yerindeyse Ankara tam bir koro halinde Şam'a sesleniyordu:

"Teröre verdiğin bütün desteği kes..."

O günlerde Suriye Silahlı Kuvvetleri ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gücü karşılaştırılıyor ve kulislerde şunlar söyleniyordu:

"Tankları sabah sınırdan saldık mı, akşamüstü beş çayını Şam'da içeriz!"

Medya da bu koronun sesini yüksek biçimde tüm Türkiye'ye ve dünyaya duyurdu.

Mesajı ilk alanlardan biri Mısır'dı...

Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüştü. Ardından soluğu Şam'da aldı. Esad'a durumu aktardı:

Dostum Esat durum kesat,

Tez zamanda terörle ilişkini kes at!

Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında geri adım atan Suriye, Adana'da 21 Ekim 1998 tarihinde "Adana Mutabakat Metnini" imzaladı. Mutabakat metni 4 ana maddeden oluşuyordu:

- Terör örgütü başı Öcalan şu andan itibaren Suriye'de değildir ve kesinlikle Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir.
- Dışarıdaki terör örgütü mensuplarının Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir.
- PKK kampları şu andan itibaren faaliyette değildir ve kesinlikle faaliyetlerine izin verilmeyecektir.
- Birçok PKK terör örgütü üyesi tutuklanmış ve adalete sevk edilmiştir. Listeleri mevcuttur. Suriye bu listeleri Türk tarafına tevdi etmiştir.

Bunlara ek olarak taraflar aşağıdaki konularda da görüş birliğine vardılar:

- Suriye topraklarından kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyetine izin vermeyecektir.

Suriye toprakları üzerinde, özellikle PKK terör örgütüne silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propagandasına müsaade edilmeyecektir.

- Suriye PKK terör örgütünün, terörist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklanmıştır.
- Suriye, ülkesindeki PKK terör örgütünün, eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmasına ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir.
- Suriye, PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir.
- PKK terör örgütünün elebaşının Suriye'ye girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır.

Mutabakatın imzalanmasından ve Suriye'nin "Öcalan bizde yok!" ifadesinden sonra Türkiye, görüldüğü ülkede yakalanması için İnterpol'ü uyardı. Teröre destek veren ve bunu uzun yıllar bir devlet politikası olarak yürüten Şam yönetimi, bu mutabakat ile teröre destek sağlamayacağı konusunda Türkiye'ye güvence vermiş ve bu konuda ciddi bir yükümlülüğün altına girmişti.

Adana mutabakatının ardından Türkiye, Suriye ile ilişkilerinde geriye bakmaktan çok ileriye bakmayı yeğledi. Ancak Suriye'nin 20. yüzyıl boyunca yaptıklarını da arşivlerinden silmedi. Burada Ankara'nın Yunanistan'ın dış ilişkilerinde Türkiye karşıtlığını da dikkate aldığı tezine dayanak oluşturan raporlardan birinin özetini aktaralım. Hazır Yunanistan'a girmişken, raporda yer alan öteki ülkelerle ilişkilere de dokunalım.

* * *

(1) Yunanistan ile İlişkileri:

Suriye-Yunanistan ilişkilerinin temelde bu iki ülkenin Türkiye üzerinde gerçekleştirmeyi istedikleri amaçlara bağlı olarak ulusal çı-

karlarının uzlaşması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Suriye ve Yunanistan, Türkiye'ye yönelik yıkıcı ve bölücü faaliyetleri tahrik ve teşvik etmek, yıkıcı ve bölücü terör örgütlerini eylemlere sevk etmek ve Türkiye'den kaçan teröristleri himaye etmek, hatta bunlarla işbirliği yapmak suretiyle, Türkiye'yi zayıflatmaya ve bölmeye yönelik faaliyetlerde işbirliği yapmaktadır.

Suriye ile Yunanistan askeri alanda işbirliğine girmişler, Yunan Hava Kuvvetleri'nin Suriye havameydanlarını kullandırmasını da kapsamına alabilecek bir askeri işbirliği/ittifakı imzalanmıştır. Suriye Silahlı Kuvvetleri'ne ait bir kısım subayların Yunanistan askeri okullarında eğitim görmeleri konusunda işbirliği yapılmıştır ve ayrıca her yıl Yunanistan Deniz Harp Okulu okul gemisi Suriye'ye liman ziyareti yapmaktadır.

Türkiye'yi ortak tehdit gören ve karşılıklı menfaate dayanan Suriye-Yunanistan ilişkileri olumlu bir seyir izlemektedir. İki ülke arasındaki bu olumlu ilişki siyasi nitelikli olmakla birlikte, kısmen de askeri nitelik kazanmaktadır. Bu ilişki biçiminde inisiyatifi elinde tutmaya çalışan ve daha istekli davranan tarafın Yunanistan olması dikkat çekici bir durumdur. Suriye-Yunanistan ilişkilerinin, üçüncü bir ülke/ülkelerin yönlendirmesi veya uluslararası güç merkezlerinin tahriki olmadan, net bir askeri bloklaşma ve ortak hareket etme aşamasına ulaşamayacağı ve "siyasi müttefik" aşamasında kalacağı anlaşmaktadır. İki ülke yetkilileri arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler sürekli ve düzenli olarak yapılmaktadır.

(2) Bulgaristan ile İlişkileri:

Bulgaristan ile ülke ilişkilerinin dostluk çerçevesinde sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Halen Şam'da Kintex, Vazov ve Elektron isimli Bulgar firmaları faaliyetlerine devam etmekte olup, Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin muhtelif konularda (elektronik sistemler, mü-

himmat, çekili - kundağı motorlu topçu silahları ve zırhlı araçlar) ihtiyaçlarını karşılamak için girişimlerde bulundukları değerlendirilmektedir.

(3)Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkileri:

Ortadoğu Barış Süreci'nin başlamasının ardından, Suriye-ABD ilişkileri hızlı ve önemli bir gelişme kaydetmiştir. Esasen bu önemli diyalog ABD'nin klasik yalnızlaştırma politikası ile hız kazanmıştır.

Dağılan Doğu bloku ile asli müttefiklerini kaybeden Suriye, Ürdün, Filistin ve Mısır'ın bağımsız hareket etmeye başlaması ve İsrail ile olumlu ilişkilere girmesi sonucu yalnızlığa itilmiş ve bu durumda ABD'ye olan yakınlaşma politikasında hızlanmaya mecbur kalmıştır.

Suriye "Teröre destek veren ülkeler" listesinde olmasına rağmen, bu listeyi yayınlayan ABD'nin Başkanı tarafından ziyaret edilmesiyle moral bulmuştur. Varılan durum itibarı ile Suriye-ABD ilişkileri; Suriye'nin, ABD'nin bölgedeki çıkarları lehine vereceği tavizlere ve kendisine biçilen rollerdeki başarısına bağlıdır. Çünkü Suriye'nin iç yapılanması, yönetimin zaafları, ekonomik yetmezliği, teröre olan desteği vb. nedenlerle, bağımsız bir politika izleme ve/veya bölgede ABD'ye direnme gibi bir gücü yoktur.

(4) NATO ile İlişkileri:

Suriye, eski müttefiklerini gücendirmeyecek şekilde işbirliği yapan, Arap Ligi ile birlikte hareket eden, Bağlantısızlar hareketini destekleyen NATO ile direkt bir bağlantı ve ilişki içerisinde olmayan bir ülkedir. Bununla birlikte, NATO'ya karşı olan bir aktivitesi, bir karşı bloklaşma çabaları da yoktur. Mevcut konumu itibariyle böyle bir harekete girişme imkân ve kabiliyeti de yoktur.

(5) Rusya Federasyonu ile İlişkileri:

Suriye-RF ilişkileri, RF'nun eski konumunu kaybetmesi ile zayıflasa da, RF'nun Suriye'yi kaybetmek istememesi, Ortadoğu'da siyasi yönden etkinliğini eski dostu Suriye ile sürdürebileceğini daima göz önünde tutması nedeni ile devam etmekte, iki ülke arasında üst düzey ziyaretler sürdürülmektedir.

Ancak ilişkiler, Suriye'nin RF'na bir türlü ödemediği askeri borçları nedeniyle zaman zaman kriz ortamına girse de, karşılıklı menfaatler doğrultusunda ilişkiler sürdürülmektedir. Suriye'nin Rusya ile ilişkilerini "mevcut durumu muhafaza etmek" şeklinde özetlemek mümkündür.

(6) Ermenistan ile İlişkileri:

1997 yılında iki ülke arasında başlayan karşılıklı ziyaretleriyle iki ülke arasında siyasi ve ekonomik alanlarda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu çerçevede teknik ve ekonomik temaslara ilave olarak üst düzeyde ziyaretler yapılmakta ve iki ülke arasında görünenden daha ileri bir işbirliğine doğru gidildiği gözlenmektedir. İki ülke arasında hava taşımacılığına ilave olarak Türkiye üzerinden karayolu taşımacılığının başlaması için girişimlerin sürdüğü öğrenilmiştir. Askeri alanda görünürde bir temas olmamasına rağmen, halen Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin envanterinde bulunan RF orijinli malzemelerin yedek parçaları ile bu sistemlere ait bazı mühimmatların bu ülke depolarında bulunan malzemelerden sağlanacağına dair duyumlar alınmış, ancak bunlar teyit edilememiştir. Suriye-Ermenistan ilişkilerinin "düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesi çerçevesinde gelişme göstermeye devam edeceği değerlendirilmektedir.

HATAY'IN ÖYKÜSÜ

Hatay'ın Türkiye toprağına katılmasının öyküsü sadece bizim değil, belki de tüm dünyanın ders alarak okuyacağı bir yapıttır.

Öyle bir öykü ki...

İçinde insan var...

İçinde liderlik var...

İçinde diplomasi var...

İçinde uluslararası ilişkiler var...

İçinde yüzyılın değerlerine saygı var...

Bu saptamalarımız Suriye'nin elbette hoşuna gitmeyecek ama, biz de Hatay'ın öyküsünü abartmamak için bu kadarla yetiniyoruz!

Girişte peşrev olmaz. Burada noktayı koyalım, Hatay'ın Türkiye topraklarına katılışını nesnel gerçekler ışığında paylaşalım.

* * *

1918...

Henüz Hatay diye bir vilayet yok.

21. yüzyılda Hatay'ı oluşturan ilçelerden Hassa, Dörtyol Adana'ya bağlı. Antakya ve İskenderun da Halep vilayetine bağlı kaza durumunda.

Hatay yöresi o dönemde bile Osmanlı'nın en verimli topraklarını oluşturuyordu. Hatay'ın konumu salt topraksal verimlilikle kalmıyor, coğrafi yapının getirdiği stratejik üstünlük de öne çıkıyordu. Daha açık aktarmak gerekirse, Anadolu'nun Toroslar'dan akıp gelen trafiği Hatay üzerinden Ortadoğu'ya uçarcasına ulaşıyordu. Bölgeyi görenler, yaşayanlar ne demek istediğimizi daha iyi anlarlar.

Hatay için Anadolu'yu Toroslar'a bağlayan boğum, uçurum, durum, boğaz, köprü desek yeridir. Bölge öylesine anlatılası bir yer ki... İskenderun limanı Akdeniz'in en doğu yakası... Hemen arkasındaki Hatay geçidi Ortadoğu'nun Akdeniz'e, Batı'ya açılan başlıca çıkışı...

Aktardığımız bu denklemin insan boyutunu da unutmamak gerek. İnsan boyutunun coğrafyasal anlatımı kadar zengin olduğunu vurgulamadan geçersek haksızlık etmiş oluruz.

İnsani boyut derken iki gerçeği yan yana koymak durumundayız:

Din ve etnik yapı...

Hatay'da Türk, Arap, Ermeni ve Rum uzun dönem bir arada yaşadı. Müslümanların kendi içindeki dağılımını dikkate almak gerekirse Alevi ve Sünnilerin de ayrı ve birlikte yaşadığını vurgulamak gerek.

Bu birlikteliğin kuralını koyan ise ekonomi idi. Ekonominin direksiyonunu elinde tutan kesimler doğal olarak genel iktidar gücünü de ellerinde bulunduruyordu. 1830 yılında Mısır Hıdivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Antakya'yı ele geçirmesi doğal olarak bölgenin kaderini de değiştirdi. Sünni olan İbrahim Paşa'nın gücünü iktidara taşıması, yörenin Sünnilerini de ekonomik iktidara taşıdı.

Bu dönemde Alevilere bölgenin dut bahçelerinde ve zeytinliklerinde mevsimlik işçi olarak çalışmak düşüyordu. Tabii bu yapı için, ne dut yemiş bülbüldüler demek olası, ne de zeytinyağı gibi üste çıktılar!

Bu dönemde bölgenin bir başka öne çıkan grubu Türkmenler oldu. Önceki yüzyılların alışkanlığı gereği bölgesel etkinlik arayışını hep sürdüren Türkmenlere bu dönemde şu ad takıldı:

Amik Beyleri...

İşte bölge Birinci Dünya Savaşı'na bu dengelerle girdi.

Birinci Dünya Savaşı'nda bölgedeki Suriye Arapları tümüyle kendilerinin etkin olacağı bir yapı aradılar.

Bunun için Nad el-Arab adlı bir örgüt de kurdular. Örgütün temel amacı Suriye'nin bağımsızlığıydı. Zamanla çalışma alanı olarak Antakya'yı seçti. Dönemin Osmanlı yönetimi İstanbul'da kendi içindeki çekişmelerle zaman geçirirken, bu örgüt Alevilerin genel hoşnutsuzluğunu zemin olarak kullandı. Onların yanına Ermeni ve Rumları da aldı. Hatta Osmanlı'nın atadığı Arap kökenli görevlileri bile yanına çekmeyi başardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde örgüt 'tam zamanı' dedi. Önce Antakya yakınlarında Cisr-i Sungur'da bir olay çıkarıldı. Jandarma birliği oraya gitti. Jandarma'ya Arap kökenli bir kişinin vekalet etmesi sağlandı. O gün 200 kadar Nad el-Arap yanlısı Arap kökenli jandarma olarak yazıldı. Ertesi sabah Antakya'nın en yüksek rütbeli görevlisi Binbaşı Ethem Bey kentin kuzeyindeki bir evdeki toplantıya çağrıldı ve tutuklandı.

Örgüt hükümeti ilan etti:

Hükümet el-Arabiyyet el-Haşimiyyet el-Kureyşiyye.

Yani, Peygamber Soyu Olan Kureyş Kabilesinin Haşimiyye Ailesine Bağlı Arap Hükümeti.

Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal'ın bayrağını da hükümet konağına çekip görüntüyü tamamladılar.

Bu oldubitti karşısında bir anda harekete geçmekte zorlanan kentin ileri gelenleri ilk aşamada Binbaşı Ethem Bey'in serbest bırakılması için çaba harcadılar. Ethem Bey'i Belen tarafındaki 41. Tümen'e kaçırdılar.

41. Tümen 3 Aralık 1918 gecesi Antakya'ya girdi. Hükümeti dağıttı. Bu sırada İstanbul'dan gelen haber şuydu:

Mondros Mütarekesi gereğince güneydeki tüm birlikler Fırat'ın batısına çekilecek!

Bu sırada Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal'di. 41. Tümeni Fırat'ın batısına çekme görevi bir bakıma onundu. Mustafa Kemal Tümen'in çekilmesini planlarken bir grup askerin 'kentte karışıklık çıkabileceği' öngörüsüyle Antakya'da kalmasını sağladı. Bunun etkisi fazla sürmedi. Çünkü Nad el-Arab örgütü pusuda bekliyordu. Bir süre sonra yerel güçlerden ayrı bir yapı oluşturuldu. Faysal yanlıları yine egemen oldu. İbrahim Henano'nun önderliğindeki Faysal yanlıları kente şunu duyurdular:

Araplık-Türklük gütmeden dinsel nitelikli bir hükümet kuracağız.

Bölgede bunlar olurken İtilaf Devletleri'nin planları usul usul işliyordu. Fransa, İngiltere'den şu sözü almıştı:

Akdeniz'den Fırat'a, Toroslar'dan Sina yarımadasına kadar olan bölgeyle ben ilgilenmeyeceğim.

Bu Fransa için geniş bir hareket sahası anlamına geliyordu.

İngiltere bir yandan bu sözü verirken öte yandan da Mekke Şerifi Hüseyin'le gizli bir anlaşma yaptı. Buna göre İngiltere, İskenderun'u da içine alacak bölgede bir Arap devleti kurulmasını destekleyecekti. Fransa'nın bu anlaşmadan, imzalandıktan bir yıl sonra haberi oldu. Anlaşma 1915'te yapılmıştı. Bunun üzerine 1916'da Sykes-Picot Anlaşması'yla sonuçlanan görüşmeler yapıldı. Anlaşma İskenderun ve yöresini de Suriye topraklarına katarak Fransa'nın etki alanının sınırlarını çiziyordu.

İngiltere bu anlaşmaya karşın hedeflerinden elbette vazgeçmedi. Şerif Hüseyin'le oynamayı sürdürdü. İngiltere'nin bölge hareket planı şuydu:

İskenderun körfezini ele geçiren, Bağdat'a kadar olan bölgeye çok kolay ulaşır. Musul petrollerinin kontrolü de kolaylaşır.

Bu plan gereği Fransa'dan sadece İskenderun körfezinden çıkarma yapma izni istedi. Fransa daha önce yediği kazığı henüz hazmedemediği için bu izni vermedi. Bu yüzden İskenderun'un işgali Mondros Mütarekesi'nden sonra gündeme geldi.

3 Kasım 1918'de İskenderun açıklarına gelen bir Fransız mayın tarama gemisi liman ağzını temizledi. Osmanlı yönetiminden limandan yararlanma izni istedi. Bu izin usuldendi. Daha izin gelmeden Fransızlar ve İngilizler art arda İskenderun'a girdiler.

İskenderun Kaymakamı iznin henüz gelmemiş olmasını da gerekçe göstererek işgale karşı çıktı. Bunun üzerine kaymakamı Payas'a sürdüler. 14 Kasım'da asıl işgal güçleri İskenderun'a girdi. Ardından hemen işgali kabul edecek ve buna göre kenti yönetecek bir belediye başkanı aradılar. Başlıca özelliği Fransızca bilmesi olan Josef Makzume adlı bir kişi Katolik kilisesinde yapılan seçim sonucu belediye başkanlığına atandı.

Fransızlar Makzume'yi sevdi. Aynı zamanda kaymakam vekili yaptı.

Ülke işgalinde son derece deneyimli olan Fransızlar, Antakya'ya gelince de ne yapmaları gerektiğini çok iyi biliyordu:

Yerel olarak yanlarına alabilecekleri kişileri saptamak ve onları kullanmak!

İlk buldukları kişi Şakir Kavas isimli bir Fransızca çevirmeni idi. Kavas çevirmenlik görevi yapıyor, hem Fransız işgalinin faydalarını anlatıyor hem de işgale karşı çıkabilecek kişi ve kesimleri ele veriyordu.

Kavas bu görevi o kadar başarılı yaptı ki Hatay halkı Fransız işgaline şu adı da verdi:

Şakir Kavas dönemi!

Zaten şöyle bir söz yok mudur:

Hiçbir işgal içeriden destekçi bulmadan başarılı olamaz!

Fransızlar, Antakya'da temel olarak Hıristiyanlara dayanmayı planladılar. Nitekim Fransa'nın bölgeye gönderdiği ilk birliklerin başında Ermenilerden oluşan bir tabur vardı. Tepki fazla olunca bu tabur kısa sürede geri çekildi. Bu gidiş Türklerin ve Arapların tepkisini daha da artırdı. Ortak direniş grupları oluşturulması için gizli çalışmalar başladı.

1918'in sonlarında Dörtyol-Hassa hattında, Payas yakınlarındaki Özerli köyünde silahlı direniş hazırlıkları yapıldı. İlk direniş hareketleri başladı. Fransızlar önce silahlı mücadele ile bunları bastırmanın yollarını aradılar. Başaramayınca ikna etme çabası içine girdiler. Bunda da başarılı olamadılar.

Antakya'daki direniş için de bölgenin önde gelen ailelerinden Mürseloğlu Tayfur Bey, Dedebeyzâde Hakkı Bey, Türkmenzâde Ahmet Bey, Yüzbaşı Asım Bey ayrıca öne çıktılar.

Mürseloğlu Tayfur Bey, sonraki yılların Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'den başkası değildi.

Fransız işgalinden yöredeki Araplar da olumsuz etkilendiği için onlar da "Hatay Kuvayı Milliyesi"ne katıldılar. Bu bağlamda Halep'ten de destek geldi.

Direniş hareketleri yoğunlaştıkça ve direnişçiler bölge bölge etkin oldukça Antakya iki bölge halinde anılmaya başladı:

1- İşgal altındaki bölge.

2- Kuvayı Milliye'nin kurtardığı bölge.

Antakya'daki bu mücadele Anadolu'dakinden bağımsız değildi. 4 Eylül 1919'da toplanan Sıvas Kongresi'nde alınan "işgal altındaki bölgelerde Müdafa-i Hukuk örgütleri oluşturulur" kararı uyarınca Antakya'da kuruldu.

1920 ortalarında Antakya'nın kaderinde etkin olmayı başarmış bir Hatay Kuvayı Milliye örgütü vardı.

Fransızlar bölgeye destek sağlayan yerlerden birinin Halep ol-

duğunu görünce buraya yöneldiler. 24 Temmuz 1920'de Halep'teki Faysal Hükümeti'ni devirdiler. Bu durum Hatay Kuvayı Milliye hareketini olumsuz etkiledi. Bir toplantı yaparak durumu değerlendirdiler. İki görüş öne çıktı:

1- Halep düştüğüne göre Fransızlara direnmenin bir gereği yok. Silahlarımızı teslim edelim. Bu işi bitirelim, yeni bir düzen kuralım.

2- Hayır bunu yapmayalım. Zaten Halep'in desteği vazgeçilemez düzeyde değildi. Maraş bölgesindeki Kuvayı Milliye hareketine bağlanalım. Onlarla birlikte hareket edelim.

İkinci görüş baskın çıktı. Hemen Maraş Kuvayı Milliyesi'ne 10 kişilik bir heyet gönderildi. Bu aşamadan sonra Hatay'ın mücadelesinde Anadolu etkisi ağır basmaya başladı.

1920 yılının sonlarına dek, işgalcilerle direnişçiler arasında karşılıklı baskınlar, çatışmalar yaşandı. Direnişin başında 500'ü aşkın adamıyla Tayfur Bey vardı. Direnişi Âsi ırmağının taşkınlarından dağ geçitlerinin doğal durumuna kadar her şey etkiliyordu ve iki taraf da bu tür durumlara karşı hazırlık yapıyordu.

Fransızlar Antep yöresinden de yenilgi haberlerinin gelmesi üzerine, bölgedeki Kuvayı Milliye güçlerinin tümüyle etkisiz hale getirilmesi kararını aldı. Halep'teki Fransız işgal komutanlığı birkaç bin kişilik birliği Antakya'ya gönderdi. Direnişçilerin gücünü aşan bir durum ortaya çıktı. Fransızlar önce Antakya'daki direnişi etkisiz hale getirdi, ardından Antep'e yöneldi.

20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması'yla yeni bir durum doğdu. Fransızlar direnişçilerle fazla karşı karşıya gelmemeye çalıştılar. Buna karşın zaman zaman çatışmalar da yaşanıyordu.

Ankara Antlaşması'na kısa bir selam vermek gerekirse... Atatürk Fransızlarla böyle bir antlaşma yapmasının büyük devletlerden birinin Ankara hükümetini tanıması anlamına geleceğini, böylece büyük devletler arasında bir çatlak yaratmış olacağını düşünüyordu. Öyle oldu.

Ankara Antlaşması'nda Hatay bölümü özetle şöyleydi:

Özerk bir yapıya kavuşarak, Fransız mandasındaki Suriye'ye bırakılacak. Ama kendi içindeki özerklik, resmi dilin Arapça ve Türkçe olmasını hükme bağlayacak kadar ayrıntılı düzenlenecek.

Atatürk, ileride atacağı adımların zeminini 1921'de sağlamlaştırmıştı!

Ancak Fransa da bu niyetin farkındaydı. O nedenle İskenderun Sancağı kısa süre sonra Halep Devleti'ne bağlandı. Fransa Suriye'yi de ancak federasyonlara, devletçiklere bölerek mandalaştırabileceğini düşünüyordu. Halep'e İskenderun çevresinden giden temsilciler de manda sisteminin standardı içinde belirleniyordu.

Manda dönemi içinde Hatay'daki, Türk, Arap, Rum, Ermeni gençlerden bir grup Selamet-i Belde adlı bir örgüt kurdu. Bu örgütün temel amacı şuydu:

"Anavatanda birleşme."

Fransızlar bu örgütü çok geçmeden kapattılar. Bunu "Antakya-İskenderun Yurdu" derneği izledi. Başkanlığa da tanıdık bir isim getirildi:

Tayfur (Sökmen) Bey.

Baskılardan korunmak için merkezini Adana'da gösteren bu dernek her fırsatta Milletler Cemiyeti temsilciliğine başvurup, temel çözümün Türkiye ile birleşme olduğunu söylüyordu.

Huzursuzluklar artınca Fransa geleneksel tavrını yine öne çıkardı:

Yatıştırmak, sakinleştirici önlemler almak.

Bunun için İskenderun Sancağı içinde merkezi İskenderun olan ayrı bir hükümet kurulduğunu ilan etti. İlk aşamada tepkiler dine idi, ardından Şam'dan gelen homurdanmalar üzerine hükümet kararı iptal edildi.

Bu dalgalanmaların içinde yıl 1936 oldu. 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında yapılan antlaşma ile Suriye'nin egemenliği gün-

deme geldi. Antlaşma metni açıklandığında görüldü ki, İskenderun Sancağı'nın Şam'a bağlanmasının yolu açılıyordu. Ankara buna hemen itiraz etti. Atatürk o yıl Meclis'in açılış konuşmasına şu tümceyi de koydu:

"Fransa ile Türkiye arasında yıllardır sürüp giden davanın sonuçlandırılmasının zamanı geldi."

Atatürk işe önce bölgenin adından başladı. Bundan böyle Hatay denmesi görüşünü ortaya attı. Antakya-İskenderun Yurdu Cemiyeti yöneticileriyle bunu paylaştı. Cemiyetin adı kısa süre sonra şöyle oldu:

Hatay Egemenlik Cemiyeti.

Bu arada Suriye de boş durmadı. Hemen 14-15 Kasım 1936'da seçim yapıp, oradaki hâkimiyetini kesinleştirmek istedi. Ankara buna karşılık seçimlerin boykot edilmesi kararını benimsedi. Hatay Egemenlik Cemiyeti kısa sürede boykotu örgütledi ve seçimlere katılım çok düşük oldu.

Hataylıların bu tepkisine karşılık veren Fransız askerleri oldu. Fransız Yüksek Komiserliği Türklerin çıkardığı *Yenigün* gazetesini kapattı, baskıları, tutuklamaları artırdı.

Bölgede karışıklığın artması üzerine "Hatay sorunu" olarak adlandırılan krizin çözümü için Milletler Cemiyeti devreye girdi. Hatay'da halk oylaması yapılması kararlaştırıldı.

Sandık Mayıs 1937'de kondu.

Ancak sandık başındaki görevlilerin yan tutması üzerine Türkiye müdahale etti. Oylama durduruldu.

1937 Avrupa'nın kendi içindeki dengelerin giderek gerildiği bir dönemdi. İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri geliyordu. Hitler Almanyası tüm kıtayı kasıp kavuracak planlar arasından fal tutuyordu. İşte bu koşullarda Fransa ve İngiltere şöyle bir yol haritası tasarladı:

Önümüzdeki dönemde Türkiye'yi karşımıza almanın bize bir yararı yok. Bu, Avrupa'nın güneydoğusunda belirsizlik demektir.

Atatürk bu hattı kavradı, bu hat üzerinde siyasetini derinleştirdi. Değişen dengeler Türkiye'nin elini güçlendirdi.

Türkiye'nin eli güçlendi ama, bu tür durumlarda elin güçlü olması kadar, o güçlü eli kullanabilmek de önemli.

Atatürk Türkiyesi bunu kullandı...

Fransa, İskenderun Sancağı'nın özerk yapısını korurken Dışişleri'nde Suriye'ye bağlı olması ilkesini benimsedi. Bu durum Suriye'nin yakın gelecekte daha güçlü hak iddia etmesini ve beraberinde yeni bir tartışmayı getirecekti. Ankara buna karşı çıktı.

Sadece Ankara değil ama!

Anadolu'nun değişik kentlerinde de Hatay mitingleri düzenlendi. Fransa'nın kararı protesto edildi. Hatay'da da Türkler benzer mitinglerde bir araya geldiler.

Ankara'nın diplomatik girişimleri, Anadolu kentlerinin ve Hatay'ın protesto mitingleri meyvesini verdi. Fransa bir uzmanlar komitesi kurulmasını kabul etti. Komitenin kararlarını Milletler Cemiyeti de 29 Mayıs 1937'de kabul etti. Buna göre, İskenderun Sancağı'nın toprak bütünlüğü Fransa ve Türkiye'nin ortak güvencesinde olacaktı. Eğer bütünlükte bir sorun çıkarsa, Milletler Cemiyeti'nin müdahalesinden önce ne yapılabilir, bu iki ülke karar verecekti. Türk ve Fransız Genelkurmayı sürekli işbirliği içinde olacaktı.

Gelinen nokta, Hatay'ın Türkiye'ye katılması yolunda atılmış en önemli adımdı, desek abartmış olmayız.

Ekim 1937'de İskenderun ve Antakya'ya Türkiye Konsoloslukları açıldı. Bu açılımla, daha önce sürmekte olan Halkevleri ve benzer çalışmalar arttı. Beraberinde, manda döneminin ilk günlerinde Türkiye'ye göç eden Hataylılar da geri dönmeye başladı.

Bu durum Suriye'nin tepkisine yol açtı. Hatay'a silahlı güçler soktu. Yeniden kanlı bir dönem başladı. Türkiye hemen Fransa Bü-

yükelçisi Suat Davas aracılığıyla Paris'te girişimde bulundu. Fransa Hatay'da sıkıyönetim ilan etti.

Türkiye ve Fransa sıkıyönetim koşullarını ve bölgenin güvenliğini görüşmek üzere bir araya geldi. Şu sonuç çıktı:

Türkiye 2500, Fransa 2500 askerini Hatay'a gönderip, toprak bütünlüğünü sağlayacak.

5 Temmuz 1938'de Türk birliği İskenderun'a girdi. Bu, 1918'den sonra Hatay'a giren ilk Türk tugayıydı. Türk askerinin gelişiyle Fransızlar güneye, Suriye sınırına çekildi.

Askeri girişi, doğası gereği diplomatik giriş izledi. Ortaelçi Cevat Açıkalın, Türkiye'nin Hatay olağanüstü temsilcisi oldu. Paris katında sürdürülen görüşmelerle, Milletler Cemiyeti'nin görevini Türk ve Fransız diplomatların üstlenmesi benimsendi. Bu zemin hazırlandıktan sonra seçim için yazım çalışmaları başladı. 1 Ağustos 1938'de tamamlanan yazımın sonunda Hatay Millet Meclisi'nin şu dengede oluşturulması kararlaştırıldı:

22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Sünni Arap, 2 Ortodoks Rum.

Türkler adaylarını belirledi. Aday sayısı, milletvekili sayısı kadar tutuldu ve ayrıca bir seçime gerek olmadığı ilan edildi. 2 Eylül 1938'de açılan Hatay Meclisi'nin ilk kararı şu oldu:

Hatay devleti kurulmuştur!

İkinci karar şu oldu:

Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen'dir.

6 Eylül 1938'de hükümet güvenoyu aldı. Yeni hükümet şöyle bir yapıda işe başladı:

— Hatay'ı dışarıda Suriye temsil eder.

— Para birimi Suriye lirasıdır.

— Hatay'la Suriye arasında siyasi ve askeri sınır yoktur.

Yeni hükümet bunları Türkiye ile uyumlu biçimde değiştirdikten sonra, uygulanacak yasalarla ilgili tek maddelik bir karar aldı:

"Türkiye Cumhuriyeti yasaları Hatay'da da geçerlidir."

Hatay'ın Türkiye'ye katılması için bütün koşullar oluşmuştu. Gelişmelerin buraya kadar olan bölümünü Atatürk de gördü. Gördüden öte, izledi, biçimledi, yaşadı...

1939'a bu koşullarda girildi. Gelişmeleri aklı fikri Hitler'in ne yapacağını sorgulamakta olan Fransa da izliyor, Hatay'ın usul usul Türkiye topraklarına katılış hazırlıklarına ses çıkarmıyordu. Tayfur Sökmen ve Abdurrahman Melek Antakya ve Gaziantep milletvekili olarak TBMM'ye girdiler. Seçimin hemen sonrasında Türkiye'den bir heyet Hatay'a gelip Suriye sınırını belirledi.

23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında bir antlaşma imzalanarak işlem tamamlandı. Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşti.

Hatay sınırları içindeki herkese iki uyruktan birini seçme hakkı tanındı:

Türkiye ya da Suriye...

Suriye'yi yeğleyenler bu ülkeye göç ettiler.

TBMM'de 7 Temmuz 1939'da kabul edilen 3711 sayılı yasayla Hatay ili kuruldu.

24 Temmuz 1939'da Antakya kışlasındaki Fransız askerleri törenle ülkelerine doğru yola çıktılar.

* * *

Hatay'ın yakın tarih çizgisi böyle...

21. yüzyıldaki durumu nasıl?

Konunun bu yanı kitabın sınırları içinde değil ama, mademki Hatay'ın geçmişinden söz ettik, özetle 21. yüzyılına da girelim.

Özetle'den çok gözlemle girelim...

Antakya ve İskenderun'a gazeteci olarak çok yolum düştü. Bunun iki nedeni vardı:

1- Siyasi parti liderlerinin kimi gezilerini izlemek.

2- Konferans davetlerini kabul edip konuşma yapmak.

İkincisi daha yoğundu.

Bir ara öyle sık gittim ki; yöredeki dostlara şunu söylemeye başladım:

"Biliyorsunuz, ben bazen Hatay'a gelmiyorum!"

Her gidişte beni istediğim yere götüren, istediğim kişilerle tanıştıran, istediğim konuda bilgi getiren kişi, arkadaşım Kemal Tartıcı idi. Tartıcı'yı dostluk kantarına koyayım desem zor; o kadar ağırlığı hangi kantar kaldıracak ki!

2000 yılıydı. Kemal'e dedim ki, "Bu kez salt Hatay'ı gezmek, kültürünü-geleneklerini tanımak, yerel önderleriyle sohbet etmek üzere geliyorum."

Sonraki yıllarda da çok gidip dolaştım ama, en bereketli gezim o yıldı.

Kemal beni Alevilerin önde gelenlerinden Antakya'daki sinagogun yöneticilerine, kilise temsilcilerinden imamlara, belediye başkanlarından kültür insanlarına kadar t-onlarca kişiyle tanıştırdı, konuşturdu.

Ortak payda şuydu:

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak bu topraklarda, hep birlikte, yan yana mutluyuz!

Haritadaki görüntüye bakıp Hatay'a şu benzetme uygun düşer:

Anadolu'nun kültür sarkacı!

Suriye'de akrabaları olanlar fırsat buldukça gidiyor, geliyor... Lübnan'la bağlantı kuranlar, kâh orada kâh burada... Arapça bilmenin artısıyla Arap yarımadasının her köşesinde iş kuranlar para kazanmak için çöllerde, yatırım için Hatay'da...

Hani Hatay için şöyle bir tanım da yapılabilir:

Karada bir ada!

Hem kendi içinde sofradan sokağa bir ada kapalılığı içinde geleneklerini yaşatıyor hem de Türkiye'nin bir parçası olarak dünyanın dört bucağıyla ilişkiler kuruyor.

Gezmeyi seven biri olarak Antakya Mozaik Müzesi'ni anlatmaya başlasam, bitiremem... Arsuz sahilinden Nur dağının eteklerine tırmansam, inemem... Harbiye şelalelerine çöksem, kalkamam... Sofrasına otursam, az acıdan çok tatlıdan, bırakamam...

İnsanlarına sarılsam...

Ayrılamam...

'ATATÜRK HATAY ŞEHİDİDİR!'

Atatürk'ün Hatay'ı anavatan topraklarına katmak için sürdürdüğü mücadele diplomasiden psikolojik harekâta, askeri seçenekten uluslararası dengelere kadar çok geniş bir yelpazede irdelenebilir.

Tarihi gelişmelerin önemli bir tanığı da günlük gazetelerdir. O gazeteler ki, günlük gelişmelerin telaşı içinde heyecanla, gerilimle, aman geç kalıyoruz koşturmalarıyla çıkar... Gazete çıktığı gün, gazeteyi çıkaranlar için ertesi güne hazırlık başlar. Bir başka deyişle gazetenin ömrü 24 saattir. Bu, işin bir yanı. Öteki yanı ise tarihin tanıklığı...

Sevdiğim gazete tanımlarından biri şudur:

Haber, tarih taslağının ilk aşamasıdır!

Pek çok belgeselci, tarihçi, geçmiş olayları irdelerken o günün gazetelerini ayrı bir inceleme konusu yapar. Bu bölümde böyle bir şey yapacağız. Hatay'ın anavatana katılması sürecinde İskenderun'da çıkan *Hatay* gazetesinin birinci sayfalarından örnekleri yorumsuz aktaracağız. O dönemde Hatay ve çevresinin Türkiye'ye katılımı nasıl desteklediğini ve neler yaptığını gösteren sayfalar bunlar.

Hatay gazetesinin o günlerdeki yayınlarını Hatay Devleti'nin Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in torunu araştırmacı-yazar Meh-

met Mursaloğlu derlemiş ve yararlanılabilir hale getirmiş. Mursaloğlu arşivini sonuna kadar açtı ve istediğimiz bölümü kullanabileceğimizi söyledi.

Mursaloğlu'nun gazete arşivinin önsözüne yazdıkları da ayrıca irdelemeye değer. Her şeyden önce Atatürk'ü "Hatay şehidi" olarak tanımlamak, güzel bir sahiplenme örneği.

Önce Mursaloğlu'nun önsözünü aktaralım, ardından gazete sayfaları...

* * *

Atatürk, Hatay'ı Mondros Mütarekesi ve Milli Mücadele yıllarından itibaren Misak-ı Milli sınırları içinde mütalaa etmiş ve bu konuyu hayatta kaldığı sürece daima ayakta ve canlı tutmuştur.

Nitekim, Ankara Antlaşması'nda, Fransa'nın Hatay'ı Misak-ı Milli sınırları içinde almaya yanaşmaması, O'nun üstün mücadele azmini kırmamış daha da artırmış ve bu hassas konuyu, sonuna kadar büyük bir titizlikle takip etmiştir.

Gerçekten Cumhuriyet döneminde, kişisel davası haline getirdiği bu mesele üzerine bütün ağırlığını koyarak ustaca yürüttüğü aktif politikasıyla, bu vatan parçasının, önce bağımsız devlet statüsüne kavuşturulmasında, başlıca ve en büyük etken olmuştur.

Bununla beraber o sıralarda Avrupa'da ortaya çıkan siyasi bunalımın, haliyle dünyaya yansıyıp karıştırmaya başlamasının, Fransa'yı Hatay davasının kesin çözüme ulaştırmasında, daha ılımlı bir politika izlemeye zorladığı bir gerçektir. Ancak, bu durumu da tam zamanında çok iyi değerlendirmesini bilen büyük Atatürk'ün dünyaca kabul edilen dehasına özgü ince diplomasinin büyük rolü inkar edilemez.

Çünkü O, genelde barışçı ve fakat gerektiğinde, yer ve zaman bakımından çok iyi dengelediği dinamizmiyle davanın, si-

lahlı bir çatışmaya girmeden ilk hedefine (bağımsız devlet statüsüne) ulaşmasını sağlamıştır.

Gerçekten büyük önderin, Güney Anadolu'da zaman zaman yaptığı önemli ve anlamlı geziler, özellikle geçirmekte olduğu ciddi bir rahatsızlığa rağmen, tereddüt bile göstermediği Mersin gezisiyle, hayatı pahasına da olsa haklı davaya olan inancının ve bunun gerçekleştirilmesindeki sarsılmaz azim ve irade gücünün şaheser bir örneğini vermiştir.

Atatürk, bu yoldaki mücadelesini, bazen kendi hükümetinin karşı koymasını da yenerek yürütmüş, ancak 20 Eylül 1937'de oluşturulan hükümet değişikliğinden sonra hükümetin tümü kendisine yardımcı olmuştur.

Atatürk, Hatay şehididir. Çünkü sorunun en karıştığı sırada, kendisine hastalığı dolayısıyla, doktorların kesin dinlenme ve hemen hep hareketsizlik öğütledikleri bir devrede, Mayıs 1938'de Mersin ve Adana'da, askeri geçit resimlerini ayakta izlemiş ve türlü dolaşmalarda bulunmuştur. Bu tutum O'nun yaşamını en az bir-iki yıl kısaltmıştır.

Kısaca denebilir ki, Hatay sorununu, kişisel davası olarak benimseyen yüce Atatürk, bu uğurda hayatını da tehlikeye atmaktan çekinmemiştir.

Bu itibarla davayı yakından izleyen ve o kritik günlerde, kalpleri Hataylılar için çarpan Anadolu Türkü ve onun ayrılmaz ve bölünmez parçası olan yavru vatanda, 20 yıl yabancı boyunduruğunda mücadeleli ve acı günler yaşayan Hataylı Türk insanı, Ata'sını bugün için sadece aramızdan ayrı bulunan saygın vücudu ötesinde, sonsuza dek yaşatacaktır.

CUMA 2 EYLÜL 1938 — Sayısı heryerde 1 kuruş — YIL 11- 1 - SAYI 623 - 4

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 1-79
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

ABONE ŞARTLARI
Dahilde yıllığı 400 kuruş
Hariçte » 750 frank
İlân tarifesi 4üncü sahifede
Makbuzlarda imtiyaz sahibinin imzası bulunmalıdır

Bugün Hatay parlamentosu toplandı Devlet reisliğine büyük kahraman hemşehrimiz Tayfur Sökmeni seçti

Ergin Hatayın Parlamentosu bugün toplanarak sayın Tayfur Sökmeni Hatay Devleti reisliğine intihap etti

Antakya muhabirimizden: Teşrinievvel, meclis başkanlığı hakkında, alâkadar mahkemeler vâkıyaatlarının sonuncuyu. Bu hususdaki talebleri yerinde tetkikinde ara vermeğiz.

Mebuslar tam saat 3,30 da meclise salonuna girdiler. Sandalın tarafından ayağa kalkmak suretiyle selâmlandılar. Mebuslar tamamen geldikten sonra, Meclis binasının önünde

Bugün Hatay parlamentosu tarafından Hatay Devlet reisliğine seçilen Atatürkün kahraman çocuğu

ya hattasında yeşyeni, bir devlet kurulduğunu söylemiş ve şiddetle alkışlanmıştır. Hundan dolayı Ulu Atatürk minnet ve saygılarını iâde etmiştir.

Bunu müteakip devlet reisinin intihabına geçildi. Reylerin tasnifi neticesinde Bay Tayfur Sökmen

Başvekil döndü

Manevralar ve tedip hareketi Hakkında beyanatta bulundu

2 Eylül 1938 - Yıl 11 - Sayı 623

Cumartesi 29 Birinci Teşrin 1938 — Sayısı heryerde (1 kuruş) — Yıl 11 - 1 Sayı 670 - 92

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 1-79
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

ABONE ŞARTLARI
Dahilde yıllığı 400 kuruş
Hariçte » 750 frank
İlân tarifesi 4üncü sahifede
Makbuzlarda imtiyaz sahibinin imzası bulunmalıdır

14 Yıl evvel büğün ATATÜRK adlı halâs ve zafer nebisi Türk milletine Cümhuriyet tacını giydirmişti

29 Teşrinievvel

29 teşrinievvel Türk tarihinin ebedî sabahıdır. Uzun ve kavranlık bir geceden sonra bu tarihi günde Türk yurdunun şanlı ufuklarından nurlu bir sabah doğmuştu. Bu nurlu sabah, Türk yurdunun parça parça ayrılmasından sonra tarihimizin dönüm yapdığı bir gündür.

Bir millet hayatında bu derece mühimmeye yer alan bir

Cümhuriyet Bayramı

Cümhuriyetimizin onbeşinci yıldönümünü idrak edeceğimiz bu günlerde her Türkün kalbi heyecan ve sevinçle çarpmaktadır. Atamizin yarattığı bu varlık, onbeş yılda onbeş asırlık mücadeleden gelmiş bir kanun ve bütün hüviyle ilerlemektedir.

Ana vatandan ayrı yıllarca ingiltere Hatay Ulu Önderimiz Atatürk

29 Birinci Teşrin 1938 - Yıl 11 - Sayı 670

Salı 1 İkinci Teşrin 1938 — Sayısı heryerde (1 kuruş) — Yıl 11 - 1 Sayı 671 - 00

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 1-29
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

ABONE ŞARTLARI
Dahilde yıllığı 400 kuruş
Hariçte » 150 frank
İlân tarifesi 4üncü sahifede
Mukabilinde imtiyaz sahibinden başka bulunamazlar

15 inci yıl dönümü sana ve velinimetin Ulu Ataya kutlu olsun Hatay

15 inci yıl dönümü bayramında: Türk Antakya şuurlu büyük insan yığınlarının âzametini ve Türk İskenderon ise Şehir güzelliğini ve tezyin San'atını müstesna muvaffakiyetlerle teşhir eden iki parlak yıldız oldu

Türk Hatay üç gün üç gece renk ve ışık içinde yüzdü

Kutlu plânço

Üç gün üç gece, mahtab-

Kudsiye kudsiye yükselip,
Ufuk yüzü ilgizliyiş, yavaş yavaş

Meclisimiz Bugün açılıyor

Hatay millet meclisi

Büyük bayram

Cumhuriyetimizin onbeşinci yıl

İhtiyarlık hisleri arasında sefaret

1 İkinci Teşrin 1938 - Yıl 11 - Sayı 671

Perşembe 10 İkinci Teşrin 1938 — Sayısı heryerde (1 kuruş) — Yıl 11 - 1 Sayı 678 - 100

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 1-29
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

ABONE ŞARTLARI
Dahilde yıllığı 400 kuruş
Hariçte » 150 frank
İlân tarifesi 4üncü sahifede
Mukabilinde imtiyaz sahibinden başka bulunamazlar

Gördük, inandık itikat ve iman ettik!

Türkiyede büyük devlet ve küçük kardeş istikbali gören Hatay mürahhas heyetimiz evvelki akşam İskenderon istasiyonunda resmi törenle ve coşkun tezahüratla karşılandı

Heyetimizin avdeti

Türkiyede büyük devletlere bir en yüksek törenle karşılanan ve onunla ittihadını ve ülkesi gören Hatay murahhas heyetinin evvelki akşam İskenderona dönmüşler ve istasiyonda resmi törenle ve coşkun tezahüratla karşılanmışlardır.

Heyetimizi hemil olan özel istasyona girer girmez iki sıralı nefretten jandarma ve polis müfrezeleri selâm resmini ifa etmiş-

Kırıkhan mebusu Haçadır Karabacakyan'ın hâlâ tehassüslerine sağlam ayak kaldırmış vaziyorduk. Kolumdan çekti ve kucaklaşma

— Yoğun ne söyleseck ar. Arkadaşlarımın canlı, başka bende tasdik ediyorum, sözleri hepimizin hissiyatımızdır. Yaz yazabildiğin kadar.. diye fısıldadı.

Saat 20 üç merasim sona erdiği ve heyetlerin Antakyalı erkânı-harbiye reisi ve heyetlerin Antakya'ya dönüşü

Atatürk'ün Sıhhî vaziyetlerine dair neşredilen son rapor

Dün Başvekil ve Ankara reisi vekili Reisi Cümhur Atatürk'ün sıhhî vaziyetleri hakkında tabibi müdavîlerî tarafından verilen rapor neşredilmiştir.

Sosyalist partisinin Millî meclisinde Leon Blum şöyle dedi:

Vaziyet o kadar vahimdir ki memleket bizden parlâmento polemikleri haricinde yer almaklığımızı bekliyor

PARİS, (A.A.) — Müstakil radikal partisi ittifakla kabul ettiği

Halkçılar toplantısı hakkında çıkarılmış komünistler aleyhinde

10 İkinci Teşrin 1938 - Yıl 11 - Sayı 678

Cumartesi 12 İkinci Teşrin 1938 — Yıl 11 - 1 Sayı 680 - 192

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 3-03
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

HATAY

ABONE ŞARTLARI
Dahilde yıllığı 400 kuruş
Hariçte » 150 frank
İlân tarifesi 4 üncü sahifede
Mukabilinde imtiyaz sahibimize temsil bulunmaktadır

Aziz İnönü ğalibi ve büyük Lozan müzafferi İsmet İnönü bütün milletin ittifakiyle Reisicümhur oldu

İsmet İnönünün Cümhur reisliğine intihabı, Türk milletinin yüce (Ata) sına sunduğu ilk müstecab fatihadır

Hatay'ın minarelerinde selâ, kiliselerinde çan sesleri ağlayup duruyor

HALK PARTİSİNİN ÇATISI ALTINDA KIRKSEKİZ SAATTENBERİ HOCA İLE PAPAS, İMAMLA HAHAM, BAŞ BAŞA, MÜŞTEREK MATEM TUTUYORLAR

ATA

mızın
Türk gençliğine vasiyyeti

Ey türk gençliği! Birinci vazi-

Devlet

Reisimizin
Çektiği taziye ve tebrik telgrafları

12 İkinci Teşrin 1938 - Yıl 11 - Sayı 680

Cumartesi : 18 Şubat 939
Yıl 11 - 1 Sayı 748 - 170
Tesis tarihi: 16 Mayıs 1925
Abone ve ilân şartları 4 üncü sahifede
Numarası Hatayda 1, Türkiyede 3 buçuk kuruştur

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve mesul müdürü KURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 3-03
Telgraf adresi : "HATAY" gazetesi

Hatay Millet meclisinin tarihî celsesind

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ KANUNLARININ HATAYDA TATBİ. EDİLMESİNE DAİR VERİLEN KARAR MÜNASEBETİLE

BİR ÇOK HATİPLER HEYECANLI NUTUKLAR SÖYLEDİLER

KANUNLARIN MERİYET MEVKİİNE KONULACAĞI TARİHLER HÜKÜMETÇE TESBİT EDİLECEKTİ

Tarihî Karar

Hatay Millet meclisi, Türkiye cumhuriyeti kanunlarının Hatayda aynen tatbikini kabul etmekle, kendisinden beklenen en mühim ve tarihî kararlardan birini vermiştir. Bu kararla, Hatayın mukadder olan mesut akibetine ve mutlu istikbaline doğru ilk büyük adım atılmış bir.

Hatay demekle ve ana vatanın ayrılmaz bir parçasından başka bir şey olmıyan bu ülkenin, inkılâbiniz kavuştuğu günden itibaren hayırdığı bütün işlerde sarsılmaz büyük 70 yıl inkılâbınızı yaratan prensiplerin

Türkiye cümhuriyeti kanunları

Millet meclisimizin evvelki günkü toplantısında Hatay için aynen kabul edildi

Bu münasebetle Başvekilimizle bir çok katipler söz alarak heyecanlı hitabelerde bulundular

Hatay millet meclisinin evvelki gün saat 15 de yaptığı toplantıda hükümetin teklifi üzerine Türkiye cümhuriyeti

müyetini tebarüz ettirmiş ve Türk inkılâbı hakkındaki derin hayranlıklarını ifade etmişlerdir.

B. Hamdi Selçok'un nutku

Sayın Arkadaşlar.

Esbabı mucib mazbatasının farik vasıfları

Aşar kalkacak ve icra iflâs kanunu hemen meriyete konacak

Türkiye cümhuriyeti kanunlarının kabulüne dair hükümetten meclise gönderilen lâyihanın esbabı mucibe mazbata-

18 Şubat 939 - Yıl 11 - Sayı 748

Perşembe : 23 Şubat 939
Yıl II - 1 Sayı 751 - 173
Tesis tarihi: 18 Mayıs 1928
Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada
Numarası Hatayda 1, Türkiyede 2 buçuk kuruştur

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 3
Telgraf adresi : "HATAY, gazet

Vatanî kitlesi, yine işbaşına gelecek

Halep'te nümayiş yapan halk, "yaşasın Türkiye, Türkiyeyi isteriz„ diye bağırdılar

Vatanî kitlesi

Uzun müzakerelerden sonra, yine işbaşına gelmeğe karar verdi

Suriyede Cemil Merdem kabinesinin istifası üzerine mevkide ve muhalif partilerin nümayişlere baş vurarak çarşıları kapatıkları ve bu yüzden bir çok hadiselerin olduğunu kaydetmiştik.

Bu satırları yazdığımız dakikalara kadar Şamdan gelen haberler, adı geçen kabine buhranının halledilmekle beraber Cemil Merdemin yeniden olduğu vatanî kitlesinin yine iş başına gelmeğe karar vermeğe bildirmektedir.

Cemil Merdem kabinesinin yeni kabinenin teşkiline Mazhar Azmin geçeceği sırada aralarında Şam mebusu Nasip Bekri, Adliye Nazırı Mazhar Azmin de olduğu beş kişilik bir heyet kurmuştu. Yeni kabineye girmemiş olan bütün mebusların bir araya gelmeleri ve bu heyeti kurmaları için de eski nümayişlere son verilmesi kararlaştırılmıştı.

Adliye vekilleriyle ve eski Adliye müfettişi Mazhar Azmin (Paşa) ilerisi sürülmüştür. Yeni kabineye girecek olan arasında Şam mebusu Nasip Bekri, Afif Seth, Halep mebusu Naşim Kudsinin isimleri söylenmektedir.

Cumhuriyet resmi gazetesinde yeni kabinenin teşkiline Mazhar Azmin

Halep'te

"Yaşasın Türkiye, Türkiyeyi isteriz„ diye bağırdılar

Halep, 21 (Hususî) — Dün "isteriz" diye bağırmışlardır. Zabıta ve bugün buradaysa askerî şeflerler kapılarına, biz çok nümayişler olmuştur.

Halep telefonlarının yapılığı nümayişe işirak eden binlerce halk, sokakları gezerek "istik cemedi boyunduruğuna tahammül edemeyiz. Yaşasın Türkiye, Türkiyeyi isteriz" diye bağırmışlardır.

Zabıta kuvvetleri bu yüksek çıkıyan karşısında hiç bir şey yapamadığından, nümayişçiler şehrin bazı başlı caddelerinde sokaklarında serbestçe tezahüratlarına devam etmişlerdir.

Halep eski Sancağının, memleketin bugünkü müşevvik vaziyetinden dolayı çok dikkatle düğümlüdür.

Almanya, İtalya ve Japonya

İhsan Cabiri istifa etti

Halep, 21 (hususî) — Lazkiye muhafızı İhsan Cabiri, Şükrü Mürşid ve evvelsinin tazyikinde istifa etmiştir. İstifa eden de Fransız memurları. İhsan Cabirinin evindeki telefon hattını kesen kendilerini pihi-telefon olmasını da almışlardır.

Lazkiye yerlilerden bir memurun veyahut İhsan Cabirinin tayin olunacağı söyleniyor.

İktisad Vekâleti

Avrupaya 30 Talebe gönderecek

23 Şubat 939 - Yıl 11 - Sayı 751

Salı : 28 Mart 939
Yıl II - 1 Sayı 772 - 194
Tesis tarihi: 18 Mayıs 1928
Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada
Numarası Hatayda 1, Türkiyede 2 buçuk kuruştur

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve mesul müdürü : NURİ GENÇ
İdarehanesi : İskenderon Kışla caddesi
Posta kutusu : 64 — Telefon : 3
Telgraf adresi : "HATAY, gazet

İskenderon, yine mutlu bir gün yaşadı

Kahraman alâyımızın şeref gününe rastlayan 26 martta yapılan kutlulaina törenler çok samimî ve heyecanlı tezahürata vesile oldu

Geçen pazar günü yurdun her tarafında yapılan mebus seçimi, Cumhuriyet Halk Partisi namzetlerinin müttefikan intihabile neticelendi

Yeni mebuslar arasında muhterem Devlet Reisimiz B. Tayfur Sökmen il Sayın Başvekilimiz Dr. Abdürrahman Melek'te vardır

İskenderon yine mutlu bir gün yaşadı

Hatayın kurtarıcısı kahraman 48 inci alâyın şeref günü münasebetile yapılan tören, çok

Millî Şefin teşekkürü

Reisicümhur İsmet İnönü aşağıdaki mektuplarını neşrini sizinsa emrediyorlar:

İntihabatta yeni bir inkişaf devresi

Millî Şefin içinden gelen ilk hamle millet hâkimiyeti Prensibini biraz daha geniş sur

28 Mart 939 - Yıl - Sayı 772

Salı
23
Mayıs
1939

İdare yeri
Kışla caddesi
Hatay Gazetesi
ve Basımevi
Telefon No : 109
Posta kutusu : 64

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve mesul müdürü
Nuri Genç
Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada yazılıdır

Sayı
811 - 234
Yıl 11 - 1
Sayısı
2
Kuruş

Bu hal ne olacak?

Memlekette tütün buhranı gittikçe artıyor

...ki şirketinin satışı durdurduğundan Hatayda başlayan buhranından bir kaç defadır bahsediliyor, alâkadar makamların bu buhranı için tedbir düşünüldüğünü yazıyor. Aradan günler geçtiği halde bu hususta hiç bir tedbir alınmadığı ve bütün tütünsüzlükten ileri gelen fiatin düşmek üzere olduğu, bir çok tütün ekicilerinin bu sebepten kaçak sigara getirmeye başladıkları ve bu suretle memleketin mühim bir varidatından mahrum kalmakta olduğu yazılıyordu.

Bu yazıdan sonra da bu sütunlarda bu buhranı, sarf Reji şirketinin yaptığı kanunî tekliflerinden ileri geldiğini, Hükümetin bunun için seri tedbirler alınması, şu maddelerde olduğu gibi yine mühim mahsûlleriyle kasabalarımızın kesilmesine yardımcı olacağını yazmaktadır. Bu defa yine Reji şirketinin ısrarla Sevkiyatı Hatay

Fransa ile Kat'î Anlaşma

Bir Alman Gazetesinin Füzulî Mutaleası

Paris — Havas Ajansı Ankara'dan aldığı malûmata atfen bildiriyor:

İskenderun Sancağı meselesinde Fransa ile Türkiye arasında bir prensip anlaşması vukua gelmiştir.

Avam Kamarasında bir suâl

Londra, (A.A.) — Avam Kamarasında bir suale cevap veren Başvekil B. Chamberlain, şu beyanatta bulunmuştur:

— 12 Mayıs Türk-İngiliz deklârasyonu, Boğazların Türkiye tarafından müdafaası hakkındaki Montreux mukavelenamesinin ahkâmını değiştirmemektedir. Zira bu mukavelename İngiltere ve Türkiyeden başka diğer memleketlerin de iştirak etikleri bir mukavelenamedir. Bu sebeple bu mukavelenamenin hesaplarında Türkiye Balkanların İngiliz kontrolü altına girmesinde bir hareket noktası olacaktır.

Filhakika İngiltere şimalde İngiliz - Polonya anlaşması ile Balkan antantının bir azası olan Rumanya üzerine ve cenupta İngiliz - Türkiye anlaşmasile Balkan Antantının diğer azası üzerinde tazyikte bulunmaktadır. Bu emelini ispat eden cihet Türkiyenin tarafı olmanın akabinde evvel Balkan Antantına diğer üç azasile ittifak tedbir bulunmasını İngiltereninin kabul etmemiş olmasıdır. Hâlbuki Balkan paktının ikinci maddesi mucibince Türkiye böyle bir ittifakta bulunmaya mecburdu çünkü Türk - İngiliz İttifakı tahtında Balkan

Türkiye-Fransa anlaşması

Akdenizde sulhun muhafazası ile Hatay meselesi üzerinde yapılan anlaşmalar Milletler cemiyetine arzedilecek

Paris, 23 — Havas ajansı bildiriyor:

Ayın meclisi hariciye encümeni reisi B. Hasrî Branje başkanlığında bir toplantı yaparak bir taraftan Fransa-İngiltere, diğer taraftan Türkiye-Fransa arasında şerki Akdenizde sulhun temini için teşviye eden üç tarafı müzakerelerin sonuncu safahatı hakkında izahat vermiş ve Türkiye ile Fransanın müşterek bir beyanname imzalamaları hususunda ittifak hasıl olduğunu söylemiştir. Branje iki hükümet arasında Hatay meselesi üzerinde de ittifak hasıl olduğunu ve bu anlaşmaların Milletler cemiyetine arzedileceğini ilave etmiştir.

Türkiye-Fransa an-

23 Mayıs 1939 - Yıl 11 - Sayı 811

Cumartesi
24
Haziran
1939

İdare yeri
Kışla caddesi
Hatay Gazetesi
ve Basımevi
Telefon No : 109
Posta kutusu : 64

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve umumî müdürü
Nuri Genç
Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada yazılıdır

Sayı
834 - 257
Yıl 12 - 1
Sayısı
2
Kuruş

Yirmi yıllık hicran nihayet bir mazi oldu

Dün Ankarada imzalanan mukavele mucibince Hatay, anayurdun sıcak bağrına tekrar kavuştu

Millî Şef diyor ki: Milletler arası sulh ve emniyet teminatını millî şeref ve menfaatle birleştirmek gibi sağlam bir siyaset sayesinde reislik ettiğiniz değerli hükûmet büyük milletimizin takdirine hak kazanmıştır

Türk - Fransız beyannamesi de Parisde imzalandı

Nihayet anavatana kavuştuk

Bu hususiak mukavele dün

Reisicümhurla Başvekilimiz arasında Hatayın kurtuluşuna dair taati edilen tarihi telgraflar

Başvekilimizin beyanatı

Muhterem arkadaşlarım.

Geçen mayısımızın 12 nci günü Türkiye ile İngiltere arasında mühtemel tecavüzlara karşı teşriki mesaiye ittihaz eden müşterek beyannameyi bu kürsüden okuyarak yüksek tasvibinize arz etmiş bulunduğum zaman Türkiye ile Fran-

24 Haziran 1939 - Yıl 12 - Sayı 834

Cuma 30 Haziran 1939 | İdare yeri Kışla caddesi Hatay Gazetesi ve Matbaası | Telefon No : 1-29 Posta kutusu : 64

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve umumî müdürü Nuri Genç | Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada yazılıdır | Sayı 838 - 261 Yıl 12 - 1 Sayısı 2 Kuruş

HATAY DEVLETİ TARİHE MAL OLDU

Yirmi yıldır hasretiyle yandığımız Türkiye Cumhuriyeti idaresinin halaskâr ağuşuna kavuştuk

Dün son toplantısını yapan Hatay Millet Meclisi, Anavatana kavuşmamızı bir kararla tesbit ederek kendisinden beklenen tarihî vazifeyi ikmal etti

ANTAKYA, BU MÜNASEBETLE MİLLÎ HEYECANININ MİSİLSİZ SEVİNÇ TEZAHÜRATİLE COŞUP TAŞDI

HATAY MECLİSİ

Dün son ve tarihî toplantısını yaparak kendisini ve Hatay devleti adı verilen muvakkat

Fevkalâde Murahhas

B. Cevat Açık Alın'ın Gazetemize Mühim Beyanatı

"Hatay Devlet ve Hükümeti bu suretle tari-

Hükûmet işlerini Fevkalâde murahhas deruhde etti

30 Haziran 1939 - Sayı 838 - 261

Pazar 2 TEMMUZ 1939 | İdare yeri Kışla caddesi Hatay Gazetesi ve Matbaası | Telefon No : 1-29 Posta kutusu : 64

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve umumî müdürü Nuri Genç | Abone ve ilân şartları 4 üncü sayfada yazılıdır | Sayı 840 - 263 Yıl 12 - 1 Sayısı 2 Kuruş

B. M. M. Hatayın ilhakını tasdik etti

B. M. MECLİSİ

Hatayın Anavatana ilhakı hakkındaki Türk-Fransız mukavelesine ait kanun lâyihasını kabul etti

Bu munasebetle hariciye vekilimiz beyanatta bulundu

Ankara, 30 (Radyodan)

Büyük Millet Meclisi bugün saat 17,15 de toplanarak Hatayın Anavatana kavuşması münasebetile Sayın Hariciye Vekilimiz Şükrü Saracoğlunun beyanatını dinlemiştir.

Meclis açıldığı vakit Dahiliye vekili kürsüye gelerek:

Muhterem arkadaşlar,

Hatay Meclisi tarihî kararını dün vererek Türk unsuru olan halk bütünlüğünde bizimle bir bayrak altında yaşamayı arzu ve kabul etmiştir.

Suriye, Türkiye hudutlarının emniyetle tesbitine dair Fransa—Türkiye ittifaknamesinin müzakeresinden evvel Hariciye Vekilimizin bu hareketi, Suriye ile Fransa arasında mevcut ittifaknamenin ruhuna ve mahiyetine tamamile uygun düşmektedir.

—Anlaşmayı Türkiye Hariciye vekâleti tertip. Fransa hükümeti ise tasvip etmiştir.

Hatayı tarik etmek milyon sebebi tabası olarak bizim koyacağımız kayıtlarla bunlar düşünülmemiş düşünülebilecektir.

Nihayet iki taraf maziide bir şey bırakmamak için de Hatayda bulunan bütün Fransız sermayelerinin anlaşma mucibince 35 milyon franga almıştır.

Bu evvelce 52 milyon frankı sonradan 36 milyon franga inerek ve daha sonrada Fransaya konsolide yapmak için tarik ettiğimiz iki bina ücreti olarakta bir milyonunu temsil ile 35 milyon olarak mütekabilen tesbit edilmiş bulunuyor.

Bunu büyük bir kısmı peşin ödüyor olarak bir kısmıda kiralık olarak tediyeye verilecektir.

Artık Hatay yarası tamamile iyi olmuştur. Fransa - Türkiye salih yolunda yeni meyveler toplamağa başlamışlardır.

Dahil ilâve edeğim ki bütün memleketimiz Hatayın 20 senenin acılarını unuttuğunu ve unutturmak niyetinde olduğunu, Dünya ve Ebedî Şefin aziz hatırasını taziz, Milli Şef İsmet İnönünün candan bağlılığı ve türk milletine emsalsiz refahlar dilediğim sonra sözlerine nihayet vermiştir.

Bu nutku müteakip bir çok hatipler söz alarak bu aziz günü hakkında çok saylıkte ilmî kıymetli lâkırdılar söylemişlerdir.

Müteakiben müzakere kabul edilmiş ve Hatayın Anavatana ilhakı hakkındaki Türk-Fransız mukavelesine ait kanun lâyihası kabul edilmiştir.

MİLLÎ ŞEF Savarona Yatile Tekirdağına gitti

Tekirdağ: 1 (Radyo) Marmara sahillerinde Savarona yatile bir gezinti yapan Milli Şef İsmet İnönü dün Tekirdağına gelmiştir. Milli Şef Tekirdağında bulunan Generallerle Vali ve diğer erkân tarafından karşılanmışlardır. Vaktile geç olmasına binaen karaya çıkamıyan Milli Şef sehre çıkmamış, yemeğe gönderdiği bir motorla vali ve generalleri yata davet etmiş ve kendileriyle bir saat kadar görüşmüşlerdir.

Milli Şef yarın saat 10 da karaya çıkarak şehri gezeceklerdir. Tekirdağı bu münasebetle baştan başa donanmıştır.

B. Tayfur Sökmen ve Abdurrahman Melek

Bir iki güne kadar Ankaraya gidiyorlar

Sabık Hatay Devleti reisi Antalya saylavı B. Tayfur Sökmen ile Sabık Hatay Başvekili Gaziantep saylavı B. Doktor Abdurrahman Melek'in Büyük millet meclisi toplantılarına iştirak etmeleri üzere yarın veya bir iki gün içinde Ankaraya hareket edeceklerine eşitlimiştir.

Hatay-Suriye hududunda yapılan

2 Temmuz 1939 - Yıl 12 - Sayı 840

Cuma 7 TEMMUZ 1939 | İdare yeri Kışla caddesi Hatay Gazetesi ve Basımevi | Telefon No : 149 Posta kutusu : 44

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve umumî müdürü Nuri Genç | Abone ve ilân şartları 8 inci sayfada yazılıdır | Sayı 843 - Yıl 12 Sayısı 2 Kuruş

Dün bütün Hataylılar büyük bir bayram ve düğün günü yaşadılar

İskenderunda yapılan Merasim ve geçit

Gösterilen büyük intizam ve azemetle herkesin hayranlığını mucip olmuştur

Şanlı ordumuzun Hatayа girdiği günün yıl dönümüne rastlayan 5 Temmuz, Sayın İskenderun Halkının her vakit gösterdiği büyük heyecan vasıtasiyle yeni bir heyecan vesile teşkil etmiştir.

Muhterem kor generali ve refakatinde ki zevat tam saat 17 de Şehrimiz merhalline muvasalat etmişlerdir.

[muhtelif] mühtelifesinde Hoparlör tesisatı yapılmıştı.

Sonu 3 üncü Sayfada

Kor Generalin takdiri

Haber aldığımıza göre Taksim yeri alayımızın 5 Temmuz Geçidinde gösterdiği intizam ve muvaffakiyetten dolayı Mühterem Kor Generalimiz Muzaffer Ergüder Alay Komutanı Albay Şükrü Kanatlı ile diğer Komutan ve Subaylara takdir ve tebrik eylemişlerdir.

5 Temmuz günü yapılan Askerî geçit Resimleri

Antakya, 5 Temmuz *(Sureti mahsusada Antakyaya giden baş muharririmizden)* :

Albay Şükrü Kanatlının kumandan aldıkları geçen 5 Temmuz 1938 de Hataya girmiş olan kahraman takviyeli Dağ Alay kıtaatı, bu mutlu günün yıl dönümüne rastlayan Çarşamba günü Askeriya, Kızılhan, Beylan ve İskenderunda Kol ordu Komutanı General Muzaffer Ergüder'in de birer geçit resmi yapmıştır.

İlk geçit, Antakyada saat 1 de spor meydanında yapılan merasimle Alay Bandosunun İ ve bütün askerin söylediği İstiklal marşile başlanmıştır. Bunu müteakip Antakya mebusu B. Nuri Canın söylediği heyecanlı nutuk takip etmiş ve şiddetle alkışlanmıştır.

Bundan sonra geçit başlamıştır. Piyade, Süvari kıtaları büyük bir intizam içinde, [illegible] vakarlı, sakin ve şiddetli bir [illegible] arasında geçmişlerdir. Umum, seyrinde çok güzel bir intizam [illegible]

Kahraman ordumuzun Hataya girdiği günün yıl dönümü olan

7 Temmuz 1939 - Yıl 12 - Sayı 843

Perşembe 20 TEMMUZ 1939 | İdare yeri Kışla caddesi Hatay Gazetesi ve Basımevi | Telefon No : 149 Posta kutusu : 44

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Sahibi ve umumî müdürü Nuri Genç | Abone ve ilân şartları 8 inci sayfada yazılıdır | Sayı 850 - 2 Yıl 12 - Sayısı 2 Kuruş

Sayın Valimiz B. Şükrü Sökmensüer Evvelki gün Hatayı Şereflendirdiler

On binlerce Hataylı, cumhuriyet hükûmetinin ilk valisin sonsuz bir heyecan ve coşkun tezahüratla karşıladıla

VALİMİZ DİYORKİ : "Hatay vatandaşlarını, Cumhuriyet Kanunlarının bütün icaplarına kendilerini uydurmağa davet eder ve Hatay vilâyetinin kurulduğunu ve Hatay Valisi olarak işe başladığımı beyan ederim,,

Valimiz evvelki gün geldi

Payas. İskenderun, Beylan ve Antakyada on binlerce Hataylı tarafından sonsuz bir

Valimizin Nutku

B. Cevad Açıkalın gitti

20 Temmuz 1939 - Yıl 12 - Sayı 850

SURİYE İLE TOPRAK SORUNU

Hani Anadolu'da bir söz vardır:

Dert bir olaydı, ağlaması kolaydı!

Suriye ile Türkiye arasındaki pürüzlü konular da böyle. Öteki bölümlerde Hatay'dan su sorununa, terörden Suriye içindeki Türkmenlere kadar bir dizi konuyu işledik. Bunların yanında bir pürüz daha var:

Toprak!

Yok yok, sınır sorunundan söz etmiyoruz. Suriyelilerin Hatay'da olduğunu iddia ettikleri malları ve Türklerin Suriye'deki malları. Sınır sorunundan söz etmiyoruz dedik ama, aslında iki ülke sınırındaki mayınlı araziyi görmezlikten gelmek zor. Türkiye-Suriye sınırının tam 510 kilometrelik bölümü mayınlı. İki ülke arasındaki ilişkiler normale dönse iki fırsat öne çıkacak:

1- Mayınlı arazilerin kullanımı.

2- Ticaretten ziyarete, karşılıklı ilişkilerin gelişimi.

Kitabı kaleme aldığımız Eylül-Ekim 2006'da sınırdaki mayınların temizlenmesi ile ilgili irade belirmişti ama, nasıl yapılacağı konusunda kesin bir veri yoktu.

Dileriz bu kitabı elinize aldığınızda mayınlı araziler temizlen-

miş olur, kitabın sayfalarına bakıp kıs kıs gülersiniz, kendi kendinize mırıldanırsınız:

— Sınırlara bir daha mayın koy-mayın!

— İnsanların arasına düşmanlık sok-mayın!

— Küresel aktörlerin haritasına bakıp telaşlan-mayın!

— Ev alma komşu al atasözünü unut-mayın!

— Komşular arası ilişkileri bozmanın emperyalist ülkelerin bir oyunu olduğunu aklınızdan çıkar-mayın!

Sayfayı daha fazla mayınlamayalım; sınırların içindeki mayın kadar tehlikeli olmasa da ciddi tartışmalar yaratan arazi sorununa geçelim. İki ülke genel bir irade ile temel sorunlarını çözebilirse bu sorun da kolayca çözülebilir. Ancak önce öteki konuların masadan kalkması gerekiyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Suriye'den Türkiye'ye, Türkiye'den Suriye'ye göçenler, arkalarında sadece anılarını değil, topraklarını, evlerini de bırakmışlar. Bu konuya Ankara'nın bakışı "raporla" şöyle:

* * *

Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde imzalanmış olan Türkiye ile Suriye arasındaki arazi meselelerinin kat'i surette halline dair anlaşma ile, Hatay hudutları içinde bulunan Hatay vatandaşları Türkiye tabiyetini iktisap etmişler, ancak 6 ay içinde Suriye veya Lübnan tabiyetini tercih hususunda serbest bırakılmışlardır.

Tercih haklarını bu ülkelerin vatandaşı olma yolunda kullananlara, ikametgâhlarını 18 ay içinde Türkiye dışına nakletme ve mallarını tasfiye etme mecburiyeti getirilmiştir.

Bu anlaşmanın sonucu olarak bir göç olayı doğmuş, fakat göç edenler sahibi bulundukları gayri menkulleri tasfiye etmeyerek terk etmişlerdir. Terk edilen bu gayri menkuller Türk devleti ile Suriye

devleti arasında çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Bu konuda somut gelişmeler sağlanamamıştır.

Suriye'nin 1958 yılında çıkardığı Tarım Reformu Kanunu ile bu ülkedeki Türk vatandaşlarının mülkiyetinde bulunan toprakları kamulaştırması ve bu uygulamadan zarar gören Türklerin haklarının korunması amacıyla sürdürülen girişimlerden sonuç alınmaması üzerine 1966'da Suriye uyrukluların Türkiye'deki her türlü mal, hak, ve menfaatleri ile alacaklarına el konulmuştur.

Emlak anlaşmazlıklarına nihai, kalıcı ve adil bir çözüm bulunması amacıyla 1989 yılında başlatılan ve "vatandaşlarımızın Suriye'deki her türlü gayri menkul hak ve menfaatleri ile Suriye vatandaşlarının ülkemizdeki benzeri hak ve menfaatlerinin nihai aşamada karşılıklı ve global olarak tasfiye edilmesi" ilkesi çerçevesinde yürütülen çalışmalar sonunda, Suriye'ye tevdi edilmek üzere 1992 yılı başında hazırlanan anlaşma taslağıyla, Türkiye ve Suriye'de her iki ülke vatandaşlarına ait arazilerin sahipleri tarafından satışı yoluyla tasfiyesi öngörülmüştür.

Ancak Suriye bu anlaşma tasarısına karşı çıkmış ve 1972 Sözleşmesi ve 1983 Protokolü esas alınarak görüşmelere devam etmek istemiştir. Suriye'nin 1972 Sözleşmesi ve 1983 Protokolü'ne sahip çıkması ve 1992 Anlaşma Tasarısı'nı görüşmeye yanaşmaması, tazminat ödemeye de razı olarak, Hatay'daki Suriyelilere ait arazileri muhafaza etmek politikasından vazgeçmek niyetinde olmadığını göstermektedir.

Türkiye'de meydana gelen hükümet değişikliklerinin, Suriye yönetimi tarafından fırsat olarak değerlendirildiği ve görüntüde iyi niyetli yaklaşım sergileyerek yeni hükümetlerden emlak sorunu konusunda taviz koparılmaya çalışıldığı da tespit edilmiştir.

KADEŞ SAVAŞI'NDAN KARDEŞ SAVAŞINA

Bu bölümde yakın tarihe mola verip, uzak tarihe derin bir dalış yapalım. Tarih kitaplarındaki o ünlü Kadeş Savaşı'nın ve beraberinde gelen Kadeş Antlaşması'nın yaşandığı Kadeş; bugün Suriye sınırları içinde, Âsi ırmağı kıyısında, Suriye-Lübnan sınırının hemen iç kısmında bir antik kent olarak anılıyor.

İÖ 1286'da başlayan Kadeş Savaşı, İÖ 1270'te antlaşmayla sona erdi. Bu savaşın iki tarafı vardı:

Mısır ve Hitit...

Mısır bildiğimiz bölgede hüküm sürüyor. Hitit ise bugün Çorum ilimizin sınırları içindeki Hattuşa'yı başkent ilan etmiş, Anadolu'nun büyük bir bölümüne sahip olmuş.

İki güçlü imparatorluk Suriye'yi kendi toprakları içine katmak, en azından rakibinin elinde olmamasını sağlamak istiyor. Kadeş'te karşı karşıya geliyor.

Kadeş'i kitabın bir parçası yapmamızın iki nedeni var:

1- Suriye topraklarının tarih içindeki yerini ortaya koymak.

2- Tarih romanlarında Anadolu'ya yapılan haksızlığa dikkat çekmek.

Kadeş Savaşı'nın kaderini 4 Hititli belirliyor. Hititler, 4 askerlerini, bilerek Mısır Kralı Ramses'in askerlerinin yakınına bırakıyor. Askerler yakalanıyorlar. Esir askerler, "Askerlerimiz, Ramses'in gücünden korktu, geri çekildi," diyorlar.

Koca Ramses bu oyuna geliyor, ona göre hareket ediyor. Çok geçmeden Hitit askerlerinin Ramses'in 4 kilometre ötesinde olduğu anlaşılıyor. Ramses geri çekilmek zorunda kalıyor. Araya Âsi ırmağı giriyor.

Taraflar Suriye'yi kendi aralarında ikiye bölüp Kadeş Antlaşması'nı yapıyor.

Ramses'in askerleri ülkelerine "zafer kazandık" naralarıyla dönüyor. Hitit Kralı Hattuşili'ninkiler de!

Mısır'ın tarihini romanlaştıran kitaplarda bu savaşı Ramses'in kazandığı tezi öne çıkıyor. Mısır'ın çok akıllıca yürüttüğü bu stratejik programla onlarca roman yazıldı. Bu romanlar Mısır'a olan ilgiyi çok artırdı. Öyle ki, Türkiye'de bile bu romanların etkisiyle Mısır turlarında patlama oldu.

Ama, Mısır'ın rakibi Hititler'e aynı ilgi gösterilmedi. Türkler tarafından bile!

Çorum yöresindeki Hitit kalıntılarının bulunduğu bölümü en ayrıntılı gezdiğim 2000 yılında, neredeyse Mısır gezim kadar heyecanlıydım desem yeridir. Gezerken de, "Acaba," dedim, "bizdeki antik kentlerin, eski uygarlıkların kahramanlarını da öne çıkaran romanlar yazılamaz mı?"

Mısır'ın başardığını bir gün Türkiye'nin da başarması sadece bizim açımızdan değil, dünya için de kazanım olmaz mı?

Bu soruları çengelli bırakıp Alman yazar Birgit Brandau'nun kaleme aldığı *Kadeş Galibi* kitabına geçelim. Arkadaş Yayınları'ndan çıkan kitap "Hitit ülkesinin romanı" olarak sunuluyor. Adı ayrıca ilgimi çekti. Kitapta, Kadeş Savaşı'nın berabere bitmediği, Ramses'in zaferinden de söz edilemeyeceği anlatılıyor. Tarihçiler, bu görüşte

birleşiyor. İki taraftaki yazıtlar, tarihi buluntular Hititlerin haklı olduğunu gösteriyor ama, romanlar Mısır diyor!

Brandau'nun kitabı belki de karşılıklı roman savaşlarının Anadolu'dan fırlatılan bir kalemi olarak tanımlanabilir.

Şimdi Suriye zemininde yaşanan o savaşın *Kadeş Galibi* kitabındaki anlatımından bir kesit aktaralım:

* * *

"Hattuşili'nin seçkin kıtasından Mısırlıların nasıl ürktüğünü gördün mü?" diye sordu Kunni, hâlâ suskun duran İtti-Marduk-Balatu'ya. "Kadeş'te gerçekte neler yaşandığını çok iyi biliyor!"

"Ee neymiş yaşanan?" diye homurdandı Babilli. "O zaman bir de sizin hikâyenizi anlat bakalım."

"Firavunların çoğu zaferlerini Kadeş'le süslemek isterdi," diye başladı Kunni. "Ancak bunu sadece Ramses'in babası başarabildi. Ne var ki bu galibiyet fazla uzun sürmedi. Ve ikinci bir galibiyet de asla olmadı."

İtti-Marduk-Balatu Hititliye şaşırarak baktı. Kunni, dediklerini onaylarcasına başını salladı ve devam etti:

"Dördüncü hükümdarlık yılında Ramses gerçi Amurru'yu alt edebilirdi ama bir sonraki ilkbaharda Kadeş'e doğru sefere çıkmak istediğinde, karşısında gerçekten çok iyi hazırlanmış bir Muvattali vardı. Otuz yedi kere bin piyade ve üç buçuk kere bin savaş arabasıyla hem Ramses hem de Hattuşili Kadeş'in kuzeydoğusunda toplanmıştı. Ama Ramses bunu farklı biliyordu. Çünkü bir acemi gibi büyük kralın oyununa gelmişti."

Babil elçisi güçlükle değneğine dayanıyordu. Öykü oldukça ilginç bir hal almıştı! Oyunlar ve entrikalar en sevdiği konulardı. Öne doğru eğildi. "Ramses'i oyuna getirmek ha! Bunu nasıl başardılar?"

"Halpalı iki adam çoban kıyafetine büründüler ve Ramses

kıtalarıyla birlikte Kadeş'in güneyindeki büyük geçit yerine ulaştığında Mısırlıların hemen bulabileceği bir şekilde saklandılar. Mısırlılar onları yakaladığında, adamlar Ramses'in safına geçmek isteyen aşiretlerin sözcüleri olduklarını söylediler. Bunun üzerine Ramses aşiretlerin yerini öğrenmek istedi. Adamlar da şu yanıtı verdiler: "Aşiretimizin yeri Hattuşa'nın alçak hükümdarının olduğu yerdedir. Çünkü Hattuşalı düşman şimdi Halpa ülkesinde. Firavunun –sağlık ve mutluluk içinde yaşasın– kuzeye geldiğini duyduğundan beri güneye inemeyecek kadar korkuyor firavundan –sağlık ve mutluluk içinde yaşasın."

"Ve Ramses bunlara kanacak kadar kendisinden emindi demek?" diye sordu İtti-Mardum-Balatu heyecanla. Mısırlı'ya büyük saygı duyuyordu; ancak onun da zaafları olduğunu duymak hoşuna gitmişti.

Kunni evet anlamında başını tekrar salladı. "Firavun artık aptal Hititliler yakınlarda bile değilken Kadeş'i sürpriz bir baskınla ele geçirebileceğine inanıyordu. Amon Tümeni'yle tek başına kaleye ilerledi. Diğer birlikler daha sonra onu izleyecekti." Şeytanca gülümsemesini gizleyemedi. "Ramses hatasını muharebenin ortasında anladı. Amon Tümeni Kadeş'in batısında kamp kurarken, Hattuşili de Kadeş'in güney kapısına daha sonra gelen Ra Tümeni'ne saldırdı. Sürpriz baskın başarıya ulaşmıştı. Büyük Horos'un askerleri çil yavruları gibi dört bir yana dağıldılar."

Babilli keyifle değneğini çevirdi. "Demek Hattuşili dünkü konuşmasında bu yüzden, 'Hititler şehirden kaçan çil yavruları değildir,' dedi."

Kunni güldü ve yine başını salladı. "Bazıları kendi kamplarına doğru kaçtılar ve öyle bir kargaşa yarattılar ki, iki tümeniyle birlikte Ramses'in etrafını sarmak çocuk oyuncağı oldu. Karşı koyan tek kişi firavunun kendisiydi. Cesaret ve kahramanlık

konusunda üstüne yok, bunu itiraf etmeliyim; ancak tek başına o kadar da fazla direnemezdi."

"Sen de muharebeye katıldın mı?" diye hayretle sordu İtti-Marduk-Balatu.

"Savaş arabasında okçu olarak," diye onayladı Hititli kısaca ve anlatmaya devam etti: "Sonra birden Ramses'in arkasından, gözcülerimizin hiç söz etmediği Seçkin Tümen belirdi. Batıdan geliyordu, Amurra'dan. Artık firavun tümeninin sıralarına çekilebilirdi."

Kunni hüzünlü bir şekilde iç çekip geçmişe yaptığı yolculuktan geri dönerek bakışlarını öndeki savaş arabalarına çevirdi.

Bu arada, boş alanda tüm arabalar geri çekilmiş ve her bir tarafta yirmi beş araba olacak şekilde dizilmişti. Şimdi hepsi aynı anda doksan derece çark etmişti. Sonra tırısa geçip oldukları yerde kaldılar. Böylelikle kama şeklindeki arabalı kıtayı izleyen iki araba için saf oluşturdular.

Bu arabalar da diğer savaş arabaları gibi rengârenk süslenmişti ve bir çift kara yağız at tarafından çekiliyordu. Diğer arabalardan farklı olarak, bu iki arabanın deriyle kaplı tekerlerinin arasına sarı ve mavi şeritler geçirilmişti; aygırların koşum takımlarıysa, bronzun yanı sıra altın ve gümüşle bezenmişti.

...

Konuklar coşkuyla alkışlamaya başladılar. Hattuşili demir baltasını kaldırdı. İki arabacı durdu ve kralın önünde eğildi.

"Etkileyici," diye itiraf etti İtti-Marduk-Balatu. "Yine de anlattıkların pek doğru sayılmaz. Ramses senin anlattığın şekilde yenilmiş olsaydı Muvattali ve Hattuşili onu tutsak alırdı."

"Çok doğru," diye Kunni anlatmayı sürdürdü. "Çok rahat Ramses'i adamlarından ayırabilirdik. Ancak Muvattali saldırıya geçmeyip tüm piyadeleriyle ırmağın karşı tarafında kaldı."

"Bunu neden yaptı, cesaretini mi yitirdi?"

"Bir Hitit başkumandanının korku nedir bilmeyeceğini öğrenmiş olman gerekirdi." Bu iğneli sözü sindirememişti Kunni. Sinirlerine hâkim olamadığı için de kendine kızmıştı ve özür dilercesine gülümseyerek ekledi: "Hayır, seferimiz amacına ulaşmıştı."

Babilli ne demek istediğini pek anlamayarak ona baktı.

"Muvattali ve Hattuşili'nin amacı, Hittilere bağlı devletlere yapılacak saldırılara göz yummayacaklarını ve buna her an bir karşı saldırıyla yanıt verebileceklerini Ramses'e göstermekti sadece." Bunun dışında, bazı müttefiklerin disiplinsiz bir şekilde Mısırlıların kampını yağmalamaya başlamasıyla Hitit birliklerinin güç kaybettiğini söylemekten kaçındı Kunni. "Büyük Kral Muvattali gerçekten çok cömert davrandı: Ramses'e bir aracı gönderdi ve geri çekilmesini önerdi. Firavun bu teklifi seve seve kabul etti."

"Bu yüzden o zamandan beri Hittilerle Mısırlılar arasında ateşkes sürüyor. Şimdi anlıyorum," diye sesli düşündü İtti-Marduk-Balatu. "Mesele sınırları genişletmek değil, sabitleştirmekti."

Boşboğaz herif, bunak kafası sonunda çalışmaya başladı, diye aklından geçirdi Kunni. Babillilerin bunu çok daha önce anlamaları gerekirdi; Hititler ve Mısırlıların sonu gelmeyen sınır savaşları çıkarmak için artık birbirlerini kışkırtmamaları ve böylece Asurluların fetih düşkünlüğünü körüklememiş olmaları, en çok onun ülkesine yarıyordu. Babil gücünü yitirmemiş bir Hitit İmparatorluğu'yla müttefik kaldığı sürece, Asur Babil sınırları içindeki topraklara saldırmayı göze alamazdı. Sanki bunu en iyi İtti-Marduk-Balatu'nun kendisi bilmiyordu! Ancak bu sefer Kunni kendine hâkim oldu ve sadece söylediklerini onaylarcasına gülümsedi.

İhtiyar yadırgarcasına başını salladı. "Ama Ramses o zaman niçin Kadeş galibi olduğunu ilan ediyor?"

"Bu Urhi-Teşup'un suçu. Ramses, Muvattali'nin halefinin buna pek karşı gelmeyeceğini hemen anladı ve olayı tam tersine çevirdi."

"Peki bunu nasıl yaptı ve bunda doğruluk payı var mı?"

"Doğru olan konular da var. Ama sonucu doğru değil. Sana bir örnek vereyim: Ramses Kadeş'te Muvattali'nin üç kardeşini öldürdüğünü kazıtmış yazıtlara. Senin de bildiğin gibi Muvattali'nin sadece iki kardeşi var. Biri Muvattali tahta çıkmadan önce ölmüştü, diğeri de Hattuşili. O da gayet canlı, öyle değil mi?"

"Bunu bilmiyordum işte," diye kaçırdı ağzından Babilli. "Demek Ramses galibiyetini uydurmuş." Hayretle başını salladı.

Kunni güldü. "Neyse bunlar sadece söylentiydi. İştar'a şükürler olsun ki artık Hattuşa'ya Urhi-Tepuş hükmetmiyor."

"Büyük Kral Hattuşili ne yapacak? İçine sindirecek mi bu yalanları?"

"Asla," diye yanıt verdi Kunni. "Şu bayram kutlamalarına, şu gösteriye baksana! Artık daha güçlü ve kudretli bir büyük kralın demir tahta oturduğu anlaşılmıyor mu? O adam ki Kadeş'te Ramses'i yenilgiye uğratan savaş arabalarının başındaydı. Ve yine o adam, hiçbir mücadeleden yılmadı ve gelecekte de yılmayacak."

Kunni yanıt gelmeyince rahatladı. Çünkü ölçüyü biraz kaçırmıştı. Hattuşili'nin ülke içinde de gücünü kanıtlaması için zamana ihtiyacı olduğunu biliyordu. Şu an Mısır'la yeni bir savaşı göze alamazdı. Belki de bu savaş tümüyle engellenebilirdi. Hattuşa'dan çok uzakta yeni topraklar fethetmeyi düşünüyor olamazdı; tüm güçlerini oralara yoğunlaştırırsa imparatorluğun baş-

ka yerlerinde zarara uğrayabilirdi. Hattuşili Kadeş'te kazandığı zaferi her ne kadar gururla ansa da, uzun vadede diplomasi yoluyla, sefere çıkmaktan daha büyük zaferler elde edebileceğini çok iyi biliyordu.

"Artık Kadeş'in gerçek hikâyesini ve savaşın gerçek galibini biliyorsun," diye konuyu sonuca bağladı Kunni.

İtti-Marduk-Balatu hâlâ sessizdi. Artık ben de Kadeş'in Ramses için hassas bir konu olduğunu biliyorum, diye düşündü. Bu bilgiler bir gün mutlaka Babillilerin çıkarına kullanılabilir.

Bu arada kara yağız atların çektiği iki arabanın biraz arkasına, piyadeler ekin saplarıyla sarmaladıkları bir ağaç diktiler; ağaç, dikili bir taş gibi göğe uzanıyordu.

Hattuşili baltasını tekrar yere indirdiğinde iki arabacı yüksek sesle, âhenkli bir çığlık attılar. Diğer savaşçılar da onlara eşlik etti.

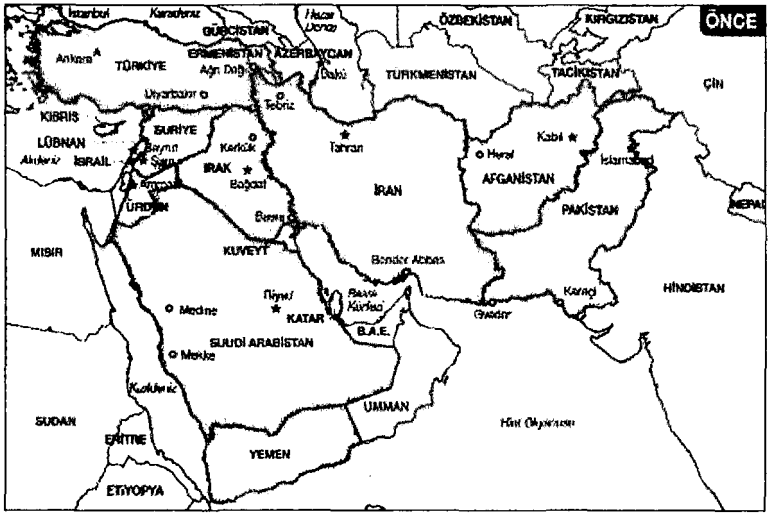
BOP(*) HARİTALARI: H-ARAP DÜNYASI!

Bu bölümde raporlara 'BOP dedik!' diyoruz ve 2006 yılı yazında *Amerikan Silahlı Kuvvetler Dergisi*'nde çıkan bir haritayı masaya yatırıyoruz.

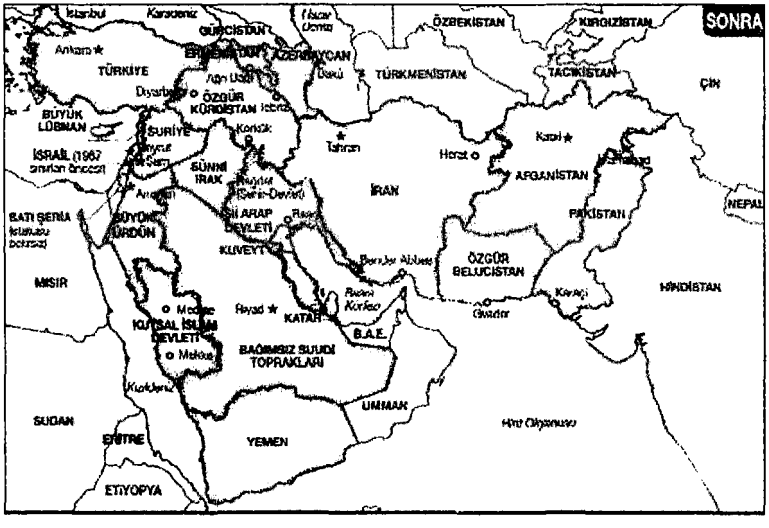
Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından dünyanın tek kutup merkezi olmayı hedefleyen ABD'nin bölgemizdeki haritaları yenilemeye niyetli olduğunu yıllardır yazıp çiziyoruz. Konuya ilişkin konferanslarda buna vurgu yapınca insanların yüzünde değişiklikler hissederim... Kimileri, kaygıyla başını sallar... Kimileri "acaba" gibilerden donuklaşır... Kimileri, işin o noktaya varmasının güç olduğunu ima eden bir ifade takınır... Böylesi durumlarda şakayla karışık seslenirim:

"Arkadaşlar, ben bu konularda kitapsız biri değilim... Balkanlar'ı dolaştım; Bal-kan-lar, diye yazdım... Hem bal tadının hem kan kokusunun keskin olduğu bir coğrafya... Orta Asya'ya gittim; Ortadaki Asya Ülkeleri diye yazdım... Irak'a gittim; Kerbela, Kerbela'ya dönmüş, diye düşündüm..."

(*) Büyük Ortadoğu Projesi.

BOP haritaları

Sözün özü, görünen harita kılavuz istemiyordu... Son haritanın ABD'nin *Silahlı Kuvvetler Dergisi*'nde çıkması, haritanın yorumunu da, Ergin Yıldızoğlu'nun anlatımıyla 20'den fazla yayımlanmış kitabı ve yüzlerce makalesi bulunan Emekli Albay Ralph Peters'in yapması, bir kez daha durup düşünmeyi gerektiriyor.

Haritanın Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren boyutu, "Özgür Kürdistan"ın sınırlarına ilişkin. Türkiye, Suriye, Irak ve İran'dan topraklar alınıyor ve Kürtlere veriliyor. Kürtler, Karadeniz'den kıyıya açılıyor. Demek ki, Akdeniz olmadı Karadeniz verelim, dediler.

Akdeniz niye olmadı?

Bizce orada ayrı bir harita var!

ABD'nin dost ve müttefik ülkelerle ilgili 21. yüzyıl stratejisi şu:

1- Bu ülkeleri kopmaz bağlarla yanımızda tutalım.

2- Bu ülkelerin bölgesinde güçlenip bizim politikalarımızı etkileme, karşı çıkma noktasına gelmesine izin vermeyelim.

Dışişleri Bakanı 'ABD'ullah Gül'le ABD Dışişleri Bakanı 'Condi'nin Haziran 2006'da ilan ettiği stratejik ortak vizyon belgesinde de yer aldığı gibi ABD, Türkiye'yi bölgedeki tüm politikalarında kullanabileceği kaldıraç olarak görmek istiyor. Bunu yaparken de 'dostça' 'küçültmeyi' planlıyor!

* * *

Haritaya bir başka gözle bakınca şu yorumu da yapabiliriz:

Yeni mayınlı bölgeler oluşturulmuş!

Bu mayınların tam ortasında da Kürtler var. Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ta yaşayan Kürtler "Özgür Kürdistan"ın kurulmasıyla ortak bir devlete sahip olacak.

Bu durumda topraklarını kaybeden ülkeler ne yapacak?

ABD bir güzel oturmuş, emek harcamış, harita yapmış, kırmayalım, gereği neyse yapalım mı, diyecek...

Bunu demeyecek, doğal bir refleksle kendisini korumak isteye-

Sözün özü, görünen harita kılavuz istemiyordu... Son haritanın ABD'nin *Silahlı Kuvvetler Dergisi*'nde çıkması, haritanın yorumunu da, Ergin Yıldızoğlu'nun anlatımıyla 20'den fazla yayımlanmış kitabı ve yüzlerce makalesi bulunan Emekli Albay Ralph Peters'in yapması, bir kez daha durup düşünmeyi gerektiriyor.

Haritanın Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren boyutu, "Özgür Kürdistan"ın sınırlarına ilişkin. Türkiye, Suriye, Irak ve İran'dan topraklar alınıyor ve Kürtlere veriliyor. Kürtler, Karadeniz'den kıyıya açılıyor. Demek ki, Akdeniz olmadı Karadeniz verelim, dediler.

Akdeniz niye olmadı?

Bizce orada ayrı bir harita var!

ABD'nin dost ve müttefik ülkelerle ilgili 21. yüzyıl stratejisi şu:

1- Bu ülkeleri kopmaz bağlarla yanımızda tutalım.

2- Bu ülkelerin bölgesinde güçlenip bizim politikalarımızı etkileme, karşı çıkma noktasına gelmesine izin vermeyelim.

Dışişleri Bakanı 'ABD'ullah Gül'le ABD Dışişleri Bakanı 'Condi'nin Haziran 2006'da ilan ettiği stratejik ortak vizyon belgesinde de yer aldığı gibi ABD, Türkiye'yi bölgedeki tüm politikalarında kullanabileceği kaldıraç olarak görmek istiyor. Bunu yaparken de 'dostça' 'küçültmeyi' planlıyor!

* * *

Haritaya bir başka gözle bakınca şu yorumu da yapabiliriz:

Yeni mayınlı bölgeler oluşturulmuş!

Bu mayınların tam ortasında da Kürtler var. Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ta yaşayan Kürtler "Özgür Kürdistan"ın kurulmasıyla ortak bir devlete sahip olacak.

Bu durumda topraklarını kaybeden ülkeler ne yapacak?

ABD bir güzel oturmuş, emek harcamış, harita yapmış, kırmayalım, gereği neyse yapalım mı, diyecek...

Bunu demeyecek, doğal bir refleksle kendisini korumak isteye-

cektir. Bu durumda da bölgede daha çok kan dökülecektir. İran, Suriye, Türkiye yönetimi bu sorun etrafında yakınlaşacaktır. Bunun devamında belki de en çok zarar gören Kürtler olacaktır. Haritanın zora girmesiyle Kürtleri ilk satan da (tarihte olduğu gibi) Amerika olacaktır!

Bu harita Kürtlere devlet değil, kan vaat ediyor!

ABD Silahlı Kuvvetler Dergisi'nde yayımlanan yeni Ortadoğu haritasının Irak ve güneyine ilişkin bölümünün özeti şu:

Artık Arap yok; Şii var, Sünni var, mezhepler var, azınlıklar var...

Haritanın yorumcusu Ralph Peters, yazısının Irak paragrafında aynen şöyle diyor:

"...Birbirine uymayan parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu ucube devlet derhal üçe bölünmeliydi..."

Belki derhal değil ama, usul usul bunu yapmaya çalışıyorlar. Irak'ın Devlet Başkanı Celal Talabani, Irak'ın kuzeyindeki hükümetin başında Barzani var. Son alınan kararla, Araplar Kuzey Irak'a girerken bir çeşit vize almak zorunda kalacak.

Gül'le Rice'ın ABD'de açıkladıkları stratejik ortak vizyon belgesinin Irak tümcesi şöyle:

"Birleşik Irak'ta istikrarın, demokrasinin ve refahın teşvik edilmesi..."

Haritaya bakarsak, Irak zaten birleşik! Anlaşılan ABD, önce bölünmeyi kafalara yerleştirecek, sonra birleşme için çaba harcayacak. Parçalı Irak haritasının Gül ABD'de iken kamuoyuna yansıması; stratejik ortaklığın, affedersiniz kaderin cilvesi olsa gerek!

Ülkeleri ayırarak birleş demek şu olsa gerek:

Bir leş!

Irak'ı Kürt devletinden sonra, Şii-Sünni diye ayrıca ikiye bölenler şunu ikinci plana itiyor:

Iraklıların yüzde 75'i birinci kimlik olarak bağlı olduğu aşireti

görüyor. Öyle aşiretler var ki, bir bölümü Şii, bir bölümü Sünni... Bu durumda ne olacak?

Gelecekteki yeni iç gerginliklerin tohumu hazırlanmış olacak. Gerektiğinde ayrılıklar için özel olarak hazırlanmış verimli topraklara serpilecek!

Iraklı Şiilere bir iyilik daha yapmışlar, Suudi Arabistan ve İran topraklarından bölümler vermişler. Böylece İran ve Suudi Arabistan'ın Basra Körfezi kıyısındaki toprakları çok büyük ölçüde azalmış.

Bu durumda İran herhalde şöyle düşünecek:

Kürtlere bir miktar toprak verdik, şimdi Şiilere vermezsek gönül koyarlar. Basra kıyılarımızın bir bölümü onlara feda olsun!

Kara mizah bir yana, böyle olmayacağına göre, Basra'nın etrafında da yeni ateş çemberleri hazırlanıyor demektir.

Suudi Arabistan'ın güneydeki topraklarının bir bölümünün Yemen'e verilmesi, Mekke ve Medine'de de Kutsal İslam Devleti'nin kurulmasının öngörülmesi şöyle özetlenebilir:

ABD, Suudi Arabistan'ı gözden çıkarmış!

Faysal ailesine "fay sal"mış, bu fay hatlarında usul usul enerji biriktirmeye başlamış!

Suriye'ye bir kez daha dönüş yapalım... Kürtlere sunulan kan ve kin haritasında Suriye'den de bir bölüm toprağın gittiği dikkat çekiyor. Asıl dikkat çekici sınır değişikliği ise Suriye'nin batı sahillerinde. BOP'çular Lübnan'ın sınırlarını almışlar, hoooop Türkiye'nin Hatay iline kadar dayamışlar. Bu devletin adını da şöyle koymuşlar:

Büyük Lübnan!

Böylece Suriye, deniz çıkışı olmayan tam bir hiç, affedersiniz iç ülke haline getirilmiş.

ABD'nin Arap dünyasıyla bu kadar rahat oynamasının bir nedeni şu:

Bugünkü yöneticilerinin çoğunu kendisi seçti, kendisi yetiştirdi, kendisi destekliyor!

Buna dayalı olarak da istediği an düşürebileceğini düşünüyor. Suudi Arabistan ve onun etrafındaki küçük ülkeleri yöneten aileler çocuklarını küçük yaşta ABD ya da İngiltere'ye gönderiyorlar. Orada bir güzel eğitiliyorlar, yoğruluyorlar; 30'lu yaşlara gelince de yönetmek üzere ülkelerine dönüyorlar!

Dünyayı daha çok kendi içindeki yarıştan ibaret sayan Arap ülkelerini hiç de tatlı olmayan bir gelecek bekliyor. Sovyetler Birliği döneminde ABD'nin işine gelen; Arap milliyetçiliğiydi... Şimdi bunun bütünleştirici olduğunu düşünüyor ve mezheplere, ailelere bölüyor...

Arap dünyası bu gidişe uyanıp ortak bir bakış sergileyebilirse, ne âlâ...

Sergileyemezse?

H-arap dünyasına hoş geldiniz!

Başımızı biraz daha kaldıralım, haritanın kuzeydoğu kısmına yakınlaşalım. Haritaya Hazar çevresinden bakalım...

Genel haritalarda pek belli olmaz ama; Hazar, Karadeniz'den büyüktür. Kapalı bir deniz olması nedeniyle halen uluslararası statüsü tartışmalı. Hazar'ı çevreleyen 5 ülke; Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, İran ve Azerbaycan, Hazar deniz mi yoksa göl mü, anlaşamıyor!

Deniz sayılırsa, ortasındaki bölge uluslararası sulara girecek; göl kabul edilirse, kıyıdaş ülkeler tarafından bütün Hazar pay edilecek. Anlaşmazlığın nedeni Hazar'ın üstünden çok dibi. Yeryüzünde bilinen petrol rezervlerinin yüzde 18'i Hazar ve çevresinde... ABD, Hazar'ı sadece Hazarlılara bırakmamak için şu aşamada bölge ülkelerinin anlaşamamasından memnun!

Anlayacağınız, Hazar'ın dibi yok!

Hitler, 2. Dünya Savaşı'nda Moskova üzerine yürürken asıl he-

defi Hazar idi. Burada petrol yataklarına ulaşacak ve gücüne güç katacaktı.

ABD, Hazar'la Karadeniz arasındaki bugünkü sınırlardan pek memnun değil. Malum haritada bunun da yenilenmesi öngörülüyor. ABD'li stratejistlere göre, Hazar'la Karadeniz arasındaki 600 kilometrelik çizgide 200 kadar dil konuşuluyor. Onlara göre bu dağılım, 50 devlete gebelik edebilir!

Harita, İran'ın Hazar kıyısındaki topraklarının bir bölümünün Azerbaycan'a verilmesini öngörüyor. Azerilerin "dünyada en çok Azerinin yaşadığı Bakû'dan sonraki ikinci büyük kent" dediği Tebriz ise Kürtlere veriliyor.

Böylece bir taşla üç kan dökülecek!

İran ile Azerbaycan'ın arası açılacak...

Azerilerle Kürtler Tebriz'i paylaşamayacak...

Türkiye ile sınır topraklarının büyük bölümünü "Özgür Kürdistan'a" kaptıran İran, Kürtlere de düşman olacak...

Arada Ağrı dağı da Ermenistan'a verilecek...

İran, Azerilerin dikkatini İran içindeki Azerilere çevirmemesi için Ermenistan'ı destekliyor. Azerbaycan topraklarının beşte birini oluşturan Dağlık Karabağ'ı işgal eden Ermenistan'ın önemli çıkış yerlerinden biri İran.

İran'ın bütün dikkatini Hazar ve Basra kıyılarında tutmak olmaz. Bir başka yerden de iğnelenmeli ki, savunma gücü iyice zayıflasın... Bunun için İran'ın Hint Okyanusu'na açılan bölümünden bir miktar toprakla, Pakistan'dan alınan bir bölüm "Özgür Belucistan" olarak tarih sahnesine çıkacak.

Böylece Pakistan da Afganistan operasyonunda ABD'ye verdiği desteğin ödülünü almış olacak!

Harita, Ortadoğu eksenini kapsadığı için Hazar'ın üst kısmıyla ilgili "özel çalışmaları" içermiyor.

Kafkaslar'ın kendi içindeki dil zenginliğini barış fakirliğine çevirmek isteyen ABD'nin bu yöndeki haritaları bugün gün ışığına çı-

karılmıyor... Ancak Balkanlar'daki parçalanma senaryolarının 1970' lerde yazılmaya başlandığı dikkate alınırsa, Kafkaslar'da nelerin hesaplandığını öngörmek zor değil...

Haritaya göre Türkiye, Kafkas coğrafyasından büyük ölçüde koparılmış oluyor ama, Türkiye'nin bu bölgeyle bir dizi ortak bağları var. İran içindeki Azerilerin olası bir karmaşada yönünü ne tarafa döneceğine ilişkin senaryoların da çok zengin olduğunu vurgulamadan geçmeyelim! Kim bilir, belki de Türkiye'deki "turan"cıları İran'a doğru "to run" diye koşturtacak bir proje bile düşünüyorlardır...

Kitabı kaleme aldığımız Eylül-Ekim 2006'da BOP haritasının bizde çağrıştırdıkları bunlardı.

Dileyelim ki önümüzdeki yıllarda Kürtler, tek dostumuz dağlarmış demesin!

Arap dünyası H-Arap olmasın...

Hazar mezara dönmesin!

SURİYE'YE ANKARA'NIN YENİ BAKIŞI

Suriye'yi geniş bir yelpaze içinde, araştırma gücümüzün elverdiği ölçüde aktardık. Suriye Raporu'nun önemli bir halkasını doğal olarak Türkiye ile ilişkiler oluşturdu. En uzun sınır ve sinir komşumuz Suriye ile yaşadığımız 20. yüzyıl gerçeklerinin ardından 21. yüzyıla nasıl bakmalı?

Bir söz vardır:

Affet ama unutma!

Suriye'nin 'yaptıklarını yanına koymama' anlayışıyla atılacak adımlar ne getirir?

Suriye'yi karşımıza almak yerine, her şeye ama her şeye karşın yanımızda tutmak, bu olmasa bile bize karşı düşmanca tutum içinde olmamasını sağlamak daha akılcı değil mi?

Bu soruları Ankara da kendi kendine soruyor ve 'akılcı' çözümler aramaya çalışıyor.

Şimdi bunun somut bir göstergesi olarak Suriye'ye ilişkin hazırlanmış, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında konunun gündeme gelmesi halinde, tartışma zemini olarak planlanmış bir raporu aktaralım.

Raporda kimi bilgiler tekrar olarak görülebilir ama, 21. yüzyıl-

daki bakış için geçmişin kısa bir muhasebesi de gerekli olduğundan hiç dokunmadan yayımlıyoruz.

* * *

Asya kıtasının güneybatısında ve Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan bir Ortadoğu ülkesi olan "Suriye Arap Cumhuriyeti" (El Cumhuriyet-ül Arabiyye Es Suriye), konumu itibariyle, Anadolu yarımadası ile petrol zengini Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı oluşturmaktadır.

Suriye'nin Doğu Arap dünyasındaki merkezi konumu, İsrail ve Ürdün ile sınır komşusu olması ve Lübnan üzerindeki etkisi, bu ülkeyi Ortadoğu barış sürecinde kilit ülke konumuna sokmuştur.

Ayrıca, Arap dünyasındaki politik ilke ve eğilimlerin birçoğunun Suriye'den kaynaklandığı, Arap milliyetçiliğinin temel ilkeleri ve stratejilerinin pek çoğunun Suriye tarafından ortaya konulduğu da ileri sürülmektedir.

1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan Suriye, uzun yıllar Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. 1916 yılında başlayan Arap ayaklanması ile Osmanlılardan ayrılmış 1. Dünya Savaşı sonucunda Fransız mandasına verilmiştir. 1946 yılında Fransızların ülkeden ayrılması ile bağımsızlığına kavuşmuştur.

Suriye şeklen tek meclisli ve çok partili bir yönetim sistemine sahiptir. Siyasal yapılanmasında sosyalist sistemi model olarak almıştır. Suriye'nin ulusal güvenlik stratejisini belirleyen başlıca husus İsrail'le olan münasebetleridir. Ülke için birinci güvenlik endişesinin İsrail'den kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Başkent Şam'ın İsrail sınırına olan yakınlığı Suriye için en önemli handikap konumundadır. Bu kapsamda stratejik öneme haiz Golan tepelerinin geri alınması ve Lübnan'ın güvenliğinin sağlanması Suriye için öncelik arz etmektedir.

Bazı dış güçlerin de tesiriyle, Osmanlı yönetiminden hoşnut olmayan bu ülkedeki Hıristiyan, Alevi ve Dürzi gibi toplulukların kur-

duğu Baas Partisi'nin tüzüğünün 6. maddesinin (a) fıkrasında, partinin amacının "Arap vatanını kurmak" olduğunun zikredilmesi, 7. maddesinde ise Arap vatanının Toros dağlarında başladığının belirtilmesi, Türkiye ile Suriye'yi birbirinden uzaklaştıracak uzun vadeli bir politikayı oluşturmuştur.

Türkiye-Suriye ilişkilerini siyasi anlamda etkileyen faktörler temel olarak; su sorunu, Hatay meselesi ve Suriye'nin teröre verdiği destektir. Bu üç konu birbirinden ayrı olarak düşünülmemesi gereken konulardır. Bunlar Suriye'nin politika enstrümanlarıdır ve birini diğerini destekleyecek şekilde kullanmaktadır.

Suriye'yi su konusunda rahatsız eden husus, Fırat nehri üzerinde kurulan barajlar ve GAP kapsamındaki projeler dolayısıyla Türkiye'nin Fırat'ın sularını ileride tamamen kesebileceğinin yarattığı korkudur.

Türkiye'nin Temmuz 1987'de Fırat'tan saniyede 500 metreküp su tahsisini kabul etmesi Suriye'yi tatmin etmemiş ve "tahsis" olgusunu "taksim"e çevirmek için PKK desteğini koz olarak kullanmak gibi hatalı bir yol izlemeye başlamıştır.

Aynı şekilde Hatay'ın Suriye tarafından bir Arap toprağı olarak görülmesi ve bölgenin kendisinden koparılmış bir parça olarak kabul edilmesi de ayrı bir problem alanını oluşturmaktadır.

Suriye'nin uzun yıllar devam eden ve artık kötü komşuluk boyutundan, düşmanlık boyutuna geçen politikasına karşı Türkiye 1998'in sonbaharında politikasını sertleştirmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra bu ülkenin desteğinden mahrum kalan Suriye'nin diğer komşularıyla da sorunlarına kısa dönemde çözüm bulamaması da eklenince, Suriye yönetimi Türkiye'ye karşı izlediği husumet politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinde dönüm noktası 20 Ekim 1998'de iki ülke arasında imzalanan "Adana protokolü"dür. İmzalanan belge bir güvenlik anlaşmasıdır. Suriye'nin isteği üzerine masaya sadece terör

konusu getirilmiş, diğer konular gündeme gelmemiştir. Adana mutabakatı ile Suriye'nin elinden PKK ve Abdullah Öcalan kozu alınmış, ilişkilerde yeni bir döneme girildiğinin sinyalleri verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül 2001'de maruz kaldığı terör saldırısından sonra uluslararası terörü üreten ülkeleri şer ekseni olarak ilan etmiştir. Suriye'yi şer ekseni olarak tanımlamıştır. Birçok çevrede "Irak'tan sonra sıra Suriye'de" şeklinde yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

ABD'nin Suriye'den taleplerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:

- Teröre verilen desteğin kesilmesi
- Lübnan'dan Suriye askeri güçlerinin tamamen geri çekilmesi
- Kitle imha silahı geliştirme programına son verilmesidir.

Irak savaşı sonrasında süreç ve gelişmeler takip edildiğinde ABD'nin savaş sonrasında hemen Suriye'ye yöneldiği görülmektedir. ABD'nin Suriye'ye karşı uyguladığı politikanın temelinde İsrail-Filistin sorununa çözüm getirmek amacı yattığı gözlenmektedir.

Irak savaşı sonrası Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl şekil alacağı ABD'nin Ortadoğu politikaları ile yakından ilgilidir. İsrail bu ilişkilerde kilit ülke konumunda olacaktır.

2003 Irak harekâtı Türkiye-Suriye ekonomik ilişkileri açısından Türkiye'ye yeni fırsatlar yaratabilecektir. ABD'lilerin Irak'ı işgalinden sonra Suriye'ye sınır komşusu olması, Suriye üzerindeki ekonomik ambargosunu daha etkin olarak uygulayabilmesi, Suriye'nin ekonomik olarak yüzünü Türkiye'ye döndürmek zorunda bırakmaktadır. Bu durum Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinin gelişmesi için önemli bir fırsat olarak gözükmektedir.

2003 Irak harekâtı sonrası dönemde Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme girildiğinin ilk sinyalleri gelmeye başlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Suriye ile ABD

arasında yapılacak görüşmelerde arabuluculuk yapması için getirilen öneri, Suriye devlet başkanının 57 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret etmesi, ziyaret esnasında yapılan ticari bir antlaşmada Suriye'nin ilk defa Hatay ilini resmi olarak tanıyan bir antlaşmaya imza atması ve Kasım 2003'te İstanbul'da yapılan terör saldırılarının faillerinin bir kısmının Suriye tarafından yakalanıp Türkiye'ye teslim edilmesi, iki ülke arasında gelişen ilişkilerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. 2003 Irak harekâtı ile Suriye Türkiye'ye karşı yürüttüğü eski politikaları devam ettiremeyeceğini anlamıştır. Bugün Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri geliştirmek, her iki ülke için de çok önemlidir.

Önümüzdeki dönemde Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkacağı anlaşılan rahatsız edici gelişmeler, Ortadoğu'yu tekrar düzenleme girişimleri ve artacak İsrail baskısı karşısında, Suriye'nin Türkiye gibi, hem taraflar arasında diyalog kurma kabiliyeti olan, hem de tarihten gelen mirası ile bölge ülkelerinin hakları konusunda titiz davranan bir dosta ihtiyacı çok daha fazla olacaktır.

11 Eylül 2001 tarihi ile başlayan dönemde ABD tarafından hedef ülke haline getirilen Suriye'nin uluslararası kamuoyunda oluşan kötü intibaını değiştirmesi gerekmektedir. Türkiye bunu bilerek Suriye'ye yaklaşmalı, Suriye'ye, üretmiş olduğu sorunları çözmede yardımcı olmalıdır.

Türkiye 2000 yılında Suriye Devlet Başkanı olan Beşar Esad ve kadrosu ile diyalogu artırmalı ve modernleşme çabalarına destek vermelidir. Ortak sular konusunda izlenecek politika "ortak suların hakça ve makul şekilde optimum kullanılması" olmalıdır. Bundan amaç sınır aşan suların kesin paylarla ayrılması yerine, suyun en verimli şekilde kullanılmasını sağlamaktır.

ABD'nin baskıları ile çözülmesi muhtemel Suriye-İsrail Golan tepeleri sorunu ile Türkiye-Suriye su sorunu arasında bağ kurulmasına izin verilmemelidir.

Suriye'nin sahip olduğu bilinen taktik balistik füzelerin yaygınlaşma sürecini durdurmak veya yavaşlatmak için 2003 Irak harekâtı Türkiye'ye çok büyük manevra alanı vermektedir. Çünkü ABD'nin 2003 Irak harekâtını başlatma nedeni Irak'ın sahip olduğunu öne sürdüğü taktik balistik füze imkânı ve NBC silahlarıdır. Bu konuda Türkiye rahatsızlıklarını mümkün olan her platformda dile getirmelidir.

Ekonomik açıdan Suriye'nin ambargo nedeniyle alamadığı ticari malları Türkiye'den alabilmesi için gerekli girişimler yapılmalı, Gaziantep ve Hatay'da Suriye konsolosluğu açılmalı, Suriye ve Türkiye arasında açık pazar kurularak ticaret imkânları artırılmalı, Suriye için verilen vize süreleri 3 aydan 6 aya çıkarılmalıdır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl geliştirilebileceğini düşünürsek, amacımız Suriye'yi ABD'nin hedefinden kurtarmak olmalıdır. Ortadoğu'da dengeleri düşünerek bütün bunları gerçekleştirmek gerekmektedir.

Ortadoğu'da Irak'ın toprak bütünlüğü ile ilgili karamsar olduğumuz bugünlerde... Bizim amacımız aynı şeyin Suriye'nin de başına gelmemesidir. Bu durumun Suriye'nin de başına gelmemesi için şekil değiştirmesi gerekiyor. Suriye terörü destekleyen bir ülke olmayacak, kitle imha silahı bulundurmayacak, rejim değişiklikten geçecek, liberalleşecek, demokratikleşecek. Biz bunun için nasıl katkıda bulunabiliriz?

Dolayısıyla hedefte 2010 yılında İran, 2015 yılında, belki daha erken Suriye varsa, fazla vaktimiz yok demektir. Bu yüzden ilişkileri geliştirmek en uygun hareket tarzıdır.

MUSTAFA
BALBAY

SURİYE RAPORU

Suriye 750 kilometreyle en uzun sınırımızın olduğu ülke. Bunun 510 kilometresi mayınlı! İki ülke ilişkileri arasındaki mayınlı alan miktarı da az sayılmaz. Su paylaşımından teröre, Hatay sorununda Suriye'deki Türklere kadar bir dizi tartışma konusu...

Suriye'nin İsrail ve ABD ile yaşadığı sorunlar Lübnan'da demlenip kana bulandı. Ülkede her şeye hâkim Baas rejimi, Arap dünyasında liderlik hayallerini diri tutuyor. Arap dünyasında şampiyonluk yarışını bırakmayan Suriye'nin geldiği noktaya bakınca, "bu ülke şampiyon mu, yoksa Şam piyon mu" diye sormadan edemiyoruz.

Suriye Raporu'nda, sözünü ettiğimiz tüm konularla ilgili bilgiler, belgeler ve adı üstünde raporlar bulacaksınız.

16.00₺

ISBN 975-6747-99-4
9 789756 747995
06.34.Y.0298.030

Cumhuriyet Kitapları